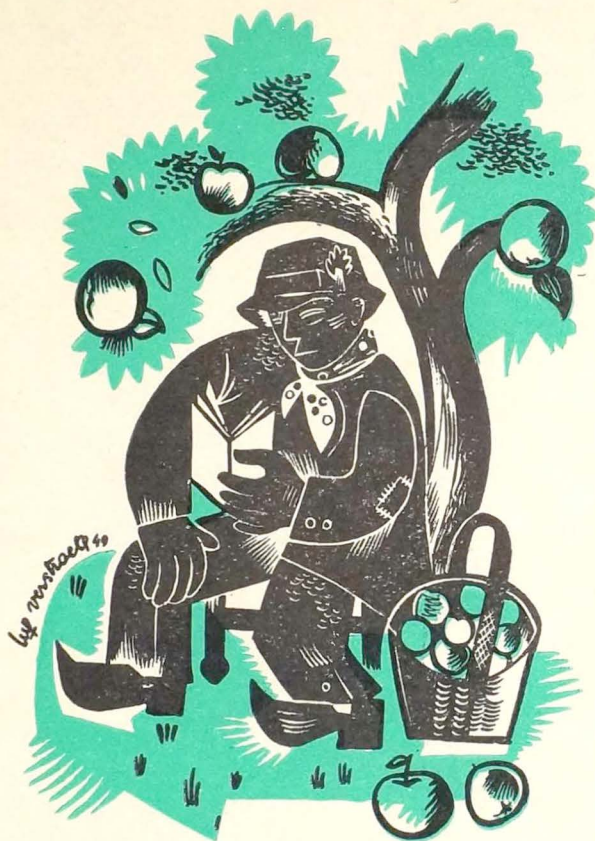

APPELTJES
VAN HET
Greetjesland

Bandversiering van Luc Verstraete

APPELTJES
VAN HET
MEETJESLAND

JAARBOEK
VAN HET
HEEMKUNDIG GENOOTSCHAP
VAN HET MEETJESLAND

Nr 14 - 1963

MALDEGEM
1963

TWEEHONDERD JAAR STRIID OM EEN EIGEN PAROCHIE TE DOORNZELE (EVERGEM)

Bekroond met de August De Reeprijs van het Davidsfonds 1962-1963

INLEIDING

Door haar uitgestrektheid en haar vorm — een lange smalle strook langsheen de oude Durme-Kale — bestond de oorspronkelijke parochie Evergem veeleer uit een conglomeraat van verschillende gehuchten dan uit een echte agglomeratie.

Het was dan ook normaal dat deze ver-verwijderde bevolkingskernen waarvan de uitersten onderling op ongeveer 15 km van elkaar lagen, reeds heel vroeg in los verband stonden met het centrum van de parochie.

Hierbij kwam nog dat de twee perifere gehuchten Doornzele en Belzele administratief-juridisch geen enkele band hadden met hun parochie : Doornzele vormde met Desteldonk een gemeenschappelijke heerlijkheid, de «Keure van Desteldonk en Doornzele», rechtstreeks onder het gezag der Graven van Vlaanderen ; Belzele ressorteerde met Vinderhout onder het feodale gezag der heren van Gavere, terwijl het belangrijkste en centrale deel van Evergem, het Graafschap Evergem of Evergem-St-Baafs feodale banden had met de abten van de St-Baafsabdij te Gent, later met hun opvolgers de bisschoppen van Gent.

Zelfs binnen het kader van de Oudburg, waarin 46 parochies gegroepeerd waren, genoten beide Evergemse wijken Doornzele en Belzele, van een zekere administratieve zelfstandigheid en dus in feite van een uitzonderingsstatuut naast de andere parochies.

Om ons nu speciaal tot Doornzele te beperken, de verre afstand tot de parochiekerk — ruim 7 km — en de geïsoleerde ligging — voor het grootste deel ingesloten door een arm van de Sasse Vaart — werkte ongetwijfeld die verwijdering sterk in de hand.

Maar er was nog meer dat Doornzele tot eigen parochiëren stimuleerde : tot 1578 was er daar een cisterciënserinnerabdij geweest. Het lijkt geen twijfel dat in de abdijkapel het dienstpersoneel en de buurtbewoners, die nog tot op heden lijna uitsluitend geconcentreerd zijn aan beide zijden van een meer dan 16 ha grote dries daar het mishoren verkozen, boven de verre tocht naar de parochiekerk.

Na de godsdiensttroebelen keerden de gevluchte monialen niet meer terug naar hun klooster : zij verkozen een veilige refuge binnen de stadsmuren boven een onbeschermd en onveilig bestaan op het platteland. Het beluik van de abdij werd als landbouwuithating verpacht en te gelegener tijd kwamen de Doornzeelse zusters nog eens resideren in hun bescheiden zomerhuis. Van enig contact met de inwoners van Doornzele was er toen nog nauwelijks sprake.

a) De toestand vóór 1698.

Nu deze eeuwenoude band met de abdij grotendeels verbroken scheen, vinden de Doornzeelnaars, die bepaald weerbarstige parochianen leken, een andere extra-parochiale gelegenheid, waar zij zich althans van hun zondagsplicht kunnen kwijten.

Inderdaad, sinds de Godsdiensttroebelen was het strategisch belang van de Moervaart, als grensverdediging tegen het pas onafhankelijke Noorden sterk toegenomen.

Daarom had men reeds in de 16^e eeuw precies op het punt waar Moervaart en Sasse Vaart samenvloeiden, het fort Rodenhuize gebouwd. Dit fort lag toentertijde in een verlaten gebied, ongeveer op de grenzen der parochies Evergem, St-Kruis-Winkel, Mendonk en Desteldonk.

Van na het bestand in 1621 lag hier een zware militaire bezetting. Daar was een kapel voor de soldaten en de zielzorg werd er meestal waargenomen door de pastoor van Desteldonk. Het was daar, dat veel Doornzeelnaars zich van hun zondagsplicht kweten. Op het uiteinde van de parochie te Terdonk bestond er een veerdienst, die hen over de Sasse Vaart naar Rodenhuize bracht.

In de dekenale visitatie van 1656 schrijft de landdeken van het district Evergem zelfs, dat de magistraat van Gent — de Sasse Vaart was immers een Gentse vaart — dient vermaand, dat er bij het verhuren van het veer te Terdonk zou bedongen worden dat de misgangers naar Rodenhuize gratis zouden vervoerd worden. (1).

Deze toestand was zeker nog bestendigd in 1668, wanneer de deken rapporteert : «Wegens de verre afstand van de parochiekerk gaan de inwoners van Doornzele dikwijls naar de bidplaats van het fort Rodenhuize, waar de pastoor van Desteldonk catechismus geeft en preekt. (2).

Pas in 1669 noteren wij de eerste inspanning, die vanuit Evergem zelf ondernomen wordt, om de zielzorg der afgezonderde parochianen te

(1) Rijksarchief Gent, fonds Bisdom K 7999.

(2) Rijksarchief Gent, fonds Bisdom K 8013.

behartigen. Wegens de verre afstand van de parochiekerk zal de onderpastoor van Evergem op de wijken Belzele en Doornzele catechismus geven. Tevens wordt er melding gemaakt van het feit dat er te Doornzele vroeger een abdij was van de orde van Citeaux, waar nu nog in een private bidplaats gecelebreerd wordt voor de abdis die daar soms verblijft. Dit geschiedt, naar men zegt, krachtens een oud privilege verleend aan de orde. Het is de vraag of de omliggende bewoners aldaar samengebracht door de klokslag, wel voldoen aan de zondagsplicht. ⁽³⁾,

Later wordt bevestigd dat de abdij inderdaad een kapel had laten bouwen of minstens voor de accomodatie van een lokaal had gezorgd.

Immers in 1685 rapporteert de deken opnieuw dat er in de wijk Doornzele een kapel bestaat, toebehorend aan de abdij van Doornzele, waar mis gecelebreerd wordt en geluid op een wederrechterlijke manier. ⁽⁴⁾. Dit openbaar maken van de godsdienstoefeningen was immers een voorrecht van de parochiekerken.

Dat was zeker ook niet naar de zin van de pastoor van Evergem, die dit als een grove inbreuk op zijn pastorele competentie beschouwt. Het volgend jaar komt de bisschop op bezoek en na beide partijen gehoord te hebben, vat hij de situatie als volgt samen : «In Doornzele wordt er beweerd, dat men mag celebreren krachtens een privilege, dat toebehoort aan de orde en aan het huidig bestaande klooster ; nochtans woont hier sinds de uitwijking naar Gent, geen enkele religieuze meer en is dit klooster vervallen tot een boerderij of particulier huis.

De deken zal de meier vermanen, dat er niet meer mag geluid worden voor de H. Mis en ingeval hij niet wil gehoorzamen, zal de bisschop de pastoor een bericht doen uitvaardigen, waarbij het verboden wordt, elders dan in de parochiekerk mis te horen». ⁽⁵⁾.

Er lag een zekere dubbelzinnigheid in dat verbod besloten. Een stille mis wil men desnoods nog gedogen, maar men is heftig gekant tegen het openbaar karakter dat aan de mis gegeven wordt door het luiden.

Nu, de omstandigheden zullen een handje toesteken om deze dubbelzinnige situatie op te klaren. In januari 1691 had Doornzele bijzonder erg te lijden van «kamperende» Franse troepen, die de meeste huizen en de abdijgebouwen aan de Dries in brand staken. Door de vernietiging van het altaar kon er vanzelfsprekend van mislezen geen sprake meer zijn.

(3) Rijksarchief Gent, fonds Bisdom K 8013.

(4) Rijksarchief Gent, fonds Bisdom B 2926.

(5) Rijksarchief Gent, fonds Bisdom B 113. Status Ecclesiae 1686.

*b) Een nieuwe kapel met verbod tot openbaar mislezen
(1698-1747).*

Noch de abdis, noch de inwoners van Doornzele blijven na deze tegenslag bij de pakken zitten. Nauwelijks is het krijgsumroer enigszins geluwd of men besluit de vernielde kapel te herbouwen. De abdij staat grotendeels in voor deze heropbouw, maar de Doomzeelnaars laten zich evenmin onbetuigd. Zij zullen zich vrijwillig en gratis belasten met het materiaalvervoer en naar vermogen geldelijke steun verlenen. Deze kapel zou 150 mensen kunnen bevatten. De ganse wijk telde toen ongeveer 200 communicanten of misgangers. ⁽⁶⁾.

In naam van deze gemeenschap wordt aan de bisschop van Gent een rekwest gestuurd, waarin gevraagd wordt een officieel erkende zondagmis te bekomen, te celebreren door de onderpastoor van Evergem. Zij zijn bereid de kosten ervan te dragen «ten respecte dat de verthoonders woonende een ure en half van de prochie kercke van Everghem ende alsoo drij uren in gaen ende keeren, aen veel onmogelick is t'selve te connen doen, obsterende den ouderdom, sieckten, ionckheydt, ende andersints, ende waerdoore gebuert ende warachtigh is, datter sijn ende gevonden worden binnen den voors. wijk, die in sesse, achte, thiene, twaelve ende meer maenden noyut te kercke hebben geweest, tgonne nochtans geremedieert can worden door de voors. vroeghmisse alwaer iedereen commodieuselick sal connen geraecken, ende de selve connen hooren tot voldoeninghe van het gebodt Godts, mits het noch moeyelick genoegh is, bijzonderlick inden Winter voor persoonen in volle gesontheijdt wesende, tot de voors. prochie kercke te connen commen, boven dat op hun district geen oorlogie nocte slagh sijnde, dickwils van huys sijn gecommen snachts ten een, twee ende drij uren, ende ter plaetse van Everghem gearriveert wesende, aldaer hebben moeten wachten twee à drij uren aleer de vroeghmisse gecelebreert is geworden, ende mitsdien genootsaeckt sijn geweest hun te begheven inde herberghen omme vanden reghen, sneeuw ende caude bevrijt te sijn themlieden grooten coste ende Intreste, twelcke noch niet gedaen en can worden bijde aerme insetenen, oorsaecke de verthoonders hunnen toevlucht nemen tot uwe hoochw. als hunnen geestelicken vader ende herder». ⁽⁷⁾.

Deze argumentatie had voorzeker geen gebrek aan overredingskracht, hoewel wij toch moeten doen opmerken dat bepaalde elementen ervan wel erg demagogisch klonken b.v. bij gemis aan uurwerk of klokslag zouden de Doomzeelnaars zich reeds in het holle van de nacht op weg begeven heb-

(6) In 1635 telde de wijk Doornzele 318 inwoners verdeeld over 58 gezinnen · in 1709 waren het er 333 inwoners verdeeld over 69 gezinnen.

(7) Rijksarchief Gent, fonds Evergem, nr 709.

ben naar de parochiekerk, waar zij nog een paar uur te vroeg zouden aangekomen zijn voor de eerste mis !

Het moet zijn dat de inwoners van Doornzele, nadat bij de bisschop advies binnengekomen was van de landdeken en de pastoors van Evergem en de aangrenzende parochies Kluizen en St-Kruis-Winkel, lucht hadden gekregen van de ongunstige wending van hun zaak.

Wat er ook van zij, zij sturen een nieuw rekwest, waarbij zij nog eens beklemtonen, dat zij met hun gevraagde residerende priester niemand tot last willen strekken «ende waeranne oock vaste is, de saligheydt van soo veele menschen». (8). Zij zullen de priester zelf onderhouden en zijn zelfs bereid een schaal te laten rondgaan in hun kapel, ten bate van de armen van Evergem.

Deken de Waeghenaere, pastoor te Bassevelde, krijgt vanwege de bisschop opdracht, de zaak grondig te onderzoeken. Zijn besluiten legt hij op 22 november 1698 in een uitgebreid verslag neer. (9).

Na raadpleging van de pastoors van Evergem, Kluizen en St-Kruis-Winkel en na de aandachtige lezing van het Doornzeels rekwest, kwam hij tot de volgende besluiten :

- 1) Reeds ten tijde van bisschop Triest en deken Ondermaercq (10) werden er pogingen ondernomen om te Doornzele een kapel te bouwen. Dit werd toen geweigerd, allicht niet zonder grond.
- 2) Indien de afstand hierin een beslissende rol moet spelen, dan zouden verschillende wijken van deze parochie, die alle een mijl (11) van de parochiekerk verwijderd zijn, hierop aanspraak kunnen maken ; zeker Belzele dat veel meer bevolkt is dan Doornzele
- 3) Zij vragen een doopvont, maar is het gevaar voor het zieleheil van zieken en ouden van dagen niet groter dan voor dopelingen ?
- 4) Zij vragen een priester om te prediken en te catechiseren, waarbij zij rekenen op een grote toeloop van Winkel en Kluizen en de aangrenzende gehuchten van Evergem. Weten zij evenwel niet, dat hun kapel hoogstens 200 man kan bevatten en dat vooral bij wintertij, degene die buiten moeten luisteren, allicht geneigd zullen zijn in de omringende herbergen binnen te trekken om zich daar aan bacchanalen te buiten te gaan ? Voorwaar een groot gevaar voor de aankomende jeugd !

(8) Rijksarchief Gent, fonds Evergem, nr 709.

(9) Rijksarchief Gent, fonds Evergem, nr 709.

(10) Mgr Triest was bisschop van Gent tijdens de jaren 1622-57 ; deken Ondermaercq bekleedde zijn ambt van 1633 tot 1665.

(11) Een mijl is hier een afstand van circa 5 km.

- 5) In hun rekwest beweren zij dat er verschillende inwoners 4, 6, 8, 10 tot 12 maand geen mis konden horen. Aan wie de schuld? Pathetisch antwoordt de deken : «si culpa est, certe ipsorum est, ipsorum inquam negligentia est!» Inderdaad minstens om de drie weken wordt er gecatechiseerd door de onderpastoor van Evergem. Nauwelijks 1/20 van de bevolking is aanwezig. Waar bleven de anderen? Men beweert dat ze naar de catechisatie gaan te Kluizen en Winkel, vanwaar zij slechts een halve mijl verwijderd zijn. Wel, dan kunnen zij zeker daar ook naar de mis gaan, zonder 12 maand te wachten.
- 6) Herinneren wij er aan dat Evergem 6 wijken heeft, waarvan Doornzele de minst bevolkte en kleinste is. Moeten al die wijken een afzonderlijke kerk krijgen, dan loopt de kerk van Evergem leeg, om nog maar te zwijgen van die van Kluizen en Winkel.
- 7) Wordt het houtwen van die kapel toegestaan, alleen omwille van de afstand, dan moeten er een massa nieuwe kerken opgericht worden, niet alleen in mijn eigen dekenij, maar in gans het bisdom Gent.
- 8) Als de inwoners van Doornzele bij wintertij de kerk niet kunnen bereiken, wat moeten de pastoor en de onderpastoor dan doen, die de zieken aldaar moeten bedienen?

Om al deze redenen zou de toestemming tot het celebreren van een mis in de nieuwopgerichte kapel, geenszins het zieleheil bevorderen.

Totdaar een korte samenvatting van het uitgebreid verslag van onze deken. Als staaltje van eenzijdige en partijdige voorlichting kan het er nogal door!

Op 5 augustus 1699 deelt de deken mede, dat niettegenstaande het uitdrukkelijk verbod van de bisschop, er toch gecelebreerd wordt in de kapel. (12).

Bisschop van der Noot wordt gedwongen maatregelen te treffen. Wanneer hij op 28 januari 1700 de parochiekerk van Evergem bezoekt, lezen wij in zijn verslag betreffende Doornzele o.m. : «In de gebouwen van de abdij van Doornzele wordt op zon- en feestdagen mis gelezen, niettegenstaande de herhaalde afkondigingen en de bedreiging «ex cathedra». Onze onderhorigen, die op deze wijze mis horen, voldoen niet aan hun zondagsplicht. De bisschop verbiedt aan allen in bedoelde kapel mis te celebreren voor leken, geen personeel zijnde van de abdij, zonder diens uitdrukkelijk bekomen geschreven toelating en dit op straffe van schorsing, de publicatie van dit edict zal gebeuren «ad valvas» t.t.z. aan de deur van de parochiekerken van Evergem, Winkel en Kluizen, waar het even-

(12) Rijksarchief Gent, fonds Evergem nr 709.

eens van op de kansel drie naeenvolgende zondagen zal afgekondigd worden». (13).

Aan deze regel werd streng de hand gehouden. Nog in 1723 blijft het mishoren beperkt voor de abdis «ende haere domesticken woonachtig binnen de selve refugie als oock voor die personen, die zij abdisse voor haer geselschap sal medebrengen wel verstaende dat daer in niet en sullen begrepen sijn, die personen dewelke huyten sijn woonende ofte hunne speelhuysen hebbende». (14).

c) Een vaste wekelijkse mis wordt gecelebreerd
(1747-1773).

Het had weinig zin deze strenge verbodsbepalingen te handhaven, wanneer men bedenkt dat de kapel ruimschoots voldeed in de behoeften van Doornzele en dat zij zelfs voorzien was van een klok, kerkgewaden en ornamenten.

Het zal wel zo geweest zijn, dat de bisschoppelijke beslissing van 18 mei 1747, houdende toelating tot mislezen in de kapel van Doornzele, alleen de bekrachtiging was van een feitelijk verworven toestand. De strengste verordeningen zijn immers niet meer houdbaar, wanneer zij in het openbaar door iedereen met de voeten getreden worden. (15).

Op hogervermelde datum kreeg de Evergemse onderpastoor Karel Jan Wallez de toelating een zondagmis in de kapel te Doornzele te celebreren. Deze toelating werd slechts voor een beperkte tijd gegeven en diende regelmatig verlengd. Vanaf 1750 zullen de twee Evergemse onderpastoors mekaar regelmatig afwisselen bij de bediening van Doornzele-kapel.

Van nu af zal men eveneens beginnen met de uitbouw van een parochiale structuur. Er worden afzonderlijke kapelrekeningen opgemaakt onder het beheer van twee kapelmeesters. Er wordt een koster aangesteld. Alles gebeurde evenwel onder toezicht van de pastoor van Evergem, die de rekening hoorde. (16).

Ook de uitrusting werd ter hand genomen. In 1752 werd de kapel herwit en werden een communiebank en twee kandelaars aangekocht.

(13) Rijksarchief Gent, fonds Bisdom B 113. Status Ecclesiae 28 jan. 1700.

Rijksarchief Gent, fonds Bisdom B 2749.

(14) Rijksarchief Gent, fonds Bisdom B 2749.

(15) Rijksarchief Gent, fonds Evergem nr 777.

(16) Rijksarchief Gent, fonds Evergem nr 762.

Het bleek evenwel in de practijk niet steeds duidelijk, wat nu feitelijk aan de abdij en wat aan de gemeenschap van Doornzele toebehoorde. Moeilijkheden konden hier niet uitblijven. Aanleiding hiertoe was een klein incident dat zich voordeed tussen de abdis en de plaatselijke bewoners.

Van oudsher bezat de abdis, wanneer zij te Doornzele verbleef een particuliere toegang tot de kapel. Zij had daar een knielbank «om afgescheyden te zijn van het gemijn volck» (17). Wat was er nu gebeurd? Op 2 mei 1762 was de deur van de particuliere ingang moedwillig afgesloten, zodat de abdis geen toegang had tot de kapel. Uit weerwraak had zij dan de koffer met de ornamenten, die in haar vertrek, dat als sacristie ingericht was, berustte en waar de priester zich kon aankleden, in de kapel zelf doen plaatsen en de deur van haar kwartier op slot gedaan. Voor hogergenoemd feit diende zij klacht in bij de bisschop.

De bisschop geeft opdracht aan de landdeken te informeren of bovenstaande klacht grond van waarheid bevat en zo ja, de abdis in haar vroegere status te herstellen.

Deken Caese, pastoor te Sleidinge, moest in die kinderachtige zaak tegelijk onderzoeken en bemiddelen. De abdis blies nogal hoog van de toren en de deken was waarschijnlijk van oordeel, dat men meer vliegen vangt met honig dan met azijn: «Hebben ten surpluse Mevrouw d'abdisse geweest spreken, haer geseyt dat alles was op den ouden voet, dat sij soude willen vergeten d'insolentie van ergens eenen plompen boer, die haer deure met eene coorde vast gemaect haede, en dat dierghelijcke dinghen niet meer en souden geschieden». (18).

Op het voorstel van de deken ofwel de zaken te laten zoals vroeger d.w.z. haar kwartier ter beschikking te stellen voor het aankleden van de priester, ofwel een nieuwe kleine sacristie te laten bouwen door de bewoners, antwoordt de abdis nergens in toe te stemmen tenzij de ingezetenen uitdrukkelijk willen verklaren dat de kapel eigendom is van de abdij. «waer in de boeren qualijck sullen consenteren» voegt deken Caese erbij.

De zaak had natuurlijk een diepere grond.

Inderdaad met hun verworven half-parochiale status konden de inwoners van Doornzele nog moeilijk de voorgedij der abdij op de kapel, die zij zelf volledig onderhielden, aanvaarden. Samen met de voortdurende aanwas der bevolking, zou dit een beslissende factor worden, tot het bouwen van een nieuwe en grotere kapel in het midden van de Dries, op grond van de dorpsgemeenschap.

(17) Rijksarchief Gent, fonds Bisdom B 2749.

(18) Rijksarchief Gent, fonds Bisdom B 2749.

d) De Doornzeelnaars krijgen een eigen kapel met residerende priester (1773-1777).

Het begon weer eens met een traditioneel rekwest, waarin met eindeloos geduld de vermeende grieven en argumenten naar voor gebracht werden, als daar zijn :

- 1) Afgelegenheid van de parochiekerk.
- 2) De huidige kapel is te klein voor het groeiend aantal communicanten, «gevolgentlyck dat sonder te considereren den nomber van personen die van de parochie Cluysen, ende andere aenpaelende wijcken van Everghem in de geseyde capelle de misse connen hooren altijd meer als de helft waeronder oude en siekelycke personen moeten geexposeert blijven aen de injurien van de locht of sig souden moeten dispenseeren van misse te hooren mits hun door de afgelegentheijdt onmogelijk is naer hun parochiale kercke te gaen, welcke parochiaele kercke waarschijnlijk te clyne soude sijn, waert dat alle de inwoners van de keure van Doorizele ende aenpaelende wijcken van Everghem, die in de gesijde capelle ten grooten deele comen misse hooren, de goddelijke diensten aldaer moesten frequenteren.» ⁽¹⁹⁾.
- 3) Moeilijke doorgang over de Burggravenstroom te Kerkbrugge ⁽²⁰⁾ «van het groot ongemak dat causeert een vaerdeken het welcke loopt tusschen de prochie kercke ende den wijk van Doorizele, door welck vaerdeken des winters om het hoog water, met wagens niet kan gereden worden en alsoo seer perykuleus is de lijcken van Doorizele te draegen over een smal, hoog ende seer styl hauten Brugsken om dan voorder naer de prochie Kercke getransporteert te worden».
- 4) De inwoners van Doornzele zien vrijwel nooit hun parochieherder, de pastoor van Evergem.
- 5) Doornzele ligt dicht bij de Statenbodem en heeft dus bijzondere zorg onder vorm van een residerende priester nodig, «terwijlent het notoir is aen de gonne het canton van het meergeseyde dooreceele kennen, dater seer veel van de selve insetenen gedurende den oughst ende maeytijdt naer de hollantsche polders gaen werken voor eenighe weken, ook dat men op Dooreceele seer veel hollants mes gebruyckt het gonne tot aen hunnen wijk door hollantsche Schepen aengebraght wordt, bovendien dat het meeste gedeelte der Santschippers op Dooreceele wonen, de welcke al het noodig zant soo tot het bouwen als andersints op het Sas van ghendt leveren, zonder hier voorder te han-

(19) Rijksarchief Gent, fonds Bisdom B 2749.

(20) Gchucht langs de Burggravenstroom, halverwege Doornzele en Evergem.

delen van veele andere affairens, die de bijgelegentheyt van den Staeten bodem veroorsaekt tusschen de hollanders, en die van Dooreceele, als leveren van beesten, etc.»

In dit rekwest, daterende van 4 maart 1773, werden aan de bisschop drie zaken gevraagd :

- 1) Een residerende priester.
- 2) Een nieuwe en grotere kapel.
- 3) Een huis voor de priester.

De bouw van deze kapel en pastorie viel volgens de toen vigerende wetgeving ten laste van de plaatselijke tiendeheffers. Dat waren in de eerste plaats de bisschop zelf als heffer van de grote tiende, vervolgens de abdis van de Bijloke, de kapelaan van 's Gravensteen, de Aalmoezenij van St-Baafs en de pastoor van Evergem. ⁽²¹⁾.

Onmiddellijk volgt er scherp protest van laatstgenoemde, die beweert dat de wijk geen residerende priester nodig heeft omdat hij gemakkelijk door de twee Evergemse onderpastors kan bediend worden en dat het in het geheel niet bewezen is dat er te Doornzele iemand zou gestorven zijn zonder toediening der H. Sacramenten.

Het is duidelijk, vervolgt de pastoor, dat deze nieuwe aanvraag van alle grond ontbloomt is, gezien de wekelijkse mis, die er nu gecelebreerd wordt. Deze verregaande tegemoetkoming, daterende van 1747 vond alleen haar oorsprong in de zwakte en de ouderdom van de toenmalige pastoor «en van welcke nootsakelijckheyt geene apparentie en was gelijk er tot daete deser, geene gevonden wort».

Wat betreft de Burggravenstroom «ende het vermeten inconvenient daer uyt volgende is gans imaginair vermits het maer en is in extraordinaire waterjaeren dat daer door ongemack wort veroorsaecht en men can genoegsaem de frivoliteyt van het selve voorwensel ontdekken als men reflecteert dat omtrent een jaer, over de 1000 communicanten van den noort en oostcant der prochie van Evergem over het gemelde vaerdeken naer de kercke commen sonder eenighe claghtreden, de wegen sijn oock seer goet ende saevelachtig, dus is den toeganck tot de prochiale kercke des winters ende des somers seer faciel» ⁽²²⁾.

De nabijheid van den Statenbodem houdt ook geen steek, zegt de pastoor «om datter noch drij à vier prochien intermediel sijn liggheende ende Ul. doorluchtighheyt al te wel het locael ofte situatie is kennende om van het contrarie niet te wesen geïnformeert».

(21) Rijksarchief Gent, fonds Evergem nr 795.

(22) Rijksarchief Gent, fonds Bisdom B 2746.

Wat het gebruik der sacramenten betreft, het dopen levert geen moeilijkheden op, vervolgt de pastoor, «omme dieswille de kinderen altijd gedraeghen worden door de peters ofte meters, emmers door personen de welke omme eene ure gaens niet geincommodeert sijn». (23).

Biecht kan gehoord worden door de mislezer ter plaatse. Wat de H. Eucharistie betreft, «allen mensch den welcken ieverigh is te nutten de H. Communie, kan notoirelijck wel tot den thien uren sijn afhauden van eten ende drincken selfs hoe oudt sij moghen wesen».

Tenslotte beklemtoont de pastoor nog eens, wanneer de priester te laat komt voor een zieke, dit niet ligt aan de verre afstand, maar wel aan een plotse dood of een veronachtzaming van de huisgenoten.

Elke zondag wordt de grote catechismus ter plaatse gegeven door de residerende priester.

Waarom dan eigenlijk nog een eigen priester vragen?

Wanneer de bisschop evenwel op 28 mei 1774 toch de gevraagde toestemming verleent, blijft de pastoor weigerachtig betreffende een eventuele financiële bijdrage in de bouw van de nieuwe kapel. Hij maakt de zaak zelfs aanhangig bij de Raad van Vlaanderen. Uiteindelijk zal dit tot een compromis leiden tussen beide partijen. Voor notaris François de Vos verbinden Govardus Gerardus van Eersel, bisschop van Gent en David Carolus van Belleghem, pastoor te Evergem, zich op 10 mei 1776 tot het volgende : laatstgenoemde staat zijn recht van vlastiende en de vruchten van de kapelanie van St Christoffel te Evergem, af aan de bisschop tegen een jaarlijkse vergoeding van 700 gulden.

Automatisch vervalt hierdoor de verplichting van de pastoor als tiendeheffer bij te dragen tot de bouw van de kapel en pastorie te Doornzele. (24).

De hogervermelde bisschoppelijke toestemming, gegeven na het advies van de landdeken, pastoor, baljuw, burgemeester, schout, schepenen en griffier van het Graafschap Evergem ingewonnen te hebben en na «oculaire inspectie ter visite genomen... omme in hunne geestelijke noodtsaekelijckheydt te voorsien, soo veel ons mogelijk ende onse plicht ende ampt vereyscht» was aan strikte voorwaarden gebonden :

- 1) De residerende priester zal rechtstreeks onder het gezag blijven van de pastoor en zal beschouwd worden als derde onderpastoor van Evergem.

(23) Rijksarchief Gent, fonds Bisdom B 2746.

(24) Rijksarchief Gent, fonds Evergem nr 794.

- 2) Hij zal zijn pastorele functies verrichten, behalve dopen, trouwen en begraven «welke plichten ter exclusie van alle andere aan den pastor van de Moederkercke sullen blijven». (25).
- 3) Onder geen enkel voorwendsel zal hij een gezongen mis mogen celebreren. De gelezen mis zal 's zomers te 7 h en 's winters te 8 h gedaan worden. Op de werkdagen staat het hem vrij al dan niet mis te lezen.
- 4) Tijdens de mis zal hij gehouden zijn «te doen catechismus al wandelende ofte gaende op den stoel, t'sijnder discretie, dienende niet alleen ter instructie van de jonckheydt, maer oock van ghedaegde personen, uytleggende de mysterien van ons geloof ende noodige instructie tot het wel gebruyken van de h. sacramenten soo gelijk de pastorele plicht vereyscht».
- 5) Het wordt toegestaan dat het H. Sacrament en de H. Olie daar berusten Aan de zieken in stervensnood mag het viaticum gedragen worden «met klinkende belle ende ordinaire ceremonien».
- 6) Iedereen blijft gehouden zijn paasplicht in de parochiekerk van Evergem te vervullen, behalve zwaar zieken en grijsaards en dan nog alleen met uitdrukkelijke voorkennis van de pastoor.
- 7) De residerende priester zal op de vier hoogdagen, op Pasen, op eerste en tweede Pinksterdag, op H. Sacramentsdag, op de patroondag der parochie (St Christoffel : 25 juli) en op Allerheiligen moeten assisteren en biecht horen in de moederkerk. Dit betekende dat precies op de hoogdagen van het jaar de inwoners van Doomzele van alle plaatselijke zielzorg verstoken bleven.
- 8) Aalmoezen en legaten zullen aangewend worden naarvolgens de richtlijnen van de residerende priester en beheerd worden door de kapelmeester onder toezicht van de pastoor van Evergem.
- 9) De residerende priester zal 's zondags te 1 h catechismus geven voor de jeugd en de volwassenen op hun plicht wijzen «tot frequenteren de Moeder kercke alwaer sij den h. Doop hebben ontfanghen».

Eigenlijk reikte het opzet van de Doornzelenaars veel verder : zij hadden gehoopt op een zelfstandige parochie of toch minstens op een residerende priester, die mocht dopen, trouwen en begraven. Zij staken hun teleurstelling onder stoelen noch banken en richtten begin 1774 een nieuwe aanvraag tot de bisschop. De standpunten waren evenwel definitief ingenomen. De bisschop kon moeilijk het heftig verzet van de Evergemse pastoor stilzwijgend voorbijgaan.

(25) Rijksarchief Gent, fonds Bisdom B 2746.

Het kwam er nu alleen op aan zo vlug mogelijk met het bouwen van kapel en pastorie een aanvang te nemen. Reeds op 12 juni 1774, slechts een paar weken na de bisschoppelijke toestemming, werd de bouwgrond op de Dries, geamortiseerd en afgestaan door de landsvrouw keizerin Maria-Theresia, die in mei 1775 eveneens machtiging tot bouwen gaf. ⁽²⁶⁾.

Tevoren zegden wij reeds, dat de bisschop van Gent als grote tiendeheffer voor het grootste deel der bouwkosten diende in te staan. Wij zagen ook reeds dat de pastoor van Evergem door een transactie met de bisschop, afstand gedaan had van zijn recht op de vlastiende, waardoor zijn verplichtingen dienaangaande helemaal vervielen.

De drie overige tiendeheffers : de Bijloke, de Aalmoezenij en de kapelanie van 's Cravensteen, vertegenwoordigden een dusdanig miniem aandeel in de globale opbrengst der tienden te Doornzele, dat hun opbrengst nauwelijks in aanmerking kon genomen worden, zodat in feite alleen de bisschop overbleef om het geheel te bekostigen.

Toch kwam er spontane hulp vanwege de inwoners van Doornzele zelf. Op 30 juli 1775 besloten zij «uyt vrijen liberen wille ende genegendtheyt sonder tot dies uyt eenighen hoofde ghehauden te syn» al de bouwmaterialen, die gelost zouden worden aan de aard of loskaai te Terdonk op de Sasse Vaart, kosteloos te vervoeren naar de bouwwerf op het midden van de Dries. Wie niet kon instaan voor zijn deel, moest voor een plaatsvervanger zorgen. ⁽²⁷⁾.

Enkele weken later, op 21 augustus 1775, deed de bisschop de aanbesteding uitschrijven. Zij viel in vijf schijven uit mekaar : het metselwerk, timmerwerk, ijzerwerk, het schaliënberd en de schaliën zelf.

De algemene voorwaarde was dat alle materialen dienden nagezien te Gent vóór hun inscheping op de Sasse Vaart en dienden gelost te Terdonk. (Hier zien wij nog eens treffend geïllustreerd, het overwegend belang der waterwegen tot diep in de 18^e eeuw toe. Dergelijk transport zou nu hoofdzakelijk langs de weg gebeuren).

Het «drynckebier» voor metselaars, knapen en grondwerkers, dient in de prijs begrepen te zijn. De aannemer is vrij «armentierschen careel steen ofte briquen van dulsemont» te gebruiken of «wel gebacken landtsteen van negen duymen lanck.»

(26) DE POTTER FR., BROECKAERT J. *«Geschiedenis van de Gemeenten der Provincie Oost-Vlaanderen»*. Tweede deel, Evergem blz. 119-120. Gent 1865.

Brieven van amortisatie, Koninklijk Besluit waarbij de grond aanzien werd in dode hand en aldus geen lasten opbrengend. Daarom diende een amortisatiesom betaald.

(27) Rijksarchief Gent, fonds Bisdom B 2746.

De grondvesten voor de kapel moeten 5 voet diep gaan. Het grondwater zal hij op eigen kosten moeten weren. Boven de fondaties zal hij aan de drie buitenzijden van de kapel vier lagen blauwe doornikse arduin dienen te plaatsen. Achteraan de kapel wordt de pastorie aangebouwd.

Het bezetten zal gebeuren «met goeden moortel vermingelt met hair drij deelen calck iegens een deel savel, wel effen met twee coessen.»

De vloeren in het kapelaanhuis moeten zijn «vande beste vloertichelen genaemt antwerpsche bree, die hij sal moeten leveren, slijpen en leggen naer den heysch vanden wercke».

De aannemer moet zich verbinden vóór half oktober 1775 klaar te zijn met de grondvesten. Tijdens de winter wordt het werk stilgelegd, maar begin maart dient reeds hervat en op 15 april 1776 moet de kapel op «haar vierkant» gebracht d.w.z. gereed staan voor het gebinte.

De betaling zal in vier schijven geschieden : de eerste bij het vol-eindigen van de fondaties, de tweede wanneer de kapel «op haer viercant sal gemetst wesen», de derde als het kapelaanshuis zal opgemetst staan, dus bij het voltooiën van de ruwbouw ; de laatste schijf zal uitbetaald worden bij de volledige voltooiing der beide gebouwen.

Ook het timmerhout dient gelost aan de Sasse Vaart. Het verbruikte eikenhout moet «gegroeijt zijn in dese landen, viercant gesaeght, sonder inderlijck speck, quaede weren, ofte cnoopen, noch risschaligh ofte geborsten».

De schaliën zullen van de beste kwaliteit zijn.

De vijf afzonderlijke aanbestedingen worden gecumuleerd door Cornelis Willems. ⁽²⁸⁾. De langzame vordering der bouwwerken vinden wij weerspiegeld in de afbetalingstermijnen, die genoteerd staan in de rekeningen van het Bisdom. De bouwcampagne bereikte haar hoogtepunt vanaf april tot september 1776 toen om de maand belangrijke bedragen uitbetaald werden. ⁽²⁹⁾.

Toch zou het nog duren tot in het najaar van 1777 eer de werken voltooid waren.

Op 28 september 1777 verklaren de Doornzeelnaars dat zij de klok, die vroeger hing in de abdijkapel en eigendom was van de inwoners, graag schenken aan de bisschop om ze te laten versmelten in een grotere klok, die in de nieuwe kapel zal opgehangen worden. ⁽³⁰⁾.

(28) Rijksarchief Gent, fonds Bisdom B 2746.

(29) Rijksarchief Gent, fonds Bisdom B 2746.

(30) Rijksarchief Gent, fonds Bisdom B 2746.

Een weinig later verklaart de abdis van Doornzele op haar beurt, dat de oude abdijkerk, hoewel zij een gedenksteen heeft met het wapenschild van bisschop Philippus Erardus van der Noot, nooit aan het bisdom heeft toebehoord, maar in 1698 volledig gebouwd werd op kosten van de abdij. ⁽³¹⁾.

Allicht moest de abdij zich te weer stellen tegen de aanmatigende eisen van de dorpsgemeenschap, waarvan de verhoudingen sinds het incident van 1762, nooit bijzonder schitterend waren geweest. De voortdurende verslechting van die verhouding is trouwens een van de redenen geweest, die geleid heeft tot de bouw van de nieuwe kerk, waar de abdij van Doornzele nu niets meer in te zien had.

Nu het materiële aspect van de zaak geregeld was, diende de kroon op het werk gezet door de benoeming van een residerende priester of proost. Het was de eerste onderpastoor van Evergem, *E. H. Sebastianus de Lanneye*, sinds 17 juli 1769 aldaar benoemd en tevoren coadjutor te Kluizen, die in het najaar 1777 zich als eerste proost te Doornzele vestigde. ⁽³²⁾.

e) Strijd voor een eigen parochie en verdere uitbouw der proosdij.
(1778-1836).

Eens hun eerste doelwit bereikt, koesterden de Doornzeelnaars hun oude wensdroom opnieuw : een priester met onbeperkte uitoefening van zijn pastorele bevoegdheden en uiteindelijk... een onafhankelijke parochie.

Het begint met een onschuldige verklaring van enkele oude en gebrekkige inwoners die «attesteren waeragtigh te sijn dat sy uyt oorsaecke van hunnen ouderdom onpasselijckheyt ende gebrekelyckheyt des lichaams op den gepasseerden feestdag van kersmisse geene misse hebben gehoord omdat op dien dag in hunne succursale capelle door den residerenden priester geen misse gecelebreert en is, ende de parochiale ende andere kercken alwaer misse ende dinst gedaen wiert te verre afgelegen syn om daer naer toe te kunnen gaen ; voorts declareren sij oock dat sij seer dickwils in de weke, en altijdt op de sondaegen en feestdagen misse hooren in de succursale capelle, en vervolgens dat sij oock op den geseyden kersdag misse souden gehoord hebben, waert dat op dien dag misse soude gedaen sijn geweest». ⁽³³⁾.

(31) Rijksarchief Gent, fonds Bisdom B 2746.

(32) Rijksarchief Gent, fonds Bisdom B 114.

(33) Rijksarchief Gent, fonds Bisdom B 2746.

Na dit proefballonnetje volgde opnieuw een stevig geargumenteerd schrijven aan de bisschop. Hoewel zij hem danken voor de getroffen beslissing van 28 mei 1774 zijn zij toch verwonderd de beperkende maatregelen ervan gehandhaafd te zien, voornamelijk wat aangaat het toedienen van het doopsel. Ook vonden zij het bepaald ongelukkig op kerstmis laatstleden (1777) hun parochiekapel verlaten te zien omdat de proost verplicht was in Evergem te assisteren.

Er ligt zelfs een ondertoon van bitterheid in hun betoog, «want als wanneer eenen residerenden priester de succursale capelle van Doorezele moet verlaeten ende dat op die dagen dat d'inwoonderen den selven priester aldermeest nootsaeckelijck hebben, soo en was het oock niet noodigh van een succursale capelle te construeren ende eenen residerenden priester te senden». ⁽³⁴⁾.

Het zijn vooral deze twee grieven, die sterk gereleveerd worden : het niet mogen toedienen van het doopsel en het afwezig zijn van de residerende priester op de grote feestdagen.

Hoe redelijk en gematigd deze eisen ook mochten klinken, in de ogen van pastoor van Belleghem eens te meer om advies gevraagd, vonden zij allerminst genade.

In zijn antwoord aan de bisschop vond hij de bouw van de kapel te Doornzele zelfs totaal nutteloos. De huidige desiderata van Doornzele zijn trouwens zeer gevaarlijk «want de parochiale kercke afgeslaegen sijnde en niet min besittende eene capelle met eenen residerenden priester, die aldaer alle pastoreele functien bij verloop van tijdt soude exerceren, wat soude het differen van eene parochiale kerke, nisi in nomine?» ⁽³⁵⁾.

Als men, wat het dopen betreft, de afstand in acht neemt, dan zouden te Evergem alleen minstens drie vonten dienen geplaatst. Ook een tweede mis 's zondags kan niet toegestaan worden : het zou een vervreemding van de parochiekerk met zich brengen, aldus de pastoor van Evergem.

De uiteindelijke beslissing dienaangaande, door de bisschop getroffen op 25 maart 1778 was dan ook eens te meer ongunstig voor Doornzele. Eén kleine concessie werd verleend wat betreft het mis celebreren. Voortaan mocht dit ook op die hoogdagen, waarop de proost verplicht was in de moederkerk te gaan assisteren. Deze beslissing luidde aldus : «Ghesien het advies van den Seer Eerw. heer Landtdeken van het District, gehoord den pastor der prochie van Everghem, ende op alles gelet, wij permitteren dat in de capelle bij dese vermeldt, alle feestdaeghen van het jaere, geene ge-

(34) Rijksarchief Gent, fonds Bisdom B 2746.

(35) Rijksarchief Gent, fonds Bisdom B 2746.

reserveert, sal mogen worden gecelebreert eene misse, sonder meer, ende tot meerder solaes ende gerief van het gemeynte, ordonneren wij des son-daeghs ende heylighdaeghs, obligatie hebbende van misse te hooren, dese te celebreren ten seven uren 's morgens begeerende dat dese onse dispositie geexhibeert wort aen den heer Landtdeken van het district alsmede aen den heer pastor der prochie ende onderpastor de Lanney, op Doorzele Dries residerende, op dat sij hun hier anne soudent reguleren, excuserende voor als noch de voordere versoecken bij de supplianten in dese gedaen, dit alles bij provisie ende tot dat wij andersints sullen oordeelen te convenieren. Actum in ons Bisschoppelijck Paleys den 25 maerte 1778». (³⁶).

Het moet zijn dat dit bisschoppelijk besluit als een koud stortbad over de hoofden der Doornzeelnaars neerkwam, want zij ondernemen een ultieme poging om het burgerlijk gezag, in dit geval de Raad van Vlaanderen en het College van de Oudburg er toe te bewegen in een voor hun gunstige zin de bisschoppelijke dispositie te beïnvloeden. Dit gebeurde op 10 april 1778, een paar weken dus na de bisschoppelijke apostille. (³⁷).

Zij leggen nu vooral de nadruk op het celebreren van een tweede zondagmis te tien uur b.v. «een ure die convenient is aen de ouderlinghen», verder willen zij dat de residerende priester uitsluitend te Doornzele verblijft en niet meer verplicht zou zijn te assisteren naar Evergem.

Het college van de Oudburg, waarvan Doornzele zowel op administratief als op juridisch plan, rechtstreeks affhing, spande zich terdege in om voor hun onderdanen deze gevraagde gunsten te bekomen.

Op 11 mei 1778 gaf de bisschop hieromtrent zijn advies, dat gezien in het licht van zijn vroegere beslissing, niet anders dan negatief kon zijn.

Het dopen ter plaatse wordt nogmaals afgewezen, temeer daar er een stenen brug ligt over de Burggravenstroom, die het smal houten brugje van weleer verving «daer op eertijts de supplianten soo veele glossen hebben gemaect». (³⁸).

Ook het verzoek om de mis in de kapel van Doornzele, die te 7 h moet gehouden worden, een uur te verschuiven of er een tweede aan toe te voegen, wordt afgewezen omdat de thuiswachters dan niet meer in de gelegenheid zouden zijn, de parochiale hoogmis bij te wonen, die te Evergem plaats heeft te 9 of 9 ½ h : «de parochiale misse begint ten 9 à 9 uren en half, duert doorgaendelijck met de predication, instructien ende voordere diensten ten minsten den tijdt van eene ure, het is dan onmooge-

(36) Rijksarchief Gent, fonds Bisdom B 2746.

(37) Rijksarchief Gent, fonds Bisdom B 2746.

(38) Rijksarchief Gent, fonds Bisdom B 2746.

lijck dat bij tijde connen de retour wesen, die, de welcke de parochiale missen bij woonen om de thuysblijvers op den thien à thien uren en half te laeten present sijn in de misse, die gecelebreert saude worden in de nieuw gemaecte capelle, in tegendeel die de welcke ten seven uren in de selve capelle de gelesen misse hebben bij gewoont sijn tijdelijck thuys om de andere in de parochiale misse te doen present sijn. Wij souden dies volgens aen de ingesetenen van den voorn. wijck de presentie in de parochiale misse onmoogelijck hebben gemaect, met te reguleeren de misse in de capelle op de ure die de supplianten versoucken».

Besluit : Men wil met alle middelen de vervreemding der parochianen van de wijk Doornzele aan hun parochie Evergem beletten, daarom geen Doopsel ter plaatse en ook geen hoogmis, alleen een vroegmis te 7 h.

De eerste fase in de strijd om een eigen parochie was hiermee definitief afgesloten in ongunstige zin voor Doornzele.

Vijftig jaar later zal men pogen langs andere wegen de zelfstandigheid der parochie te veroveren. Wel zal men in 1784 nogmaals een verzoekschrift richten tot de bisschop om de kinderen ter plaatse te mogen dopen ⁽³⁹⁾, maar de elan is gebroken en de landdeken klasseert het als een «fait divers». Ten informatieve titel stuurt hij dit bericht door aan zijn confrater, de pastoor van Evergem, maar bij de bisschop geraakt het niet meer.

Het was diezelfde deken, Jacobus Franciscus Abbate, pastoor te Lovendegem, die op 6 april 1780, de pasgebouwde kapel «visiteerde» ⁽⁴⁰⁾.

Dit verslag geeft ons een interessant beeld van de materiële toestand der pas voltrokken kapel. Reeds behoeft het dak een herstelling, want de regen sijpelt er op meerdere plaatsen door. Er is een zilveren kelk aanwezig gans verguld en een zilveren ciborie met vergulde kuip. De altaardwalen zijn in orde en men heeft kazuïfels in verschillende kleuren. Het huis van de proost, gebouwd op kosten van de bisschop, is in goede staat en met geen enkele last bezwaard.

Stilaan werd er nu gedacht aan de consolidatie en verdere uitbouw van de stichting. Op 14 september 1794 verleende bisschop Lobkowitz de oprichting van een kruisweg. ⁽⁴¹⁾.

In een der eerste kapelrekeningen (1751) maakten wij gewag van een koster. In 1780 vernemen wij dat hij hiervoor een jaarlijkse vergoeding van 6 pond gr. ontvangt. ⁽⁴²⁾.

(39) Rijksarchief Gent, fonds Evergem nr 776.

(40) Rijksarchief Gent, fonds Bisdom B 2951.

(41) DE POTTER... Evergem blz. 120.

(42) Rijksarchief Gent, fonds Bisdom B 2951.

Ook het onderwijs was vooral in de 18^e eeuw een machtige schakel in deze para-parochiale gemeenschap, in dit samenhorigheidsbesef, dat van nu af aan in deze wijk sterk aan het groeien was. Op 14 februari 1764 kreeg Joris Bauwens fs Albertus er toelating om een school te bouwen. ⁽⁴³⁾

De eerste proost, E. H. Sebastianus de Lanney overleed in 1797 aan de vooravond van bange tijden voor de Kerk. Een onbeëdigde seculiere priester kon hier niet benoemd worden in de beloken tijd.

Doornzele deed dan achtereenvolgens beroep op twee beëdigde paters; die tijdens de periode 1797-1801 mekaar opvolgden, maar daar eigenlijk zonder enige benoemingstitel de pastorele functies uitoefenden.

De droevige rivaliteit tussen beëdigde en niet-beëdigde priesters kwam zelfs in het afgelegen Doornzele tot uiting. Onmiddellijk na het sluiten van het Concordaat werd E. H. Van Driessche als proost benoemd, maar de beëdigde pater wilde de pastorie niet verlaten, zodat eerstgenoemde verplicht was zijn intrek te nemen bij een parochiaan.

Slaagde deze proost er niet in zijn rechten te doen gelden, zijn opvolger E. H. Domien van Hullebroeck, aldaar benoemd op 19 januari 1803 nam de zaken krachtadiger ter hand. Hij dwong de beëdigde pater de proosdij te verlaten. ⁽⁴⁴⁾.

Omdat in februari 1803 een kind van Doornzele dat te Evergem moest gedoopt worden, door de grote koude was omgekomen, werd onder het proostschap van Joos de Moerloose (1804-1810) door bisschop Fallot de Beaumont machtiging tot dopen verleend. Aldus ging een oude wens der Doornzeelnaars in vervulling. Sinds de invoering van de Burgerlijke Stand was dit evenwel meer een prestige overwinning geworden, zonder veel practisch nut, gezien het tot in 1848 verplichtend zal blijven de pasgeboren kinderen voor de ambtenaar van de Burgerlijke Stand te vertonen. De volgende proosten, die hier allen slechts een betrekkelijk korte tijd verbleven, waren Lodewijk Tollers (1810-1818), J. A. Vercauteren (1818-19) en Bonaventura Saey. (1819-1820).

Onder Antoon de Rycke (1820-1838) was de kapel van 1777 door de bevolkingsaangroei opnieuw te klein geworden. In 1832 wordt door enkele inwoners van Doornzele aan de gemeenteraad van Evergem grondafstand gevraagd voor het vergroten van hun kapel. Op 16 augustus 1832 adviseert de gemeenteraad hierop gunstig ⁽⁴⁵⁾ en in 1833 ving men met de vergrotingswerken aan, die grotendeels gefinancierd werden door de plaat-

(43) Rijksarchief Gent, fonds Bisdom K 7965.

(44) Rijksarchief Gent, fonds Bisdom K 7965.

(45) Gemeentelijk Archief Evergem, Beraadslagingen gemeenteraad, 1830-47, nr 25, 1832.

selijke grootgrondbezitter, de heer Thadeus van Saceghem. Pas op 5 september zou de vergrote kapel door de bisschop van Gent gewijd worden. Maar binnen die tijdspanne waren ondertussen ernstiger problemen opgetreden.

f) Eerste poging tot afscheiding van Evergem
(1836-1837)

Waren de voorgaande pogingen tot oprichting van een zelfstandige parochie steeds gestrand op de onwil van de geestelijke overheid, thans zou Doornzele zijn zelfstandigheid langs een andere weg pogen te overerven. Door bij de burgerlijke autoriteiten de afscheiding van Evergem te bepleiten had men een dubbel doel voor ogen : allereerst een zelfstandige gemeente en daarin vervat een onafhankelijke parochie.

Zo kwam het dat in 1836 de Doornzeelse burgerij met aan het hoofd brouwer Inghels en mulder De Poorter een rekest richtten tot de hogere overheid met vraag tot afscheiding van Evergem. Ziehier hoe de gemeenteraad met aan het hoofd burgemeester Pieter Francies Geirnaert, in dato 28 februari 1837 op dit schrijven replikeerde. ⁽⁴⁶⁾.

Wij geven het verslag ervan in het Frans gesteld, samenvattend in vrije vertaling weer. «De gemeenteraad kreeg op 2 januari 1837 van de arrondissementscommissaris mededeling van de petitie van sommige inwoners van de wijk Doornzele om tot afzonderlijke gemeente ingericht te worden, eveneens van een tegenpetitie van aldaar wonende inwoners, die er aan hielden de integriteit van het grondgebied gehandhaafd te zien».

De gemeenteraad begint met aan te merken dat velen, die de afscheidingspetitie tekenden niet goed de draagwijde ervan begrepen. Verschillende hadden met een kruisje getekend en konden dus niet lezen, anderen die dit wel konden waren hierover later persoonlijk hun spijt komen betuigen aan het gemeentebestuur.

Het verslag van de gemeenteraad van 28 februari 1837 gaat verder met te zeggen, dat, indien het al waar moge zijn, dat een deel der gemeente ver verwijderd is van het dorpscentrum, dit nadeel alleen zou verdwijnen voor diegenen, die in de onmiddellijke omgeving wonen van Doornzelekapel, maar evenwel zou blijven bestaan voor de wijken Kerkbrugge, Langerbrugge en Wippelgem, moesten deze laatste eventueel verenigd worden met de nieuwe gemeente Doornzele. De gemeenteraad betoogt immers dat de drie hogervermelde wijken evenver van Doornzele als van Evergem verwijderd liggen. Wippelgem is nu zelfs door een uitsteken-

(46) Gemeentelijk Archief Evergem, Beraadslagingen gemeenteraad, 1830-47, nr 13, 1837.

de weg met Evergem verbonden zeggen ze. Ook het wegnnet der andere gehuchten is meer georiënteerd op Evergem dan op Doornzele.

Onze vroede vaders doen zelfs aan chauvinisme van de bovenste plank. Zij beweren dat Evergem een zulkdanig belangrijk dorp is in de nabijheid van Gent, dat men er zich precies zoals in de stad alles kan aanschaffen. Voor de behoeften van die tijd was dat waarschijnlijk juist gezien althans voor het grootste deel van de bevolking.

Het betoog gaat verder : Evergem is een kantonhoofdplaats. Hier zetelt de ontvanger der belastingen. Dit houdt in dat de inwoners van Doornzele voor de meeste gevallen, ongeacht de lokale administratie, toch naar Evergem zouden moeten blijven komen. Waarom dan afscheiding?

Het volgend argument weegt echter veel zwaarder en blijkt heden nog niets van zijn waarde ingeboet te hebben : de splitsing in twee gemeenten zou bijna dubbele onkosten meebrengen, daarom is het beter dat de oude toestand gehandhaafd wordt.

De tegenpetitie werd dan ook getekend, beweert men, door alle familievaarders van Langerbrugge, Kerkbrugge en Wippelgem. Deze bewijsvordering is uiterst zwak en verdraait de feiten : eigenlijk hadden de inwoners van Doornzele nooit de inlijving van die wijken gevorderd. Het gemeenteraadsverslag vervolgt met de bewering uit de petitie, als zou Doornzele vóór de Franse Revolutie een afzonderlijke gemeente geweest zijn, te ontzenuwen. De lezer zal uit onze inleiding trouwens vastgesteld hebben, dat deze bewering inderdaad aanvechtbaar was. Overigens waren de historische argumenten der Doornzeelnaars uiterst zwak te noemen. De homologatie der kostuimen (gewoonterechterlijke wetgeving) onder Albrecht en Isabella, sloeg inderdaad slechts op de jurisdictie (Keure van Doornzele) nooit echter op het dorp als dusdanig. Inderdaad ware Doornzele in 1796 een zelfstandige parochie geweest, dan zouden de Fransen, die meestal de parochie als territoriale basis namen, voor het creëren der gemeenten, dit zeker ook te Doornzele gedaan hebben.

Een paragraaf verder steekt de zelfgenoegzaamheid weerom haar kopje boven, of kunnen wij het misschien beschouwen als een pleidooi pro domo? Wij vertalen : «Hedendaags vormt Evergem een grote gemeente, die over de noodzakelijke middelen beschikt om een politiecommissaris en twee veldwachters te onderhouden en wat de petitionairs ook mogen aanvoeren, de gemeenteraad durft vooruitzetten, dat er geen gemeente bestaat, waar de politiedienst met zoveel acuratesse geschiedt en waar orde en rust met zulke aandrang heersen. Indien men het politiekorps zou dienen te scheiden, zou het een belangrijke bron van inkomsten moeten derven en zou het aan de andere kant noodzakelijk worden de individuele lasten te verhogen, om in de behoeften van de nieuwopgerichte gemeente te kunnen

voorzien, en dit alles zonder de minste baat voor de Doornzeelnaars, die zichzelf dan volledig dienen te bedruipen. De personele belasting, die thans slechts 0,85 F per hoofd bedraagt, zou in de nieuwopgerichte gemeente tot 1,40 F en zelfs tijdens de eerste jaren tot 1,50 F dienen opgevoerd te worden.» (47).

Daar een aanval op de geldbeugel gewoonlijk vruchten oplevert, getuigde het van een fijn psychologisch doorzicht, er dit laatste zinnetje zo maar onschuldigweg aan toe te voegen.

De gemeenteraad betoogde verder dat er ook op geestelijk plan moeilijkheden zouden voortspruiten bij een eventuele afscheiding van Doornzele, aangezien het grootste deel — bedoeld worden hier opnieuw de inwoners van Kerkbrugge, Langerbrugge en Wippelgem — zouden blijven behoren tot de oude parochie Evergem. Het grondgebied der parochie en der gemeente Doornzele zou dus niet samenvallen. Indien men aanvoert dat het dorpscentrum van Evergem perifeer gelegen is t.o.v. Doornzele dan zou dit nochtans evenzo zijn voor de nieuw op te richten gemeente, waar de Dries zich toch ook slechts bevindt op enkele honderden meters van Kluizen en St-Kruis-Winkel.

Het verslag gaat verder met te verklaren dat de gemeenteraad het met zijn bewijsvoering hierbij wil laten en overgaat tot het beantwoorden van de vragen hem door de heer arrondissementscommissaris gesteld.

Wij kunnen ze als volgt samenvatten : Doornzele heeft geen enkel gebruiksrecht op enig deel van de huidige gemeente Evergem. (Bedoeld wordt hier de Dries, vanouds door Doornzele opgeëist als eigendom der aangelanden).

Binnen dit gebied bestaan alleen 2 ha 3 a 70 ca meersen als gemeentelijk bezit. Het is duidelijk dat ingeval van gebeurlijke afscheiding de registers van de burgerlijke stand te Evergem moeten blijven, evenals de andere archiefstukken. Indien Doornzele de afscheiding mocht bekomen, moet het eveneens bijdragen in een lening van 8.000 F voorzien voor de bestrating van de weg Doornzele-Evergem.

Hiermee was de zaak evenwel nog niet van de baan, want kort daarop vernieuwen de inwoners van Doornzele hun vraag tot afscheiding aan de Bestendige Deputatie. Opnieuw ditmaal op 1 mei 1837, wordt een ganse gemeenteraadszitting aan het probleem gewijd. (48).

(47) Gemeentelijk Archief Evergem, Beraadslagingen gemeenteraad, 1830-47, nr 13, van het jaar 1837.

(48) Gemeentelijk Archief Evergem, Beraadslagingen gemeenteraad, 1830-47, nr 14, van het jaar 1837.

Kortheidshalve verwijst de gemeenteraad naar zijn met redenen omkleed verslag van 28 februari laatst. De voornaamste argumenten ten gunste van Evergem worden er nog eens in belicht, namelijk dat de meeste petitionairs eveneens de tegenpetitie, tot behoud van de vroegere toestand getekend hadden. Het doet zelfs enigszins potsierlijk en onbegrijpelijk aan, dat de twee Doornzeelse wethouders, schepen Pieter Bernard de Poorter en gemeenteraadslid Jan-Baptist Van de Voorde, leiders van het manifest tot afscheiding, toch de gemeenteraadsbesluiten volmondig goedkeurden, die nochtans het tegengestelde voorhielden. Dit staat uitdrukkelijk vermeld in het verslag. Wat zijn de wegen van de dorpspolitiek vaak duister en onontwarbaar!

De gemeenteraad onderstreept nogeens dat de verwijderde afstand geen doorslaggevend element mag zijn, want dan zouden er evenveel gemeenten moeten opgericht worden, als er afgelegen gehuchten zijn. Op de aanmerking der Doornzeelnaars dat het hun heel wat kosten vergt hun doden op het Evergemse kerkhof te laten begraven — er was toen nog geen kerkhof te Doornzele — antwoordt de gemeenteraad dat de uitvaart steeds geschiedt in wederzijds dienstbetoon. Klachten betreffende de politie worden eveneens van de hand gewezen, temeer daar de Doornzeelse schepen De Poorter bevoegdheid heeft over de politie en men zich met zijn klachten tot hem dient te wenden. Het gemeentebestuur wil wel in overweging nemen een standplaats van veldwachter te Doornzele in te richten. ⁽⁴⁹⁾. Hiermede beschouwde het Evergemse gemeentebestuur het incident als gesloten. Niets was echter minder waar.

g) Tweede poging tot afscheiding en wat er aan voorafging.
(1845-1848).

Tevoren zagen wij reeds dat de Doornzeelnaars in 1832 met veel moeite de vergroting van hun kerk bekomen hadden, na een halsstarrige weigering van de Evergemse kerkraad in 1824, die aldus dit project maar dan 8 jaar had kunnen laten aanslepen. ⁽⁵⁰⁾.

Samen met de mislukking der eerste afscheidingspoging, verzuurde dit nog meer de betrekkingen tussen Evergem en Doornzele. Er wordt nog wat olie op het vuur gegoten door de beslissing van de gemeenteraad van 1 september 1845, geen gevolg te geven aan de vraag van Doornzele hun bestaande kapel tot parochiekerk te mogen inrichten: «Overwegende

(49) Gemeentelijk Archief Evergem, Beraadslagingen gemeenteraad, 1830-47, nr 28, van het jaar 1838. Dit gebeurde effectief op 17 mei 1838.

(50) Kerkarchief Evergem, Resoluties 1812-1852.

dat de bestaende Kapel of Kerk te Dooreseele aende bewoonders vanden zelve wijk, eene behoorelijke gelegenheid verschaft om op eene bekwame wijze en zonder de minste hindernis hunne godsdienstige pligten te volbrengen, evenals zulks sedert menigvuldige jaeren in hun belang bestaen heeft. Dat wijders de godsdienstige verrigtingen de welke niet in de Kerk te Dooreseele kunnen geschieden, en waer aen de bewooners van gemelden wijk, even als die der andere wijken, tot het uitoeffenen in de parochiale Kerk onderworpen zijn, door onze Eerwaarde heeren pastoor en onderpastoors met allen mogelijken ijver en spoed gepleegd worden voldoening van alle de ingezetenen, ende dit op zulkdanige wijze dat er hiervoor nooit geen klagten zijn gedaen geweest. Aangezien dat de bewoners vanden wijk Dooreseele reeds door de bezitting van hunne Kerk bevoordeelt zijn onder deze betrekking op de andere wijken der Gemeente namelijk op de wijken Belzeele, Rabot, enz. dewelke geen kapel bezitten en ongeveer een uer van de parochiale Kerk afgewijderd zijn. Dat het derhalve niet alleen onbillijk maer gevaerlijk zou zijn de bedoelde innovatie tot stand te brengen. Naer alles rijpelijk overwogen te hebben, heeft den Raed met een meerderheid van acht stemmen tegen twee stemmen beslist dat er geen redenen bestaen om de Kerk te Dooreseele tot Succursale in te rigten». (51).

Als staaltje van dorpspolitieke drogredenen niet te versmaden ! De parochiekerk zou er toch komen en dit reeds in 1847.

Er was een tweede doorn in het oog der Doornzeelnaars : de voorgenomen verkoop van de Dries. Inderdaad in zitting van de gemeenteraad van 27 december 1845 (52) was besloten verschillende percelen straatgrond toebehorend aan de gemeente openbaar te verkopen. Destijds oordeelde de gemeenteraad dat de straatwegen overal te breed waren, terwijl er thans 100 jaar later overal onteigeningen dienen te geschieden om het wegdek op een voldoende breedte te kunnen krijgen.

Onder bedoelde verkopeningen van onbebouwde straatgrond, waarvan de ophrengst dienen moest om een hospice en een gemeentehuis te bouwen, viel dus ook de Dries. Opnieuw vlammend protest te Doornzele. Het recht van aanplant en vrijgeweide, benevens het juridisch eigendomsrecht van de Dries, werden steeds door de Doornzeelnaars opgeëist en daar zat een grond van waarheid in. Het gemeentebestuur daarentegen beweerde dat zij de uitsluitende eigenaars waren van de Dries en het miskende volledig de hierbovengenoemde rechten der Doornzeelnaars, die zij een usurpatie noemden. Daar er voor bedoelde verkoop koninklijke toelating vereist was, liep de zaak van geen leien dakje. Ze zou uiteindelijk in het voordeel der

(51) Gemeentelijk Archief Evergem, Beraadslagingen 1830-47, nr 145.

(52) Gemeentelijk Archief Evergem, Beraadslagingen 1830-47, nr 157.

Doornzeelnaars beslecht worden. Gewapend met de kadastrale plans van de Dries, een proces-verbaal van Commodo en Incommodo, een proces-verbaal van gedane schatting der experten en een goedkeuring van de gemeenteraad, zou de burgemeester trachten het Evergemse standpunt er door te halen. Kwam dan evenwel het officieel protest van Doornzele, op 50 maart 1846. ⁽⁵³⁾, dat eens te meer roet in het eten gooide. De Doornzeelnaars beweerden «dat den zelven grond van ouds toebehoord aen den wijk Dooreseele, die tot in 1797 een afzonderlijke zegge afgezonderde parochie is geweest (onjuist!) en van onheuglijke tijden onafgebroken tot heden door des zelfs inwoonderen in gebruik en genot is gebleven ten titel van stoppelweede (wel juist!), dat de inwoonders vanden zelven wijk volgens hunne aenhalingen den Eigendom van gezeiden grond bij authentique stukken, ten behoeve der Communauteit van Doorseele konnen bewijzen, zich reserverende hunne regten voor de bevoegde regtbank te doen gelden».

Hier tegenover werd gesteld dat Doornzele-Dries, zowel als de andere pleinen en straten van Evergem, een openbare plaats is en het bezit van rechtswege aan de gemeente toekomt. Daarbij, betoogde de gemeenteraad, door het feit dat de inwoners van Doornzele, bij de vergroting van hun kapel in 1852 toestemming vroegen aan de gemeenteraad, om hiervoor de nodige grond van de Dries te bekomen, erkenden zij impliciet het eigendomsrecht der gemeente Evergem. Wij willen U de verdere langdradige argumenten pro en contra onthouden. De hele zaak kwam hierop neer dat men de totale oppervlakte van de te verkopen straatgrond met inbegrip van Doornzele-Dries op 20 ha 26 a 16 ca berekend had en de waarde ervan op 28.452,50 F. Ditmaal stemden de Doornzeelse gemeenteraadsleden, oud-schepen P. B. de Poorter en P. F. Criel, kategoriek tegen. Hoewel men van hogerhand de eigendomsrechten van Evergem niet betwistte, is het toch aan dit krachtdadig Doornzeels protest te danken, dat de Dries tot op heden bewaard bleef. Door deze weigering tot verkoop konden de hogergeschatte fondsen niet gerealiseerd worden en moest Evergem het tot 1860 stellen zonder hospice en tot 1902 zonder eigen gemeentehuis.

Nu is het duidelijk, dat dit onhandig manœuvre weerom koren was op de molen der Doornzeelnaars. Wie aan de Dries raakt, raakt immers aan Doornzele en «Wie zijn neus schendt, schendt zijn aangezicht».

Dat verstonden de Doornzeelnaars ook zo met betrekking tot hun Dries. Na de weigering tot inrichting van hun kapel tot parochiekerk, was dit de druppel, die de maat deed overlopen. Slechts 14 dagen later op 16 april 1846 sturen zij een nieuw rekwes tot afscheiding van Evergem,

(53) Gemeentelijk Archief Evergem, Beraadslagingen 1850-47, nr 163.

aan de Koning. Wij geven hieronder in vrije vertaling, de tekst van het Doornzeelse verzoekschrift :

Aan Zijne Majesteit, de Koning der Belgen,
Sire,

De ondergetekenden, inwoners van de wijk Doornzele, sekte van de gemeente Evergem, arrondissement Gent, provincie Oost-Vlaanderen, nemen de eerbiedige vrijheid zich tot Uwe Majesteit te richten, opdat het haar moge behagen hun gehucht van Evergem af te scheiden en het als afzonderlijke gemeente op te richten.

Deze vraag is volkomen gewettigd aangezien Doornzele tot 1797 een afzonderlijke gemeente uitgemaakt heeft, die naderhand zonder hun medeweten met Evergem verenigd is geworden. Deze vraag is des te meer gewettigd door het groot aantal moeilijkheden, voortgesproten uit deze vereniging, door de vele voordelen, die zouden voortspruiten uit de afscheiding, door de gemakkelijke uitvoering ervan, door haar voordelige ligging en door de middelen waarover Doornzele beschikt om in eigen noden te voorzien.

Hun gemeente, zou zoals eertijds, en zoals ze thans reeds geestelijk bediend wordt, ten oosten begrensd worden en zich afscheiden van Winkel door het kanaal Gent-Terneuzen, ten zuiden door hetzelfde kanaal van de gemeenten Mendonk, Desteldonk en Oostakker ; ten westen door de gracht langsheen de percelen nrs 1556, 1555, 1509, 1508, 1507, 1506, 1704 en 1711 der sekte A ; vandaar door de «Kerkbrugstraat» en de gracht langsheen de percelen 701, 702, 703 704, 690, 689, 629, 628, 627, 626, 614, 613, 612 en 904 der sekte B en vandaar zou hij het Waalken volgen tot aan Kluizen ; de noordergrens zou gevormd worden door het Meulevaarden, grens met Kluizen.

Doornzele, dat een dicht-bewoonde agglomeratie bezit, gelegen rondom een mooie dries, waar zich een kerk, een pastorie, een school en een armenhuis bevinden, is voorzien van handelaars en ambachtslui van alle aard. De nieuwe gemeente zou een oppervlakte hebben van 700 ha met een bevolking van 1400 zielen. Evergem zou 2643 ha behouden, met een bevolking van 6145 inwoners, en zou nog één van de schoonste Vlaamse gemeenten zijn. Om al deze redenen, breedvoerig uiteengezet in bijgevoegde memorie van toelichting, vermeien de inwoners van Doornzele zich, om het gunstig onthaal, dat aan hun vraag zal te beurt vallen.

In deze hoop, hebben zij de eer met de grootste eerbied, te zijn van Hare Majesteit,
de zeer trouwe onderdanen». (54).

(54) Gemeentelijk Archief Evergem, Schepencollege, blad 115.

Hierna volgen een groot aantal aantekeningen, waarvan de voornaamste waren : P. F. Criel, gemeenteraadslid, D. Inghels, brouwer, J. de Poorter, mulder, P. de Poorter, oud-schepen en gemeenteraadslid, E. Schelstraete, Van Vynckt, De Wispelaere, P. Verstraete, Dellaert, Bogaert, F. Verstraete en de dorpsschoolmeester, Bernard Steyaert.

Laten wij aan dit rekwest onmiddellijk een paar kanttekeningen toevoegen : de zogezegde autonomie vóór 1797 werd hier nog eens verkeerd voorgesteld. Bovendien strekte het oude Doornzele zich slechts uit ten oosten van een lijn, die liep vanaan het Meulevaardeken naar de molen van Doornzele en vandaar naar de Sasse Vaart (kanaal Gent-Terneuzen) even ten westen van de Kooistraat (huidige Bagatelle). In feite omvatte de Keure van Doornzele alleen de Dries en aanpalende straten, omsloten door het Meulevaardeken en de Sasse Vaart. Ten westen van die lijn, dus gans de huidige Doornzeelse straat, Beekstraat en Hoeksken omvattend, begon de wijk Over-het-Water, die behoorde tot het Graafschap Evergem en zich uitstreckte tot aan de Burggravenstroom.

De petitionairs van Doornzele wilden echter hun grondgebied zien van even buiten de agglomeratie van Kerkbrugge, langs een sloot even ten oosten van de Burggravenstroom, die het begin van de Beekstraat zou kruisen en verder met het Waalken zou samenvallen. Het oude Doornzele dat nog geen 400 ha telde zou aldus verdubbeld worden en bijna de ganse wijk Over-het-Water opsorpen behalve de bewoonde kernen van Wippegem, Kerkbrugge en Langerbrugge.

De afbakening der latere parochie Doornzele in 1853, is er een verkleinde weergave van.

De wagen was dus weer eens aan het rollen en zo kwam het dat de gemeenteraad van Evergem op 7 juli 1846 ambtshalve gedwongen werd zich opnieuw met dat vervelend probleem bezig te houden. De arrondissementscommissaris stelde dezelfde vragen als 10 jaar tevoren : of er wederzijdse gebruiksrechten waren en wat er in geval van scheiding moest gebeuren met de gemeentelijke archieven.

Na al de incidenten van de laatste tien jaar werd de toon nochtans heel wat scherper. Luister bv. naar de manier, waarop burgemeester Pieter-Frans Geirnaert de bespreking inleidt : «Het is niet voor de eerste maal dat de bewoners vanden wijk Doorseele deze vraeg doen ; misleid door een kleyn getal persoonen aengepord door den hoogmoed en door de hebzucht, dewelke alles in het werk stellen om de menigte te verleiden en mede te slepen. De 9/10 der handtekeningen zijn slechts door overvalling en bevreesdheid verworven zijnde door rondleurdere, die dezelve van deur tot deur zijn gaen afbedelen en in eene tael geschreven die de 99/100ste niet kundig zijn.

Inden jaere 1836 hebben zij dezelve vraag aen zijne Majesteit gedaen, vraag, die eerst in vergadering door de provinciale Raed van 12 julij 1837, wierd verworpen en daarna bij besluit van M. de Minister van binnenslandsche Zaken van 5 october 1837; ondanks de opeenvolgende nederlagen, stuerden zij in de maend junij 1838 eene nieuwe vraag tot Scheiding aende provinciale Raed, welke ook al het zelve lot onderging; het is die reeds zoo dikwijls verworpene vraag, die men nu weder met geestdrift vernieuwt.

De lezing der nieuwe rekwes van de inwoners van Dooreseele, gaat de Burgemeester voort, en bovenal der Memorie, of wel een van het smaetschrift aen hunne vraag gevoegd, levert eenen pijnlijken indruk op. Het plaatselijk Bestuer van Evergem wordt aldaer aen elke bladzijde, aen elken regel afgeschilderd als het voorbeeld der onderdrukking, den wijk van Dooreseele als een overwonnen Land bestierende. Nochtans heeft het gedrag deze administratie nooit tot eenige gegronde Klagt stof gegeven, en het bewijs hiervan is dat er mogelijks in geheel het Rijk geene zo vreedzame gemeente bestaat, behoudens eenige dwaelgeesten, die zonder de minste gegronde reden, na vijftig jaren vereeniging, een der schoonste bestaende gemeenten zouden willen vernietigen en tot in zijne grondbeginselen omwerpen. En dit alles niet tot welzijn der verzoekers, niet dat zij redenen te doen gelden hebben, maer om de kleine driften van een aantal personen te verzadigen, die hedendaegs in de schijn vereenigd, om tot hun oogwit te geraken, zeggen wij het vrijelijk, om zich den buit te verdeelen, zouden eindigen met onder zich te twisten om zich het beste deel toe te eigenen. Even als ik kom te zeggen, de 9/10 der onderteekenaers kennen de gevolgen hunner vraag niet. Want, wat men er ook van zeggen moge, de wijk van Dooreseele heeft altijd vreedzaam en bedaerd geweest, en sedert een onheugelijke tijd heeft het volmaekste orde niet opgehouden aldaer te heerschen. Indien kwaedwillige lieden ingebeelde Klagten verheffen, zulks moet ten koste der vreedzame persoonen niet geschieden, die niet anders doen dan het behoud van eenen staet van zaken verlangen, waarvan noch zij, noch hunne voorouders, nooit geen Klagten te doen hadden.

Dezen staet van zaken vernietigen is het wanorder met de vrede verwisselen, is alles stooren en omwerpen, is de tweedragt inde familiën zaeien, is met een woord zaken daerstellen, waer van de gevolgen niet dan jammerlijk zijn, maer die ongelukkiglijk des niet te min onherstelbaar zouden wesen». (55).

(55) Gemeentelijk Archief, Beraadslagingen Gemeenteraad 1830-47.

Hierop gaat de burgemeester verder met de voornaamste grieven van Doornzele nogmaals te weerleggen. Indien wij Doornzele, alleen omwille van de afstand zelfstandigheid zouden verlenen, wat dan met de andere wijken zoals Belzele, Wippelgem en Rabot. Onmiddellijk zouden zij hetzelfde eisen. Zij genieten nog niet eens van de voordelen van Doornzele. dat ter plaatse reeds een kerk heeft, een pastoorshuis, een onderpastoor door Evergem onderhouden, een schepen, twee raadsleden, een bijzondere veldwachter en gemakkelijke wegen. Ook de historische argumenten worden eens te meer verworpen. Van een feitelijke zelfstandigheid onder het Oud-Regime is er nooit sprake geweest. De burgemeester eindigt met te zeggen dat hij hier al de klachten door de opsteller van de petitie geuit «dat de inwoners van Dooreseele onder de dwingelandij der Gemeenteregering zuchten, dat zij met een openbaere partijdigheid behandeld worden, dat hunne gesteltenis erger is dan die der parias» niet wil herhalen. Hij verklaart zich te verzetten tegen de aangevraagde scheiding.

Ook de schepenen en gemeenteraadsleden doen hun duit in het zakje. De schepenen Beernaert (notaris) en Van der Beken (olieslager te Wippelgem), samen met hun collega's raadsleden J. Ryckaert, J. F. van Kerckvoorde, F. Baetslé, B. de Clercq en L. Neyt beamen de zienswijze van de burgemeester en zijn dus tegen de afscheiding. De Doornzeelse raadsleden de Poorter en Criel, zijn ditmaal meer consequent en opteren voor de afscheiding. Zij motiveren hun houding als volgt :

- 1) Doornzele is te ver verwijderd van Evergem. Daardoor kunnen zij van de bestaande of geplande gemeentelijke inrichtingen niet of onvoldoende profiteren als bv. de gemeentescholen, leerwerkscholen en hospice. Toch dragen de inwoners hierin hun deel bij. Om dezelfde redenen hebben zij moeilijkheden met de aangifte en het vertoon der nieuwgeborenen en met het vervoer en de begrafenis der overledenen.
- 2) Doornzele moet tussenkomen in de uitgaven van het Lager Onderwijs, in het onderhoud van de kerk en het torenuurwerk, de jaarwedde van de klokkenist, de pacht van de Corps de Garde der Burgerwacht, onderhoud van vuur en licht. Hiervan heeft Doornzele niet het minste voordeel. Daarenboven onderhoudt het zijn eigen klokkenluider, staat in voor het kosteloos onderwijs der Doornzeelse behoeftigen, onderhoudt het zijn eigen burgerwacht en betaalt het een jaarwedde aan E. H. De Winter voor het celebreren der vroegmis. Het is overigens duidelijk, dat in deze zowel als andere gevallen, de belangen van Doornzele aan die van Evergem worden ondergeschikt.
- 3) Doornzele beschikt over voldoende inkomsten om zichzelf te bedruipen.
- 4) Moest Doornzele tot gemeente ingericht worden, dan heeft het onmiddellijk de beschikking over een schoollokaal, een woning voor de

onderwijzer, een hospice en een armenhuis met handwerkschool. Inderdaad al deze inrichtingen bestaan reeds en zijn leefbaar met een dotatie vanwege de nieuwe gemeente. Blijven wij echter bij Evergem dan zal alles verwaarloosd worden en uiteindelijk ten onder gaan.

- 5) De onderlinge twisten tussen Evergem en Doornzele nemen voortdurend toe, de Doornzeelse behoeftigen worden benadeeld bij de brooduitdelingen in de kerk van Evergem. Men wil ons zelfs de Dries ontfutselen, de plaatselijke politie wordt verwaarloosd : samengaan met Evergem is niet meer mogelijk.
- 6) Tot 1797 was Doornzele een eigen gemeente.
- 7) Verdere grieven worden breedvoerig behandeld in een memorie van toelichting, gevoegd bij het rekwest tot afscheiding.

Nadat men de vragers van de heer arrondissementscommissaris beantwoord had, werd de scheiding met 8 stemmen tegen 2 verworpen.

Toch worden enkele toegevingen aan Doornzele gedaan : op 29 januari 1848 werden de inwoners van Doornzele ontslagen van de verplichting de pasgeboren kinderen aan de ambtenaar van de Burgerstand te komen vertonen ⁽⁵⁶⁾, op 19 februari 1848 verzaakte men definitief aan het plan om de Dries als landbouwgrond te verkopen ⁽⁵⁷⁾, op 3 september 1849 zal er toestemming gegeven worden om een eigen kerkhof aan te leggen. ⁽⁵⁸⁾.

Het rekwest van Doornzele volgde ondertussen de administratieve slenter en het is pas na twee jaar, in 1848, dat het weer eens op de proppen komt. Door beide partijen worden de laatste loodjes in de strijd geworpen tijdens de maanden juni en juli 1848. Op 10 juni 1848 opent Evergem deze eindstrijd met een plechtige protestatie tegen de voorgenomen afscheiding. ⁽⁵⁹⁾. Het argumentatiearsenaal waaruit geput wordt, kennen wij nu reeds voldoende : een der grootste en volkrijkste gemeenten van België zou door deze afscheiding tot de klas der kleine plattelandsdorpen gedegradeerd worden. Deze Evergemse protestbrief gericht aan de Provincieraad van Oost-Vlaanderen, besloot met de volgende zinsnede : « Wij eindigen derhalve, Mijne Heeren, met in naam der Gemeente Evergem, uit al onze kracht teggen alle afscheiding te protesteeren, en de hoop te

(56) Gemeentelijk Archief. Register der Beraadslagingen van de Gemeenteraad, 1847-1860, nr 1.

(57) Gemeentelijk Archief. Register der Beraadslagingen van de Gemeenteraad, 1847-1860, nr 2.

(58) Gemeentelijk Archief. Register der Beraadslagingen van de Gemeenteraad, 1847-1860, nr 25.

(59) Gemeentelijk Archief Evergem, Beraadslagingen Schepencollege.

voegen dat het grondgebied dezer Gemeente voor eeuwig ongeschonden zal behouden blijven».

Wegen wij nu nog een laatste maal beide standpunten tegen mekaar af in de uitgebreide Memorie van toelichting, gevoegd bij het rekwest, en in de weerlegging daarvan door het schepencollege van Evergem op 25 juli 1848. ⁽⁶⁰⁾.

Deze memorie van toelichting bestond eigenlijk uit 4 delen. Het eerste deel herneemt opnieuw de historische argumenten, die wij hier nog eens samenvattend vertalen : tot 1797 maakte Doornzele een afzonderlijke gemeente uit. Het wordt reeds vermeld in de 13^e eeuw, omwille van de abdij, die er toen gesticht werd. In 1248 werd haar samen met Desteldonk en Sleidinge een gemeenschappelijke keure toegekend door gravin Margaretha van Constantinopel. De plaatselijke kostuimen werden door Albrecht en Isabella gehomologeerd op 24 december 1612. Tengevolge der Franse revolutie, die elke gevestigde orde onderwierp, werd Doornzele zonder voorafgaande formaliteiten bij Evergem gevoegd. De inwoners van Doornzele ondergingen hun lot met gelatenheid, in de hoop dat er wel een ogenblik zou komen, om zich te bevrijden van het Evergemse despotisme. Dit ogenblik achten zij thans gekomen.

Het gemeentebestuur van Evergem antwoordt hierop, dat Doornzele nooit een eigen zelfstandigheid genoten heeft. Men verwacht hier de begrippen «heerlijkheid» en gemeente. De griffier of secretaris was trouwens dezelfde voor Desteldonk, waarmede Doornzele op juridisch plan verenigd was. Hetzelfde kan trouwens gezegd worden van Belzele, dat samen ging met Vinderhoute. Vóór de Franse Revolutie had elk gehucht zijn eigen gewoonterecht, maar hiervan een afzonderlijk bestuur willen maken is nog een groot verschil. Door de opheffing der feodaliteit vervielen alle lokale wetten ten voordele van een algemeen geldende wetgeving. Een bewijs te meer, dat afgezien van de feodale banden, Doornzele met Evergem verbonden was moge blijken uit het feit dat zij in 1760, 1790 en 1816 aan Evergem de toelating vroegen om de bomen staande langs de Dries te mogen verkopen. Sanderus werd er zelfs bijgesleurd om te bewijzen dat Doornzele lag «in pago de Evergem».

Een volgend argument van Doornzele betreft de verwijderde afstand van Evergem : 7 km wordt hier opgegeven. Volgens artikel 55 van het burgerlijk wetboek zijn de inwoners verplicht met de pasgeborenen een traject van 15 km af te leggen, om ze te vertonen aan de ambtenaar van de Burgerlijke Stand. Deze zware verplichting heeft aan sommige boorlingen reeds het leven gekost tijdens het bar seizoen.

(60) Gemeentelijk Archief Evergem, Beraadslagingen van het Schepencollege, 1818-1849.

Evergem antwoordt hierop dat de afstandsopgave overdreven is : zij bedraagt slechts 5 i.p.v. 7 km en is niet verder dan de afstand der gehuchten Rabot, Belzele, Wippelgem en de Heffink. Wat de vertoning der pasgeboren kinderen betreft, Evergem is vooruitgelopen op het verlangen der Doornzeelnaars, door sinds 1838 de veldwachter ter plaatse af te vaardigen om de identiteit der kinderen vast te stellen. Deze bezwaren vervallen dus volledig. Doornzele is hierdoor zelfs bevoordeligd t.o.v. de andere wijken voor wie deze verplichting nog steeds geldt.

Doornzele gaat verder met er op te wijzen dat de aangifte van overlijden, de begrafenis en de teraardebestelling te Evergem moeten plaats grijpen. Hiervoor is men verplicht zich minstens driemaal te verplaatsen, wat een totale afstand van 45 km vertegenwoordigt ; het is aldus goed te begrijpen dat men in de begrafenis en de begrafenis der Doornzeelnaars bijna geen volk aantreft.

Evergem antwoordt dat ook deze klacht ongegrond is : het gemeentebestuur van Evergem is bereid aan de inwoners van Doornzele een terrein af te staan om er een kerkhof op te richten. ⁽⁶¹⁾.

Doornzele heeft eveneens grieven wat betreft de gemeentelijke bekendmakingen. Zij worden geproklameerd op het gemeentehuis van Evergem en na de hoogmis. Te Doornzele gebeurt dit niet regelmatig, wat met zich brengt dat de Doornzeelnaars verplicht zijn ofwel naar de hoogmis te komen naar Evergem ofwel zich naar het gemeentehuis te begeven, dat zij hoe langer hoe meer vermijden, naarmate hun sympathie voor Evergem vermindert.

Evergem antwoordt hierop dat de bekendmakingen wel degelijk te Doornzele gebeuren, zodat het overbodig wordt hiervoor naar Evergem te komen.

In zijn Memorie van toelichting klaagt Doornzele eveneens het gebrekkig politietoezicht aan. Men kan zich gemakkelijk inbeelden hoe dit toezicht uitgeoefend wordt op een afstand van 7 km. Nooit krijgen de inwoners van Doornzele het bezoek van de burgemeester van Evergem, de gendarmen zien zij slechts om hun jaarlijkse nieuwjaarsgift op te strijken. Tenslotte heeft men een lapmiddel bedacht om aan dit euvel enigszins te verhelpen : de benoeming van een veldwachter met standplaats Doornzele. Maar van welk nut kan een ondergeschikt ambtenaar zijn, die 14 km dient af te leggen om zijn bevelen te ontvangen en die voor de minste redenen te Evergem weerhouden wordt. Verder klaagt

(61) Naderhand in 1849 toegestaan, zoals wij reeds hoger aanhaalden.

Doomzele er over dat er ter plaatse geen corps-de-garde is voor de nachtwacht, zoals dit te Evergem wel het geval is.

Het wederwoord van Evergem : het is nutteloos op dergelijke beschuldigingen te antwoorden ; de ijver der plaatselijke politie, die zich uitstrekt over het ganse grondgebied staat buiten kijf. De zeldzame overtredingen bevestigen dit volkomen. Wat de corps-de-garde betreft wordt Doornzele op dezelfde voet behandeld als de andere wijken.

Een volgende bezwaar voor Doornzele is, dat zij over geen postbus beschikken en gedwongen zijn naar Evergem te komen om een brief te posten.

Hierop antwoordt Evergem dat er reeds stappen aangewend zijn bij de hogere overheid om hierin te voorzien. Een bewijs, te meer, zegt het gemeentebestuur, hoe wij begaan zijn met de belangen van Doornzele en hoe het onze vurigste wens is, elk mogelijk misverstand uit de weg te ruimen en elke klacht in te willigen.

De argumenten van Doornzele zijn echter onuitputtelijk : Doornzele ligt in de douanezone, terwijl de ontvanger der belastingen te Evergem verblijft. Voor de minste kleinigheid moeten zij deze zone verlaten en het lange traject naar Evergem afleggen. Moesten wij zelfstandig zijn, zegt Doornzele, dan zouden wij kunnen rekenen op een afgevaardigde, die hier zitdagen komt houden en aan wie wij hiervoor graag een vergoeding zouden betalen.

Met veel handigheid en diplomatie kaatst Evergem de bal terug : als gemeentelijke administratie hebben wij ons niet te bemoeien met de regeringsplannen (de ontvanger der belastingen is een rijksambtenaar). Toch menen wij dat het helemaal zou indruisen tegen de voorgenomen besparingspolitiek der administratie, dergelijke maatregel te treffen.

Hier is Doornzele terug : de wet op het lager onderwijs (1842) voorziet in elke gemeente de oprichting van een gemeenteschool, waar de kinderen gratis onderwezen worden. Welk voordeel genieten de inwoners van Doornzele van deze maatregel, daar waar de gemeenteschool van Evergem zich op zulke grote afstand bevindt. Is het mogelijk dat de kinderen van Doornzele vooral 's winters, vier- of tweemaal daags, deze lange afstand kunnen afleggen ? Hiervoor betaalt Doornzele nog eens ten bate van Evergem.

Evergem ontzenuwt opnieuw : de hele argumentatie is van elke grond onthloot. Doornzele bezit een school aangenomen door de gemeente-

raad, waarvan de onderwijzer een jaarlijkse gemeentelijke toelage van 125 F ontvangt. Hieruit vloeit vanzelf voort dat de kinderen van Doornzele zich niet naar Evergem hoeven te begeven.

Doomzele graaft door en vindt nog steeds nieuwe argumenten : Doornzele betaalt zijn bijdrage zonder enige tegenprestatie van Evergem, in het onderhoud der steenwegen, onderhoud der kerk, torenuurwerk en klokken, vergoeding voor de kloklouder, enz.

Evergem repliceert : Doornzele betaalt zijn aandeel in de gemeentelijke lasten, precies zoals de andere wijken, maar integendeel draagt de gemeente Evergem bij in de onderhoudskosten van de kerk en de pastorie van Doornzele, waarvan alleen dat gehucht profiteert. Wat de steenwegen betreft : Doornzele is slechts 20 minuten verwijderd van de steenweg Kerkbrugge-Wippelgem. Het geniet aldus nog eens van een voorrecht dat de andere wijken niet hebben.

(Rond die tijd bestonden alleen de volgende steenwegen te Evergem : Gent-Watervliet (doortocht Evergem), Langerbrugge-Kluiizen (doortocht Evergem) en Evergem-Wippelgem via de Droogte, de eerste gemeentelijke steenweg, sinds 1837).

Volgt dan het probleem van de bedeling aan de armen. Doornzele beweert dat de behoeftigen van zijn wijk grotendeels benadeeld zijn t.o.v. die van Evergem. Vooreerst wat betreft de broodbedeling, die plaats grijpt in de lijkdiensten en jaargetijden, die uitsluitend te Evergem gehouden wordt. Het gaat niet op voor de armen van Doornzele, een halve dag te verliezen om een broodje te komen halen. De weinigen, die er toch naartoe komen, worden achteruitgeduwd en blijven verstoken van de bedeling, onder het voorwendsel dat zij naar de kapel van Doornzele moeten gaan, waar de bedelingen slechts zeer zelden gebeuren.

Evergem antwoordt hierop dat de broodbedelingen op de wijk Doornzele uitsluitend gebeuren aan de armen van deze wijk en dat de armmeester van Doornzele hierbij nog zijn deel krijgt van het Bureel van Weldadigheid, terwijl de giften in de kerk van Doornzele integraal naar de armen van Doornzele gaan, die hierbij nog het vijfde krijgen van de inkomsten uit de kerk van Evergem.

Deze aanklacht vanwege Doornzele is nog niet volledig. Zij gaan verder met te zeggen dat de armmeester van Doornzele slechts over de kerkgiften en een som van 200 F vanwege het Evergemse Bureel beschikt, om hiermee 60 huishoudens te onderhouden. Maar het is vooral in geval

van ziekte dat de behoeftigen zich te beklagen hebben. De armendokter woont binnen Evergem, en aangezien hij slechts geroepen wordt bij zeer ernstige gevallen en dan pas komt na herhaald aandringen de tweede of de derde dag, is het in de meeste gevallen reeds te laat. Indien de patiënt nog niet overleden is, dan moet hij opnieuw een halve dag wachten om het voorgeschreven geneesmiddel te bekomen.

Evergem weerlegt : er is hier een zware vergissing in het spel. Het aantal behoeftige gezinnen beloopt slechts 34 i.p.v. 60, met een totaal van 152 personen. Wat nu de afwezigheid van een dokter betreft, ook dit is gemakkelijk te weerleggen. Eén der medeondertekenaars van het rekest tot afscheiding is namelijk heelmeeester Criel, die belast is met de verzorging der Doornzeelse behoeftigen en te Doornzele verblijft. (Dit argument is slechts ten dele juist. Criel woonde wel te Doornzele, maar was slechts een «heelmeeester» van die tijd, hij was geen volwaardige dokter in de medicijnen en niet voorzien van een universiteitsdiploma. Dergelijke dokters woonden alleen in het centrum).

Verder is het aantal der Doornzeelse behoeftigen zeer miniem in vergelijking met de andere wijken, zodat bij een paritaire bedeling dit nog eens voordelig uitvalt voor de Doornzeelse behoeftigen.

In het volgende tegenargument komen de wegeniswerken en de wegen nog eens uitdrukkelijk ter sprake. Doornzele zet voorop dat het Evergemse wegnnet zich steeds maar uitbreidt ten nadele van Doornzele, dat nochtans een belangrijke bijdrage levert in de belastingen.

De weerleggingen van Evergem, doen met de ogen van onze tijd gemeten, bepaald humoristisch aan : de steenweg Wippelgem-Kluizen bevindt zich slechts op 20 minuten afstand van Doornzele en de aarde-wegen, die Doornzele doorkruisen zijn het ganse jaar door in perfecte toestand (!), dus moeten de inwoners van Doornzele zich geenszins beklagen over het gebrek aan verbindingswegen. (Blijkbaar lagen de andere wijken van Evergem in een ander halfroend, want de wegen van het Rabot, Belzele en Kromvelde blijken in de zomer zanderig en in de winter slijkerig te zijn. Alleen Doornzele maakt hierop een uitzondering. Hier zijn de wegen altijd goed !), Evergem ontzenuwt het argument van Doornzele als zou de gemeente te veel uitgegeven hebben voor haar gemeentelijke steenweg Evergem-Wippelgem. De weg kostte immers 22.000 F Evergem droeg hierin slechts voor 8.000 F bij. De rest werd bijgelegd door subsidies en vrijwillige giften.

En zo gaat het steekspel tussen beide partijen maar steeds verder.

Het vlot helemaal niet meer met Evergem, zegt de Doornzeelse Memorie. Onlangs zelfs werd de mededeling van een beslissing van de gemeenteraad aan een Doornzeels gemeenteraadslid geweigerd. Men moet zich helemaal niet verwonderen over de partijdigheid van de Evergemse gemeenteraad.

Doornzele kan er niet behoorlijk in vertegenwoordigd worden omwille van zijn klein aantal kiezers en de betrekkelijke armoede van zijn bevolking. En zo er al een Doornzeelnaar verkozen wordt, wat kan zijn stem baten in een hem vijandig gezinde gemeenteraad?

Evergem protesteert met klem tegen de hem tenlaste gelegde feiten. Al deze beschuldigingen zijn slechts door passie ingegeven. De vertegenwoordiging in de gemeenteraad beantwoordt aan de werkelijke bevolking : 2 raadsleden op 11 voor een bevolking van 1317 zielen op een totaal van 7257 inwoners.

Het meest voelen de inwoners van Doornzele zich echter geraakt door de voorgenomen verkoop van de Dries, die met een totale oppervlakte van 16 ha het hart van de wijk vormt. Reeds in 1816 heeft Evergem hierop een aanslag gepleegd door de verkoop van een dubbele rij eiken, waarvan de opbrengst van rechtswege aan Doornzele moest toekomen.

Het gemeentebestuur wilde eveneens aan de inwoners van Doornzele het recht van vrijgeweide ontnemen, een belangrijke bron van inkomsten voor de kleine koehouders. Aan de aangelanden wordt het plantrecht ontzegd, nochtans een eeuwenoud voorrecht.

Moest men de Dries tot landbouwland omschakelen dan zou men niet alleen Doornzele zijn lachend uitzicht benemen, maar men zou de bewegingsvrijheid van 900 mensen hinderen, die aan weerszijden van de Dries wonen en thans gemakkelijk naar elkaar toekunnen. De boosaardigheid van Evergem wordt nog eens klaar en duidelijk bewezen door het voorgenomen plan om op de Dries, bijaldien hij niet zou verkocht worden, hutten te bouwen voor de behoeftigen. De inwoners van Doornzele eisen derhalve met klem hun aloude rechten op, waarvan zij maar al te lang verstoken werden en die hun ontnomen zijn — wij vertalen letterlijk — «door een daad van willekeurig despotisme». Er zijn redenen te over voor de afscheiding.

Dat laat Evergem zich zo maar niet zeggen : om te beginnen is er

thans geen sprake meer van dat de Dries zou verkocht worden. ⁽⁶²⁾. Trouwens het eigendomsrecht van de Dries behoort niet aan Doornzele maar wel aan de gemeente. Dit hebben de inwoners van Doornzele zelf reeds impliciet toegegeven door aan het gemeentebestuur een vraag te richten tot vergroting van hun kapel op de Dries gebouwd. Evergem wil absoluut het recht van vrijgeweide niet ontnemen aan de behoeftige Doornzeelnaars, want op het herhaald aandringen van de provincieraad om de Dries te ontginnen is steeds afwijzend geantwoord en het plan om er hutten op te bouwen is een louter verzinsel.

Doomzele gaat thans resoluut tot den aanval over : het wil bewijzen dat het alle elementen bezit om een zelfstandige gemeente te worden. Het heeft een oppervlakte van 700 ha met een bevolking van 1460 inwoners. Dit aantal is het gemiddelde van de meeste gemeenten in onze provincie. Veel kleinere gehuchten reeds reeds zelfstandig geworden. Evergem zou met zijn 2643 ha en zijn 6145 inwoners nog een der volkrijkste en schoonste gemeenten van Vlaanderen blijven. Doornzele bezit een waarachtige dorpskern, waarin alle ambachtslui vertegenwoordigd zijn. Midden op deze Dries staat een mooie kerk met een pastorie, thans dienende tot woonplaats van de proost. Deze kerk is vergroot in 1833, door de edelmoedigheid van een partikulier en niet op kosten van de gemeente zoals Evergem leugenachtig laat veronderstellen. Moest Doornzele tot gemeente ingericht worden, dan biedt dezelfde weldoener, de nieuwe gemeente een school aan, met woning voor de onderwijzer samen met de nodige uitrusting. Hij zou aan het Bureel van Weldadigheid een inrichting ter beschikking stellen, waar de kinderen der armen gratis onderwijs zou verstrekt worden en handenarbeid aangeleerd. De wezen zouden er kosteloos opgenomen worden. Wat het gemeentehuis betreft, dit zou kunnen gehuurd worden, zoals het te Evergem geschiedt. Maar hier ook zouden wij kunnen rekenen op de onuitputtelijke edelmoedigheid van de weldoener van het gehucht. Er blijft nu slechts te bewijzen dat Doornzele voor eigen middelen kan instaan.

Waarom zou Doornzele tenslotte niet in eigen middelen kunnen voorzien als Kluizen dat wel kan met een bevolking van 1500 zielen.

In vergelijking met Kluizen maakt Doornzele hierbij een ontwerp van begroting op voor het jaar 1845.

(62) Zie voetnotq 57, beslissing van de gemeenteraad, 19 februari 1848.

Begroting van Kluizen voor 1845. Ontwerp van begroting voor Doornzele

1550 inwoners

1460 inwoners

Uitgaven

Wedde Burgemeester	100,— F	id.	100,— F
Wedde Schepenen	50,— F	id.	50,— F
Wedde Secretaris	250,— F	id.	250,— F
Wedde Gemeenteontvanger	81,— F	id.	81,— F
Zitpenning gemeenteraadsl.	25,— F	id.	25,— F
Administratieonkosten	240,— F	id.	240,— F
Klokkeluiders	40,— F	id.	40,— F
Gemeentehuis (huur)	10,— F	id.	10,— F
Onderhoud wegen	150,— F	id. (geen stwg.)	50,— F
Onderhoud torenuurwerk	40,— F	id. (er is geen)	—,— F
Registers ontvanger	10,— F	id.	10,— F
Onderhoud reg. Burgerst.	40,— F	id.	40,— F
Veldwachter uniform, wedde	430,16 F	id.	430,16 F
Vuur en licht Corps-de-g.	30,— F	id.	30,— F
Kantonnale wacht	19,86 F	id.	19,86 F
Vroedvrouw	40,— F	id.	40,— F
Pastorie	50,— F	id.	50,— F
Bedienaar (pastoor)	200,— F	id.	200,— F
Onkosten onderwijs	—,— F	id.	—,— F
na aftrok subsidies	158,— F	id.	158,— F
Aan arrondissementscomm.	20,52 F	id.	20,52 F
Totaal	1984,54 F	id.	1844,54 F

Ontvangsten

Gemeentelijke opcentiemen	544,86 F	id.	544,86 F
Belasting op de honden	125,— F	id.	125,— F
Inkomsten gemeentegoederen	—,— F	id.	125,— F
Personele belasting à 95,5 ct per hoofd	1481,50 F	id.	1394,30 F
Totaal	2151,36 F	id.	2189,16 F
<i>Balans : Ontvangsten</i>	2151,36 F	id.	2189,16 F
Uitgaven	1984,54 F	id.	1844,54 F
Saldo	166,82 F	id.	344,52 F

Dit saldo van 344,52 F voor Doornzele is berekend op voet van 95,5 ct personele belasting per hoofd. Te Evergem daarentegen betaalt men een gemiddelde van 1,21½ F. Het is dus mathematisch bewezen dat Doornzele in eigen middelen kan voorzien en dat met minder kosten voor de inwoners.

De memorie gaat verder met te onderstrepen dat het niet de eerste maal is dat er gepoogd wordt te ontsnappen aan het Evergemse juk. Inderdaad zoals wij reeds vroeger zagen, werd reeds een eerste rekwest bij de Minister ingediend op 6 oktober 1857. De bezwaren tegen een afscheiding gelden minder voor Doornzele, tevoren reeds een zelfstandige gemeente (!), dan voor een volledig nieuw op te richten gemeente. Er kan alleen bezwaar zijn van Evergemse zijde, dat met veel spijt zijn slachtoffer zou zien ontsnappen. Trouwens elke inwoner van Doornzele (degene die niet lezen of schrijven kunnen werden mondeling geraadpleegd), durft verhoplen dat hun gewettigde vraag eindelijk zal ingewilligd worden. Totdaar het Doornzeelse pleidooi.

Wat kan Evergem tegen een zo hardnekkig doorgevoerde argumentatie aanvoeren? Wel, hetgemeentebestuur heeft opnieuw het zwakke punt in de bewijsvoering ontdekt. De beoogde zelfstandigheid van Doornzele steunt grotendeels zoal niet uitsluitend op de welwillendheid en edelmoedigheid van één enkele persoon. (Dit was de heer Thadeus van Saceghem, plaatselijke grootgrondbezitter). Diplomatisch gaat de gemeenteraad verder met te verklaren, dat hoewel hij geenszins de goede bedoelingen van bovenvermelde persoon in twijfel trekt, dit toch slechts een broze basis uitmaakt om er de zelfstandigheid op te baseren.

Wie zegt ons immers dat deze persoon morgen zijn mening niet kan herzien? Is er soms aan zijn filantropische bedoelingen geen stille voorwaarde verbonden, die de verhoopde vrijheid sterk aan banden zou leggen?

In het Aanhangsel B tracht Doornzele aan de hand van een archiefstuk, daterend uit de Franse tijd nog eens de zelfstandigheid van Doornzele te bewijzen, terwijl in het aanhangsel C de motieven tot afscheiding van andere Belgische gemeenten onderzocht worden en getoetst aan de toestanden te Doornzele.

Als laatste punt vertalen wij hier de eindconclusie, zoals zij door de Evergemse gemeenteraad voorgedragen werd : «Uit alles wat voorafgaat blijkt, dat geen enkele grief van de inwoners van Doornzele gefundeerd is.

Wel integendeel, de scheiding die zij beogen, zou de nieuwe gemeente voor aanzienlijke lasten plaatsen en de beide lokaliteiten in eindeloze processen wikkelen. De likwidatie der scheiding en de verdeling der behoeftigen, zou onoverkomelijke moeilijkheden doen oprijzen. In één woord, al deze beschouwingen zullen er zeker toe bijdragen de provincie-

raadsleden ervan te overtuigen, de integriteit van het grondgebied der schone gemeente Evergem te handhaven, tegen welke afbrokkeling de ganse gemeente heeft geprotesteerd. Het gemeentebestuur rekent het tot zijn plicht zijn afwijzende houding op dat stuk nog eens te beklemtonen en mede te delen aan de provinciale raad. Het is van oordeel, dat het door aldus te handelen, gehoor heeft gegeven aan een heilige plicht. Het beschouwt immers het mandaat, dat het van zijn medeburgers toevertrouwd kreeg, als een heilige zaak». (63).

Beschouwen wij, na deze romantische ontboezemingen, de zaak ietwat nuchterder, en vatten wij op onze beurt samen. Tijdens de periode 1836-1848 werden een 3-tal pogingen aangewend om Doornzele tot een zelfstandige gemeente op te richten.

De verwijderde oorzaken hiervan waren van historische aard : vermeende zelfstandigheid van Doornzele onder het Oud-Regiem, bijzondere eigendomsrechten op de Dries. Van geografische aard was de betreffende afgelegenheid van Doornzele. Wij weten natuurlijk niet in hoeverre achter deze algemene oorzaken, motieven van persoonlijke aard zoals politieke ambitie en postjesjagerij schuil gingen. Toch waren zij ongetwijfeld aanwezig.

Onmiddellijke aanleidingen om de scheiding kracht bij te zetten waren ongetwijfeld, althans bij de eerste poging, het verplicht vertonen van de pasgeboren kinderen naar Evergem (argument afstand) en de moeilijkheden betreffende het eigendomsrecht van de Dries met als hoogtepunt het project tot het verkopen van de Dries.

Twaalf jaar en zelfs een hele tijd daarna hebben deze pogingen tot afscheiding de betrekkingen tussen Evergem en Doornzele vertroebeld en een wederzijds klimaat van wantrouwen geschapen.

Zij hebben de dorpspolitiek beheerst en vergiftigd in een periode (1836-1848), waarin men voorwaar andere katten te geselen had.

Het was dan ook geen wonder dat de eindbeslissing van de Minister van Binnenlandse Zaken, in dato 8 september 1848, waarbij de afscheiding definitief verworpen werd, te Doornzele met bitterheid in het hart onthaald werd. Van weerszijden immers waren de gemoederen te zeer opgehitst om deze beslissing met kalmte en objectiviteit te aanhoren.

h) Doornzele wordt een autonome parochie.
(1847-1853).

Er kwam toch een lichtpunt in Doornzele's verloren strijd. Had men in 1845 nog, het inrichten van een zelfstandige parochie, formeel gewei-

(63) Gemeentelijk Archief Evergem, Beraadslagingen Schepencollege, 1818-49, folio 124.

gerd, dan stellen wij plots vast hoe bij K. B. van 10 juli 1847, de kerk van Doornzele tot parochiekerk verheven wordt. ⁽⁶⁴⁾. Was dit mogelijks bedoeld als een compensatie voor de reeds op handen zijnde weigering tot burgerlijke afscheiding?

Op 20 november 1848 vergaderde voor het eerst de kerkraad. ⁽⁶⁵⁾. Zonder bisschoppelijke bevestiging was deze status nog niet helemaal geconsolideerd.

Inderdaad *E. H. Serafien Van Boven* wordt hier op 10 mei 1851 nog steeds als proost benoemd. Zijn afhankelijkheid t.o.v. de pastoor van Evergem blijkt nog uit volgende restricties : hij krijgt toelating tot dopen, maar mag geen doopvont wijden. Hij moet het doopwater gaan halen naar Evergem. Het doopregister moet in dubbel gehouden worden, waarvan één exemplaar bestemd is voor de pastoor van Evergem. Begraffenissen en uitvaarten mag hij verrichten in naam van de pastoor van Evergem. Hij zal hetzelfde tarief toepassen als te Evergem, en zowel van begravenissen als berechtigen omstandig verslag uitbrengen aan de pastoor van Evergem. ⁽⁶⁶⁾.

Blijkbaar wachtte de bisschop met zijn besluit tot erkenning van parochie op het voorhanden zijn van een stevige dotatie, die de materiële leefbaarheid van de kerk niet meer in gevaar kon brengen.

Dit gebeurde inderdaad kort daarna. Voor notaris Van de Poele schonk de reeds meer vermelde Thadeus Van Saceghem, grondeigenaar, 10 ha 17 a 50 ca gronden gelegen te Evergem en Zaffelare, aan de kerkfabriek van Doornzele. Deze gift onder levenden was aan volgende voorwaarden verbonden :

- 1) Elke donderdag zal in de kerk van Doornzele een lof gecelebreerd worden en dit ten eeuwigdurende titel.
- 2) Jaarlijks zullen er in dezelfde kerk vier gezongen jaargetijden gecelebreerd worden, met de psalm «De profundis» telkens met uitdeling van een hl rogge, omgezet in broden, aan de armen ter plaatse. De vier jaargetijden zijn als volgt gespecificeerd :
 - a) Een in de maand februari tot lafenis van de ziel van mijnheer Josephus van Saceghem, vader van de schenker.
 - b) Een in de maand september voor de ziel van wijlen Mevrouw Anna Maria Baut, moeder van de schenker.

(64) «L'Eglise de Doorseelen driesch à Evergem est érigée en succursale.

Belgisch staatsblad van 13 juli 1847.

(65) Nota's Firmin de Clercq.

(66) Modern Archief Bisdom, bundel Doornzele.

- c) Een in de maand oktober voor de ziel van wijlen Mevrouw Maria Barbara Koleta Ghislain De Potter, overleden echtgenote van de schenker.
- d) Een voor de zielelafenis van de schenker in de maand van zijn overlijden. Deze fundatie zal ingaan bij het overlijden van de heer gever, die tot dan eveneens het vruchtgeburik van zijn eigendommen voor zich reserveert.

Gezien de jaarlijkse last der jaargetijden met de uitdeling der broden 240,19 F bedraagt en het kadastraal inkomen van hogervermelde goederen 486,11 F beloopt, maar in werkelijkheid op 6 à 700 F mag geschat worden, besluit de gemeenteraad in zitting van 8 oktober 1851 deze schenking goed te keuren. ⁽⁶⁷⁾.

De bisschoppelijke erkenning kon nu niet lang meer uitblijven, ondanks de strubbelingen van de toenmalige Evergemse pastoor Z.E.H. Van der Schaeghe, die beweerde dat de kerkfabriek van Evergem de inkomsten van Doornzele niet kon ontberen, waarop de inwoners van Doornzele repliqueerden : «Evergem heeft de inwoners van Doorezeel niet noodig voor het bestaan hunner kerk ; dit blijkt uit de verkwistingen op verkwistingen die er jaarlijks in hunne kerk gebeuren, want indien het kerkbestuur van Evergem alzoo blijft voortgaan zal hunne kerk welhaast de Cathedrale van Gent in kostelijkheid verre overtreffen». ⁽⁶⁸⁾.

Op 14 maart 1853 werd de proosdij door Mgr Delebecque inderdaad tot een onafhankelijke, succursale kerk verheven : een twee eeuwen lang gekoesterde droom ging in vervulling. Een paar fragmenten uit desbetreffend besluit mogen hier volgen :

Artikel 1. — De kapelle van Dooreseele, dekeny van Gent, extramuros ⁽⁶⁹⁾, is, te rekenen van maendag 14 dezer maend, opgeregt tot onafhankelyke succursale kerk, met het grondgebied hierna bepaeld.

Artikel 2. — Het grondgebied der succursale parochie van Dooreseele bestaet voorloopig uit het gedeelte der gemeente Evergem, gelegen naer den oostkant dier gemeente, te beginnen van het noordelyk einde van den weg, gezeid Waelkenstraet, nr 11, van den atlas der buertwegen, tot het einde van het Gaverstraetjen, nr 90, dat men volgt tot aen den weg gezeid Beekstraet, nr 8, vandaer aen het Zoete Mannekenstraetjen, nr 61 en het Vernaevenstraetjen, nr 62, en een rechte lyn, getrokken van

(67) Gemeentelijk Archief Evergem, Beraadslagingen Gemeenteraad, 1847-1860, nr 51.

(68) Archief van het Bisdom.

(69) In 1801 werd de oude dekenij Evergem opgeheven en kwam de parochie Evergem tot 1917 onder de dekenij Gent-Buiten.

het punt der vereeniging van dezen laetsten weg met den Groenen Weg, nr 10, tot aen de Sassche vaert. De wegen, straten en linien, hier vooren bepaeld, maken de grensscheiding der twee parochien van Evergem en Doornzele, zoo nogtans dat de grensscheiding geschiedt in het midden der voormelde straten...».....

Artikel 4. — Wy behouden voor ons en onze opvolgers het regt, van aen voormelde grenzen al de veranderingen te doen, welke het geestelyk welzyn onzer diocesanen mogt vereischen.

Artikel 5. — De inwoners van Evergem, die niet begrepen zijn in het grondgebied van Dooreseele, en die voordezen gemachtigd waren te Dooreseele ter kerk te gaen, zullen nog voortaan die kerk mogen bezoeken en aldaer hunne christene pligten kwyten, maer zy zullen zich moeten naer Evergem begeven, of verlof bekomen van hunnen pastor, voor de doopen, huwelyken, kerkgangen, paeschcommunie, beregtingen, begravingen en uitvaerden....» (70).

Uit bovenstaande tekst kan men opmaken dat de nieuwe parochie kleiner was dan de voormalige proosdij. Zij bevatte slechts 900 zielen.

Bij nader besluit van de bisschop (25 april 1855) werd zij ten westen uitgebreid, zodat zij helemmaal het vroeger grondgebied der proosdij omvatte met een oppervlakte van 760 ha en een bevolking van circa 1400 zielen. (71).

De voormalige proost Serafien Van Boven werd aldus in 1853 de eerste pastoor van Doornzele.

Van nu af aan zullen de Doornzeelnaars zich beijveren om een onderpastoor te bekomen, teneinde een tweede zondagmis te hebben in hun kerk. Na gunstig advies van de gemeenteraad in zitting van 16 december 1856, (72) wordt deze plaats gecreëerd bij K.B. van 16 februari 1860, met een jaarwedde van 500 F. (73).

De parochiale organisatie van Doornzele was hiermee voltooid. Stippen wij alleen nog aan dat de kerk in 1858 voorzien werd van een behoorlijke toren, waarvoor de gemeenteraad op 24 april 1856 gunstig advies uitbracht «gezien dat het thans bestaende afschutsel of toren de klok der Kerk aldaer, geene der vereischte hoedanigheden opleverd, welke de Kerk in evenredigheid der bevolking en uitgestrektheid dezer parochie zoude dienen te vereenigen ;

(70) Archief van het Bisdom.

(71) Archief van het Bisdom.

(72) Gemeentelijk Archief Evergem, Beraadslagingen Gemeenteraad, 1847-1860, nr 77.

(73) Gemeentelijk Archief Evergem, Beraadslagingen Gemeenteraad 1847-1860, nr 68.

Overwegende dat van overlang de maetregelen dienden genomen te zijn, om in gemelden toren, klok en horlogie te voorzien, uit hoofde dat het reeds meermalen gebleken is, dat de inwoonders der parochie van Doorseele, onbewust waren, van de afkondiging der goddelijke diensten en der sluiting van de heibergen, waaruit reeds meermalen onaengenaemheden zijn ontstaen» (⁷³) maar achteraf toch vond, dat gezien de benarde toestand van de gemeente, zij niet kon tussen komen in de opbouw van deze toren, die in 1860 desondanks toch voltooid werd.

ALGEMEEN BESLUIT

Door zijn afgelegen ligging stond Doornzele reeds zeer vroeg in los verband tot Evergem. Na de opheffing van de plaatselijke abdij horen verschillende inwoners van Doornzele mis, op het fort Rodenhuize, naderhand in het beluik van de vroegere abdij.

In 1698 bouwt de abdis op eigen kosten een nieuwe kapel. De omliggende inwoners vragen toelating om aldaar mis te mogen horen. Dit wordt hun aanvankelijk geweigerd, maar in 1747 uiteindelijk toch toegestaan. De onderpastoor van Evergem zal de kapel bedienen.

Na een incident met de abdis in 1762, richten de Doornzeelnaars in 1773 een nieuw rekwest tot de bisschop, met vraag tot oprichting van een eigen kapel met residerende priester. Dit wordt hun toegestaan, maar een latere poging om volledige zielzorg te bekomen en aldus de grondslag voor een eigen parochie te leggen, mislukt.

In de 19^e eeuw, meer bepaald in 1836 en 1846, trachten de Doornzeelnaars voldoening te krijgen door pogingen aan te wenden om zich niet alleen geestelijk, maar ook administratief los te maken van Evergem, zich eens te meer beroepend op de verre afstand en een vermeende vroegere zelfstandigheid, met de stiefmoederlijke behandeling van Evergem als emotionele ondertoon.

Ook deze pogingen mislukten, maar zullen uiteindelijk toch leiden tot de erkenning van Doornzele als eigen parochie. (1853).

A. DE VOS.

BIJLAGEN

I.

1700, januari. — *De bisschop van Gent verbiedt mis te celebreren, zonder geschreven toelating, in de kapel van Doornzele.*

«In aedibus abbatissae de Doorisele celebratur singulis dominicis et festis nonobstante publicatione et denunciatione ex Cathedra iteratis vicibus, quod subditi audiendo huiusmodi sacrum non satisfaciant praecepto ecclesiae ut bono et saluti subditorum quoad instructionem necessarium providetur. Prohibet Illustrissimus omnibus presbyteris in dicto sacello seu oratorio coram laicis non domesticis dictae abbatissae missam celebrare sine expressa eius licentia scripto obtenta sub poena suspensionis a divinis ipso facto incurrendae ac alia arbitraria cuius ordinationis et prohibitionis publicatio fiet per edictum ad valvas tam ecclesiae parochialis sub qua hic vicus jacet, quam circum iacentium et populo ex Cathedra annuntiabitur iterum per tres dominicas continuas tam in Everghem quam Winckele et Cluyse non satisfacere subditos praecepto Ecclesiae, et mittetur acta in forma pastoribus».

Rijksarchief Gent, Fonds Bisdom, B 113. Status Ecclesiae.

II.

1747, 18 mei. — *Maximilianus Antonius van der Noot, bisschop van Gent, geeft toelating aan Karel Jan Wallez, onderpastoor te Evergem, mis te lezen in de kapel van Doornzele, voor een periode van 4 maand.*

«Maximilianus Antonius vander Noot, Dei et Apostolicae sedis Gratia, Episcopus Gandavensis, insolamen parochianorum de Everghem habitantium procul ab Ecclesia sua parochiali, videlicet in vico vulgo Dooreseelen Dries vel in ejus vicinia, concedimus per presentes Domino ac Magistro Carlo Joanni Wallez, vicepastori praefatae Ecclesiae parochialis, facultatem binandi diebus Dominicis et festis in oratorio privato Abbatiae de Dooresele sito in dicto vico, ad quator menses a data harum, molentes tamen facultatem publice ibidem celebrandi concedere alteri cuicumque sacerdoti. Datum Gandavi in Palatio nostro Episcopali hac 18 may 1747».

Rijksarchief Gent, Fonds Evergem, nr 777.

III.

1775, 30 juli. — *De inwoners van Doornzele verbinden zich vrijwillig het materiaal voor hun kerk kosteloos aan te brengen.*

«Actum den dertigsten july seventhien hondert vijfenseventigh in vergaaderijng van meyer, Burgemeester ende Schepenen midtsgaeters notable ende voordere gemeentenaeren der Keure ende wijck van Doorseele, ten huysse van Thomas Poelman, ordinaire wethuys t'sijnen toure der voorseyde Keure.

Ten voornoemden daeghe wiert te kennen gegeven dat alsoo sijne hoogheerwerdicheydt den heere Bisschop van Gendt Staet aen te doen besteden de succursale Capelle, mitsgaeters het huys ghedestineert tot de woonste vanden residerenden priester int midden van den Dooriselen Driesch op de erfve door de gemeynte van Doorisele voornoemt daer toe gecedeert ende afgestaen, ende te dien effecte van haere majesteyt gemortiseert, achtervolgende dies hebben de voornoemde meyer Burgemeester ende Schepenen midtgaeters notable ende voordere insetenen der voorseyde Keure ende wijck van Doorisele geresolveert soo sij doen bij desen hun te verbinden soo sij hun verbinden midts desen uyt vrijen liberen wille ende genegentheijdt, (sonder tot dies uyt eenighen hoofde ghehouden te sijn), alle de materialen dienstigh ende noodigh tot het maecken ende construeren vande voorseyde cappelle ende woonste van den residerenden priester te sullen beweghen ende vervoeren en ter plaets alwaer de voorgemelde bauwen staen gemaect te worden dit gheduerende de twee aenstaende maenden van augustus ende september dit onder expresse conditie ende andersints niet, dat de voorgemelde materialen sullen beweeght ende gelost worden tot den aert van ter Donckt op de Sassche vaert indervoeghen dat sij hun alleenelijck verbinden de selve materialen van aldaer te transporteren ende beweghen tot de plaetse in het midden vanden voorseyden driesch alwaer de gebauwen staen gemaect te worden, dan alsoo eenighe van ons onderschreven sauden in ghebrecke blijven op hunnen tour van de Rolle daer aen te volcommen soo autoriseren sij doen mits desen den meyer deser Keure ofte jemandt van sijnen weghe daer toe te stellen, van in hunne plaetse ende thunnen coste op redelijcken loon anderen persoon peerden ende waeghen aen te stellen ten welcken effecte donderschreven hun mits desen te rechte ende wethhe advoueren binnen de voorseyde keure van Doorisele omme incas van refus van betaelijng van dien gecontraineert te worden bij alle middelen van justitie in forma abstracta alleenelijck incas van sieckte ofte andere wettelijcke belsets ende mits apparentelijck de voorschreven gebauwen voor het aenstaende winterseizoen niet en sullen connen voltrocken worden, verclaeren donderschreven hun midts desen op de maniere als hier vooren geseyt hun

te verbinden van de voordere bestaende materialen te sullen transporteren ende hewegen op de plaetse voorseyt geduerende de maenden maerte ende april van den toecommenden jaere seventhien hondert sesenseventigh, alles onder d'obligatie ende verbandt als naer rechte, ten welcken effecte hebben sij dese gesaemdelijck onderteeckent».

(Waarna 75 handtekeningen en handmerken volgen).

Rijksarchief Gent, fonds Bisdom B 2746.

IV.

1777, 28 september. — De inwoners van Doornzele schenken de oude klok aan de bisschop, om ze tot een grottere te versmelten.

«Laet weten van weghen ghemeyntenaeren van haere maj. Keure wijk van Doorezeele, aen sijne hooghweerdigheyt den heere Bisschop van Ghendt, in sijne qualiteyt van grooten thiendeheffer ende alsoo solidairel. verbonden, dat het voors. gemeynte bij resolutie van den 23 7bre lestledent volontairel. hebben ghecedeert ende overghelaeten hun Klocxken, het gonne te vooren gehangen hadde in het torreken van de aude Cappelle, staende op de erfve van de abdije van Doorezeele, aen sijne voorn. hooghweerdigheydt, onder expresse conditie dat de selve saude ingelijft ofte versmolten woorden in eene meerdere suffisante Klocke door welcke cessie ende overlaetinge de selve ghemeentenaeren niet en verstaen aen eenigh onderhaudt van Klocke voor het present en toecommende verbonden te sijn alsoo sij de proprieteyt en eygendom van het voors. Klocxken gecedeert ende overgelaeten hebben aen sijne hooghweerdigheyt met allen last waer aen thiendeheffers gehauden sijn, versouckende de insinuatie deser door publicquen persoon gedaen te worden met relaes in forma, aen hun te valideren naer behooren, actum tot Doorezeele den 28 september 1777 als notabele ende waeren ondert. Joannes Geirnaert, Martinus de Poorter ende Joannes Kips».

Rijksarchief Gent, fonds Bisdom B 2746.

V.

1778, 1 januari. — Verscheidene inwoners van Doornzele verklaren dat zij door de afwezigheid van de residerende priester op kerstmis 1777 geen mis hebben kunnen horen.

«De onderschrevene inwoners van den wijk ende keure van Doorezeele verclaeren ende attesteren waeragtigh te sijn dat sij uyt oorsaecke van hunnen ouderdom onpasselijckheyt ende gebrekelijckheyt des lichaems op

den gepasseerden feestdag van kersmisse geene misse en hebben gehoord omdat op dien dag in hunne succursale capelle door den residerenden priester geen misse gecelebreert en is, ende de parochiale ende andere kercken alwaer misse ende dienst gedaen wiert te verre afgelegen sijn om daer naer toe te kunnen gaen ; voorts declareren sij oock dat sij dickwils in de weke, en altijd op de sondaegen en feestdagen misse hooren inde succursale capelle, en vervolgens dat sij oock op den geseyden kersdag misse soudén gehort hebben, waert dat op dien dag misse soude gedaen sijn geweest met beloft van alle het gone voorschreven onder eet te bevestigen dies noot sijnde. Actum tot Dooreseele den eersten jannuaris seventienhondert achten seventigh, waeren onderteeckent, Jacobus Gevaert voor mijn vrouwe, tmerck van Catharina Celis, een cruysken Pieter Verstraete, P. J. Thijsebaert, voor mijn moeder, Francies van der Straeten, Pieter van Hijfte ende verschijde andere».

Rijksarchief Gent, fonds Bisdom B 2746.

VI.

1845, 16 april. — De inwoners van Doornzele richten een rekwest tot de koning met verzoek tot afscheiding van Evergem.

«A Sa Majesté le Roi des Belges,

Sire,

Les soussignés, habitants du hameau Doorseele, section de la commune d'Evergem, arrondissement de Gand, province de la Flandre Orientale, prennent la respectueuse liberté de s'adresser à Sa Majesté, afin qu'il lui plaise de distraire leur hameau, d'Evergem et de l'ériger en commune séparée.

Cette demande est fondée sur ce que Doorseele a été une commune séparée jusqu'en 1797, époque à laquelle elle a été à leur insu réunie à la commune d'Everghem, sur le grand nombre d'inconvénients causés par cette réunion, sur tous les avantages qui résulteraient d'une séparation, sur la facilité de l'effectuer, sur sa position avantageuse et sur les moyens qu'elle a de pourvoir à ses propres besoins.

Leur commune, comme autrefois, et telle qu'elle est déjà administrée ecclésiastiquement, se séparerait à l'est par le canal de Terneusen avec la commune de Wynkel, au sud par le même canal avec les communes de Mendonck, Desteldonck et d'Oostacker ; de l'ouest par le même fossé longeant les n° 1556, 1555, 1509, 1508, 1507, 1506, 1704 et 1711 de la section A du plan cadastral de la par le chemin dit Kerkbrugstraet, le fossé longeant les n° 701, 702, 703, 704, 690, 689, 629, 628, 627, 626, 614,

615, 612 et 904 de la section B, et suivant le chemin vers le hameau «het Hulstjen», commune de Cluysen ; et au nord par le canal, dit Meulenvaerdekens, avec la commune de Cluysen.

Doorseele, qui a une grande agglomération de maisons à l'entour d'une belle plaine où se trouvent église, presbytère, école, hôpital, etc. réunit tous les métiers et le commerce qui s'exercent au centre d'un village, aurait une superficie de 700 hectares et une population d'environ 1400 âmes ; Evergem conserverait 2645 hectares et 6145 habitants et serait encore une des plus belles communes des Flandres.

Pour tous ces motifs, longuement développés dans la mémoire ci-jointe, les habitants de Doorseele se flattent que leur demande sera favorablement accueillie.

Dans cet espoir, ils ont l'honneur d'être avec le plus profond respect,
De Sa Majesté,

Les Fidèles Sujets.

(volgen een groot aantal handtekeningen).

Doorseele, le 16 avril 1846.

Gemeentelijk Archief Evergem, Beraadslagingen van het Schepencollege, 1818-1848, blad 115.

VII.

1848, 10 juni. — «Protestatie gedaen door het gemeentebestuer van Evergem tegen de vraeg op scheiding gedaen door de inwooners van Doorseele.

Het is in de naem en in de tegenwoordigheid van geheel de bevolking der gemeente, dat het bestuer van sijne plichten acht te moeten protesteren tegen de vraeg gedaen door de inwooners des wijks Doorseele, om tot eene afgezonderde gemeente ingerigt te worden, en van uitdrukkelijk te blijven volherden in de beraedslaging genomen door den Gemeenteraad den 7 july 1846, en de daer bij gevoegde Memorie opgesteld door het Kollegie van Burgemeester en Schepenen, bij welke de gevraagde scheiding is verworpen geweest.

Reeds van in 1836. hebben de Inwoonders van Doorseele de selve vraeg ingediend, de welke in zitting van 12 july 1837, door den provincialen raad wierd van d'hand gewezen ; voor de tweede mael bij besluit van den heer Minister van binnenlandsche zaken van 5 October 1837 ; ondanks die agtereenvolgende nederlagen, stuerden zij in de maend juny 1838, eene nieuwe vraeg tot Scheiding aen den provincialen raad, de welke wederom het zelve lot onderging. Nu twee Jaren geleden is de selve vraeg

wederom herhaelt geweest, en deze mael met zoo veel betigtingen en beschuldigingen ten laste van Evergem en van desselfs bestuer dat hunne rekwest wel eer een Smaedschrift dan aen een Smeekschrift te vergelijken was.

Het Gemeente Bestuer van Evergem word aldaer aen elke bladzijde, aen elken regel, als onderdrukkend afgeschilderd, ten allen koste heeft men het opperbestuer willen doen gelooven dat de Inwoonders van Dooreseele onder de dwingelandij der Gemeente bestuering zuchteden dat zij met eene opentlijke partijdigheid behandeld wierden, dat hunne gesteltenis erger was dan die der Parias. Dergelyke aentijgingen verdienen geene wederlegging, en doen zien tot welke buitensporigheden men door den hoogmoed en de driften kan gebragt worden.

Inderdaad, alles wat het gemeentebestuur voor het gemak van den wijk Dooreseele heeft konnen doen, is gedaen geweest. In hunne voorgaende vragen beklagden zij zich van geen veldwachter ter plaetse te hebben; den Gemeente raed heeft hun eenen bezonderen veldwachter toegestaan. En onlangs om hun nog meer gemak te verschaffen, heeft den gemeenteraad de vaders ontslagen van hunnen Jong geboorene Kinderen aen den officier van den burgerlijken stand niet meer te komen vertoonen; den veldwachter is belast met het geslacht der Kinderen ter plaets naer te zien. Boven deze voordeelen, bezit den wijk Dooreseele eene Kerk en pastoreel huis, en eenen proost die door de parochiekerk betaeld word.

Alle de voordere wijken van Evergem, zoo als het Rabot, Belzele, Dhulst, Cromvelde, Effinck, Wippelgem en andere, op gelijken afstand als den wijk Dooreseele van de dorpplaats gelegen, hebben nogtans geene van alle die voordeelen, hoewel zij niet te min gelijkelijk in de lasten betalen.

Dus indien men aen den wijk Dooreseele de scheiding toestaet kan men aen de andere afgelegene wijken der Gemeente het zelve recht niet weigeren, en uit deze verwarring, uit deze omverwerpingen, uit deze beklagbare omwentelingen, zou eindelijk volgen dat eene der schoonste, eene der volkrijkste Gemeenten van Belgien van naby de 8000 zielen, in het bezit van een der grootste en prachtigste Kerken van het land, tot de klas der Kleine buitengemeenten zou gebragt zijn. Nooit zullen wij gelooven dat het Gouvernement dergelyke schendingen zal toelaten, en eene der schoonste gemeenten van het rijk, aen de poorten der Stad Gent gelegen, en het voorwerp der dagelijksche wandelingen der Gentenaers wezende, zou willen vernietigen.

Want, wat men er ook van zeggen moge, de Gemeente Evergem, en namentlijk den wijk Dooreseele heeft altijd vreedzaam en bedaerd geweest, nooit heeft de volmaekste orde opgehouden er te bestaan.

Dezen staet van zaken vernietigen, ware de wanorder met de vrede verwisselen, den twist en de tweedragt zaeyen, die onherstelbare Jammerlijk gevolgen na zich zouden slepen.

Daerenboven, de gevraagde Scheiding zoude aen ontelbare moeilijkheden onderworpen zijn.

De verdeeling der Gemeente, arm en Kerke goederen, de wedergave en liquidatie der groote schulden, die de Gemeente voor dien wijk betaeld heeft, de verdeeling der arme huisgezinnen, dewijl het bewezen is dat den wijk Dooreseele bijna geene armen heeft, immers de grenspaling zijn schier onmogelijk daer te stellen. Want vóór het tijdstip der vereeniging in 1796 met de Gemeente Evergem, toen Dooreseele te samen met Destel-donck eene Keure en eene Kostume had, strekte zich den wijk Dooreseele niet verder uit dan tot aen het straetjen achter den molen van de Kinders De Poorter. Het ware dus een usurpatie indien voor het geval van afscheiding, het territoir van Dooreseele verder uitgestrekt wierd, het gene wederom eene oneindige moeilijkheid zou opleveren.

Den tijd is te kort, Mijnheeren, om hier de talrijke hinderpalen aen te wijzen die het toestaen dier scheiding zou te weeg brengen, dewijl de zelve breedvoerig zijn ontwikkeld geweest in de beraedslaging des Gemeenteraeds en in de Memorie waer van wij hierboven gesproken hebben, en waer naer wij ons refereren.

Wij eindigen, uit alle onze Kracht tegen alle scheiding te protesteeren, en de hoop te voeden dat het grondgebied dezer Gemeente voor eeuwig ongeschonden zal behouden blijven.

Evergem, den 10 Junius 1848.

Op Bevel :	Burgemeester en Schepenen,
De Sekretaris,	P. F. Geirnaert.
L. Impens.	E. Beernaert.
	B. B. Vander Beken».

Gemeentelijk Archief Evergem, Beraadslagingen Schepencollege 1818-1849, blad 129v° en vgl.

DE DEMOCRAAT JACOB VAN ARTEVELDE

PIONIER VAN HET VLAAMS-NATIONAAL BEWUSTZIJN

Twee interessante aspecten van Jacob Van Arteveldes politieke figuur, n.l. zijn democratische gezindheid en, wat wellicht verbazen kan, zijn flamingantisme, zijn het onderwerp van deze korte historische bijdrage.

Er staat nog altijd in het werk van sommige, nochtans met gezag beklede historici ⁽¹⁾ te lezen dat Jacob Van Artevelde een dictator was, een hovaardig man, die een persoonlijke politiek voerde en de volkswil miskende.

Laten we even de historische werkelijkheid scherp en kritisch onder ogen nemen. Toen het graafschap Vlaanderen bij het uitgaan van het jaar 1337 dreigde meegesleept te worden in een oorlog tegen Engeland, waarop zijn economisch bestaan was gevestigd, poogde Van Artevelde door een revolutionaire beweging zich te verzetten tegen de bekrompen en kortzichtige politiek van graaf Louis de Nevers, die met erf en vrouw, taal en ziel aan Frankrijk was gehecht. Graaf Lodewijk was gehuwd met Margareta, dochter van de Franse koning Filips de Lange, was aan het Franse hof te Parijs en nadien in het graafschap Nevers opgevoed, en had zonder betwisting aan Koning Karel IV van Frankrijk de aanhechting van Frans-Vlaanderen bij Frankrijk geconfirmeerd ⁽²⁾. In het bestuur van zijn graafschap liet hij zich met voorliefde bijstaan door Franse en andere vreemde raadsheren, die hem van de sympathie vervreemdden van velen van zijn onderdanen.

Te Gent, waar hij aan de macht werd geroepen, deed Van Artevelde zijn gezag van opperhoofdman niet alleen bekrachtigen door het volk dat hem had gekozen, maar ook door de wet. Onder de 26 schepenen, die voor Jacobs beleid het bewind te Gent in handen hadden, steunden op zijn minst 18 schepenen, met wie hij trouwens innig samenwerkte, zijn

(1) H. Van Werveke. *De Gentsche stadsfinanciën in de Middeleeuwen*, p. 350.

H. Pirenne. *Histoire de Belgique*, II, p. 111.

H. Nowé. *Les baillis comtaux de Flandre*, p. 193.

(2) de St. Genois. *Inventaire* p. 404-412; Gill. *Van Severen. Inventaire I*, p. 294;

F. Brentano. *Philippe Le Bel en Fl.*, p. 600.

stoute politiek van economische verstandhouding met Engeland. ⁽³⁾. In augustus 1338, toen de schepenraad, de traditie getrouw, moest worden herkozen, streefde Van Artevelde naar een zó ruim en breed mogelijke vertegenwoordiging van de Gentse bevolking. Hij deed de weversklasse, die te Gent het grootste ambacht vormde en die sociaal en politiek groten-deels was onderdrukt geworden ⁽⁴⁾ in haar eer en waardigheid herstellen. Naast de drie drapiers ⁽⁵⁾ die met Jacob Van Artevelde en de volder Pieter Vanden Hovene tot hoofdmannen werden aangesteld, en die te Gent samen met de schepenen een buitengewoon bewind voerden, bezette de «weverie» opnieuw volwaardig de schepenbanken. ⁽⁶⁾.

Zo bundelde Van Artevelde alle sociale lagen van de stad in zijn streven naar politieke en sociale verzoening. Later, toen zijn gezag zich fascinerend over gans Vlaanderen uitstreckte en hij de graaf, die met tegenzin en uit opportunisme handelde, tot zijn neutraliteitspolitiek wist te overhalen, deed hij deze overeenkomst ⁽⁷⁾ door alle Landen en Casselrijen onder ede bevestigen. ⁽⁸⁾ Later nog, toen Van Artevelde in het vitaal belang van het graafschap in de eerste plaats, en ook in dit van andere gewesten uit de Lage Landen, met Brabant en Henegouwen een defensief en economisch verbond aanging, deed hij dit akkoord niet alleen onder-tekenen en beëdigen door de landsheren uit genoemde drie landen, maar

(3) De Gentse schepenen die hem steunden waren . de voorschepenen Maes Van Vaernewyck en Gelloet Damman. Verder Jan van Wiendeke, Hüge van Lembeke, Jacob Masch, Sanders Rijm, Clais van Berleghem, Filips van Oudenaerde, Hendrik de Grutere, Lievin Beveland, Gerem ute Zwane, Jan Willade, Godevert Van de Pitte, Jan de Voght, Jan van der Stichelen, Boidin de Cok, Pieter Zoetaerd en Gillis de Tolnere. cfr. N. Depauw. Stadsrekeningen J. V. A., p. 107 tot 244.

(4) P. Rogghé. Het eerste bewind der Gentse hoofdmannen, p. 7-8.

(5) Het waren Willem van Vaernewyck, Gelnoet van Lens en Willem van Huse. Depauw. Rek. I, 158 ; III, 451-459-461. Het is niet uitgesloten dat de eerste twee genoemden ook de poorterie vertegenwoordigden. cfr P. Rogghé. De samenstelling der Gentse schepenbanken in de tweede helft der XIVe eeuw, p. 29-30.

(6) De drapiers of wevers Willem de Merseman, Pieter De Clerc, Jan van Steenbeke, Lievin van Veurne, Diederick Hueseldonc, Hendrik de Boom, e.a. werden schepen, naast de vertegenwoordigers van de kleine neringen, de volders en de poorterie, die reeds op de schepenbanken zetelden. Rek. I, 254 ; II, 120-388-491 ; III, 58. De wevers kregen ook hun deken terug. Eerst Jacob van Wackine en nadien Jan van der Vloet. Rek. I, 158-276.

(7) «...die voeren... te Brucge en te Orscamp ter dachvard voer minen heere van Vlaendren, daer de pays ende acord ghemaect was tuschen minen heere ende der stede». Rek. I, 183.

(8) «...trocken... te Westvlaenderenwaert met mijns heren liede van Vlaendren omme te doen swerne, ende eens te makene de goede liede van den lande met minen heere van Vlaendren». R. I, 184 en verder I, 187.

ook door de landsparlamenten, steden en ommelanden van Vlaanderen, Brabant, Henegouwen, Holland en Zeeland. ⁽⁹⁾. En Van Artevelde had gelijk, want graaf Louis de Nevers verloochende ⁽¹⁰⁾ achteraf zijn handtekening, maar de overeenkomst bleef van kracht omdat ze gesteund was door het volk uit de Lage Landen. Nog later, toen Van Artevelde met Engeland een militair offensief en defensief verbond sloot, alsmede een voordelig politiek, economisch en financieel tractaat, ⁽¹¹⁾ onderwierp hij zijn opzet opnieuw aan de Vlaamse steden en Casselrijen. Van Engeland eiste hij meer dan een koninklijke handtekening. Dit zo gewichtig verbond waarop de toekomst van een geheel volk was gegrondvest, moest, in de ogen van Van Artevelde, mede gedragen worden door het gehele Engelse volk, en dit als waarborg voor zijn onschendbaarheid. Met dit doel stuurde de wijze man van Gent Vlaamse gezanten met de koning mee naar

(9) — «meester Jan van Lovene die voer... te Brugghe, tYpere ende in anderen steden van Vlaendren omme te doen seghelne de allianche van Brabant ende Vlaendren». R. I, 410. Zie verder I, 411-414-415-457-458.

— «... omme de edele liede te Ghent te doen commene te beseghelne dalianche van Br. ende Vla». R. I, 435. Zie ook I, 436 en 439.

— Drie schepenen, een grafelijk raadsheer en twee Gentse stadsklerken gingen naar Vilvoorde «omme de edele liede van Brabant te doen sweerne ende omme de gheschriften vanden verbinde te ordineerne». R. I. 407.

— Een Gents schepen en een stadsklerk gingen naar Brussel bij de hertog «met-gaders dien van Brugghe en van Ypere omme de verbinde van der alianche te doen beseghelne». R. I, 412.

— «... voer Lieviyn Wavel in Brabant an Jan de Bake ende sine ghesellen scepenen die daer doe waren omme den eed tonfanc van dien van Brabant». R. I. 431.

— Een schepen, een hoofdman, een deken, een grafelijk raadsheer en een stadsklerk, allen van Gent, trokken «met sertoghen liede van Brabant al omme int lant van Vlaendren ende int lant van Brabant omme den eet van der alianchen te doen doene ende tonfanc in beede de lande». R. I, 406.

— Een schepen en een stadsklerk gaan naar Henegouwen «omme den eed van den ghoeiden lieden daer van den verbinde tonfanc, ghelijc dat hij in Vlaendren gedaen was». R. I. 418.

— Een schepen en een stadsklerk trekken met de graaf van Henegouwen naar Brugge en leper «daer hij sinen heed dede met dien van Brugghe ende van Ypere ende de ghoeide liede hem weder». R. I, 417.

— Rijnse wijn werd geschonken «den grave van Henegouwen up den tijt dat hij eet dede up de cautere metten ghoeiden lieden van der stede van Ghent». R. I. 384.

(10) P. Rogghé, Vlaanderen en het zevenjarig beleid van J. V. A., p. 32.

(11) ib. p. 33-34.

Londen om dit Engels-Vlaams pact te doen aanvaarden en eraan het Engelse parlement bij ede te verbinden. (¹²).

Steeds heeft Van Artevelde er naar gestreefd zijn plannen, zijn beslissingen en besluiten, waarmede hij het Vlaamse volk verbond, door zijn landgenoten te doen bekrachtigen. Het zou ons te ver leiden moesten we alle bewijzen hiervoor opstapelen. Of het ging om een verzoek van de nieuwe suzerein, Eduard III (¹³), of een ander van Jacobs bondgenoten in de Lage Landen (¹⁴), steeds werd het Vlaamse landsparlement geraadpleegd. Hetzelfde betrof een verzoek vanwege de Vlaamse graaf. (¹⁵). Ook inzake geschillen onder Vlaamse steden of ambachten raadpleegden de steden elkander. (¹⁶).

Dat niet alle Vlamingen Van Arteveldes inzichten deelden was natuurlijk. Er waren de verstokte leliaards, de uitbuiters en uitbaters van het ancien regime, die slechts zwoeren op de Vlaamsonkundige Louis de Nevers en Vlaanderens ervvijand, de Franse koning. Van Arteveldes grootste tegenstander was ongetwijfeld de Vlaamse graaf. Door het stout-

(12) Twee schepenen en een stadsklerk trokken «met sconynx liede van Ingheland omme den eed te doen doene van den verbinde te Brugghe ende tYperc». R. I, 408.

— Een schepenen en een stadsklerk voeren «in Ingheland metten coninc van Inghe-land omme den eet tonfanc van den verbinde van den ghoeden liede van Inghe-land, ghelijc dat hij in Vlaenderen den conijnc ghedaen was». R. I, 410.

— «Jan Boene van der vrindachmaert scoene te makene doe men den coninc van Inghelant eet dede». R. I, 452.

(13) «scepenen... ende met hem ute neeringhen 62 persooene die voeren... te Brugghe-waerd ten paerlemente... omme raet te hebbene hoe men bestellen soude ende ordineren dlant te zettene in paise ende in rusten up tversouc dat onze heere de coninc van Vrankerike ende van Inghelant hadde». R. II, 492.

(14) «scepenen... voeren te Bints (Binche) om te spreken den grave van Henegouwen, metsgaders dien van Brugghe en van Ypre, omme de bederve van der stede ende van den lande». R. II, 383.

(15) «scepenen... voeren... te Meenine an minen heere van Vlaendren metten steden van Vlaendren... omme te hoorne en te verstane mijn heere vesrouc... ende dat weder over te bringhene in de steden omme daer up raet te hebbene». R. II, 387. En in hetzelfde verband : «omme dantworde die overeenghedreghen was metten ghe-meenen lande upt versouc dat mijne heere van Vlaendren ter dachvaerd voren versocht hadde». R. II, 388. Zie nog R. II, 139.

Het betreft hier het verzoek van de graaf, vrijwillig in ballingschap gegaan, onder voorwaarden terug binnen Vlaenderen te komen. Telkens de graaf uit ballingschap wederkeerde in zijn graafschap werd van hem een nieuwe eed ter vrijwaring van vrijheden en verbintenissen geëist, «der keerken van sinte Jans in aelmoesen op den tijd dat mijn heere van Vlaendren sinen eet vernieuwde». R. I, 455.

(16) R. II, 209-210.

moedig opzet van de Gentse opperhoofdman in zijn Franse sympathieën en in zijn streven naar absolutisme ⁽¹⁷⁾ gehinderd en gedwarsboomd, heeft Louis de Nevers met alle macht en invloed Van Artevelde tegengewerkt en bevochten. Door het verwekken van allerhande intriges, door gewapend verzet, door zijn ambtenaars aan te zetten tot sabotage, door zelf zijn graafschap te ontvluchten en hierdoor Van Artevelde voor een scherpe gezagscrisis te stellen, poogde de graaf zijn verloren prestige en macht binnen Vlaanderen weer te winnen. Zijnerzijds heeft Van Artevelde met alle middelen gepoogd de graaf niet alleen de ogen te openen voor de noden van zijn onderdanen maar hem ook te dwingen de volkswil te eerbiedigen. Al is Van Artevelde er niet in geslaagd de graaf te bewegen om op vaste grondwettelijke basis in overleg met de drie Vlaamse hoofdsteden zijn graafschap te besturen, dan toch heeft hij de graaf er toe gekregen, al was het voor korte periodes ⁽¹⁸⁾ hem het beleid van Vlaanderen met de drie steden te doen delen. In oktober 1340 verklaarde de graaf uitdrukkelijk op perkament dat hij voortaan in het beleid van zijn graafschap op de raad zou ingaan van zijn drie steden, dat hij officieren en ambtenaren voortaan zou aanstellen met hun goedkeuring. ⁽¹⁹⁾ In West-Europa had nog nooit een staatsman een vorst tot zulke toegevingen kunnen overhalen! Reeds in oktober 1339 had Louis de Nevers de facto zich neergelegd bij deze toestand van zaken. Hij was toen uit vrijwillige ballingschap in zijn graafschap teruggekeerd, waar hij zich door Van Artevelde en de Vlamingen de les had laten lezen. Hij aanvaardde nieuwe raadsheren, ging zijn eigen Fransgezinde aanhangers in het land bestrijden, trok met Vlaamse gezanten naar Parijs, waar hij de Franse koning Vlaamse eisen stelde en stemde er tenslotte in toe het Vlaams-Brabants akkoord mede te bezegelen. Maar deze overeenkomst woog hem te zwaar. De graaf liep onmiddellijk daarop voor de tweede maal zijn graafschap uit, de weg op naar Parijs. ⁽²⁰⁾

Van toen af aan, op enkele onderbrekingen na, n.l. toen de graaf opnieuw in Vlaanderen verbleef en zich schikte naar de inzichten van Van Artevelde ⁽²¹⁾, leefde Vlaanderen onder een volledig democratisch

(17) P. Rogghé. *Gemeente ende vrient*, p. 105.

(18) De graaf verbleef in Vlaanderen van begin 1338 tot midden februari 1339, van begin oktober 1339 tot december, van september 1340 tot juni 1341, van augustus 1342 tot ongeveer januari 1343. Rogghé. *Vlaanderen en het Zevenjarig Beleid van Jacob Van Artevelde*. p. 70.

(19) I. L. A. Diegerick. *Invent.* II, 121.

(20) P. Rogghé. *Vlaanderen en het Zevenjarig Beleid van J. V. A.*, p. 30-31-32.

(21) Zie nota 18.

regime, geleid door een ruwaard die van «slands halven» was aangesteld (22) en die in volledig akkoord met de drie hoofdsteden en «het gemene land» het graafschap bestuurd. Tot aan zijn gewelddadige dood heeft Van Artevelde dit regime dat, te midden van ingewikkelde omstandigheden in leven was geroepen, krachtig medegeleid en gesteund tegen Vlaanderens vijanden, zo binnen als buiten het graafschap. Door wat Van Artevelde toen heeft verwezenlijkt was hij ver op zijn tijd vooruit.

Jacob Van Artevelde was geen dictator en ook geen demagoog zoals sommige Vlaamse leiders voor hem, die met geweld alleen, de Vlamingen een volksregime poogden op te dringen. Van Artevelde handelde als een beproefd en ervaren politicus met helder doorzicht, maar ook met vastberadenheid, als een handig staatsman die langs wettelijke weg, geleidelijk en met enorme verantwoordelijkheidszin de volkswil poogde te doen zegevieren.

Uit dit verhaal van feiten, die Van Arteveldes democratische overtuiging en gezindheid tenvolle belichten, is het aan de andere kant niet moeilijk in de vele authentieke historische bronnen van zijn tijd na te gaan dat Van Artevelde ook flamingant was. En geen taalf flamingant alleen.

Het is geweten dat de overgrote meerderheid van de graven van Vlaanderen nooit Vlaams hebben gekend. Dit was enigszins natuurlijk doordat ze bijna allen van Waalse of Franse afkomst waren. Dat hun hof totaal Frans was moet wel niemand verwonderen, des te minder daar de graven ook leenmannen waren van de koning van Frankrijk. Ofschoon sommigen van 's graven bloedverwanten (23) Vlaams verstonden en Vlaams konden spreken, hebben onze Vlaamse graven zelf het steeds beneden hun waardigheid geacht de taal van de helft van hun onderdanen — het graafschap bestond tot 1305 voor een deel uit Franssprekenden, voor een ander deel uit Vlaamssprekenden — aan te leren. Dit alles had voor gevolg dat, toen de grafelijke kanselarij naast het Latijn een levende taal toeliet, de enige die zij gedoogde, het Frans was. Margareta van Constantinopel, Gui de Dampierre gaven bevelen en instructies in het Frans, niet alleen aan grote en smalle steden, maar ook aan dorpen waar wel niemand een woord Frans verstond. Op het einde van de XIIIe eeuw was het hele inwendige bestuur van Vlaanderen Frans.

(22) P. Rogghé. Simon de Mirabelle in Vlaanderen. p. 31.

(23) Vlaams verstonden en spraken ongetwijfeld : Jan, graaf van Namen, Robrecht van Cassel en Lodewijk de Nevers, vader van Louis de Nevers, die graaf van Vlaanderen werd. de St. Genois 320-345-354-363-352 ; de Limburg-Stirum. Codex II, 98.

Na 1302, in de roes van de Gulden Sporenslag, is daartegen zeer schuchter reactie gekomen. Tijdens de afwezigheid van graaf Gui de Dampierre ging van 's graven ruwaard of tijdelijke gezagdrager Jan van Namen een Vlaamse oorkonde uit. Ook van 's graven ruwaard Filips van Thiette zijn ons schaarse Vlaamse stukken bekend, die echter niet van de kanselarij uitgingen, maar die de ruwaard zo maar waren voorgelegd in die bijzondere omstandigheden ⁽²⁴⁾. Na 1305, toen de ongelukkige vrede van Athis was getekend geworden en ofschoon het graafschap toen schier uitsluitend uit Vlaamssprekende Vlamingen bestond — Waals-Vlaanderen was door het verdrag afgestaan aan Frankrijk — regeerde graaf Robrecht van Bethune uitsluitend in het Frans. Dit gold ook voor zijn opvolger, Louis de Nevers ⁽²⁵⁾.

Onze Vlaamse graven hebben steeds met voorliefde vreemdelingen als ambtenaars en raadsheren in dienst genomen. Vele Italianen als Gerardo Lupicini, Landuce Machet, Bonsignor de Buonsignori, Thomas Fini, Guidouche Baldechon, Donat Peruzzi, Conte de Gualterotti, Simon de Mirabello, Ottelin Machet en Nicolas Guidouche fungeerden als 's graven ontvanger in Vlaanderen, het hoogst aangeschreven ambt in het graafschap. Sommigen als Conte de Gualterotti werden ook 's graven kanselier, als Ottelin Machet watergraaf, als Simon de Mirabello regent, als Jean Le Bel, Jan Perchevalen en Falcon Lampaye muntmeesters. Velen werden eveneens 's graven raadsheer ⁽²⁶⁾. Men kon van deze lieden, doorgaans specialisten in het vak, niet verwachten dat ze het Vlaams zouden gebruiken, dat ze trouwens niet machtig waren en ook niet nodig hadden. Naast deze Italianen waren ook Fransen en Burgondiërs bijzonder in trek bij graaf Louis de Nevers. Archaut Flote, abt van Vezelay en ridder Gobert d'Aspremont brachten het zelfs tot ruwaard of Goeverneur in Vlaanderen. Anderen als

(24) Cfr. Gilliodts Van Severen. I, III, (1302) en P. Van Duyse en De Busschere. Inv. p. 80.

(25) Enkele zeldzame stukken gaan in het Vlaams van deze graven uit, dit onder druk van beroerde omstandigheden. Cfr. Gilliodts-Van Severen. Inv. I, 337-359-274. de St. Genois. Inv. 318-320-345 ; Van Duyse. Inv. 112 ; N. Depauw. Yper jeghen Poperinghen.

Ook tijdens de regering van Louis de Nevers is een Vlaams stuk bekend uitgaande van zijn ruwaard Jan van Namen, onder druk van de Gentenaars. Cfr. Van Duyse en de Busschere. Inv. p. 109.

(26) P. Rogghé. Italianen te Gent. p. 197 ; P. Rogghé. Simon de Mirabello. p. 46 ; Desplanque. Inv. II, 39.

Vele Italianen als Bordelin de Borde, Ottelin Machet e.a. fungeerden ook als grafelijke ontvangers van zijn domeinen, zijn tollén, zijn brieven. Cfr. Nelis. Inventaris op rollen.

Guillaume d'Auxonne werden kanselier (²⁷). Ook van deze lieden mocht niet verwacht worden dat ze het Vlaams zouden waarderen en gebruiken.

Toen in januari 1338 Van Artevelde rechtstreeks in conflict kwam met graaf Louis de Nevers moest hij meteen afrekenen met 's graven aanhankelijke raadsheren en ambtenaars, die op verbeterde wijze Jacobs nieuwe politiek betwistten en bevochten. Van Artevelde aarzelde niet in te grijpen waar het moest, 's Graven ontvanger in Vlaanderen, Nicolas Guidouche, werd uit Vlaanderen verbannen en met hem tal van andere ambtenaren en raadsheren, als Ottelin Machet, Pierre de Douay, Riquard Le Ruede, Josse de Emsrode, Rogier Thonis, Geraard de Moor (²⁸), Diederik van Belzele (²⁹) e.a. Vele andere ambtenaars verlieten vrijwillig het graafschap, hetzij uit afschuw voor Van Arteveldes politiek, hetzij om de graaf mee te helpen, Van Artevelde en de zijnen voor een gezagscrisis te plaatsen. Van Artevelde en de drie steden stonden meteen en plotseling voor de oplossing van moeilijke en ingewikkelde problemen. Maar Van Artevelde maakte van de nood een deugd. De graaf zelf, uit het land gevlucht, werd vervangen door de ruwaard Simon de Mirabello, die de volkszaak was toegenegen. De verbannen ontvanger van Vlaanderen, Nicolas Guidouche werd op zijn beurt vervangen eerst door de Italiaan Odine Naerbone, die blijkbaar te Gent woonde, en nadien door Aubertin Royer als Odine Naerbone eveneens Italiaan. (³⁰).

Willem Van Artevelde, Jacobs broer, werd watergraaf in de plaats van de verbannen Ottelin Machet (³¹). Tenslotte werden de moedwillige, weerbarstige baljuws, grafelijke officieren die in de Vlaamse Casselrijen, Landen en steden hun ambt uitoefenden, door andere baljuws, scouteten, ammans, ruwaards en hoofdmannen (³²) vervangen. Te Gent werd de

(27) de St. Genoës. Inv. 442-522 ; Desplanque. Inv. II, 16-33 ; P. Rogghé. Simon de Mirabello, p. 32 . N. Depauw. Cart. Art. 105. Anderen als J. De Bappalmes, officiaal van Doornijk, werden raadsheer. Gill. Van Severen. Inv. I, 485 en Depauw Cart. Ar. 114.

(28) Gilliodts Van Severen. Inv. I, 487.

(29) I. Diegerick, II, 84. Depauw. Rek. II, 161 ; III, 456-457.

(30) P. Rogghé. Simon de Mirabello, p. 31 ; Depauw. R. III, 166 ; Stadsarchief Brugge. Stadsrekeningen fol. 65.

Het is mogelijk dat Odine Naerbone en Aubertin Royer tot dit ambt werden geroepen, dank zij hun landgenoot en ruwaard Simon de Mirabello. Zie over deze laatste en zijn Engelse en Vlaamse gezindheid : P. Rogghé. Simon de Mirabello in Vlaanderen. p. 23 tot 50.

(31) R. II, 22 ; Gilliodts-Van Severen. Inv. I, 487 ; Depauw. R. I. 434 ; II, 12-280. Ottelin Machets bezit werd aangeslagen en zijn goed te Eeklo verbrand.

(32) In deze beroerde tijd werden de termen : baljuw, hoofdman en ruwaard als synoniemen gebruikt. Cfr. N. Depauw. Courtrai sous Artevelde. p. 6-57.

uitgeweken overbaljuw Nicolas de Bielke opgevolgd eerst door de onderbaljuw Jan van der Elst, nadien door de overbaljuw Hendrik Schoonjans, schoon-zoon van de ruwaard Simon de Mirabello, en later door de baljuw Andries van Loo ⁽³²⁾. De amman te Gent werd vervangen door Staes van Loo ⁽³⁴⁾. Te Brugge werd de Gentse Arteveldist en gewezen schepen Boidin van de Walle tot scoutet aangesteld. De baljuw Gautier Pieters werd vervangen eerst door Olivier van de Hove (1340-41) en nadien door Daneel Van Halewijn (1345). ⁽³⁵⁾. Te leper werd Symoen Godevolen ruwaard. ⁽³⁶⁾.

Behalve in de drie hoofdsteden traden ook in andere steden en Landen nieuwe baljuws en dergelijken als grafelijke officieren op ⁽³⁷⁾. Ook 's graven kasteleins werden vervangen. ⁽³⁸⁾.

Al deze ambtenaars, die in normale omstandigheden voor hun activiteiten de graaf rekenschap verschuldigd waren, waren nu, bij ontstentenis van Louis de Nevers afhankelijk van Van Artevelde, de ruwaard en de Vlaamse steden, die noodgedwongen ze moesten controleren. Zo moesten de baljuws zich verantwoorden voor daartoe speciaal door de Vlaamse steden aangestelde commissies van gedeputeerden ⁽³⁹⁾. Ook de kasteleins en ongetwijfeld alle andere ambtenaars waren verplicht de steden hun

(33) P. Rogghé. Simon de Mirabello 4 ; Depauw R. II, 110-290 ; 202-31 ; I, 596, Stads-archief Gent, J. B. K. 1339-40, fol. 4.

(34) Depauw. R. II, 147. Nadien door Godevert ser Thomaes, R. II, 102.
Na de dood van Van Artevelde werden nog baljuw te Gent : Jan Sceerling, Daneel van Groetbroec en Olivier van Claerhout. R. II, 523 ; III, 307-39.

(35) Gilliodts-Van Severen. La Flandre IX, p. 433, 391, 422 ; Depauw. R. I. 365.

(36) Depauw. R. I. 397.

(37) Jan Moie werd hoofdman te Aardenburg en te Sluis, Joes Westrem in West-Vlaanderen, Jan van den Dale te Dendermonde, Pieter van de Velde in het Land van Waas, Jan van Bost in de Vier Ambachten. Depauw. R. I. 311-320-323-342. Te Kortrijk werden Jan van Abbinsfoerde en Geraard Toen capiteins. Depauw, Courtrai sous Artevelde, p. 56. Jacob van Landegem, Jan de Scerre en Jan de Meyers werden ruwaard in het Westland. R. II, 254 ; Jan van Abbinsfoerde, werd ook hoofdman te Oudenaarde. Depauw, Conspirat. d'Oudenaarde, p. 2 ; Simon Godevolen werd ruwaard te Aalst en te Kortrijk. Depauw. Conspir. LIII en 2. R. II, 272-396. Jan van Heeke werd baljuw te Biervliet. Depauw. R. III, 37. Lambert Mondekin werd hoofdman te Oudenaarde. Depauw. Conspir. XXXVIII. Jan Faloyse werd ruwaard in de casselrij van de Oudburg. R. II, 418, en ook baljuw te Oudenaarde. Depauw. Conspir. LI.

(38) Depauw. R. I. 476 ; II, 148-82-342. Het waren o.m. Gillis Rijnvisch, Thomas Bette, L. Van Hyfte te Rupelmonde, te Liedekerke, enz.

(39) «cep. Willem van Huse, die voer... te Brucgewaerd omme daer te sittene metten steden van Vlaendren ter rekeninghen van den bailliuwen». Depauw. R. II, 218.

rekeningen over te leggen. ⁽⁴⁰⁾. Alle grafelijke ambtenaars werden thans vrijgelaten hun rekeningen ⁽⁴¹⁾ hetzij in het Vlaams, hetzij in het Frans in te dienen. En van toen af werd Vlaanderen feitelijk tweetalig. Dat Van Artevelde niet uitsluitend het Vlaams als bestuurstaal heeft doen gebruiken, was natuurlijk, als men weet dat hij en de Vlaamse steden voor sommige posten als deze van ontvanger van Vlaanderen en van muntmeester, een beroep moest doen op specialisten die doorgaans Italianen waren. Om te voorkomen dat een totale ontredde in de bestuursactiviteit zou ontstaan door alleen het Vlaams te gebruiken werd het bilinguisme als overgangsmaatregel ingevoerd. In de administratieve chaos waarin Vlaanderen gedompeld werd onder de druk der troebele gebeurtenissen was het al een krachttoer vanwege Van Artevelde en de drie steden uit deze zware mist te geraken zonder hun ideaal te schaden.

De doorbraak van het Vlaams in de administratie, die bleef doorgevoerd nadat Van Artevelde was vermoord geworden, beantwoordde aan de volkswil, aan een noodzakelijkheid en aan de omstandigheden. De graaf zelf oordeelde het gepast, al was het ongetwijfeld om zijn rebelse onderdanen te paaien, Vlaamse stukken uit te geven ⁽⁴²⁾. De tweetaligheid werd trouwens later, toen de jonge graaf Lodewijk van Male zijn vader was opgevolgd, door zijn kanselarij overgenomen.

Dat Van Artevelde toen niet alleen streed voor een economisch welvarend Vlaanderen, dat ook betere sociale voorwaarden moest scheppen, maar ook Vlaams-nationaal dacht en ageerde bewijst niet alleen de doorbraak van het Vlaams in het bestuur van het land. Het Vlaams-nationaal bewustzijn van Van Artevelde en de zijnen drukt zich helder uit in het groots opzet het verloren gegane Waals-Vlaanderen op Frankrijk weer te winnen en hierdoor de oude Vlaamse eenheid van het graafschap te herstellen. Tot tweemaal toe heeft Van Artevelde gepoogd met alle middelen die eenheid te bewerken. Een eerste maal toen hij graaf Louis de Nevers

(40) «...staten over de castelleijns te maken ende hare rekeninghen te hoorne». Depauw. R. III, 265. Ook de watergraaf, die ze in het Vlaams opstelde. Cart. Art. 129.

(41) Vóór 1338 waren alle rekeningen van 's graven ontvanger van Vlaanderen, van zijn baljuws en andere officieren uitsluitend in het Frans gesteld.

Cfr. Algemeen Rijksarchief te Brussel en de Archives départementales te Rijsel. Alleen stukken betreffende het Leenhof en enquêtecommissies waren nu eens in het Frans dan weer in het Vlaams opgesteld. Cfr. de St. Genois Inv. p. 399-400-414-461-463-369-462.

(42) Diegerick. Inv. II, 121-124. Hij bezegelde tevens het Vlaams-Brabants verdrag dat in het Vlaams was gesteld. Ib. 109. Ook de ruwaard Simon de Mirabello, die een Italiaan was, onderging de Vlaamse doorbraak. Hij schreef zijn testament in het Vlaams en gaf Vlaamse stukken uit. Cfr. Van der Haeghen. Het Klooster ten Walle, p. 59 ; R.A.G. Oostenrijks fonds (1342, 14 januari).

voor de wagen spande en van hem eiste dat hij in het belang van zijn graafschap, te Parijs bij de Franse koning de teruggave van het geroofde Waals-Vlaanderen zou bepleiten ⁽⁴³⁾. Een tweede maal toen hij militair, en met de steun van Engelse troepen, mede voor Doornik het beleg ging slaan. ⁽⁴⁴⁾.

Van Artevelde was er zich verder van bewust dat zolang de graaf, blind aan Frankrijk verknocht, zich met volksvijandige en volksvreemde hovelingen en dienaars kon en mocht omringen, Vlaanderen nooit volledig zich zelf zou zijn en niet bij machte zijn nationaal belang te dienen.

Van Artevelde is er niet voor teruggeschrokken de graaf in zijn Raad Vlaamsgeboren en Vlaamsvoelende Vlamingen op te dringen. Allen waren, of ze van adel waren of niet, vertrouwensmannen van het nieuw bewind, die ermee belast waren Louis de Nevers Vlaams te doen voelen en te doen handelen.

Vele namen van deze lieden die «van 's lands halven» ⁽⁴⁵⁾ in de nieuwe «mins heere rade van Vlaenderen» ⁽⁴⁶⁾ zetelden zijn ons bekend. Gentenaars waren : Thomas van Vaernewyck, Pieter van der Asselt, Macheleyn van St. Baafs, Hendrik de Keyser, Jan van der Vloet, Jacob van der Hoyen, Jan van Steenbeke, Jan van Dessel, Boidin Gheraerts, Simoen ser Thomaes, Willem de Merseman, Jan van Oosterzele en Willem de Bomere ⁽⁴⁷⁾. Andere raadsheren waren nog : de here van Praet, minhere Gossin dou Mont, Boidin Maykin ⁽⁴⁸⁾. Zij waren het die de kortzichtige graaf Louis de Nevers moesten aanzetten Vlaanderens grootheid en welvaart te behartigen.

Zo was Jacob Van Artevelde niet alleen onze eerste doordrijvende taalf flamingant maar ook de pionier van het nationaal Vlaams bewustzijn tout court. Jacob Van Artevelde is een democraat en een flamingant uit een stuk geweest. Men kan die ene gezindheid niet van de andere in hem scheiden. Hij en al degenen die hem steunden in het beproefde uur waarop Vlaanderens bestaan dreigde verloren te gaan, zijn de stoute voortrekkers geweest van een bewuste Vlaamse beweging, die eeuwen zou trotseren en die nog geen einde kent.

(43) «... die voeren... met mijn heere van Vlaendren an den coninc van Vrankerike omme versouke te doene van der sententiën quite te ebbene ende andre versouke die zij daden. Depauw. R. I, 403.

«...die ute trokken... omme te ghecrighenen de palen van Vlaendren... ter heeren van mijn heere van Vlaendren ende ten profite vanden ghemeenen lande». R. I, 475.

(44) P. Rogghé. Vlaanderen en het Zevenjarig Beleid. p. 34-40.

(45) Depauw. R. II, 205.

(46) Depauw. R. I, 404.

(47) Depauw. R. I, 353-355-308-389-298-420 ; R. II, 23-25-212.

(48) Vander Haeghen. Klooster ten Walle, p. 37.

BIBLIOGRAFIE

DOCUMENTEN

- DESPLANQUE, M. A. — Inventaire sommaire des archives départementales antérieures à 1790. Nord. Archives civiles, série B, Lille 1872, tom II.
- DIEGERICK, I. — Inventaire analytique et chronologique des chartes et documents appartenant aux archives de la ville d'Ypres. Bruges 1853-1863. tom II.
- DUYSE P. VAN et DE BUSSCHER. — Inventaire analytique des chartes et documents appartenant aux archives de la ville de Gand. Gand 1849.
- GACHARD, M. — Inventaire des archives des chambres des comptes, 1837-1931.
- GILLIODTS-VAN SEVEREN, L. — Jacques Van Artevelde. Revue. La Flandre t. IX.
— Inventaire des archives de la ville de Bruges 1871-1878, tom I.
- HAEGHEN, V. VAN DER — Het Klooster ten Walle en de abdij van den Groenen Briel. Gent 1888.
- LIMBURG-STIRUM, LE COMPTE DE — Codex diplomaticus Flandriae. Bruges 1879-1889.
- NELIS, M. H. — Inventaire des comptes en rouleaux. (Chambre des comptes de Flandre). 1916.
- PAUW, N. DE — Cartulaire historique et généalogique des Artevelde. C.C.B. Bruxelles 1920.
— Ieper jeghen Poperinghen angaende den verbonden. K.V.A. Part. XVI. Gent 1899.
— L'Enquête de Bruges après la bataille de Cassel. Documents inédits B.C.R.H. LXVIII 1899.
- PAUW, N. DE en VUYLSTEKE, J. — De rekeningen van de stad Gent. Tijdvak J. Van Artevelde. Gent 1880.
- PIRENNE, H. — Le soulèvement de la Flandre maritime de 1323-1328. Bruxelles 1900.
- SAINT GENOIS, J. DE — Inventaire des chartes des comtes de Flandre. Gand 1843-1846.
- VUYLSTEKE J. — Cartulaire de la ville de Gand. Comptes de la ville et des baillis de Gand. Gand 1900.

ONUITGEGEVEN BRONNEN

- ALGEMEEN RIKSARCHIEF TE BRUSSEL. — Pièces revenues de Vienne en 1857.
- ARCHIVES DEPARTEMENTALES DU NORD A LILLE — M. Bruchet — Répertoire numérique de la chambre des comptes.
- RIKSARCHIEF TE GENT — Oostenrijks Fonds.
- STADSARCHIEF TE GENT. Jaerregisters (J.B.K.) Vānder Haeghen. Inv. 168.
- STADSARCHIEF TE BRUGGE — Stadsrekeningen 1338-1345.

WERKEN

FUNCK-BRENTANO, F. — Philippe Le Bel en Flandre. Paris 1897.

LUCAS, H. S. — The Low Countries and the hundred years war. 1326-1347. Den Haag 1929.

NOWE, H. — Les baillis comtaux de Flandre des origines à la fin du XIVe siècle. Bruxelles 1928.

ROGGHE, P. — Italianen te Gent in de XIVe eeuw. Een merkwaardig Florentijns hostellers- en makelaarsgeslacht : de Gualterotti (Bijdragen Gesch. der Nederlanden I, 3-4, 1946).

— De samenstelling der Gentse Schepenbanken in de 2e helft van de XIVe eeuw. (H.M.G.e.O. Nieuwe reeks Deel IV. Afl. 2). Gent 1950.

— Het eerste bewind der Gentse hoofdmannen (1319-1329). Appeltjes van het Meetjesland. XII, 1961.

— Vlaanderen en het Zevenjarig Beleid van Jacob Van Artevelde. Eeklo, 2^e druk.

— Gemeente ende Vrient. Nationale Omwentelingen in de XIVe eeuw. (Hand. Soc. d'Emulat. deel LXXXIX. Brugge 1952).

— Simon de Mirabello in Vlaanderen. Appeltjes van het Meetjesland IX, 1958.

— Het Gentsche Stadsbestuur van 1302 tot 1345. En een en ander betreffende het Gentsche stadspatriciaat. (H.M.S.e.O. te Gent).

PIRENNE, H. — Histoire de Belgique, t. II, 1903.

PAUW, N. DE. — Courtrai sous Artevelde. Enquête sur les abus des capitaines. Bruxelles 1910.

— L'Enquête de Bruges après la bataille de Cassel. Bruxelles 1899.

— Conspiration d'Audenaerde sous J. Van Artevelde. Critique historique. Soc. d'Em. de Bruges, t. XXV, 1873.

Dr. Paul ROGGHÉ

AARDENBURG EN ZIJN BETREKKINGEN MET VLAANDEREN

NA DE TACHTIGJARIGE OORLOG

(1648-1666)

De vrede van Munster die op 30 januari 1648 tot stand kwam, op 5 juli 1648 alom in de zeven provinciën met grote plechtigheid en vreugdebetoon werd afgekondigd en die het einde betekende van de Tachtigjarige Oorlog, bracht weer grote veranderingen voor westelijk Staats-Vlaanderen. Aan de toestand van onzekerheid doordat men in dit grensgebied geregeld gewapende aanvallen of schermutselingen kon verwachten, kwam een einde, evenals aan de afgeslotenheid van dit gebied. De streek kwam hiermede definitief aan Noord-Nederland.

Men kon nu beginnen om aan de desolate toestand waaraan deze streek sinds tientallen jaren ten prooi was een eind te maken door indijkingen en door het geleiden van de waterafvoer. Er kon weer handel worden gedreven met de zuidelijke Nederlanden, het natuurlijke achterland. Vervoer te water en te land kon weer op normale wijze naar dit gebied plaats vinden en er konden weer zakelijke betrekkingen worden aangeknoopt. Echter was de scheidingslijn die was ontstaan tussen de politieke machten, hier ook geworden een scheidingslijn tussen de godsdiensten, zodat de betrekkingen niet erg vlot verliepen en nogal eens belemmeringen in de weg werden gelegd.

De verovering van Aardenburg en Sluis in 1604 had bovendien tot gevolg gehad, dat een deel van de heerlijkheid Middelburg in Vlaanderen tot het gebied der Staten was komen te behoren. Deze toestand werd na de vrede bestendigd, waardoor gedeelten van de parochies Sint Baafs, Onze Lieve Vrouw Bezuiden, Heille en Sint Kruis, die tot de heerlijkheid Middelburg behoorden, thans definitief Nederlands gebied werden. Deze veranderingen veroorzaakten verschillende moeilijkheden in het bestuur en om te trachten zoveel mogelijk geschillen te voorkomen was op 30 juni 1618 tijdens het Twaalfjarig Bestand door de Staten-Generaal en de graaf van Middelburg, Filips van Merode, een verdrag gesloten, waarbij hun wederzijdse rechten werden vastgesteld. Tijdens het verdere deel van de Tachtigjarige Oorlog was van uitvoering daarvan door de oorlogstoestand en het onder water lopen van dit gebied in feite niets terecht gekomen, doch na

de vrede deed het gezag van het Sluisse Vrije zich over het Nederlandse deel gevoelen. Officieel was er vrijheid van godsdienst, doch dit hield alleen in, dat de katholieken werden geduld. Vrije uitoefening van hun godsdienst ter plaatse was niet mogelijk. Op 10 februari 1651 vaardigden de Staten-Generaal een bevel uit, dat alle openbare ambtenaren op Nederlandse bodem tot de «Gereformeerde religie» moesten behoren. Dientengevolge kwamen er toen twee hervormden in het schepencollege van het katholieke Middelburg in Vlaanderen, namelijk de twee schepenen, die het Nederlands gedeelte van de heerlijkheid vertegenwoordigden. ⁽¹⁾.

Ondanks het verdrag waren de moeilijkheden gebleven, ook nadat op 12 januari 1654 een overeenkomst was gesloten tussen burgemeester en schepenen van het Vrije te Sluis en burgemeester en schepenen van het Vrije te Brugge betreffende de grenzen, processen, geschillen en dergelijke. In de jaren 1652 en 1657 waren er moeilijkheden wegens het bestuur der landen van het graafschap Middelburg op Nederlandse bodem en in oktober 1659 klaagden de inwoners van Eede over het niet betalen van onkosten, zodat later opnieuw een overeenkomst moest worden aangegaan over het betalen van onkosten «ende misen van justitie». ⁽²⁾.

In dit gebied grepen de wederzijdse bemoeiingen nogal ineen, want tot de taak van «burgemeester en schepenen der stede en graefschape van Middelburg» behoorden in 1668-1669 onder meer «het schauwen van diversche persoonen te weten : van een kynt opde Eede versmacht onder d'aerde en een kynt buyten de oostzijde van Ardenburgh verdroncken inde creke». Wederzijds contact was hierdoor noodzakelijk zoals bijvoorbeeld in 1668-1669 toen door burgemeester De Besighe van Middelburg, Guillaume Pasman, landmeter en anderen werd onderzocht waar de scheiding liep tussen de pachten van de stad Aardenburg en die van het graafschap Middelburg. De heerlijkheid Middelburg in Vlaanderen strekte zich namelijk uit tot vlakbij de stad Aardenburg. ⁽³⁾.

Reeds spoedig na de vrede werd begonnen met het noodzakelijkste werk, het indijken van de ondergelopen gebieden. De octrooien daartoe werden spoedig verkregen. De gebieden rond Aardenburg kwamen het eerst aan de beurt, omdat die het gemakkelijkst weer in te dijken waren. Met de polder Benoorden Aardenburg, ook wel de Noordpolder en later vooral de Isabellapolder genoemd, begon men het eerst. Reeds in 1649 werd die ingedijkt. Men kon daarbij voor een groot deel gebruik maken

(1) Verschelde, *Gesch. Mid.* blz. 120.

(2) RG : *Resol. Mid.* 12 jan. 1654 en okt. 1659.
Verschelde, *Gesch. Mid.* blz. 127.

(3) RG : *Rek. Mid.* 1668-1669.

van de dijken die destijds waren gelegd, toen tijdens het Twaalfjarig Bestand in 1615 reeds tot het wederindijken van deze polder werd overgegaan, doch welke dijken later tijdens de oorlog weer werden doorgestoken. (4).

Op 25 augustus 1649 kregen Charel de Blyck, Joost de Honte en anderen, allen «landtluijden» wonende in en rond Heille, octrooi om ongeveer 200 gemeten schorren te bedijken langs de reeds ingedijkte poldertjes in de omgeving van Heille tot aan Hoeke en Lapscheure.

In het jaar 1650 werd overgegaan tot indijking van de Bewester Eedepolder tussen de steden Aardenburg, Sluis en Middelburg in Vlaanderen. (5).

Op 22 april 1650 verzochten de gemene ingelanden en andere geïnteresseerden de schorren gelegen in de watering van Beooster Eede te mogen indijken en de afwatering te verzorgen, waarbij een of twee sluizen bij de stad Aardenburg zouden moeten worden gemaakt. In de zomer van 1651 was deze indijking voltooid en was het zeewater uit deze polder verdwenen. (6).

Ook werd in 1652 reeds gesproken over het «aenstaende octrooi van de dijcagie van den Boom». Er werden hoofdgecommitteerden voor deze «dijcagie» aangesteld en op 5 augustus 1657 was het grootste en laatste gat van deze polder gestopt, zodat in september van dat jaar de landmeter kon beginnen met het opmeten. Hiermede waren alle gebieden rond Aardenburg weer ingepolderd. (7).

Al deze polders moesten vanzelfsprekend worden verkaveld. Ten aanzien van de eigendom van deze kavels werd door gedelegeerde rechters van de Staten-Generaal uitspraak gedaan, rekening houdend met de rechten die men op stukken van de schorren had en kon aantonen, en aan de hand van de omlopers die hadden bestaan voordat de polders weer aan het zeewater werden prijsgegeven. (8).

De zeedijk ten noorden van de stad Middelburg in Vlaanderen werd in het midden der 17^e eeuw eveneens vernieuwd, doch op 28 maart 1659 werd er nog over geklaagd, dat de landen liggende ten zuiden van de

(4) GA : Doss. Isabellapolder ; Bybau, Kaarth. Beooster Eede, blz. 7.

(5) GA : Doss. Bew. Eedepolder.

(6) GA : Doss. Beooster Eedepolder ; Bybau, Kaarth. Beooster Eede, blz. 7.

(7) GA : Res. Aard. 1 jan. 1652 ; corr. 2 jan. 1652 ; 26 juni 1652 8 aug. 1652 en 18 aug. 1657

(8) GA : Uitspraak geschillen Bewester Eede, 1651, blz. 1 e.v. in dossier Bew. Eedepolder.

rivier De Lieve tussen Middelburg en de parochie Maldegem en behorende tot het Vrije van Brugge, die genoemd werden de Paddepoele en de Moerassen, «van alle smenschen gedincken hebben gelegen ondert water, sonder dat deselve hebben gegeven eenich profijt ofte vruchten, omme dies dat het water van deselve landen, dewelcke zijn geleegeen teenemaele leege, niet en heeft konnen afgeleyt worden». Een en ander geeft wel een indruk, hoe desolaat de toestand in deze streken moet zijn geweest. (9).

De polders rond Aardenburg waren het gemakkelijkst in te dijken, omdat ze het verst landinwaarts waren gelegen en gedeelten van de oude dijken bij de nieuwe indijking nog gebruikt konden worden. Al de ingedijkte polders kwamen onder het bestuur van burgemeester en schepenen «'s Lands van den Vrijen», die te Sluis zetelden. Dit bestuur strekte zich uit over het platteland in zijn geheel, terwijl de diverse steden als Aardenburg en Sluis een apart stadsbestuur hadden, dat alleen het stedelijk grondgebied, dus geen polders omvatte, waarbij dan nog de aparte situatie kwam ten aanzien van het gebied dat ook tot de heerlijkheid Middelburg behoorde.

Het is begrijpelijk dat de verbindingen met de omringende plaatsen, speciaal op Zuid-Nederlands gebied niet altijd vlot tot stand kwamen. Zo moest de weg naar Eede en Maldegem, de Eedijk genoemd, die gedurende de laatste oorlogsjaren zo goed en zo kwaad als dit ging onderhouden was door de parochies van het platteland Onze Lieve Vrouw Bezuiden en Sint Baafs, waarvoor de bewoners daar maandelijks een contributie moesten betalen, in 1649 weer in orde worden gebracht. In 1650 klaagden parochianen en schippers van Sint Laureins, dat zich in de Eeklose watergang tussen Aardenburg en Sint Laureins geen of weinig water bevond, zodat de schippers met hun schepen van Sint Laureins geen brandhout naar Aardenburg ter markt konden brengen. Zij vroegen dan ook of door de sluis niet wat water kon worden ingelaten, zodat ze linnen goederen in Aardenburg ter markt zouden kunnen brengen zoals ze dit voordien tijdens het Twaalfjarig Bestand ook hadden gedaan. (10).

Korte tijd daarna op 9 januari 1651 werd door de magistraat geklaagd over de grote schade die aan de inwoners van Aardenburg werd veroorzaakt door het toedammen van de Eeklose watergang vanwege de Beooster Eedepolder, waardoor de toevoer vanaf Sint Laureins werd belet. Met de Bewester Eedepolder had men eveneens meningsverschillen en wel over

(9) de Potter en Broeckaert, *Gesch. gem. Oost-Vl.*, deel III, Midd. blz. 10.

(10) GA : corr. 19 april 1649, 16 juli 1649 en 1650.

de weg naar Middelburg in Vlaanderen, de voor Aardenburg belangrijke verbinding met Brugge. ⁽¹¹⁾.

Ook de indijkingen riepen allerlei kwesties op. Zo vreesde de stad Aardenburg in 1649, dat door de indijkingen de stadsgrachten en verbindende wateren droog zouden komen te staan, zodat de fortificaties waardeloos zouden worden en de stad derhalve niet meer zou kunnen worden verdedigd. Anderzijds klaagden in de winter van 1651-1652 de landlieden en ingezetenen van de parochies van Onze Lieve Vrouw Bezuiden en Sint Kruis van de wateroverlast die zij tussen Allerheiligen en Kerstmis ondervonden, doordat het oppervlaktewater in grote hoeveelheden kwam toegestroomd van Maldegem, Eeklo en Lembeke en dit water, doordat de dijken van de polder Beooster Eede in de zomer van 1651 waren gesloten, niet kon worden geloosd. Met de sluismeesters van Eeklo, Maldegem, Sint Laureins en Lembeke moest aangaande de waterlopen en de wegen nog tot een akkoord worden gekomen. De onderhandelingen hierover duurden lang en er werd geen overeenstemming bereikt. Op 29 augustus 1659 volgde een uitspraak van de Raad van State, waarbij aan de sluismeesters van Slependamme werd opgelegd, op hun kosten de Eeklose watergang te onderhouden als van ouds en de heule genaamd «Smeetgensbrugge» te maken op de oude plaats waar de vroegere fundamenteën nog lagen. De sluismeesters stoorden zich echter niet aan deze Staatse beslissing en deden niets. Met het oog op de fortificaties werd de betrageling daarom vanwege de stad Aardenburg verricht. De militaire commandant der stad en der onderhorige forten, kapitein Willem de Perponcher de Maisonneuve en de magistraat werden op 14 februari 1660 gezamenlijk gemachtigd het werk openbaar aan te besteden en de kosten te verhalen op de sluismeesters en hun eigendommen die op Staats gebied gelegen waren.

Dit werd meegedeeld aan de Spaanse ambassadeur en de commissarissen van de Raad van State die daarna in Staats-Vlaanderen kwamen, werden gemachtigd om met vertegenwoordigers van de Spaanse Nederlanden daarover te spreken. Toen zij in Aardenburg waren, nodigden zij deze laatsten uit voor een gesprek en bleven enkele dagen wachten, doch niemand kwam opdagen.

Het werk werd opgedragen aan de aannemer Jan Robbrechtsen. De grote gaten aan de noordzijde werden gestopt, een nieuwe trigel gemaakt en dijken aangelegd.

(11) GA : Resol. mag. 9 jan. 1651.

Burgemeester en schepenen van het Vrije van Brugge hadden de werkzaamheden nauwlettend gevolgd en waren van oordeel, dat deze in de omgeving van Sint Laureins plaats vonden, vlakbij de grens en op hun gebied. Ze hadden dit aan hogere instanties doorgegeven en opdracht gekregen de werkzaamheden te beletten en daarvan aan de Aardenburgse magistraat kennis te geven. Op 23 september 1660 werden enkele notarissen daarmee belast, doch in Aardenburg wilde men niet naar hen luisteren en gelastte hen onmiddellijk uit de stad te vertrekken. Ze gingen daarna de werken inspecteren, die ook volgens hen op het gebied der Spaanse Nederlanden waren uitgevoerd en constateerden dat deze spoedig klaar zouden zijn. Burgemeester en schepenen van het Vrije van Brugge zagen als enige mogelijkheid om voltooiing van deze volgens hen onnodige werken te beletten, het doorsteken van de dijken op vier of vijf plaatsen. Dit kon gemakkelijk en met weinig kosten geschieden, doch men wilde dit niet doen zonder speciaal bevel van hogerhand. Men ontving het bevel om gaten te maken op die plaatsen waar het noodzakelijk zou zijn en in het geval die van Aardenburg desondanks aanstalten zouden maken om de gaten weer te dichten, moesten de noodzakelijke orders gegeven worden om dit met kracht te beletten. Kort daarop heeft de burgemeester van het Vrije van Brugge «met een groot getal gewapent volck de voorseyde betragelijnge, naer dat de gaten langen tijt waren gestopt geweest en de tragel gemaect, gantsch strijdigh jegens de conventie, op den 2 a 3 october (1660) in zes plaetsen doorgesteken, selfs in het ambacht van Ardemburgh ende sulx notoirlick op den bodem van Haer Hoog Mogenden» aldus de Aardenburgse magistraat. Bij het bekend worden daarvan zond commandant Perponcher de Maisonneuve dadelijk een officier met 25 man om de zaak te onderzoeken en het nodige te doen. Men kon echter slechts het feit constateren. De Aardenburgse magistraat vroeg de heren van het Vrije van Brugge op 6 oktober 1660 om een bijeenkomst te Aardenburg, te houden de volgende maandag om 3 uur maar weer verscheen er niemand.

Er ging een verzoekschrift naar de Staten-Generaal, waarop bericht werd ontvangen dat de zaak met de Spaanse ambassadeur zou worden besproken. Ondertussen werden de gaten weer gedicht. Van de andere kant liet men het er ook niet bij zitten en als gevolg van een op 16 oktober 1660 uitgebracht rapport, kreeg men weer order om de dijk op vijf of zes plaatsen door te steken, doch dit zou vanzelfsprekend plaats moeten vinden op het gedeelte van de dijk dat op Spaanse bodem lag en op plaatsen waar dit het meest nuttig of noodzakelijk werd geacht om de beschadigingen afdoende te doen zijn. Wanneer die van Aardenburg weer zouden trachten de gaten te dichten, zouden de voorgeschreven middelen te haat moeten worden genomen.

Andermaal werden daarop door gewapende mannen de bermen door-gestoken, nu veel wijder dan tevoren. Over de juiste datum bestond verschil van mening. Enerzijds werd gemeld dat dit geschiedde van 7 op 8 december 1660 ; Aardenburg's militaire commandant echter deelde mede aan de Staten-Generaal, dat het plaats vond van 6 op 7 december 1660. Hij verzocht om «te ordonneren hoe hij sich in soodanige violente proceduijren sal hebben te dragen, opdat het respect en de jurisdictie van de stadt niet wierde gekrenckt».

Op 4 november 1663 bleek de verstandhouding te zijn verbeterd, want in een schrijven van Joan van den Bogaerde namens het Vrije van Brugge werd gesproken van de «goede gheneghentheijdt van de heeren vant magistraet van Aerdenburgh om te commen in conferencie noopende de wercken». Kennelijk is men toen tot een regeling van dit geschil gekomen. ⁽¹²⁾.

De verstandhouding aan de grens was dus niet zo best en een en ander noodzaakte de magistraat dan ook in juli 1662 toen commandant Perponcher de Maisonneuve afwezig was, «vernemende de versterckinge van de viandt hier omtrent, bij dese ernstelicke te versoucken dese stadt Aerdenburch in gedachte te houden opdat deselve zoohaest doende met een goet commandeur ende sergant major worde voorsien».

Ook andere feiten geven een aanwijzing dat de wederzijdse verstandhouding tussen de plaatselijke besturen van het Staatse en Zuidnederlandse gebied niet zo best was.

Begin maart 1664 werd Pieter Clé, schepen van de stad Eeklo te Aardenburg gearresteerd als gevolg van een civiele kwestie, in weerwil van een privilege dat aan de ingezetenen van Eeklo was verleend door graaf Thomas van Vlaanderen waarbij zij vrij van arrestatie waren. Voordien was dit privilege steeds nageleefd. Burgemeester en schepenen der stad Eeklo moesten tussenbeide komen en drongen er op aan hun collega vrij te laten zonder dat hem kosten in rekening werden gebracht, en hem schadeloos te stellen. Zij wezen erop dat dit ook zou geschieden ten aanzien van degenen die op Staats gebied woonden en voor wie gelijk-luidende privileges golden, wanneer deze op het gebied van de koning van Spanje, zowel in de provincie Vlaanderen als elders zouden gearresteerd worden. Wanneer men van Aardenburgse zijde aan dit verzoek geen gevolg zou geven, zouder burgemeester en schepenen van Eeklo

(12) GA : corr. 26 okt. 1649, 20 jan. 1652, 29 aug. 1659, 6 okt., ... okt., 16 okt., 19 nov., 4 dec., 24 dec. 1660, en 4 nov. 1663.

GA : Costumen. deel 2, blz. 223-226.

zich verplicht voelen in dergelijke gevallen en bij andere voorvallen op overeenkomstige wijze te handelen.

Uit een ander geval blijkt dit eveneens. De ontvanger van de Dischen Sint Janshuisgoederen en de ontvanger van de goederen van het Sint Jorisgilde te Aardenburg waren eind december 1657 door «Mr. Jacobus van der Haeghe (Jacobus Verhagen) cantor en pastor der stede van Middelburgh in Vlaenderen, sich qualificerende sluijsmeester van de wateringhe van Bewestereede bezuijden Sint Pietersdijk» gedagvaard om te verschijnen op een zitting ter beslechting van geschillen door het college «'s Lands van den Vrijen» te Brugge, aangaande een kwestie betreffende deze polder, waarvan het genoemde deel onder de heerlijkheid Middelburg viel. Tot tweemaal toe weigerden de beide ontvangers daaraan te voldoen en gaven een notaris uit Brugge opdracht «te protesteeren jegen den gemelden Verhaeghe» omdat zij zeiden niets te maken te hebben met hetgeen gebeurde «op den bodem van den Conijnck van Hispaniën. (13).

De handel met plaatsen over de grens was reeds spoedig op gang gekomen. Al in het begin van 1648 richtte men op het gehucht Eede winkels op waar de landlieden hun waren kwamen halen, die ze anders in Aardenburg betrokken, tot grote ergernis van de Aardenburgse neringdoenden. Kooplieden en burgers van Aardenburg gingen sedert de vrede weer wekelijks de markt te Brugge bezoeken, waarbij zij per kar of wagen koopmansgoederen naar Brugge brachten en rauwe en witte lijnwaden kochten. Anderzijds werden granen, linnen en wollen stoffen vanuit de zuidelijke Nederlanden naar Aardenburg gebracht. Zeep en zout, wijn en brandewijn, werden verkocht naar plaatsen over de grens, waarvoor aan de kantoorposten Middelburg in Vlaenderen, Strobrugge, Sint Laureins en De Zonne, ten oosten van Sint Laureins, de rechten werden betaald aan de tol- en licentmeesters. Hout, stenen, plavuizen en kalk werden naar Staats gebied aangevoerd.

Een belangrijk artikel vormde ook het brandhout. Dit werd in zakken met schuiten van Sint Laureins naar Aardenburg vervoerd, waar het op de kaai werd gelost of overgeladen in Zeeuwse schepen, die het dan naar verschillende plaatsen in Zeeland vervoerden.

Door de ingezetenen van het ambacht Maldegem werd in 1651 een verzoek ingediend om hun waren en gewassen met schepen door de verschillende krek en zeegaten, onder andere het Coxijse Gat, naar Zeeland te mogen vervoeren. Aardenburg vreesde hiervan grote nadelen, want er zou daardoor aan zijn rechten o.a. aan het licentrecht, worden getornd. Wanneer dit verzoek door de Staten-Generaal zou worden toe-

(13) GA : corr. 14 juli 1662, 7 maart 1664 en 29 dec. 1657.

gestaan, dan zou dit strekken tot ondergang der stad en ruïnering van de ingezetenen «welcker cleene ende sobre negotie meest bestaet uit verhandelen, ontfermen ende verschepen van de waeren ende tgewas van voornoemden Ambagte ende andere parochies» aldus de magistraat. Deze goederen werden van ouds in normale tijden, zoals ook tijdens het Twaalfjarig Bestand en na de vrede van Munster, met schuiten en wagens naar Aardenburg gebracht om daar overgescheept en verder vervoerd te worden. Hieraan verdienden de arbeiders een schamele boterham, maar ook hadden de staat en de stad hieruit inkomsten aan kade- en havengeld. Voor de ingezetenen van het ambacht Maldegem waren dit onkosten waar ze graag vanaf wilden komen. De Aardenburgse magistraat drong er dan ook op aan geen toestemming te geven om de verboden gaten te mogen bevaren, maar betrokken ingezetenen te gelasten de Eeklose watergang behoorlijk te onderhouden vanaf Aardenburg tot Sint Laureins. ⁽¹⁴⁾.

Dat de handel niet altijd even vlot ging, bewijzen de klacht van 14 februari 1653 ingediend bij de Admiraliteit van Zeeland over de zware onkosten van visitatie en paspoort en de te betalen rechten op gelden van goederen die uit- en ingevoerd werden en die door de «officieren van licenten» werden ingevorderd, alsmede de klacht van Aardenburgse kooplieden over de hen aangedane moeilijkheden door de kommiezen te Brugge in januari 1659.

In 1658 was ten behoeve van het schippersgilde van Brugge door de gouverneur der Spaanse Nederlanden een plakkaat uitgevaardigd, waarbij het werd verboden om goederen per kar of wagen van Aardenburg naar Brugge te vervoeren. Alle goederen moesten worden verscheept via het kanaal van Sluis naar Brugge. Hierdoor werd aan de Aardenburgse kooplieden de vrije handel op Brugge ontnomen, terwijl het vervoer via een omweg over Sluis, zodanige onkosten zou meebrengen, dat zij hun goederen wegens te hoge prijzen niet meer zouden kunnen verkopen. Ten noorden van het kanaal van Gent naar Brugge liet men geen goederentransporten meer passeren. Een verzoek om medewerking aan de magistraat van Brugge leverde geen resultaat op, daar deze mededeelde, ofschoon niet tegen vrije handel te zijn, geen zeggenschap daarover te hebben, daar dit een aangelegenheid was van de Raad van Financiën te Brussel. De handel tussen Aardenburg en Brugge kwam hiermede tot stilstand. ⁽¹⁵⁾.

(14) GA : Resol. Aard. 7 april 1648 : corr. 1652, 16 febr. 1652, 20 nov. 1662, 3 juli 1651, ... juli 1651, en 5 juli 1651.

(15) GA : corr. 14 febr. 1653, 1659, 13 jan. 1659, 8 nov. 1668, 15 nov. 1668, 12 sept. 1668 en 14 nov. 1668.

van Lennep, Oork. van Eeghen, blz. 22.

Slechts één enkele maal is van een militair incident gewag gemaakt. De Franse koning Lodewijk XIV had begerige ogen geslagen op de zuidelijke Nederlanden. Op 18 mei 1667, verklaarde hij de oorlog aan Spanje en trok met zijn leger het begeerde gebied binnen. Toen einde 1667 troepen van de Spanjaarden van Brugge naar Gent marcheerden, vielen zij in een hinderlaag der Fransen en moesten de vlucht nemen. Een grote groep ruitery zocht zijn heil op Staats gebied en hield zich 2 à 3 uur op voor de stadspoort van Aardenburg, doch toen zij weer terugtrokken kwam een andere groep vanuit Sint Kruis langs de Sint Pietersdijk naar Aardenburg. Het stadsbestuur gelastte de commandant van het garnizoen de ruitery te doen aanzeggen, dat ze van Staats gebied moesten vertrekken en beval dat hij verdere vreemde troepen moest weren. Verscheidene officieren van de Spaanse troepen waren Aardenburg binnen gekomen en hielden zich daar enige tijd op. Kort daarop trokken de troepen weg en de commandant der ruitery gaf de verzekering, dat geen vreemde ruitery meer binnen zou komen. Het bleef bij dit ene niet-agressieve incident, doch de magistraat verordende, dat burgers of herbergiers geen vreemde personen meer onderdak mochten verschaffen, terwijl de burgers weer moesten waken. Vlaamse vluchtelingen die voor de optrekkende Franse troepen de wijk namen, trokken naar de grens van Staats-Vlaanderen en sloegen daar tijdelijk hun verblijf op. Vluchtelingen uit Knesselare, Ooigem, Ronsele en Adegem vonden onderdak in Middelburg in Vlaanderen. ⁽¹⁶⁾.

Ofschoon de algemene toestand er door de vrede wel op verbeterd was, toch zag het er te Aardenburg niet zo rooskleurig uit. In 1656 werd geklaagd, dat door het verminderen van het garnizoen en daardoor de vermindering van de accijnzen en de heffingen op de consumptiegoederen, de inkomsten van de stad tot op de helft waren verminderd en sedert de vrede de stad er steeds op achteruit was gegaan. ⁽¹⁷⁾.

De vredestoestand en de indijkingen zorgden voor een trek naar het toch reeds dun bevolkte Staats-Vlaanderen en voor de vestiging in de nieuw-ingedijkte polders. De nieuwkomers te Aardenburg en omgeving kwamen voor het overgrote deel uit Vlaanderen. Zij vestigden zich als koopman, schipper of ambachtsman in het stadje of als landman of arbeider in de nieuw bedijkte polders. Sommigen waren reeds tot het protestantisme overgegaan. Anderen die niet omwille van het geloof uitweken, hoopten hier een beter bestaan te verwerven, want Vlaanderen maakte toen een financiële crisis door en de levensomstandigheden waren er verre van

(16) GA : corr. 1 sept. 1667 ; Resol. Aard. 31 aug. 1667, 1 sept. 1667.

PM : Reg. bapt. 1667.

(17) GA : corr. 21 jan. 1656.

rooskleurig. Deze mensen schijnen zich reeds vrij spoedig ofwel bij de hervormden dan wel bij de doopsgezinden te hebben aangesloten. Voor anderen die wilden vasthouden aan het katholiek geloof of aan de katholieke gebruiken, was de verstokenheid van katholieke zielzorg funest en zo zij niet spoedig terugkeerden naar het Zuidnederlandse gebied, gingen ook zij geleidelijk voor het katholiek geloof verloren. ⁽¹⁸⁾.

Toch moeten er in de eerste jaren na de vrede van Munster in Aardenburg en Sluis katholieken zijn geweest, die getracht hebben zich daar te handhaven. De toestand was er voor hen zeer moeilijk. In het jaar 1651 deden de katholieken van Aardenburg en Sluis dringende verzoeken aan de deservitor (de geestelijke die de dienst in de parochie waarnam) van Middelburg in Vlaanderen, opdat hij de hoogmis op de zon- en feestdagen toch zou vervroegen en om 9 uur zou laten beginnen, zodat zij dan 's middags weer op tijd thuis zouden kunnen zijn, want de protestanten sloten de poorten reeds na het middagmaal uit haat tegen de katholieke godsdienst en beletten alzo de katholieke kerkgangers die van Middelburg terugkeerden om de stad weer binnen te komen. ⁽¹⁹⁾.

Naar het schijnt hebben zij zich niet kunnen handhaven, want in de daarop volgende jaren blijkt van de aanwezigheid van katholieken zo goed als niets.

Ook in de kerkregisters van Middelburg in Vlaanderen vindt men in de eerste 18 jaar na de vrede van Munster betreffende inwoners uit Aardenburg en omgeving geen dopen, huwelijken of begrafenissen opgetekend. Noch Henricus de Munter die van oktober 1643 tot 1653 pastoor was en die uitvoerig en secuur van die feiten aantekening hield, noch diens opvolger Jacobus Verhagen, die gedurende ruim 12 jaar daarna, tot 1 maart 1666 pastoor was, hebben iets daaromtrent in de kerkregisters vermeld. Trouwens ook van officiële zijde werd bevestigd, dat er practisch geen katholieken waren. Bij resolutie van 16 november 1654 gaven de Staten-Generaal aan alle rechterlijke ambtenaren in Staats-Vlaanderen last, om zo spoedig mogelijk een volledige lijst toe te zenden van de katholieke geestelijken die onder hun jurisdictie verblijf hielden, met opgave van hun naam en de plaats van hun herkomst. De baljuw van Aardenburg die ook een zodanige last kreeg, berichtte een maand later op 17 december 1654 aan de Staten-Generaal «op het stuck der Paapsche geestelijcke persoonen die alhier in ende om het district der stadt Ardenburch mochten heimelijck haer ophouden», dat hij ten aanzien daarvan een

(18) Rogier, *Gesch. kath.*, deel II, blz. 628 ;

Kerckhaert, *Heresie*, in *App.*, deel VI, blz. 21.

(19) Verschelde, *Gesch. Mid.*, blz. 171.

onderzoek had ingesteld, met alle zorg de hem opgedragen taak had volbracht en met de heer commandant en de ganse magistraat de missive van de Staten-Generaal had besproken, doch dat hem niet bekend was en niet was gebleken, dat alhier iemand van die geestelijken zich zou ophouden, te meer daar er hier weinig of geen «Paapsgezinden» woonden. ⁽²⁰⁾.

Dat de magistraat aan de protestantisering meewerkte ligt voor de hand. Immers het plaatselijk bestuur was geheel in hervormde handen. De bemoeiingen van de hervormde magistraat en de hervormde kerkeraad waren zodanig verweven, dat van een volledig protestants milieu ter plaatse kon worden gesproken. Zo werden de leden van de hervormde kerkeraad, ouderlingen genaamd, en de leden van het armbestuur, de diakens, gekozen in een verenigde vergadering van de kerkraad en afgevaardigden van de magistraat. Op dezelfde wijze werd ook een voorstel gedaan tot het beroepen van een nieuwe predikant. Geregeld werden er ook burgemeesters en schepenen tot ouderling of diaken gekozen, zoals rond deze jaren het geval was met Cornelis Boot, Cornelis de Schepen, Charles Boussemaer, Abraham L'Alleman, Wouter van der Crujsse, Aernout Vermere, Anthony Peurssen en anderen. Verder hadden de schepenen zowel hun vaste bank op het schepenhuis als in de kerk, werd de deurwaarder van de kerk door burgemeesters en schepenen aangesteld, examineerden deze ook een nieuw te benoemen hervormde predikant en voorzanger in de kerk en zo meer.. De armenverzorging en de zorg voor de weeskinderen geschiedde met gelden afkomstig van de inkomsten uit de gast- en weeshuisgoederen. Deze goederen werden beheerd door een college van regenten, dat gevormd werd door de baljuw, de beide burgemeesters, twee schepenen, de beide predikanten, twee ouderlingen der hervormde gemeente en twee diakens van de hervormde diaconie, met een aparte ontvanger, zodat ook dit een hervormde aangelegenheid was. Geijverd werd voor een protestants milieu ter plaatse. Op 10 september 1661 oordeelden de predikanten en de kerkeraad het nodig op te treden tegen de brandewijnkroegen. Predikant Benjamin de Lannoy en broeder Joris van der Sluijs moesten de magistraat gaan waarschuwen tegen «het ontheijligen van den Sabbath», door het schenken van brandewijn vóór de predikatie, met ernstig verzoek, dat zulks streng zou worden verboden en zou worden belet. ⁽²¹⁾.

(20) PM : geb. huw. en overl. reg. Mid. 1648-1665, passim. : de Hullu. Sticht. par. blz. 42-43 : Rogier, Gesch. kath. deel 2, blz. 628.

(21) HIG : Kerk. hand. blz. 15, 39, 70, 137, 159, 115 e.a.

GA : Resol. Aard. 14 febr. 1650, 19 juni 1652, 25 april 1661 e.a.

Vorsterman, Gesch. Disch. blz. 30.

Eveneens werd zeer geijverd om de nieuwkomers tot de hervormde godsdienst over te halen, zowel om hen van de doopsgezinde leer af te houden als wel om de katholieken rechtstreeks over te halen. Op 9 mei 1647 werd door de classis Walcheren een voormalig soldaat, Claude van Berenhout genaamd, geëxamineerd en bevestigd om tegen de wederdopers buiten Aardenburg te prediken. Hij deed zijn werk tot 5 mei 1650 toen hij als predikant naar Sint Eustatius, een der Nederlandse eilanden in West-Indië, vertrok. ⁽²²⁾.

Omstreeks 1653 was een zekere Lowys de Deene als zodanig werkzaam voor de hervormden. Hij maakte zich verdienstelijk in het bezoeken en troosten van zieken, zowel burgers als soldaten van het garnizoen, doch vooral door zijn activiteiten «om de gene eerstcomende vult het Pausdom te instrueren in de fondamenten vande Christelijke Gereformeerde religie, tegens alle andere sectarissen». Hem werd voor zijn vele en diverse diensten op last van de magistraat op 6 februari 1654 door de ontvanger van de begraafing in de Sint Baafskerk een vergoeding van £ 4.- uitbetaald.

Deze Lowys de Deene had het raadzamer gevonden vanwege zijn protestantse sympathieën uit Vlaanderen te vertrekken en had zich metterwoon te Aardenburg gevestigd, of zoals de protestanten het in die tijd zeiden : «hij was ter oorsaecke vande inquisitie om de Gereformeerde religie uijt Vlaenderen alhier met de wonijng aengecomen». Hij was in Aardenburg ziekentrooster geworden en had zich met grote ijver gewijd aan het onderwijzen en oefenen van «verscheijdene eenvoudige luijden uijt Vlaenderen comende, in de ware Gereformeerde religie». De overheid was daar zeer mee ingenomen, want door vier gecommitteerden van de Staten-Generaal die zich volledig op de hoogte hadden gesteld van zijn bekwaamheid, goed gedrag en bewezen diensten, werd hem op 11 september 1654 gedurende zijn leven een pensioen toegekend van £ 12.10.— (= f 75.—) 's jaars ingaande 1 januari 1654. De magistraat had daartoe zijn bemiddeling verleend en aan Hare Hoog Mogenden een «cleen tractement» voor hem gevraagd. ⁽²³⁾.

Ook de hervormde predikanten werkten aan deze protestantisering mee. Zo ook Guilliëlmus Reijnvaen, die in 1647 predikant in de Nederlandse taal was geworden. Toen hij in november 1659 naar Serooskerke op Walcheren werd beroepen, kwam de magistraat in het geweer. Men verzocht de predikant ernstig om de goede diensten die hij reeds voor de

(22) Broese, Verleden Doops., Hst VIII, blz. 6, 10, 11 ;

GA : Roos, Wereld en Kerk. gesch. blz. 80.

(23) GA : corr. 25 april 1654, 1670 (waaronder copie van 2 sept. 1654).

GA : Resol. Aard. 26 jan. 1654.

gemeente had gedaan te willen voortzetten en het beroep niet aan te nemen. De magistraat drong er bij de Staten-Generaal op aan om toe te staan, dat uit de kerkegoederen een extra traktement van f 200.— zou worden uitgekeerd voor zijn onderhoud, zoals ook in zoveel andere gevallen uit de kerkegoederen toelagen voor predikanten werden betaald. De reden die de magistraat aanvoerde was dan ook belangrijk genoeg, namelijk «dat binnen haer stadt de gemeijnte van dage tot dage groeyt, toe- ende aennecompt, comende verscheijde personen van de jurisdictie van de Conijnck van Spaignen alhier haere residentie nemen, onder de welcke veel dienste werde gedaen omme de selve te trecken tot het ware ende Christelijcke Gereformeerde geloove». Ofschoon de rekeningen der Aardenburgse kerkegoederen in de daaropvolgende jaren 1657 en 1658 geen uitkering aangeven, is de «dienaer des Woorts binnen dese stadt Ardenburg» Guilliëlmus Reijnvaen toch tot 1661 aldaar predikant gebleven. Het college van burgemeesters en schepenen besloot op 8 november 1656 van stadswege jaarlijks een huurvergoeding van £ 25.— toe te kennen, het salaris aan te passen en ook de werkzaamheden nader te bekijken. In oktober 1658 had dominee Reijnvaen evenwel nog geen enkele gratificatie ontvangen. (²⁴).

Rond deze tijd komen er onder de hervormde kerkeleden veel personen voor met Vlaamse namen, welke thans nog in Aardenburg en omgeving voorkomen, doch het merkwaardige is, dat de huidige personen met die namen allen katholiek zijn. Hetzelfde was het geval bij de doopsgezinden sinds de dertiger jaren der 17^e eeuw. Van een terugkeer in later jaren van deze hervormden of hun nakomelingen tot het katholiek geloof is in Aardenburg niets gebleken. Waarschijnlijk zijn er onder hen teruggekeerd naar Vlaanderen, zijn geslachten uitgestorven en hebben zich in latere eeuwen personen met die namen opnieuw uit Vlaanderen te Aardenburg gevestigd.

Enkele van die hervormden waren : Jacob Lamote (1648), Hans Mostaert (1651), Jan de Croock (1654), Jan Verbeke (1654), Tonyne de Klerck (1657), Steeven Goossens (1657), Henric de Vreese (1661), Jan van Ootegem (1663), Jacques Verbeeke (1665), Abraham de Rijcke (1668), Pieter Verstraete (1670), Jan van Damme (1671), Michiel de Vriese (1671), Jan de Clerck (1672) en Janneke de Vos (1672). (²⁵).

(24) GA : Resol. Aard. april-sept. 1647, 8 nov. 1656, 21 okt. 1658, 25 april 1661.

GA : corr. nov. 1656 ; Rek. kerkeg. 1657 en 1658.

(25) IIG : Kerk. hand. blz 3, 35, 70, 71, 89, 92, 107, 123, 140, 159, 176, 206, 218, 252 een 253.

In het streven der hervormden de nieuwkomers tot hun kerk te trekken paste ook de tegenwerking der doopsgezinden, die waar dit mogelijk was, ook plaats vond. Aanvragen van de doopsgezinden in 1651 en 1652 om hun bidplaats te mogen vergroten, werden door de magistraat van de hand gewezen. Toen de mennonieten zich daaraan niet stoorden en toch hun «Vermaanhuis» met de helft vergrootten, kwamen op 4 december 1651 de «dienaer des Goddelijken Woordts» Petrus Buceus en de ouderling Jan van Rentergem namens de hervormde kerkeraad bij de magistraat klagen dat «daardoor schade en afbreuk aen Godes kercke» werd gedaan. De andere predikant Guilliëlmus Reijnvaen werd belast met een onderzoek naar het bouwen door de mennonieten elders in Zeeland en als gevolg van een en ander gelastten burgemeesters en schepenen om het «Vermaanhuis» weer in zijn oude toestand terug te brengen. Ondanks herhaalde verzoeken van doopsgezinde zijde bleef de magistraat bij zijn besluit. ⁽²⁶⁾.

In de vergadering van de kerkeraad van 6 april 1657 werd door dominee Reijnvaen naar voren gebracht, «dat voorleden sondagh 's Heeren diender voor de mennoniste vergaderinge heeft gestaen om die te beschermen, sonder dat men oijt gehoord heeft eenige moeilickheden te zijn geschiet». Door de diender was tegen dominee Reijnvaen gezegd, dat hij dit had gedaan op last van de baljuw. De kerkeraad was hierover zeer onttemd. Aan de burgemeesters zou worden verzocht dit in de toekomst te verbieden. Dominee Buceus en Gabriël Claessen werden afgevaardigd om in de eerstvolgende vergadering van de magistraat, op het onbehoorlijke van deze zaak te wijzen en diens medewerking te vragen «om niet te schijnen de ware gereformeerde religie tegen te gaen en de Mennonistische ketterije voor te staen». Bovendien moesten de afgevaardigden de magistraat verzoeken om «de Mennonisten hare licentie wegens haere vergaderinge af te perssen en ons copie daer van te verleenen om die ten dienste van Gods kercke te gebruijcken, daer het sal bevonden werden nodigh te wesen».

Tot de taak van de hervormde predikanten behoorde naast het verzorgen der kerkdiensten voornamelijk ook de zorg voor de handhaving van «de waere Gereformeerde religie». Tezamen met de andere leden van de kerkeraad moesten zij degenen die niet volgens deze beginselen leefden tot de orde roepen. Personen die zich niet goed gedroegen, bijvoorbeeld wegens drankmisbruik, zedeloosheid of openbare twist, werden berispt,

(26) GA : Roos, Wereld en kerk. gesch., blz. 82.

GA : Resol. 4 dec. 1651, 18 dec. 1651, 1 jan. 1652.

Broese, Verleden, hst. IX, blz. 11-18.

Janssen en v. Dale, Bijdragen, deel VI, blz. 31-33.

kregen een ernstige vermaning of aan hen werd het avondmaal onthouden. Tevens moesten zij er voor waken dat hun gemeenteleden zich niet inlieten met «d'afgoderije des Pausdoms». In deze jaren kwam dit laatste nogal eens voor. (27).

Op 1 april 1648 bracht dominee Reijnvaen in de vergadering van de kerkeraad ter sprake het geval van de meesteres Sara Jonckheer. Deze was destijds lidmaat geweest van de hervormde gemeente van Vlissingen, doch was daarna «weder gekeert tot de plaetsen des Pausdoms». Het was daarom «onseker of zij haer daer ter plaetsche sijnde, niet met d'afgoderije en had besmet». De kerkeraad besloot alvorens haar wederom belijdenis te laten doen, eerst de zaak op te nemen met de kerkeraad van haar vroegere woonplaats Vlissingen en diens advies of nader bericht af te wachten.

Een ander geval was dit van de huisvrouw van Aernout Stevens. Zij was eertijds lidmaat van de hervormde gemeente te Sluis, doch was, nu het gezin in Aardenburg was komen wonen, onder het toezicht van de Aardenburgse kerkeraad gekomen. Deze laatste meende nu te moeten optreden en waakzaam te moeten zijn, opdat zij niet zou verflauwen in haar godsdienst. Haar man was namelijk «van de Paepsche gesinte» en deze zou haar kunnen verhinderen de godsdienstoefeningen bij te wonen, hetgeen er toe zou kunnen leiden dat zij van het hervormde geloof afviel. De vrouw wenste echter in vrede met haar man te leven en had daarom aan de kerkeraad te kennen gegeven, dat deze de zaak niet op de spits moest drijven en geduld moest oefenen. De kerkeraad was desniettegenstaande op 2 oktober 1648 van oordeel, dat men met alle mogelijke middelen moest trachten haar tot standvastigheid te vermanen en haar moed in te spreken, opdat «sij niet tegenstaende haeres mans wille haeren godsdienst en uijtwendige gemeijnschap met Christo niet en onderlate». Daar toe brachten dominee Reijnvaen en broeder Gillis van Upen de vrouw een bezoek, doch het gesprek dat zij met haar hadden was niet naar de zin van haar echtgenoot, want aldus verhaalden de beide afgezanten in de vergadering van de kerkeraad op 1 januari 1649 : «Aernout Stevens had zich toen seer stout en onbeschaemt aengesteld» en uit zijn woorden hadden zij opgemaakt, dat hij «zijn vrouw als met geweld wilde dwingen om met hem de Paepsche religie aen te nemen». De kerkeraad besloot daarom, dat elke gelegenheid zou worden aangegrepen om met de vrouw eens alleen in vrijheid te spreken en haar te vragen of zij er niet toe zou kunnen besluiten om van hem te scheiden. Haar zou voorgehouden worden,

(27) HG : Kerk. hand. blz. 88 en passim.

dat er «anders geen middel tot ruste van haere siele te vinden» zou zijn. Kort daarop moeten deze mensen vertrokken zijn, want daarna wordt met geen woord meer over hen gerept.

Op 11 januari 1653 had de kerkeraad gehoord, dat Catlijne, weduwe van Job Melse, die lidmaat der hervormde gemeente was, in Middelburg in Vlaanderen in de katholieke kerk was getrouwd met een soldaat van de compagnie van Hendrik Frederik van Inthiema, toen commandant van Aardenburg. De vrouw werd ontboden en zij gaf het toe. Voorlopig werd ze van het avondmaal afgehouden en later, in januari 1654, werd zij daarover weer aangesproken. Dominee Reijnvaen en broeder Boussemaer werden gelast om naar commandant van Inthiema toe te gaan en hem te verzoeken, om zodanige orders te geven, dat in de toekomst iets dergelijks zou worden voorkomen en daartoe een voorbeeld zou worden gesteld. ²⁸).

De met luister uitgevoerde katholieke godsdienstplechtigheden en vooral de processies die uittrokken op de kermisdagen in Vlaanderen, oefenden ook op verscheidene protestanten woonachtig op Staats gebied nog een aantrekkingskracht uit. Speciaal de H. Bloedprocessie die ieder jaar begin mei in Brugge uitging, trok de belangstelling van verscheidene hervormde Aardenburgers. Dit was ook de hervormde kerkeraad niet ontgaan en deze zag zich genoodzaakt daartegen op te treden. Op 28 juni 1653 werd erover geklaagd, dat «verscheijden ledematen haer hebben vergrepen in het begapen der afgoden den 3en dach Meij en het selve een seer groote ergernisse geeft die van jaer tot jaer meer en meer toeneemt, niet tegestaende de gestadige vermaninge en waerschouwingen van de dienaers des Goddelijcken Woorts op den predicstoel». Daarom werd besloten «de soodanige personen voor dese reijse in de visite aentespreken en haere groote faute bekent te maken, ooc te dreijgen in het toecomende haer van het avontmael des Heeren aftehouden en haer met eenen ernstelijck te vermanen, dat sij haer willen in toecomende van sulck en diergelijcke ergernissen onthouden».

Kort voordat het volgend jaar de H. Bloedprocessie te Brugge weer zou uitgaan, op 18 april 1654, nam de kerkeraad de nodige maatregelen met betrekking tot «het begapen van de afgoderije des Pausdoms tot Brugge op den derden Meij en elders op de kernissen daer diergelijcke gruwelen gepleegt werden». Men vond het raadzaam, dat er ernstig tegen gewaarschuwd en scherp op gelet zou worden. Aan degenen die zich aan deze waarschuwing niet zouden storen, zou «tot hun merkelijske droefheyt, het gebruijck des H. Avondmaels geweijgert werden», daar hun gedragingen niet anders dan een ergernis voor de gemeente zouden zijn. Opdat niemand

(28) HG : Kerk. hand. blz. 2, 6, 11, 57 en 66

onwetendheid zou kunnen voorwenden, zou het besprokene in de vergadering van de kerkeraad, openlijk van de preekstoel na de predikatie worden voorgelezen op de 26^e april, opdat aldus zou worden gewaakt tegen alle onheilen die er reeds bestonden en nog te vrezen waren.

Verscheidene hervormden stoorden zich daaraan echter niet en gingen toch naar Brugge om de H. Bloedprocessie te zien. Zij werden op 20 juni 1654 door de kerkeraad ter verantwoording geroepen. Hen werd gevraagd of zij zich daaraan hadden schuldig gemaakt en indien dit waar werd bevonden, werden zij voor één keer van het avondmaal afgehouden. Zij moesten hun spijt over deze zonde aan de kerkeraad betuigen en werden nadat zij daaraan naar behoren hadden voldaan weer toegelaten. Een zekere juffrouw Minne echter, die ook van het avondmaal werd afgehouden «omdat zij de afgoden tot Brugge had lopen begapen» wilde echter geen spijt betuigen en de kerkeraad besloot op 3 juli 1654 de straf te handhaven. De processie had juffrouw Minne blijkbaar erg aangegrepen, want in december 1654 had ze nog steeds geen berouw betoond. Op 19 december besloot de kerkeraad, dat een paar broeders bij haar eens op bezoek zouden gaan. Wanneer zij dan haar spijt zou betuigen en beloofde zich in het toekomstige daaraan niet meer schuldig te maken, zou ze weer tot het avondmaal worden toegelaten. Op 2 januari 1655 kon worden gerapporteerd, dat met deze juffrouw alles weer in orde was gekomen.

Ook in het jaar 1655 blijken er weer hervormden uit Aardenburg naar de H. Bloedprocessie te Brugge te zijn geweest. Toen werden Thomas Huijssen en zijn echtgenote Grietje Coorne ter verantwoording geroepen. De eerste die reeds vroeger onenigheid met de kerkeraad had gehad, weigerde halsstarrig een verzoening en zelfs op 25 maart 1656 had hij nog geen berouw getoond. Zijn echtgenote Grietje Coorne getuigde voor de afgevaardigden van de kerkeraad, dat zij toen niet uit nieuwsgierigheid naar Brugge was geweest of om «de afgoderij te begapen», maar dat ze niets aanschouwd had en alleen naar Brugge was gegaan om daar iemand te spreken. De kerkeraad nam zij het kennelijk niet door haar verklaring overtuigd, genoegten met haar motief, doch waarschuwde haar op 10 juli 1655 noch zichzelf, noch de kerkeraad te bedriegen.

Het was niet alleen de H. Bloedprocessie die belangstelling trok, maar ook de processies in de grensplaatsen zoals Middelburg in Vlaanderen Maldegem, Sint Laureins en andere. Zelfs was «Caprix jaermarckt» een bekend jaarlijks evenement waar talrijke Aardenburgers naar toe trokken, en zelfs verder dan Kaprijke zijn bij bijzondere gelegenheden wellicht hervormde Aardenburgers eens een kijkje wezen nemen. (29).

(29) HG : Kerk. hand. blz. 58, 67, 69, 74, 75, 78, 81.

Dat niet alle gemeenteleden makke schapen waren, blijkt ook uit het volgende. Op 15 augustus 1654 werd in de kerkeradsvergadering ter sprake gebracht, dat sergeant Jan de Croock in tegenwoordigheid van vier afgevaardigden van de kerkeraad had bekend, dat de kapitein van de burgerwacht Jan Berteloot, in Maldegem «gans lasterlijk van de dienaeren des Goddelijcken Woorts in presentie van de pastoor, cappellaan en andere Roomsgesinde tot merckelijcke verachtlinge en beschimpinge van den geheelen godtsdienst» gesproken had. Kapitein Berteloot was reeds in november 1650 voor een ruzie met Thomas Huyssen ter verantwoording geroepen, doch weigerde tot tweemaal toe zijn spijt te betuigen en was na een voorlopige verzoening op 16 december 1651 toch uitgesloten van het avondmaal. Later was er weer een verzoening tot stand gekomen, echter kennelijk niet van harte. Sergeant de Croock hield echter zijn getuigenis vol, wilde deze onder ede bevestigen en was zelfs bereid ze af te leggen in tegenwoordigheid van de kapitein. De kerkeraad vaardigde dominee Buceus af, alsmede de broeders Gabriël Claessen en Gabriël Clement. Zij moesten kapitein Berteloot aanspreken, hem aanzeggen dat hij voorhands van het avondmaal werd afgehouden en hem scherp over zijn gedragingen onderhouden. Bij dit onderhoud, dat kort daarop plaats vond, ontkende kapitein Berteloot echter alles en maakte volgens de afgevaardigden wit wat zwart was. Zo ging dit geval in de doofpot, doch op 20 mei 1656 was de kerkeraad ter ore gekomen, dat hij zich onder andere tegen een van de weeskinderen «schandelijk had vergrepen in het nabootsen van den duivel». Hij had zijn knecht laten komen in de vermomming van een duivel en deze had de jongen met een ijzeren haak, zogenaamd naar de hel gesleept. Het kind was daardoor zeer geschrokken. Voor dit geval werd hij tweemaal gedagvaard en ook werd hem ten laste gelegd, dat hij te Sint Kruis bij Brugge «seker persoon, die genegentheijt hadde om in onse kerke te komen, verhindert had met te seggen : blijft bij U gelove daer gij in opgevoet zijt». Na de tweede dagvaarding verschenen zijnde, gaf kapitein Berteloot toe de weesjongen schrik te hebben aangejaagd, omdat deze zijn kind had nageroepen, maar het tweede punt loochende hij en zei zelfs niet te weten wat er gebeurd was. Het werd hem wederom verboden tot het avondmaal toe te treden.

Uit deze gevallen blijkt, dat de menselijke contacten van personen aan weerszijden van de grens normaal en wellicht op vriendschappelijke wijze plaats vonden, dat de ambtelijke contacten in de regel stroef en zonder welwillendheid geschiedden en dat het contact voor de hervormde leiders taboe was en zij dit met ongenoegen van hun kerkeleden zagen. ⁽³⁰⁾.

(30) HG : Kerk. hand. blz. 24, 32, 71, 81, 83.

Door de uandrang van de Calvinistische predikanten werden de plakaten onverminderd gehandhaafd. Op 14 april 1649 kreeg de magistraat van Aardenburg van de Staten-Generaal weer enkele exemplaren van een plakkaat tegen de katholieken toegezonden. De magistraat werd gelast dit plakkaat «inhoudende verbodt dat geen Jesuyten, priesters, papen, monicken ofte andere geordende persoonen van de Roomsche Gezinden in dese landen en sullen mogen comen ofte verblijven», alom binnen het stadje te publiceren en aan te plakken op de plaats waar men dit gewoon was, opdat het zou worden nagekomen en door eenieder goed zou kunnen worden gelezen, aangezien hieraan voor de dienst van het land het allermeeste gelegen was. Verder werd het in dit plakkaat verboden kloosters en katholieke instellingen in stand te houden of aan de uitoefening van enige vorm van pauselijk bijgeloof, zoals men het noemde, deel te nemen. Ook mocht men geen kinderen naar een school, een opleiding, een universiteit of college van de Jezuiten zenden en geen inzameling houden van geld, goud of zilver, gemunt of ongemunt, of van andere goederen, ten behoeve van katholieke gasthuizen of andere instellingen, of voor katholieke gebruiken. Verboden werden ook de «samenwoningen van kloppen ende haer bedrijf» waarmee men de gemeenschappen van zusters, vrome vrouwen of begijnen en hun geestelijk en menslievend werk bedoelde, terwijl weeskinderen waarvan de ouders of één daarvan tot de hervormde godsdienst hadden behoord, niet mochten worden opgevoed bij katholieken. Scherp werd stelling genomen tegen de rechterlijke ambtenaren die deze strafbare feiten oogluikend toelieten en tegen sommigen van hen die van «andere quade gangen» verdacht werden. In die plakaten werden de katholieken steeds met «Papisten» aangeduid. ⁽³¹⁾.

Op 1 april 1660 oordeelden de Staten-Generaal der Verenigde Nederlanden het noodzakelijk een «Reglement op de politycque reformatie» uit te vaardigen voor die gebieden, welke niet tot een van de zeven provinciën werden gerekend, maar rechtstreeks onder de Generaliteit vielen en waartoe ook Staats-Vlaanderen behoorde, om «te meer de Christelijcke Gereformeerde Religie voort te zetten» en «tot inbindinge van de stoutigheden des Pausdoms». Daarin werd bepaald, dat alle openbare ambten moesten worden bekleed door «luijden van de waare Christelijcke Gereformeerde Religie». De ambtenaren moesten bovendien de eed afleggen, dat zij «zijnde en blijvende bij de waare Christelijcke Gereformeerde Religie, gehouw en getrouw» zouden wezen. Wanneer op enigerlei wijze zou blijken, «dat openbaarlick de Paapsche conventiculen (godsdienstige praktijken) aldaar werden gepleeght» of deze oogluikend zouden worden toegestaan,

(31) GA : corr. 14 april 1649.

dan zouden de daarvoor verantwoordelijke functionarissen wegens meened worden ontslagen en gestraft. Verder werd er nogmaals uitdrukkelijk op aangedrongen dat de «Placcaaten, Statuten, Decreeten en Ordonnantien tegen de excessen der Paapsche pretense Geestelijkheid en de Pausgesinden gemaect» streng moesten worden nageleefd.

Eén concessie moesten de Staten-Generaal echter doen en wel in die streken of plaatsen «alwaar geen genoeghsaame stoffe van die van de Gereformeerde Religie» was. Daar mochten voor de laagste ambten zoals schepenen, ook gekozen worden «de onpartijdighste en geschickste Pausgesinden neevens luijden van de Gereformeerde Religie», doch wanneer zou blijken dat er weer «genoeghsaame stoffe» was «der luijden van de Gereformeerde Religie» zouden «de Pausgesinden terstondt geremoveert (afgezet) en door andere van de Gereformeerde Religie in haare plaatsen gesurrogeert (vervangen)» worden, een bijzonder grievende bepaling voor de katholieken.

Overigens behoorde Aardenburg in het geheel niet tot de plaatsen waar zoiets mogelijk was, omdat praktisch de gehele bevolking protestant was.

Verder moesten de magistraten in de af te leggen eed ook zweren dat zij «alle personen van de waare Christelijcke Gereformeerde Religie zijnde en daarvan professie doende of deselve toegedaan weesende» ten allen tijde zouden helpen, begunstigen en beschermen. Talrijke andere grievende bepalingen van achterstelling der katholieken werden in het reglement opgenomen. De rechterlijke ambtenaren mochten de gewone rechtdagen niet verzetten wanneer deze «op eenige Paapsche pretense Heylige Daagen mochten vallen, maar wel wanneer die zouden vallen op «feest-, bidt- of danckdaagen tot Godt den Heere, na ordre van deesen Staat». Katholieke procureurs, zaakwaarnemers of notarissen «die haar mochten hebben laten promoveeren in de Pauselijke landen, onder eede van de Paapsche leere voor te staan» moesten voor de aanvang van hun praktijk ook de eed van trouw volgens de hervormde beginselen voor de magistraat afleggen. Deden zij dat niet, dan werden zij niet toegelaten en moesten zij uit de plaats vertrekken.

Het reglement constateerde verder, dat «niet alleen door rigeur van placaten, maar oock veel meer door particuliere devoiren, visitatiën, cathesisiatiën en onderwijsingen der predikanten, veele tot den waaren godsdienst gebracht» waren. ⁽³²⁾.

(32) GA : Reglem. pol. ref. 1 april 1660.

Mede als gevolg van deze maatregelen zijn degenen die zich uit Vlaanderen in deze jaren in Aardenburg en omgeving vestigden en die katholiek, of althans van huis uit katholiek waren, zo zij niet na enige tijd naar Vlaanderen terugkeerden grotendeels van het katholiek geloof afgevallen en tot de hervormde of doopsgezinde godsdienst overgegaan. Een tweetal typische voorbeelden, een van terugkeer naar Vlaanderen en een van afval van het katholiek geloof geven duidelijk de situatie weer zoals die hier toen was.

In het huwelijksregister van Middelburg in Vlaanderen tekende pastoor Henricus de Munter o.a. aan : «Op 18 september 1649 hebben een wettig huwelijk gesloten Petrus van Outrive en Maria Kalmeyts, vluchtelingen uit de parochies Roeselare en Torhout vanwege de ongunstige tijdsomstandigheden. De gebruikelijke afkondigingen hebben in hun diverse parochies plaats gevonden. Zij gaven elkaar het jawoord en aanvaardden het katholieke gemeenschappelijke leven. Als getuigen traden op Mattheus Bogaert en Livinus Neyens. Zij zegden toe in Roeselare te gaan wonen, omdat in Aardenburg verschillende ketterijen heersten en er grote kans bestond om afvallig te worden, wanneer zij zich aldaar zouden vestigen. (33)

Hier hebben we te doen met mensen die vanwege de ongunstige levensomstandigheden in hun woonplaatsen in Vlaanderen waren weggetrokken naar het Staatse gebied om, naar zij hoopten, hier een betere bestaansmogelijkheid en meer welvaart te vinden. Als katholieken hadden zij echter kennis gemaakt met de anti-katholieke maatregelen en de drang die er op hen werd uitgeoefend om tot het protestantisme over te gaan. Ondanks het wellicht materieel voordeel bleven zij echter vasthouden aan het katholiek geloof en besloten zij na hun huwelijk weer naar hun oude woonplaats terug te keren.

Doch niet allen dachten er zo over. Groter moet het aantal dergenen zijn geweest die niet om godsdienstige redenen overkwamen, die de weg van de minste weerstand kozen en aangetrokken door materiële voordelen zich bij de protestanten aansloten of dikwijls in feite niets meer aan het geloof deden.

Een voorbeeld hiervan vinden we in het volgende.

Op 23 december 1656 werden door burgemeesters en schepenen van Aardenburg de trouwbeloften bekend gemaakt van Pieter Vaerdegem, jongeman van Drongen in Oost-Vlaanderen met Maeyke Maes, weduwe van Jan Werynck. De eerstvolgende zondag, zijnde 24 december 1656 zou de eerste van de drie huwelijksgeboden worden geproclameerd in Aarden-

(33) PM : Reg. matr. 18 sept. 1649.

burg, terwijl was verzocht om dezelfde proclamaties ook te doen binnen de stad en heerlijkheid van Watervliet, de vroegere woonplaats van de bruidegom en «op de Heede» de woonplaats van de bruid. Aangezien Watervliet in het gebied der zuidelijke Nederlanden lag, kon de afkondiging aldaar geen doorgang vinden, omdat de betrokkenen niet meer aan hun katholieke verplichtingen hadden voldaan. Namens de stad en heerlijkheid van Watervliet verklaarde Gillis van Buijlaere op 23 december 1656 ten aanzien daarvan het volgende :

«Ick onderschrevene verclare bij desen dese last aenghenomen te hebben van Pieter Verdeghe bruidegom met Maeyke Maes hiervooren vermeld inde stattuten van desen contereseghel ende verclare bij desen daermede ghegaen te hebben bij onse priesters van Watervliet ende haer den selve seghel hebbe ghetoont, waer op dat sij alle drie hebben tsamen ghesproken ende gheseijt aen mij, dat sijlieden haer niet wijlden bemoeijen met eenychste tvan weghe die bij de religie ofte Heeren Staten aengaet, ten waere dat desen bruijdegoom ende bruijt alvorens eerst quamen tvan weghe den geestelijcken, jeghens ofte met dyspensatyc van sijn heerweijrdichheijt den byscop van Brugghe. Booven desen hebbe ick gheboden aen de selve priesters, dat sij de gheboden van trauwe souden ghelieven te doene, ofter eenyche wettelijck beletsel was ofte niet, ende sij hebben het selve anders niet willen doen. In teeken der waerheijt hebbe ick dit onder teekent. Actum desen XXIII december 1656. Bij mij Gillis van Buylaere». ⁽³⁴⁾.

Dit is dus een geval waarbij de zich uit Vlaanderen alhier gevestigde personen de band met de katholieke kerk reeds hadden verloren en zich alleen tot de plaatselijke autoriteiten hadden gewend voor het sluiten van hun huwelijk.

Volgens het «Echt-Reglement» van 18 maart 1656 dat voor de generaliteitslanden gold, moest de inschrijving van hen die in het huwelijk wilden treden geschieden voor de magistraat, de commissarissen van huwelijkszaken in de steden, of de hervormde kerkraad, naar verkiezing. Was men in ondertrouw opgenomen, dan volgde op drie achtereenvolgende zondagen de afkondiging der geboden. Voor de hervormden geschiedde deze afkondiging in de kerk vanaf de preekstoel en voor de anderen, dus ook voor de katholieken, vanaf de pui van het stadhuis. Indien deze formaliteiten zonder stuiting hadden plaats gevonden, konden betrokkenen voor de hervormde predikant in de kerk, of waar daartoe gelegenheid bestond zoals in de regel alleen in de grotere steden het geval

(34) GA : corr. 23 dec. 1656.

was, voor de magistraat op het stadhuis trouwen. Aan katholieke geestelijken was het volgens artikel 4 van het reglement uitdrukkelijk verboden om personen in ondertrouw op te nemen of te trouwen. Wanneer katholieken dus op Staats gebied wilden trouwen, dan moesten zij dit altijd doen voor de hervormde kerkeraad of voor de hervormde magistraat.

In Aardenburg was de situatie zo, dat men vóór 1656 alleen ondertrouw kon doen voor de hervormde kerkeraad en kon trouwen in de hervormde kerk. Na het in werking treden van het «Echt-Reglement» werd ook de gelegenheid geboden om de inschrijving en afkondiging te doen geschieden door burgemeesters en schepenen. De plechtige inzegening van het huwelijk geschiedde echter te Aardenburg, ook nadat het «Echt-Reglement» in werking was getreden, door de hervormde predikant in de hervormde kerk.

Indien katholieken dus na hun huwelijk in Aardenburg niet in een der omliggende parochies, in de allereerste plaats in Middelburg in Vlaanderen, hun huwelijk door een geestelijke aldaar lieten inzegenen, kon men ze voor het katholiek geloof als verloren beschouwen. Van het nakomen van hun katholieke plichten kwam dan in de regel niets meer. ⁽³⁵⁾.

Een bijzonder geval vinden we in februari 1657. Een soldatenweduwe Cateryna Warniers genaamd, wilde trouwen met een zekere Adriaen de Roo, soldaat van de compagnie van kapitein Hettinga. Zij verschenen voor de hervormde kerkeraad om hun kerkelijke geboden te doen aantekenen, doch om verschillende redenen weigerde de kerkeraad de ondertrouw, met name vanwege zwangerschap en door het feit, dat een andere soldaat, Jan de Haselaer, van de compagnie van kapitein Gissie, die zei dat hij van deze vrouw reeds trouwbeloften had gekregen, tegen het inschrijven van deze geboden bezwaar maakte. Adriaen de Roo en Cateryna Warniers lieten het daarbij niet zitten en vertelden in Aardenburg rond, dat zij toch wel zouden trouwen. De volgende dag vertrokken zij daarop naar Middelburg in Vlaanderen, alwaar zij «haer aldaer op eenen dagh voor een paep lieten ondertrouwen ende trouwen». Zij sloten dus een katholiek huwelijk voor de pastoor van Middelburg in Vlaanderen. De magistraat beschouwde dit huwelijk als strijdig met het «Echt-Reglement» en wilde dat het huwelijk werd geannuleerd, doch van militaire zijde kwam men daartegen op en de auditeur Verschuur verklaarde uit naam van de krijgsraad, dat de magistraat

(35) Echt. Regl. in Gr. Plac. Boeck, deel II, kolom 2429 en volg.

Knappert, Geref. kerk., blz. 236 en 240.

GA : corr. 31 maart 1667.

in deze militaire aangelegenheid onbevoegd was en geen jurisdictie bezat. ⁽³⁶⁾).

Dat dergelijke gevallen geen uitzondering waren, blijkt uit artikel 24 van het «Echt-Reglement», dat de griffiers der steden en de predikanten in de generaliteitslanden gelastte voor elk kwartaal een lijst over te leggen van hen, die na de drie afkondigingen toch nog ongetrouwd waren gebleven. De reden daarvan was niet, te weten wie zich nog op het laatste ogenblik hadden bedacht, doch om na te gaan of zij hun huwelijk niet gesloten hadden voor een pastoor, zoals door katholieken in de nabijheid van de grens met de zuidelijke Nederlanden nogal eens geschiedde. ⁽³⁷⁾).

Behalve het reeds vroeger genoemde huwelijk van de weduwe van Job Melse in januari 1655 en dat van Cateryna Warniers in februari 1657, die beiden met een soldaat trouwden, zijn in deze jaren geen gevallen bekend van personen van Staats gebied die te Middelburg in Vlaanderen een kerkelijk huwelijk sloten. Merkwaardig is dat deze gevallen niet opgetekend werden in het huwelijksregister van Middelburg.

Aan katholieke zielzorg in westelijk Staats-Vlaanderen werd in die jaren niets gedaan. Wel schijnen de paters recollecten uit Brugge rond deze tijd in Middelburg werkzaam te zijn geweest om de inwoners door hun prediking en lering voor het katholiek geloof te behouden. Hun activiteit beperkte zich wellicht alleen tot Middelburg zelf, want niets wijst er rond deze tijd op, dat zij hebben getracht om hun activiteit ook op Staats gebied te ontplooiën. Jaren voordien was een recollect, Petrus Schebbe, die op verzoek van Mgr. Servatius de Quinckere, bisschop van Brugge, van 1634 tot 1639 deservitor van Eeklo was geweest, in februari 1639 naar Aardenburg vertrokken om voor katholieken en protestanten te preken. Daar werd hij echter aangehouden en moest gedurende drie jaar een harde gevangenschap doorstaan. Korte tijd nadat hij plotseling was vrijgelaten en naar zijn klooster te Brugge teruggekeerd, stierf hij. Met dit voorbeeld voor ogen zal de animo van de recollecten om ook op Staats gebied zielzorg uit te oefenen wel niet groot zijn geweest. Te Middelburg zorgden de recollecten tevens voor de godsdienstige plechtigheden wanneer de pastoor afwezig was. Zo was frater Hyacinthus Hovelinck in juni 1662, oktober 1664 en januari 1665 vervanger bij afwezigheid van pastoor Verhagen. Zij deden hun werk tot de terugkeer der kanunniken in 1670. ⁽³⁸⁾).

(36) GA : corr. febr. 1657.

(37) Knappert, Geref. kerk, blz. 238.

(38) Verschelde, Gesch. Mid. blz. 171.

PM : Reg. bapt. juni 1662, okt. 1664, 4 jan. 1665.

de Meyer, Minderbr. in App. deel IV, blz. 12.

Wel schijnt het een enkele maal gebeurd te zijn, dat door een Vlaamse geestelijke getracht werd om vroegere gelovigen die op Staats gebied waren komen wonen, voor het geloof te behouden, zoals omstreeks 1657 door pastoor van Bellem die te Maldegem of Lapscheure stond en die aan een zekere Sintje Verhaeghen die in Eede was komen wonen een brief had geschreven, haar vermanende het katholiek geloof weer te omhelzen. Van de zijde van de pastoors van Middelburg in Vlaanderen is evenwel van enige activiteit ten aanzien van bewoners van Aardenburg en omgeving in deze tijd niets gebleken. ⁽³⁹⁾.

Evenmin lieten de bisschoppen van Brugge, tot wier diocees dit gebied behoorde, zich veel daaraan gelegen. De streek was aan hun toezicht onttrokken en hunnerzijds werden geen pogingen gedaan tot missionering. ⁽⁴⁰⁾.

Tussen 1648 en 1666 is slechts in één geval gebleken, dat de bisschop van Brugge bemoeienis heeft gehad met een aangelegenheid betreffende iemand uit Aardenburg. Het betrof hier een zekere Guillaume van de Velde. Deze was poorter van Aardenburg geworden, maar had tevens nog een winkel in Eeklo, waar ook zijn vrouw en kinderen nog waren blijven wonen en waar hij normaal zijn belastingen betaalde en zijn plichten als burger nakwam. Hij bleef evenwel in Eeklo voorlopig nog zijn domicilie houden tot de tijd dat hij zijn zaken aldaar geregeld zou hebben, zijn vorderingen zou hebben geïnd en de uitslag van enkele processen die door hem werden gevoerd bekend zou zijn. Echter was daar bekend geworden, dat hij niet meer «soude voldaan hebben aen de gheboden vande Roomsche kercke met niet te biechten ende te kercke te gaene». Er werd daarom bij hem op aangedrongen zijn katholieke plichten te vervullen, doch daar van de Velde protestantse sympathieën had en zich op Staats gebied wenste te vestigen, voelde hij daar niet meer voor. Het gevolg hiervan was echter, dat hij verdere moeilijkheden vreesde, terwijl hem ook van bevriende zijde werd gemeld, dat maatregelen tegen hem zouden worden genomen. Hij nam daarom de advocaat-fiscaal van het hof van de Raad van Vlaanderen te Middelburg in Zeeland, Olivier Veranneman, zelf oorspronkelijk ook een Vlaming, in de arm om aan de Aardenburgse magistraat te verzoeken aan de «officiael van Brugghe» te schrijven, opdat deze van verdere maatregelen zou afzien, zulks op grond van privilegiën voor de Nederlandse burgers voortvloeiende uit het vredestractaat.

De magistraat schreef daarover op 6 mei 1660 aan de bisschop van Brugge en nadat deze de zaak had onderzocht, zond hij op 29 mei 1660

(39) Janssen en v. Dale, Bijdragen, deel III, blz. 298.

(40) Rogier, Gesch. kath. deel 2, blz. 625-628.

zijn antwoord. Ondertussen was de griffier van Aardenburg namens Guillaume van de Velde ook persoonlijk naar de bisschop in Brugge geweest om de zaak te bepleiten.

Bisschop Charles van den Bosch, die van 1651 tot 1660 de zetel van het bisdom Brugge bezette, schreef aan de magistraat, dat hij geloofde dat de griffier, die op de hoogte was gebracht van de procedures die daar ten laste van betrokkene plaats vonden en de redenen waarop die steunden, wel zal hebben begrepen, dat die nu eenmaal bestonden volgens het geldende recht. Hij kon dan ook ten gunste van betrokkene niet tussenbeide komen. Aangezien Guillaume van de Velde zijn domicilie ook nog had in Eeklo, had hij zich te houden aan de wetten en plakkatens die daar golden. Wanneer men de poort zou openen voor eenieder die hier vrouw en kinderen achterliet onder voorwendsel van het bezitten van het poorterschap van een stad over de grens en men op grond daarvan tevens al zulke religie zou mogen aanvaarden als men zou gelieven, zou dit zeer grote gevolgen hebben, aldus de bisschop en dit kon niet de bedoeling geweest zijn van degenen die het tractaat hadden opgesteld, zo meende hij.

Wat Guillaume van de Velde betrof, zo ging de bisschop verder, men had hem zoveel mogelijk ontzien. Hij had een jaar geleden al toegezegd om binnen twee maanden te vertrekken, doch dat was niet gebeurd. Daarom was de bisschop genoodzaakt de zaak jegens hem te laten doorgaan en wanneer die zou voorkomen, zou recht gedaan worden als naar behoren. Het was echter met enige schroom, dat de bisschop daartoe besloten had, alleen al vanwege het onderhouden van de goede nabuurschap. Daarom ook had hij het verzoek van de magistraat in welwillende overweging genomen en zou hij de zaak nog twee maanden aanhouden, opdat Guillaume van de Velde, zo schreef hij, «ondertusschen sijn huijshouden mach opbreken ende met sijne huijsvrouwe ende kinderen hem ganschelijck van hier vertrecken».

Bisschop Charles van den Bosch was, ofschoon stipt in de handhaving der maatregelen tot behoud van de katholieke leer, toch loyaal ten aanzien van de uitvoering der voorschriften en was de hervormde machthebbers op Staats gebied niet vijandig gezind. Hij was ook voor een goede verstandhouding en besloot zijn brief met de «wensch van alle voorspoet ende Goddelijcken zeghen», bleef de «Edele ende voorsienighe Heeren, U. E. goetwilligen ten dienste» en ondertekende met «Charles, Bisschop van Brugghe». ⁽⁴¹⁾.

Uit dit geval blijkt evenwel niets van de zorg van de bisschop voor de katholieken in Aardenburg en omgeving. Wel blijkt eruit de strenge

(41) GA : corr. 19 maart 1660 en 29 mei 1660.

scheiding op godsdienstig gebied, die door het vaststellen van de landsgrens was ontstaan : op Staats gebied de maatregelen tegen de katholieke godsdienst en zijn bedienaren, op het gebied onder Spaans beheer, de maatregelen tot behoud van de katholieke leer en gericht tegen ieder die deze niet onderhield.

Deze maatregelen hielden in dat de katholieken op Staats gebied hun godsdienst niet konden uitoefenen en werden tegengewerkt, dat wel werd getracht hen over te halen, doch dat ze niet bij de wet gedwongen werden tot het calvinisme over te gaan en zij alleen, wanneer dit bij overtreding van plakaten als straf gold, uit het land konden worden gezet. De aarts-hertogen duldden echter geen ketterse onderdanen en kenden slechts het alternatief : bekeren of het land verlaten. De uitoefening van het calvinisme of de doopsgezinde leer was niet alleen verboden, maar wanneer bekend werd dat personen dergelijke sympathieën hadden en hun katholieke plichten niet meer nakwamen, werden zij genoodzaakt het land te verlaten.

Een ander geval illustreert dit eveneens. Guilliame en Andries Wijbo, kooplieden, vroeger woonachtig te Roeselare, hadden zich in Aardenburg gevestigd en daar, wellicht door bemiddeling van de griffier Olivier Veranneman, op 11 juli 1663 het poorterschap verkregen. De reden van hun komst was naar alle waarschijnlijkheid, dat zij de hervormde godsdienst aanhingen, want hun vader Guillam Wijbo, die onlangs was gestorven, was niet op gewijde grond begraven, omdat hij gedurende zijn leven «van de gereformeerde religie» was geweest. De gebroeders Wijbo moesten echter in Roeselare nog verschillende zaken regelen, onder meer betreffende de erfenis van hun kortgeleden overleden ouders en aldaar nog enige tijd verblijven. Ze vreesden echter moeilijkheden als ze zouden teruggaan en namen daarom de Aardenburgse magistraat in de arm, aan wie ze vertelden dat hen moeilijkheden werden aangedaan en dat ze bang waren voor de dreigementen met arrestatie, gevangenneming en dergelijke, als gevolg van dubieuze voorwendsels waarvan zich de katholieke geestelijkheid aldaar zou bedienen. De magistraat van Aardenburg trok zich de klachten van zijn nieuwe poorters aan en wendde zich op 19 juli 1663 met een schrijven tot burgemeester en schepenen der stad Roeselare, wees op het vrije verkeer van de burgers van beide landen sedert de vrede en verzocht met klem betrokkenen deze vrijheid niet te ontnemen. Tevens dienden de gebroeders Wijbo, waaronder ook hun broer Pieter die in Middelburg in Zeeland was gaan wonen, een klacht in bij de Staten-Generaal over de onwaardige handelwijze bij de begrafenis van hun vader te Roeselare, om deze zaak eventueel langs diplomatieke weg aanhangig te maken. Deze klacht kwam op 24 juli 1663 in behandeling en hield in, dat het stoffelijk overschot van Guillam Wijbo «door den officier van de plaetse, geassisteert met ses gewapende personen, van wege ende uijt last van den pas-

toor ende de magistraet, ende met consent van den Bisschop van Brugge op eene schandaleuse, ongehoorde ende fameuse maniere, in seeckere put tot dien eijnde op de beeste ofte verkenmarckt gemaect, alwaer noijt eenighe menschen begraeven werden, naer veelerhande vileinien (gemeenheden) ende calumnien (laster) was doen werpen uijt geene andere redenen, als omdat de voorseijde overleden in sijn leven is geweest vande Gereformeerde Religie».

De Staten-Generaal besloten aan de bisschop van Brugge te verzoeken, het stoffelijk overschot te laten opgraven en op een behoorlijke plaats te doen begraven, of anders aan de kinderen of andere erfgenamen toe te staan, het stoffelijk overschot ter aarde te doen bestellen op Staats gebied. Aan de magistraat van Roeselare werd verzocht de gebroeders Wijbo ongemoeid te laten en hen geen beletselen in de weg te leggen.

Burgemeester en schepenen van Roeselare waren verrast door de tussenkomst van de Aardenburgse magistraat en deelden deze op 27 juli 1663 mede, dat zij door Guillame en Pieter Wijbo heel verkeerd waren ingelicht als zou hunnerzijds gedreigd zijn met arrestatie en gevangenneming en nog veel minder was het juist, dat dit zou zijn geschied op aandrang van de geestelijkheid. Zij zouden niet gedogen dat hen iets in de weg werd gelegd bij de afwerking van hun zaken. Aan Guillame Wijbo hadden zij gevraagd, waarom hij dergelijke onjuiste verhalen had verteld en deze had geantwoord, dat het was uit vrees, omdat zijn vader hier op een vernederende plaats was begraven. Hij en zijn broers waren bang dat ze als gevolg daarvan ook in ongenade waren gevallen. Wat de begrafenis betrof, zo schreef de magistraat van Roeselare, de geestelijkheid zou geen vernederende plaats voorgeschreven hebben voor hun vader, indien hij zich gedurende zijn leven als onderdaan van Zijne Majesteit, niet had verzet tegen de voorschriften der geestelijke en wereldlijke overheden. Enkele dagen na de begrafenis was het stoffelijk overschot op last van de bisschop van Brugge, uit goedertierenheid en om bepaalde redenen die hem daartoe hadden bewogen, opgegraven en aan de vrienden van de overledene teruggegeven om daarover naar eigen goeddunken te beschikken. Burgemeester en schepenen van Roeselare waren ervan overtuigd, dat hiermede aan het verlangen van de gebroeders Wijbo was tegemoet gekomen.

Pieter Wijbo, die in Middelburg in Zeeland woonde, was op 31 juli 1663 juist met brieven «van voorschrijvens» van de Staten Generaal, kennelijk de hiervoor vermelde verzoekschriften, in Sluis gearriveerd, toen daar zojuist het stoffelijk overschot van zijn vader bleek te zijn overgebracht. Hij deelde dit mede aan de heer Veranneman, die ook afkomstig was van Roeselare, en verzocht deze als vriend der familie zijn vader de laatste eer te willen bewijzen en aanwezig te willen zijn ten huize van zijn zwager Pieter de

Vos om de begrafenis bij te wonen, die zou plaats vinden op 1 augustus 1663 om half elf, «om soo benevens ons in de rauwe te gaen». Tevens zou Pieter Wijbo hem dan «voorder communicatie doen van 't goone gepasseert was». (42).

Er moet dan ook niet worden verondersteld, dat allen die in die tijd uit Vlaanderen overkwamen nog katholieken genoemd konden worden. Er waren onder hen veel protestants gezinden die hier hun toevlucht zochten en deze waren het ook die zich reeds spoedig als poorter van Aardenburg lieten inschrijven. Daarbij moesten zij een attestatie betreffende hun gedrag en levenswandel overleggen en de eed van trouw volgens de protestantse beginselen afleggen. Daarop kregen zij een burgerbrief. Dit poorterschap was ook nodig om lid te mogen worden van een der gilden. Niet alleen kwamen zij uit West- en Oost-Vlaanderen, doch ook uit Zuid-Vlaanderen. In de Aardenburgse poortersboeken treffen wij er aan uit diverse plaatsen en in een grote verscheidenheid van beroepen, zoals uit Zomergem, Grimbergen, Lovendegem, Waarschoot, Oostwinkel, Oudenaarde en Sleidinge in Oost-Vlaanderen; Kortemark, Torhout, Rumbeke, Oost-Rozebeke, Gits en Gullegem in West-Vlaanderen; Steenvoorde, Kassel, Duinkerken, Marke en Kales in Zuid-Vlaanderen, en met beroepen als wijnverkoper, kuiper, twijnder, winkelier, kleermaker, schoenmaker, metselaar, zadelmaker, wever, tavernier, koopman en andere. Deze protestants gezinden blijken dus vooral handelaars, ambachtslieden en middenstanders te zijn, voor wie de eedsaflegging uiteraard geen bezwaar vormde en die gezien hun overtuiging ter plaatse welkom waren. Deze personen kwamen dus «om der religie wille» zoals men het in die tijd noemde. (43).

Door het verlenen van het poorterschap had de magistraat ook een middel om de katholieken te weren. De personen die zich hier vestigden en het poorterschap niet verkregen, hadden minder rechten en konden zich niet doen gelden. Wanneer katholieken die hun geloof trouw wensten te blijven zich hier vanuit Vlaanderen wilden vestigen, belette de magistraat dit zoveel mogelijk, evenals dit ook in andere steden van Staats-Vlaanderen gebeurde. De weinigen die het toch gelukte hier vaste voet te krijgen, trokken dan ook meestal spoedig weer weg. (44).

Zoals reeds vermeld, werd er in de jaren na de vrede van Munster strijd gevoerd om de nieuwkomers naar westelijk Staats-Vlaanderen, zo zij

(42) Polman, Godsd. blz. 49-50; GA : corr. 19, 24, 27 en 31 juli 1663.

GA : Poortersb. 11 juli 1663.

(43) GA : Costumen, deel 1, blz. 6; Poortersb. 1648-1672, passim.

(44) de Hullu, Stichting par. blz. 44.

nog niet protestant waren, tot het protestantisme over te halen. De heren vormden en doopsgezinden trachten ieder zoveel mogelijk de nieuwkomers naar hun kerk te trekken. Ook met de pen werd tussen protestanten en katholieken in talrijke geschriften in Noord- en Zuid-Nederland een vaak heftige woordenstrijd over het geloof gevoerd.

Doordat het katholieke geestelijken verboden was om in Noord-Nederland te komen, konden zij in Staats-Vlaanderen niet preken of het katholiek geloof openlijk tegen de protestanten verdedigen, evenmin als predikanten dit in het Spaanse gebied konden doen, voor wat betreft de verkondiging van hun leer. Er leefde echter in die dagen in Vlaanderen een vinnig bestrijder der protestanten, Aernout van Geluwe genaamd, die ook een persoonlijke aanval waagde op de doopsgezinden te Aardenburg om hen weer te bekeren.

Geboren in 1604 te Ardoos in West-Vlaanderen uit eenvoudige boerenouders, had hij in zijn jeugd reeds horen spreken over staats- en kerkgeschillen die de mensen verdeeld hielden. In Vlaanderen hielden blijkbaar meerderen zich nog bezig met het probleem der protestantse leerstellingen, welke daar door de regering verboden waren, zodat er hier en daar af en toe van een opleving van het protestantisme kon worden gesproken. Als wever trok Aernout van Geluwe, bijgenaamd «de Vlaamse Boer», naar Noord-Nederland waar hij kennis maakte met de hervormde godsdienst en naar het schijnt ertoe overging, een meer voorkomend verschijnsel in die dagen. Te Delft legde hij zich toe op de studie van de H. Schrift. Hij keerde echter in 1643 naar Vlaanderen terug en beleed niet alleen weer de godsdienst waarin hij was grootgebracht, maar werd bovendien als gevolg van de kennismaking met het protestantisme, een der grootste voorvechters van het katholiek geloof in die dagen. Zijn strijd lust spoorde hem aan om zich te begeven in menig openbaar twistgesprek met wie zich op het terrein van de godsdienst met hem durfde meten. Ook met de pen voerde hij zijn strijd, getuige zijn geschriften tegen de protestant François de Knuijdt, die onder meer een handleiding had uitgegeven «tot verleydinghe vande eenvoudige onnoosele herten», waarmede de Vlaamse katholieken werden bedoeld.

Toen nu na het sluiten van de vrede van Munster in 1648, veel vroegere Vlamingen of hun kinderen naar hun geboortestreek terugkeerden, hetzij om er opnieuw hun woonplaats te kiezen, hetzij tijdelijk ter vereffening van familiezaken, werd Aernout van Geluwe, die ondertussen boekverkoper was geworden te Gent, als het ware geconfronteerd met mensen die in eenzelfde geestestoestand verkeerden, als hijzelf had doorgemaakt en daarom besloot hij een poging tot bekering te wagen. Hij koos daarvoor de doopsgezinden uit, omdat deze meest Vlamingen waren, die eerst kort

geleden tot de nieuwe leer waren overgegaan. Daar de doopsgezinden vooral in Aardenburg en nabij de grens in Den Biezen woonden, was de doopsgezinde kerk te Aardenburg zijn doel. Doordat dit merkwaardige feit uitvoerig in een boekwerkje werd beschreven en uitgegeven te Antwerpen in 1654 onder de titel «Een openbare disputatie ghehouden in de stadt van Aerdenborgh in de volle vergaedinghe van de kercke der Wederdoopers tussen Aernout Van Geluwe ende Boudewijn de Meijer, den gheprenteerden Bisschop der Wederdoopers in de Biezen in Oost-Vlaanderen», is een omstandig verhaal daarvan bewaard gebleven. Het voornaamste daaruit mag hier niet onvermeld blijven. De juiste datum waarop dit merkwaardige feit in de geschiedenis van het katholicisme te Aardenburg en in de betrekkingen tussen beide gebieden heeft plaats gevonden, is echter niet bekend. In de notariële akte die het verhaal van het gebeurde bekrachtigde en gedateerd is op 2 juni 1649 heet het «eenige maanden geleden», zodat men moet aannemen, dat het in het voorjaar van 1649 heeft plaats gevonden.

Toen begaf Aernout van Geluwe zich vanuit Gent in gezelschap van Maximiliaan Groet en Jacques De Breyne, beiden poorter dier stad, naar Aardenburg om er een onderhoud te hebben met Boudewijn de Meijer, de predikant van de doopsgezinden in Den Biezen, die in Aardenburg preekte. In het stadje gekomen gingen zij vrijmoedig naar de kerk der doopsgezinden en luisterden met aandachtig geduld naar diens preek. Zodra die geëindigd was en de predikant zijn gebed deed, zo verhaalt van Geluwe, nam ik mijn toevlucht tot God almachtig, biddende dat hij mij zou gelieven te geven wijsheid en verstand en vrijmoedigheid in het spreken, om met eenvoud des harten met «den ghepretenteerden bisschop» (de doopsgezinden noemden toen hun voornaamste predikant bisschop) op vriendschappelijke wijze te spreken. Toen nu Boudewijn de Meijer zijn kerkelijke ceremoniën beëindigd had, ging van Geluwe in de volle kerk, voordat iemand deze had verlaten, recht tegenover de preekstoel staan opdat, zo oordeelde hij, eenieder uit de samenspraak die zou volgen, gesticht zou mogen worden. Daarna vroeg hij aan Boudewijn de Meijer of hij een tweetal vragen zou mogen stellen. Deze stond perplex en gaf geen antwoord op het verzoek. Daarop vroeg van Geluwe of hij zonder te misdoen niet met een voorstel voor de dag mocht komen en daarop een antwoord mocht verlangen, doch weer weigerde Boudewijn de Meijer om daarin toe te stemmen. Ten derden male nam Aernout van Geluwe het woord en zeide, dat zij van zeven mijl ver gekomen waren uit de stad Gent om de wijsheid van de «bisschop» van Den Biezen te horen en eenieder der aanwezigen in staat te stellen zich rekenschap te geven van zijn geloof. En, zo voegde hij er aan toe, wanneer gij hier in de kerk niet durft antwoorden of geen fundamenteel bewijs of reden van uw geloof wilt geven, zo kies dan plaats en tijd waar het u belijft, wij zullen er aanwezig zijn om op vriendschappelijke wijze.

zonder kwaadwilligheid of list, met u te spreken. Hierna gaven enige «broeders» uit de vergadering, van Geluwe toestemming om zijn vragen te stellen. Hij stelde daarop zijn vragen over de katholieke kerk, de paus en de priesters, die er reeds van ouds waren, en of iemand het woord Gods mocht preken zonder tot priester te zijn gewijd. Hij verzocht hen om te bewijzen, dat hun geloof aan deze algemene voorwaarden voldeed en het ware geloof was.

Boudewijn de Meijer was zeer verbaasd en gaf enig antwoord, waarna het dispuut begon met aanhalingen uit de Heilige Schrift. In plaats van op de vragen een antwoord te geven of daarover te debateren werd «de bisschop van Den Biesen», die zich blijkbaar niet helemaal op zijn gemak voelde, wat wrevelig en wilde aan het gesprek een einde maken met de woorden : «Goeden dag dominee, want gij zijt van dat volk, dat zich op geslachtsregisters verlaat». En met dat woord dominee, zo verhaalt van Geluwe, gaf hij te kennen, dat ik een priester was, maar evenals hij dwaalde in zijn geloof, zo was hij ook bedrogen in zijn mening, want hij had zojuist een Vlaamse boer die niet gestudeerd had, voor een priester aangezien, iemand die nooit een school had bezocht en geen andere taal kende dan zijn Vlaamse moedertaal en dus geen priester kon zijn, omdat hij geen latijn kende. Daarom juist, omdat hij geen priester was, kon Aernout van Geluwe ongestraft het woord voeren.

Intussen was het in Aardenburg bekend geworden, dat er in de kerk der mennonieten iets bijzonders plaats vond. Een roomsgezinde zou de leraar uitgedaagd hebben tot een woordenstrijd. Het was een priester, zo zei men. Dit was voldoende om het stadje in rep en roer te brengen. Een menigte verdrong zich op straat voor de poort, die toegang gaf de eenvoudige verscholen vergaderplaats. Het rumoer daarbuiten nam steeds toe. Daarbinnen keek men elkander aan, niet wetende wat er gebeurde en bij gebrek aan verdere aandacht en door de onmogelijkheid om de spreker nog langer te verstaan, kwam er een einde aan het debat. Ook voelden de Gentenaren in weerwil van hun vermetelheid, zich niet meer op hun gemak. Het werd voor hen tijd om het stadje te verlaten, want de diender was reeds met zijn helpers op de been om hen te vangen, onder voorwendsel dat een priester de stad zou zijn binnengekomen.

Na het uiteengaan der vergadering ging Boudewijn de Meijer met de buitenleden der gemeente huiswaarts. Aernout van Geluwe en zijn metgezellen volgden hen, gaande door de Kaaipoort de kant van Eede op, door velen nagegaapt. Zij volgden de weg die aan de westzijde langs het

riviertje De Eede liep. Kort nadat Boudewijn de Meijer zijn woning, die langs De Eede voorbij Doopersdijk was gelegen had bereikt, kwamen ook Aemout van Geluwe en zijn Gentse gezellen daar aan. Men zette binnen het gestoorde onderhoud voort, terwijl de toehoorders van beide partijen met belangstelling luisterden naar hetgeen verder gesproken werd. Niet alleen de predikant weerde zich, maar ook zijn vrienden die hem in zijn huis gevolgd waren vielen hem bij. Hun betoog kwam erop neer, dat hun kerk «onder de tyranny des Pausdoms» steeds hier en daar verborgen was geweest, maar dat om de grote vervolging niemand de waarheid had durven openbaren, want men had hen te allen tijde de vrijheid ontnomen en met galg en rad bedreigd, met vuur en zwaard vervolgd, aldus deze doopsgezinden.

Aangezien er ook een aantal hervormden naar het huis van de doopsgezinde predikant was gekomen om het debat te horen, maakte Boudewijn de Meijer er een eind aan, waarop de Gentenaren afscheid namen en naar hun woonplaats terugkeerden. ⁽⁴⁵⁾.

Eén categorie personen was er evenwel, waaruit men in westelijk Staats-Vlaanderen na de vrede van Munster uiteindelijk de katholieken niet heeft kunnen weren. Dit waren de soldaten die in de garnizoenen der verschillende vestingstadjes gelegerd waren.

Reeds in 1655 waren er bij de Staten-Generaal klachten ingediend betreffende het aannemen van katholieke Vlamingen onder de compagnieën die in deze streek in de diverse steden en forten in garnizoen lagen. Of-schoon er toen reeds tekenen waren die in die richting wezen en het wellicht slechts een alarmkreet was om op zijn hoede te zijn, bleek het aantal katholieken in het begin toch niet zo groot te zijn. Uit de inlichtingen die door de goeverneur van Sluis aan de Raad van State in dat jaar verstrekt werden bleek, dat hij nooit van zulk een klacht gehoord had, doch dat wel hier en daar een Vlaming onder de compagnieën was aangenomen. Er zou echter voor gewaakt worden, dat men in deze niet te ver ging. ⁽⁴⁶⁾.

Van de aanwezigheid van katholieke soldaten werd tot 1666 in Aardenburg, afgezien van de twee die met een Aardenburgse weduwe in Middelburg in Vlaanderen trouwden, niets naders ontdekt. Waarschijnlijk

(45) Janssen en van Dale, Bijdragen, blz. 296-301.

Broese, Verleden, hst. VII, blz. 24-42.

(46) de Hullu, Stichting par., blz. 45.

zullen er wel meer geweest zijn, doch zij vormden een kleine minderheid. Commandant was in Aardenburg rond deze tijd Willem de Perponcher de Maisonneuve, die zich een goed protestant toonde en blijkbaar met de magistraat goed overweg kon. De beide burgemeesters van Aardenburg verschenen tenminste op 26 september 1658 bij de doop van het kind van de commandant, om van stadswege als peters op te treden en later vroeg de commandant ook een familiegraf in de Sint Baafskerk op het einde van het koor, hetgeen hem toegestaan werd. Onder zulk een commandant was het binnendringen van katholieken in de gelederen der compagnieën niet zo gemakkelijk. Perponcher de Maisonneuve bleef commandant tot 5 maart 1667 toen hij benoemd werd tot commandant van Sas van Gent, ⁽⁴⁷⁾.

G. A. C. VAN VOOREN.

(47) GA : Resol. 26 sept. 1658 : corr. 8 maart 1667.

GERAADPLEEGDE WERKEN EN ARCHIEFSTUKKEN

- H. BROESE VAN GROENOU — Uit het verleden der Doopsgezinde Gemeente te Aardenburg. Aardenburg-Leiden, 1876-1884.
- DR. J. DE HULLU — De Stichting der Roomsch-Katholieke Parochiën te Sluis en IJzendijke in de 18^e eeuw, in : Nederlandsch Archief voor Kerkgeschiedenis, 's-Gravenhage, 1915.
- H. Q. JANSSEN en J. H. VAN DALE — Bijdragen tot de Oudheidkunde en Geschiedenis inzonderheid van Zeeuwsch-Vlaanderen, Middelburg 1856-1862, 6 delen.
- N. KERCKHAERT' — De heresie in het Meetjesland tijdens de eerste helft der XVIIe eeuw, in : Appeltjes van het Meetjesland, deel VI, 1954. Eeklo 1955.
- DR. L. KNAPPERT — De Gereformeerde Kerk in haren strijd om het wettig huwelijk, in : Nederlandsch Archief voor Kerkgeschiedenis, nieuwe serie, 2^e deel. 's-Gravenhage, 1903.
- JHR. MR. K. F. VAN LENNEP — Verzameling van oorkonden betrekking hebbende op het geslacht van Eeghen in Nederland. Amsterdam 1918.
- P. PETRUS B. DE MEYER O.F.M. — De Minderbroeders in het Meetjesland, in : Appeltjes van het Meetjesland, deel IV, 1952. Eeklo 1953.
- MAG. DR. P. POLMAN, O.F.M. — Godsdienst in de Gouden Eeuw. Utrecht-Brussel 1947 (Batavia Sacra-reeks).
- F. DE POTTER en J. BROECKAERT — Geschiedenis van de Gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen. Gent 1870-1872, 2^e reeks, Arr. Eeklo, 3 delen.
- DR. L. J. ROGIER — Geschiedenis van het Katholicisme in Noord-Nederland in de 16^e en 17^e eeuw. Amsterdam 1947. 3 delen.
- K. VERSCHELDE — Geschiedenis van Middelburg in Vlaanderen. Brugge 1867.
- G. A. VORSTERMAN VAN OYEN — Geschiedenis van den Disch later het Burgerweeshuis te Aardenburg. Aardenburg 1907.
- Echt-Reglement, Over de Steden ende ten platten Lande, inde Heerlijkheden ende Dorpen, staende onder de Generaliteyt in date 18 Martij 1656, in : Groot Paccaet Boeck, deel II, kolom 2429 en volgende.

ARCHIEF DER GEMEENTE AARDENBURG
(afgekort GA)

JOH. BYBAU — Kaartboek van den Polder Beooster Eede. 1778.

G. P. ROOS — Wereld- en Kerkelijke Geschiedenis van Aardenburg. 1870.

Correspondentie : Ingekomen en verzonden stukken over het tijdvak 1648-1670.

Costumen, privilegiën, polityque wetten en ordonnantiën der stad en schependomme van Aardenburg, Middelburg. 1743.

Dossiers : Beooster Eedepolder 1562-1660.

Bewester Eede-polder 1583-1661.

Isabellapolder 1615-1658.

Reekeninge van de Kerckelijke goederen binnen Aerdenburch, van 1657 en van 1658.

Register van de personen woonende binnen der Stadt Aerdenburch die den behoortlijcken eedt van poorterschap hebben gedaen 1610-1680. (Poortersboek).

Reglement op de politicque reformatie van 1 april 1660.

Resolutie of notulboek der Stad en Schependomme van Aardenburg 1643-1666.

ARCHIEF DER NEDERLANDS HERVORMDE GEMEENTE TE AARDENBURG
(afgekort HG)

Kerkeraads Handelingen der Hervormde Gemeente in Aardenburg 1648-1678.

RIJKSARCHIEF TE GENT
(afgekort RG)

Fonds Middelburg in Vlaanderen

Resolutie Bouck der stede ende graefschepen van Middelburg in Vlaanderen 1653-1702.

Rekeninghe der stede ende graefschepen van Middelburg in Vlaanderen van 1660 en van 1668-1669.

ARCHIEF DER PAROCHIE MIDDELBURG IN VLAANDEREN
(afgekort PM)

Registrum baptisatorum in ecclesia parochiale oppidi Middelburgensis in Flandria 1632-1666, Nr. 2.

Registrum matrimonio junctorum in ecclesia parochiale oppidi Middelburgensis in Flandria 1632-1666, Nr. 3.

Registrum defunctorum ecclesiae oppidi Middelburgensis in Flandria 1646-1665, Nr. 4.

(Gaarne betuig ik hier mijn oprechte dank aan Z.E.H. Pastoor De Sutter voor de welwillende medewerking welke ik bij raadpleging van het kerkarchief van Middelburg steeds mocht ondervinden).

HET LEEN VELKEGEM TE URSEL

I. — BESCHRIJVING VAN HET LEEN

Onder het feodaal regiem was het grondgebied van de gemeente Ursel verdeeld in twee grote blokken ; enerzijds Ursel 't Gentse dat plus minus overeenkwam met het domein en de heerlijkheid van Wessegem, anderzijds Ursel 't Vrije of grosso modo de heerlijkheid van het dorp. Deze laatste heerlijkheid behoorde steeds aan de graaf van Vlaanderen als «dominus terrae», heer van de grond. Ze was in de loop der tijden een onuitgeleend gebied gebleven.

Nochtans lagen er verschillende vreemde enclaves binnen de uitgestrektheid van deze heerlijkheid ; denken wij maar aan deze van Wulfsberge en aan de verschillende lenen van Wessegem en het Land van de Woestijne. Slechts één leen echter werd rechtstreeks van de Oudburg van Gent gehouden. Dit was het *Goed te Velkegem*, onderwerp van deze korte bijdrage tot de geschiedenis van de leenroerigheid te Ursel.

Liggend te paard op de Oude Gentweg, nu rijksweg sectie Ursel-Zomergem, iets ten oosten van de kruising met de Veldstraat, lag het nauwelijks een goede kilometer van de kerk verwijderd.

In het leenboek van de Oudburg van Gent van 1503-1504 vinden wij het leen voor het eerst omstandig beschreven : ⁽¹⁾

«Binnen Ursel»

«Jacop van Pamele, hout een leen van mijnen voorn(oemden) ghe-duchten heere den grave van Vlaanderen, etc... van zijnen voors(eijden) casteele etc... ende es gheheeten tgoed te Velkegem inde prochie van ursele, groot sijnde veertien bundren luttel min ofte meer, comm(ende) metter westsijde ande hooftrate, twelck voors(eijde) leen staet ter trauwen ender ter waerheden, ten relieve van tien ponden parisis ende 20 sch(ellinghen) par(isis) van camerlinckghelde telcker doot, ende alst verandert bij coepe ten X^o penninck, relief ende camerlinckghelde als boven. Item ten dezen leene behoort eene eervelijke rente van drie pond parisis

(1) A. R. Brussel — Rekenkamer N° 1091 : Leenboek van de Oudburg van Gent, fol. 106.

jaerlicx incommende, luttel min ofte meer, vallende telcken bamesse in elk jaer, dewelcke ghelden diveersche persoenen gaende uit haerlieder gronden ghehauden vanden zelfden zijnen leene. Ende waert zodat de leenhoudere ghebrec hadde van zijnder rente jaerlicx ende niet betaelt en ware, dan es hij ghehaudene te toochene zijn ghebrec an den heere van daert onder gheleghen es ende ligghent te wette naer costuime.

Item voort zo behoort tot desen zijnen leene eenen kerckwech gaende ende streckende vanden hove van Velkegem voors(eijd) toter kercken, ende voort met zulcker heerlichkeiten alsoot van ouden tijden ghestane ende gheleghen es».

Thans kunnen wij aan praktisch niets meer zien dat daar ooit een gebouwenkompleks zou hebben gestaan. Ook het mikorelief van het terrein laat daaromtrent slechts gissingen toe. Daarom maar te rade bij de toponymie.

Dit leen paalde west aan de «Hooftstraete», nu de Veldstraat, met het Nederhof waar de Drijfput vóór lag. Deze laatste was wellicht de rest van een omwalling ofwel een vlasrootput. Achter het nederhof lag de «Hooghe Mote» waarop de woning van de heer heeft gestaan. ⁽²⁾.

Zowel de naam van het leengoed, het dubbel hofsysteem, als de algemene ligging aan een beek duiden wellicht op een Frankische nederzettingsvorm. Deze hoge motte was met een wal omringd : het perceel er onmiddellijk achter heet trouwens «Bilcke achter de wal» (wal is in onze gewestspraak steeds een brede sloot). De vochtigste gronden lagen ten zuiden daarvan : het «Waetergancxke» aan de straatkant met een perceel land er achter. De zuidelijke grens van het leen is hier over een grote afstand de waterloop nummer acht uit de Atlas der Waterwegen van de gemeente. Naast het nederhof lag een dreef ; deze dreef staat nog op de kadastrale platen van 1810 ⁽³⁾ aangeduid. Zij blijkt de toegangsweg geweest te zijn van «Minhere vander Motten».

De moerassige gronden die 's winters door het water grotendeels werden overstroomd, waren zeer vruchtbaar. Het is dan ook logisch dat zij door de vroegste bewoners, reeds werden opgezocht om hun natuurlijke

(2) Mott in het Duits betekent «opgehoopte aarde» ; het Frans heeft motte en het Engels daarentegen moat. «De mot-hoeve vormde het prototype van de nu nog talrijk voorkomende omwalde hoerderijen». Cl. Trefois, *Ontwikkelingsgeschiedenis van onze landelijke Architectuur* (Antwerpen, 1950).

Wij volgen de toponiemen volgens het landboek van 1640.

(3) Plan et Atlas parcellaire de la commune d'Ursel... etc. terminé le 19 février 1810 par les sieurs Dubrai et Fontaine.

weiden (meersen). Het huis moest er echter op een kunstmatige hoogte, een motte worden gebouwd. Het vijvertje van het leen, aan de Veldstraat, moet reeds lang verdwenen zijn. Er is een 18e eeuwse bebouwing op die plaats. De motte is nog met bos beplant geweest na 1700. Het is misschien niet uitgesloten dat men met de aarde van de motte eertijds het vijverke en de wal heeft aangevuld. Van de wal rest nog een klein deeltje, waar nu een pomp is aangebracht.

Onmiddellijk ten noorden van het nederhof, in de hoek gevormd door de Veldstraat en de Oude Gentweg, ligt een strook grond die wellicht niet tot het leen behoorde. In latere eeuwen stond hier de woning van de pachters. Deze zeventiende eeuwse hoeve biedt door de herhaalde verbouwingen die zij heeft ondergaan, geen enkele archeologische bijzonderheid meer.

Al de overige percelen, ten zuiden van de Oude Gentweg waren vochtig land of meers. Behalve «Vossenhole» pleiten alle toponiemen voor een zure vochtige bodem. «Carpelsgracht», «Quaedenbilck» en «Biesbilcxke» zijn als dusdanig te interpreteren.

Op het «Hautbilcxke» stond de schauwboom van Velkegem ⁽⁴⁾. Aangaande de schaduwboom vinden wij nu twee stellingen :

Volgens Dr Lindemans, ⁽⁵⁾ schilderde Pieter Breughel, de Oude, op zijn «Korenoogst» er de prater onder die een uiltje ving, terwijl de pikkers en binders aan de arbeid waren ; ook zij schaftten binnen zijn schaduwvlek. De gedagdiefde uurtjes zou hij, prater, 's nachts wel inwinnen bij het bewaken van de oogst. Zo bleek de boom dus een verre herinnering aan de tijden van de dorpsgemeenschap. Doch volgens D. Berten, ⁽⁶⁾ werd onder deze boom door het leenhof recht gesproken. Gezien Velkegem geen achterlenen had, dus geen leenhof, wordt deze stelling a priori verworpen.

Gilliodts van Severen ⁽⁷⁾ is minder gedifferentieerd in zijn «Glossaire Flamand» en noemt hem ook leenboom. Het was als het symbool van het

(4) schau(w) is een kontractie van scaduwe.

(5) Dr Lindemans : *Geschiedenis van de landbouw in België*, deel I, blz. 99.

(6) *Coutumes des pays et comté de Flandre-Quartier de Gand*, Tome VII :

Berten, D. *Coutume du Vieux-Bourg de Gand* — Introduction, Bruxelles.

Goemaere, 1904. «On sait que la justice s'administrait autrefois en plein air, les hommes de fief ou francs-hôtes siégeant d'ordinaire dans la cour du manoir seigneurial, sous l'arbre dit «schauboom» et les échevins, sur une place publique ou le long d'un grand chemin» (chapitre IV, page 463).

(7) Severen, Gilliodts van, : *Inventaire des archives de la ville de Bruges 1879-1882*. *Glossaire Flamand* «le scadeweboom ou l'arbre d'abri ; arbre pour se mettre à l'ombre, suivait généralement le fief».

leen. Als dusdanig werd hij nooit verkocht nog in prijsij medegerekend. ⁽⁸⁾).

Stappen wij nu even het bos door, dat nu staat waar vroeger de ettinge placht te zijn, de weg over. Wij komen hier op het «Bosch ofte Draeiboomstick»; ook het perceel west hieraan gelegen heet bos en is wellicht hiervan gespleten. Toen het bos gerooid was, moet dit perceel omtuind zijn geworden en de toegang afgesloten met een draaiboom of balie.

Oost hieraan hebben wij dan «'t Stick tegenover Hautkensputte» (later Boucquetbilck) en de «Curtevueren».

De Hautkensput, nu een zeer vochtige weide, over de Gentweg, naast het huidige bos hiervoor vermeld, staat 's winters volledig blank.

Meer noordwaarts aan de Kortevoren, liggen het «Doorestick» (niet op Velkegem) de «Cleene Doorenhaghe» en de «Doorenhaghe». Zij wijzen ons wellicht op een omtuining met doornen haag (hulst). In het Meetjesland was dit vroeger ook meestal de beste omheining rondom de niet omwalde hoeven. Sporadisch treft men nu nog, hier en daar een doeningje met dergelijke afsluiting aan.

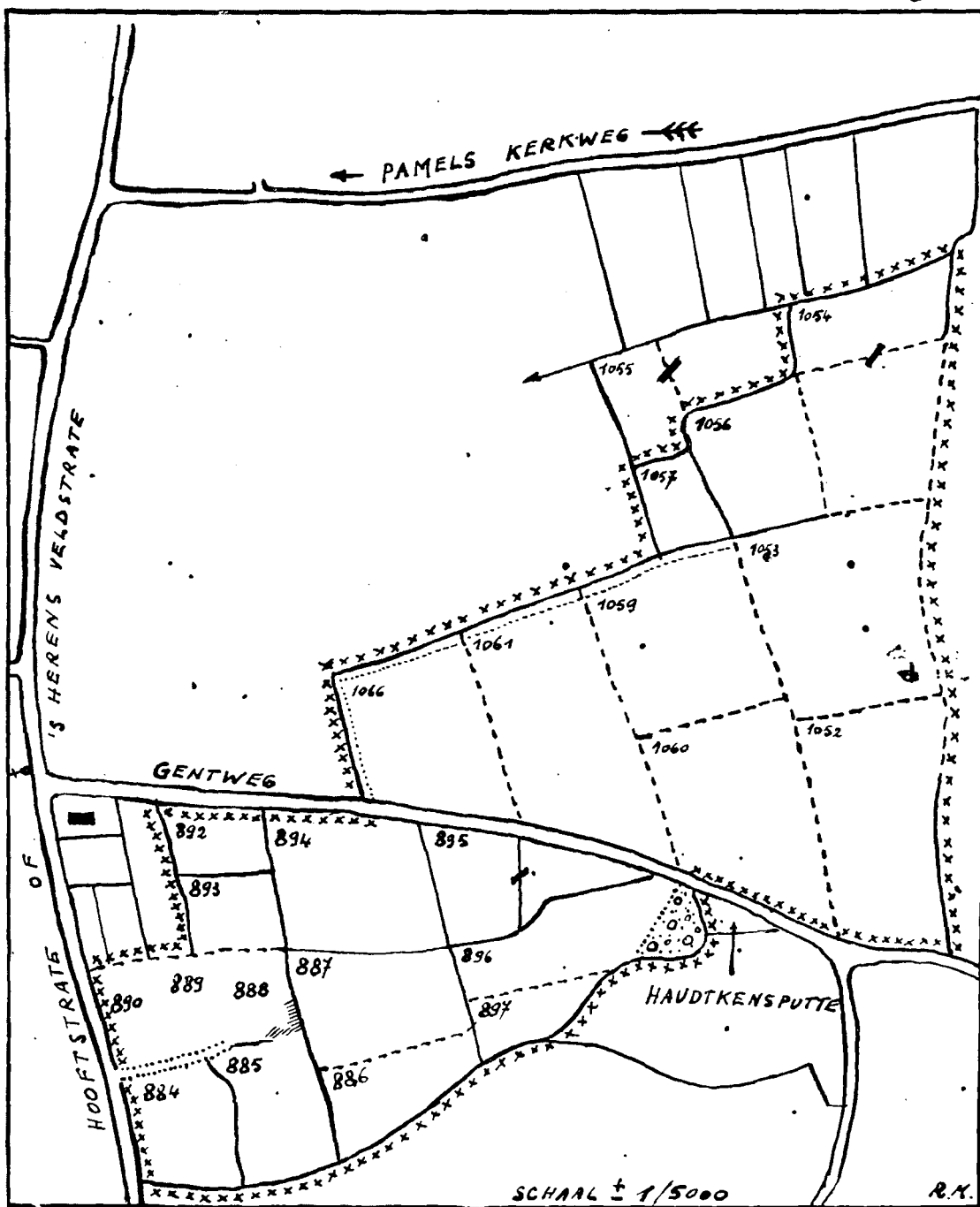
«Berch» is de naam voor het hoogst gelegen perceel van dit besproken gebied. Het ligt nagenoeg op een hoogte van twintig meter. Vandaar af daalt de bodem geleidelijk tot het laagste punt, de Hautkensput, ongeveer tien meter boven de zeespiegel gelegen.

Naast de Berg is de «Daeldries» te vinden. In onze Vlaamse Zandstreek, waar ieder hoekje grond al vroeg nuttig werd gemaakt voor de landbouw was de dries niet de weide ontstaan door de spontane plantengroei op 't rustende land, in drieslagbedrijf. In tegendeel, deze voor enkele jaren rustende gronden werden met gras- of klaverzaad bezaaid. Dit was een meer gegeerd voedsel voor de melkkoeien. Het verklaart meteen ook het groot aantal driesen die soms in een gemeente voorkomen.

Te Ursel vond ik zo naast de «Curtendamdries» (gemeenschappelijk weiland) nog : «Ooghendries (sic !), Cortendries, Langendries, Hofdries, Klaverdries en Driesbilck». Wellicht is deze reeks nog niet volledig. Allen zijn het relikten van tijdelijke weilanden ⁽⁹⁾. Met «Eeckstick» waarschijnlijk een stuk met eiken beplant of omzoomd kunnen wij hier deze rondgang beëindigen.

(8) Te Velkegem in de verkavelingsakt van 624 bomen «den schauwboom gededuceert»

(9) Op dezelfde flank van de heuvel treffen wij nog verscheidene «daeldriesen» aan in dezelfde omgeving.

HET LEEN VELKEGEM OMSTREEKS 1600.

Parcellaire rekonstruktiekaart naar gegevens uit het Metingboek van 1640, de kadastrale platen van de Franse tijd en studie van terrein.

Legende : xxxxxxxx = grens van het leen
———— = beek of grote gracht (binnen het leen)
----- = gewone voor tussen landerijen of prikkeldraad

De nummers zijn deze van mijn fichenstelsel ; zij volgen op de voet de metinge van 1640.

N^r 884 : Bilcxke aan de dreve of Waetergancxken
885 : land
886 : land
887 : land achter de wal
888 : Hooghe mote (met rest van wal)
889 : het Nederhof
890 : partije vivere ende land
891 : behuisde hofstede Marten de Jaeghere
892 : land
893 : land
894 : den Vossenhole
895 : de Carpelsgracht
896 : Quaedenbilck + 100 roeden bos, n° 387 uit het Bosboek (later Ettinghe)
897 : Biesbilcxken (later Hautbilcxke)

N^r 1052 : Eeckstick
1053 : Daeldries
1054 : Den Berch
1056 : Doorenhaghe
1057 : Cleene Doorenhaghe
1059 : Curtevueren
1060 : 't Stick tegenover Hautkensputte
1061 : Bosch ofte Draciboomstick
1066 : land

De kerkweg van Velkegem — althans het laatste stuk ervan — lag, iets te noorden van het leen. Hij loopt er parallel met de Oude Gentweg tot op de Veldstraat en staat in de landboeken als «Pamels Kerkweg» vermeld. Gegevens over de leenhouders, waarover verder, maken een verklaring hier overbodig. Zijn loop naar de kerk is nog bijna geheel te volgen. De laatste paar honderd meters zijn in de vorige eeuw gedempt. Sommige denombrementen zeggen : «hiertoe behoort eenen keerckwech vanden hove te Velkegem totter keercken te Ursele» wat er wel degelijk op wijst dat daar zeker in oude tijden een bebouwing is geweest. Trouwens de leenboeken van 1473 vermelden dit expliciet. ⁽¹⁰⁾. Zij spreken van de waarde van het leen dat nog 18 £ opbrengt na aftrek van de herstellingskosten aan de huizen. Er is mij wederom niets bekend nopens de datum waarop, noch over de omstandigheden waarin dit woonkompleks verdwenen is, hoewel dit vermoedelijk in de 16^e eeuw is gebeurd.

In de denombrementen van dit leen wordt steeds een kleine rente vermeld. Doch daar wij de renteboekjes van deze heerlijkheid niet konden terugvinden (familiefondsen!) kunnen wij het gebied waarover deze rente van drie ponden twaalf schellingen parisis «die diversche laten jaerlicxe ghelden uyt haerlied(er) gronden ligghen(de) inde prochie van Hursele» en die te Bamesse te innen was, niet rekonstrueren. Haar ontstaan zou zij danken aan een «condempnatie van 24^e in hoymaent 1430». ⁽¹¹⁾.

De grootte van het leen bedroeg volgens de denombrementen steeds veertien leenbunders. Optelling van de percelen in het Metingboek van 1640 ⁽¹²⁾ gaf 43 gemeten 54 vierkante roeden en op de verdelingsakt kom ik tot 45 gemeten 113 vierkante roeden, wat dus iets meer is dan 15 bunder.

(10) Zie A.R. Brussel, Rekenkamer, N° 1089 «...et vault le fief paran, rabattu les réparations des maisons 18 £», fol. 180, en N° 1090 «...42 mesures... amaisonnez appelez le cour de Velkegem auquel fief... et vault le fief paran, rabatu le(s) r(e)parations des maisons. 18 Ponden».

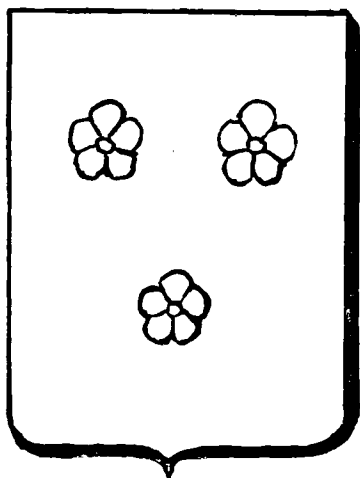
(11) A.R. Brussel, Wetachtige Kamer van Vlaanderen, Denombrementen, N° 3344 Anno 1543.

(12) Wij gebruikten hiertoe de Metinge van 1640 voor het Vrije (bevat Wulfsberge niet). Deze is dubbel opgevat, enerzijds hebben wij het Landboek voor de landerijen en de meersen, anderzijds het Bosboek voor de velden en de bossen. Het oorspronkelijk bosboek van dat jaar is echter slechts in een kopij van 1720 tot ons gekomen. (Zie Fonds Ursel in Rijksarchief te Gent).

II. — DE LEENHOUDERS VAN VELKEGEM

De eerste gekende bezitters waren leden van het geslacht van Pamele.

VAN PAMELE (familie).

Ruwbeeld van het schild, eind 15^e eeuw.
Drie geknopte vijfbladeren (rozen) geplaatst 2-1.
(naar een zegel).

— Anno 1475 — ALAERT VAN PAMELE, als voogd van Margriete Smoors (= de Moor) weduwe van Johan van Pamele.

— Anno 1502 — JACOB VAN PAMELE.

In het fonds «Denombrementen van de Wetachtige Kamer van Vlaanderen», ⁽¹³⁾ een verzameling van meest alle charters getrokken uit «Trésor des chartes de l'ancienne Chambre des Comptes à Lille», waar wij veel gegevens uit hebben geput, vonden wij van hem een charter van 17 oktober 1502. Op het klein rond zwart zegel (2 cm) zien wij zijn wapen afgebeeld : drie geknopte vijfbladeren geplaatst op de normale wijze 2-1. Het Gotisch randschrift was gedeeltelijk afgebrokkeld. Wij lazen : (J)aco(p) van (Pamele). Geen enkel wapenboek geeft enige inlichting over deze familie van Pamele. In de «Grimbergse oorlog» (1141-1159) een weinig betrouwbaar historisch verhaal van de strijd tussen de Brabantse hertogen en de Berthouts aldaar werd een andere heer van Pamele vernoemd. Willem van Pamele : «al wit met drie ruten root» ⁽¹⁴⁾

— Anno 1543 — PIETERKE VAN PAMELE fs WILLEMS

Een denombrement van 6 mei spreekt op zijn naam. Het daaraan gehecht rood zegel was gedeeltelijk plat gedrukt ($\pm$ 2,5 cm). Het had

(13) A.R. Brussel, Wetachtige Kamer van Vlaanderen, Denombrementen, N° 3342.

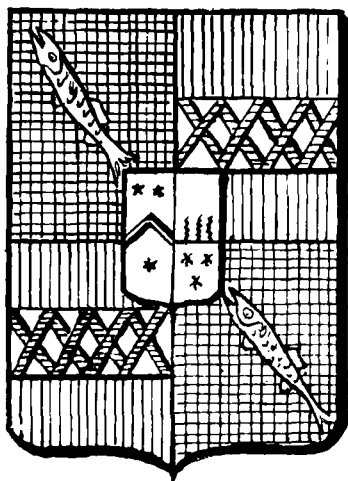
(14) C. P. Serrure en Ph. Blommaert (Gent 1852-1854) ; II, vers 4184.

eveneens een Gotisch randschrift en de samenstelling van het schild was dezelfde. De minderjarige Pieter stond toen onder voogdij van Francies Makereel. Een ander denombrement van de 8^e in wedemaand heeft dezelfde inhoud, doch ⁽¹⁵⁾ draagt geen zegel.

De vermoedelijke nazaten van deze familie van Pamele waren nog grote grondbezitters-landbouwers te Ursel in de 17^e en 18^e eeuw.

Kort daarna blijkt het leen verkocht te zijn aan LIEVEN PETRINS fs MARCS. Een leenboek van de Oudburg van Gent, een 17^e eeuwse kopij van nummer 1091 uit de Rekenkamer te Brussel, bevat randaan-tekeningen die zulks uitwijzen ⁽¹⁶⁾. Doch ook op 1 mei 1565 spreekt een denombrement op zijn naam. Het daaraanhangend bruin-zwart zegel (4 cm) is volledig vervormd en totaal onleesbaar geworden. ⁽¹⁷⁾.

SNOUCK Lieven fs. Pieter. Anno 1579.

SCHILD : Gevierendeeld : 1 en 4 van sabel met een snoek van zilver in schuinbalk (= Snouck) ; 2 en 3 van keel met een dwarsbalk van zilver, getralied (viermaal kruisend) van lazuur (= Steelant) Op het geheel een hartschild. Gedeeld : 1. een keper met drie vijfbladeren geplaatst 2-1 ; 2. doorsneden : 1. drie rechtopstaande figuren ; 2. drie rozen, sterren of vijfbladeren geplaatst 2-1. Dit hartschild is te klein om er de figuren te kunnen op herkennen. (naar een zegel).

HELMTEKENS : een aanzienende snoek tussen dekleden van sabel en zilver. (naar Rietstap).

— Dezes dochter MARGARETHA PETRINS. ⁽¹⁸⁾ bracht door haar huwelijk dit leen en andere in handen van de familie SNOUCK. Zij

(15) A.R. Brussel. Wetachtige Kamer van Vlaanderen, Denombrementen : respectievelijk de nummers 3344 en 3345.

(16) S.A.G. Fonds 7bis, N° 4.

(17) A.R. Brussel, Wetachtige Kamer van Vlaanderen, Denombrementen, N° 3357.

(18) De genealogische inlichtingen komen soms uit volgende werken :

De Hellin : Histoire chronologique des évêques et du chapitre exempt de l'église cathédrale de S. Bavon à Gand (1772) et Supplement (1777).

Baron de Herckenrode : Nobiliaire des Pays-Bas et du Comté de Bourgogne. (= heruitgave van De Vegiano), Gent 1865, et Supplement.

Galilard, J. : Bruges et le Franc, Brugge 1860.

was ook vrouw van Rijvis en Ter Most onder Zomergem, en Wessegem onder Ursel.

Haar tweede echtgenoot LIEVEN SNOUCK († Hulst op 10 september 1584) heer van Doerne (= Deurne), zoon van Pieter en Jacqueline van Steelant, was raadsheer in de Raad in Vlaanderen en later (1580) lid van de fiskale raad van de vorst.

Lievin droeg als wapen dit van de familie Snouck gevierendeeld met de Van Steelants, (2^e en 3^e kwartier), zegt baron de Herckenrode; doch op een denombrement (¹⁹) wel is waar toen zijn zegel «in onge-rede» was. bracht hij zijn cachet (= papieren opplakzegel) en handtekening aan.

Het is een ovaal zegel van 1,5 op 1 cm. De beschrijving van het schild geven wij hier naast de tekening. De beide wapens uit de kwartieren vinden wij voorgesteld in de Sint Michielskerk te Gent op een tafereel onder het orgel. Pieter Snouck overleed op 1 januari 1579 en Jacqueline van Steelant op 18 april 1554. Dit waren zijn ouders. In deze miniatuurvoorstelling van het wapen van Lieven kunnen wij de figuren moeilijk herkennen in het hartschild. Jean Hughes, bedienelijk man voor Lieven van de heerlijkheid van Oostwinkel droeg in 1578 een «chevron (²⁰) accompagné de trois roses». Misschien is dit wel een aanwijzing daar wij in de rechtse helft dit menen te herkennen.

In ditzelfde charter, hiervoor vermeld, van 24 maart 1579, zien wij dat dit leen op haar verstierf na de dood van haar vader, doch dat ook haar man, en voogd diensvolgens, daar ten dele in begiftigd was. Van hieraf zouden wij het leen dus in feite als gespleten dienen te beschouwen, hoewel een definitieve verkaveling maar gebeurde op 25 maart 1669, zegge bijna honderd jaar later.

JOOS ROGIERS, sekretaris van het gedele te Gent, daartoe door de Raad in Vlaanderen op verzoek van Margaretha, inmiddels sinds 1584 voor de tweede maal weduwe, gelast, zal de vijf zesde delen trouwens te koop stellen bij «'t bernen van twee keersen» op 21 april 1592. Zo deed hij ook voor Rijvis onder Zomergem. (²¹).

(19) A.R. Brussel, Wetachtige Kamer van Vlaanderen, Denombrementen, N° 3368.

(20) J. Th. De Raedt : *Sceaux armoiriés des Pays-Bas et des pays avoisinants*. Brussel, Société Belge de Librairie, 1898, 4 delen.

(21) S.A. Gent, Registers van het gedele, reeks 330, anno 1592, beide in de omgeving van folio 148.

Arendt de Bisschop, procureur in de Raad in Vlaanderen stelde in op 57 ponden groten, doch toen de tweede kaars op 2 mei daaropvolgend uitging was het Maximiliaan van Crombeke «die cooper bedeghen was voor 75 £ gr. na diverse verhoghen».

Bij onderhandse overeenkomst werd de eigenlijke bezitter dan toch ARENDT DE BISSCHOP en het resterende zesde bleef Margaretha behouden.

Baron de Herckenrode in «Nobiliaire etc...» en de Hellin in «Histoire chronologique etc...» zeggen beiden dat Margaretha overleed op 15 november 1601.

Het zesde deel van het leen Velkegem

Hun enige dochter LIEVIJNE SNOUCK hield het zesde deel zeker sedert 13 december 1594. ⁽²²⁾. Zij hield het echter in achterleen van Margaretha haar moeder. Ook de lenen Varizele, achterleen van Nevele te Lotenhulle, Rijvis, Ter Most en Hulsbeke behoorden haar toe.

Zij was geboren op 29 juli 1556, stierf op het kasteel van Wez (thans Wez-Velvain nabij Tournai) op 24 maart 1609 en werd begraven in de H. Kruiskapel van de kerk van dezelfde parochie. Haar eerste echtgenoot was Louis Blondeel, heer van Hautbois (°1547 ; x1579 en † 1583).

Als weduwe hertrouwde zij op 11 februari 1585 met LOUIS ALEGAMBE eveneens weduwnaar. Deze, de eerste van de familie Alegambe die het leen Velkegem (1/6) hield, uit hoofde van zijn vrouw, stierf in de abdij van Saint Amand in augustus 1617, tweeënzeventig jaar oud. Hij werd er in de abdijskerk begraven, bezijden de kapel van O. L. Vr. van Scherpenheuvel.

Zijn zoon CHARLES ALEGAMBE volgde hem op als leenman (Tournai °8-9-1588 en er † 25-12-1667). Hij was heer van Bassegem ⁽²³⁾ Cisoing, Varizele, Rijvis, gouverneur van de stad Bari en kommissaris-generaal van deze provincie en Otranto (Koninkrijk Napoli), Koning Filips II schonk hem bij brieven van 14 mei 1641 de titel van ridder. Hij was ook voorman van de Kasselrij van de Oudburg, tweede schepen van de keure en later eerste van het gedeelte te Gent. Hij deed verhef van het leen Velkegem op 24 oogst 1616 ⁽²⁴⁾.

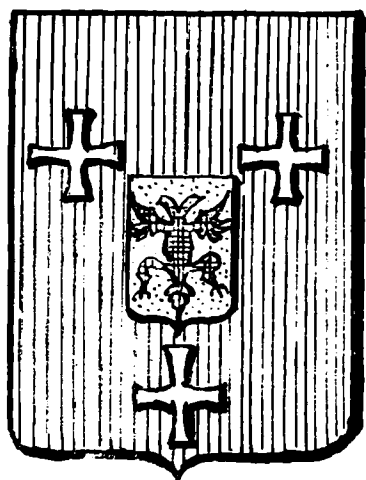
(22) A.R. Brussel, Wetachtige Kamer van Vlaanderen, Denombrementen, N° 3369.

(23) Bassinghien = Bassegem, heerlijkheid onder Kaster op de Schelde in West-Vlaanderen. Cisoing ligt ongeveer 10 kilometer Z.-O. van Rijsel en Z.-W. van Tournai. Er was daar een befaamde vrouwenabdij.

(24) R.A. Gent, Fonds Ursel, N° 550.

ALEGAMBE, barons van Ouwegem, 26 juli 1755.

Graaf van Alegambe, 19 december 1764.

SCHILD : van keel met drie breedarmige kruisen van zilver en een hartschild van goud met dubbele adelaar van sabel.

HELMTEKEN : een uitkomende wildeman in natuurlijke kleur gegordeld en gekroond met eikenloof, houdende in zijn rechterhand een opgeheven knots en links een bijl.

SCHILDHOUDEURS : twee wildemannen in natuurlijke kleur gegordeld en gekroond met eikenloof, houdende elk een knots op de schouder.

(naar Rietstap).

Charles is driemaal gehuwd geweest. Wanneer hij in 1667 sterft was zijn oudste zoon uit eerste huwelijksbed Pierre François (°Gent 22-11-1631) reeds zes jaar te Perugia in Italië overleden. Velkegem viel zo ten deel aan zijn tweede zoon ANTHONIUS ALEGAMBE (zeker al in 1664) die ook heer van Bassegem, Varizele, Beaumont en Rijvis werd.

Hij kocht nog de Baronnie van Ouwegem in 1682, doch overleed op 19 juni 1708, zonder nakomelingen. Op 25 maart 1669 werd tussen Lauwereyns Bernaerts en hem een verkavelingsplan opgemaakt in de verhouding van vijf zesden tegen één. (24). De volledige leenbodem werd in prijzij genomen en in zes kavels verdeeld. De percelen werden zo samengevoegd dat zij in bodemwaarde en grootte ongeveer elk 170 ponden groten bedroegen. Van de bomen werd een afzonderlijke prijzij gemaakt. Er stonden er immers 624. De som van deze waardig afgekapte te worden bedroeg 27 £ 15 sch. 8 gr. 2 den. en deze in groei 32 £ 14 sch. 2 gr. en dit per kavel genomen. De totale waarde van de grond bedroeg 1025 £ 18 schellingen 5 den.

CHARLES ALEGAMBE, (°27-3-1674 en † 21-1-1758) zoon van Filip en Katharina Anna Volckaerts erfde de Baronnie van Ouwegem te samen met Bassegem, Velkegem, enz... van zijn kinderloze oom Antonius bij diens dood in 1708. Hij was ook baron van het Heilige Roomse Rijk, en heer van Mortagne na de dood van zijn broeder Frederik Filips in september 1692; deze immers kwam door een ongeluk om het leven, hij werd door een vallende steen bij een aardbeving gedood. Op 7 september 1707 was hij in het huwelijk getreden met Christine Ernestine Wouters († 8-7-1750) dame van Volkegem bij Oudenaarde.

SCHILD : van azuur met een voor driekwart gedraaide tornooihelm van goud, gevoerd van keel (Burggravenhelm). Schild getopt door een burggravenkroon.

HELMTEKEN : een uitkomend Morenborstbeeld, omwonden van zilver met oorhangers van hetzelfde.

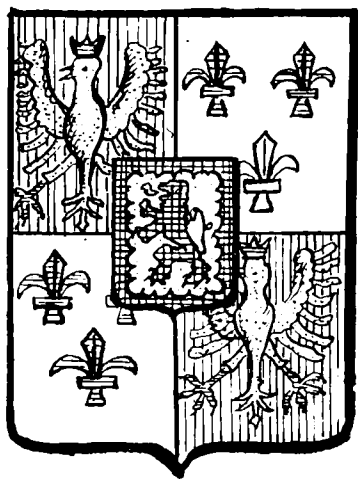
SCHILDIHOUDERS : twee leeuwen van goud geklauwd en getongd van keel. (naar Bruges et le Franc). Een papieren opplakzegel van hem vertoont een ovaal schild. De aanziende leeuwen houden dit bij middel van oortjes vast. (Ursel 550).

Het was FRANCOIS HUBERT JOSEPH, burggraaf VAN NIEULANT DE POTTELSBERGHE, baljuw van de stad en van de Oudburg van Gent, aldaar gehuwd op 21 september 1747 met Françoise Josephie Alegambe, de dochter van Charles, hiervoren vermeld, die het leen bezat causa uxoris. Zijn vrouw immers erfde dit leengoed bij de uitgroting in het sterfhuys van haar vader op 15 december 1758. Lang is hij echter geen leenhouder van Velkegem geweest. Burggraaf van Nieulant wou reeds enkele van zijn lenen te Knesselare en te Ursel verkopen blijkens een aanvraag op 24 april 1760. ⁽²⁴⁾.

JACQUES JOSEPH ORATIUS RODRIGUEZ DE EVORA Y VEGA, een verre nazaat van de Spanjaard Emmanuel, die in 1586 in Antwerpen handel kwam drijven, baron van het Land van Rode, kocht in elk geval het leen Velkegem (1/6) op 27 augustus van hetzelfde jaar. Hij woonde te Gent en deed (zie Gedele) verhef ervan de 29^e. De koopsom bedroeg toen 210 Ponden 1 schelling groten; doch na een vergissing (geen aftrok van de houtprijzij) bedroeg dit slechts 159 Ponden 1 schelling meer. ⁽²⁴⁾.

Bij het overlijden van Jacques Oratius (31-8-1779) erfde zijn broeder PHILIPPUS CHARLES Rodriguez de Evora y Vega als feodale hoir dit stukje leenbodem; hij verhef het op 26 november nog van datzelfde jaar en stierf kort nadien op 25 januari 1787. ⁽²⁵⁾.

(25) Zijn lijksblazen staat afgebeeld in : Graf- en Gedenkschriften der Provincie Oost-Vlaanderen, onder Bottelare N° 17, blz. 54.

SCHILD : Gevierendeeld . 1 en 4 van keel met adelaar van goud, gebekt, gepoot en gekroond van azuur (= Vega) ; 2 en 3 van zilver met drie lielen met afgesneden voet van azuur (= Aronio) ; over alles heen een hartschild van goud met een leeuw van sabel met uitgeschulpte zoom van hetzelfde. (= Land van Rode).

SCHILDDEKKING : een mantel van keel, gevoerd van hermelijn en getopt door een prinsenkroon.

SCHILDHOUDERS : twee aanzijnde leeuwen van goud getongd en geklauwd van keel.

DEVIES : In Domino spes mea (God is mijn hoop).
(naar Rietstap).

Het is GERARD FRANCOIS, Rodriguez de Evora y Vega die het leen gekregen van zijn vader zaliger verheft op 28 februari 1787. Hij sterft te Gent in januari 1792. (24).

Weer kort daarna, juist voor de Franse Omwenteling van het einde der eeuw, werd het leengoed op 27 januari 1792 de laatste maal verheven. Dit door Olivier Jan de Smet, notaris te Gent. Bij akte van procuratie was hij machtig over FRANCOISE Rodriguez de Evora y Vega (26-1-1792) en als bedienelijk man aangesteld. (26).

De liggers van het kadaster van 1810 vermelden deze vrouw als eigenares van de bewuste percelen sectie C nrs 243, 246 en 247 .

De vijf zesden van het leen na de splitsing

Toen JOOS ROGIERs dit leen in naam van de weduwe Snouck (= Margriete Peterins fs LIEVEN) te koop stelde bleef Arendt de Bisschop de uiteindelijke in bezitnemer. Dit geschiedde zoals hoger gezegd op 4 mei 1592. Zij liet toen ook de vijf zesden van het leen Rijvis verkopen. Het denombrement N° 5369 zegt ons daar iets meer over. Het is Arendt de Bisschop machtig over Cathelijne Pil, (weduwe van JOOS PETRINS), moeder en borg van Margriete Petrins, haar dochter gewonnen bij Joos vernoemd, die dan dit leen houdt : namelijk de vijf zesde delen. Het betreft hier dus wel degelijk een tweede Margriete Petrins.

(26) R. Gent, Fonds Ursel, N° 550, Denombrement van 29 jan. 1792.

Hetzelfde charter herhaald de koop hierboven vermeld en zegt dat het overige zesde aan Lievijne Snouck toebehoort.

In 1610 vinden wij een pachtkontrakt van «Thomaes van WINCKELE in huwelijke hebbende Margriete Peterins (de tweede), over hem en in vervanginghe van zijn medeproprietarissen vande goede ende leene ghenaeamt tghoetken te Velkeghem». Die mede ondertekenende propriëtaris is hier Arendt de BISSCHOP. (24).

Het landboek van 1640 geeft als eigenaars, onverdeeld, MARGRIETE CLARA en PIETER LETTAERT (5/6) samen met Charles Alegambe (1/6).

Op 16 september 1650 hebben wij dan nog een denombrement van Pauwels van Loo, bedienelijk man over Margriete Clarra Lettaert, erfgename van Pieter haar broeder. (27).

Volgens een «Recueil», nummer 6 uit het fonds Oudburg te Gent waarin een tafel van het verdwenen leenboek van 1664 voorkomt, was JAN BAUDUYNS leenhouder. Doch hij was alsdan uitvoerder van het testament van Margriete zoals blijkt uit een denombrement van 2 januari 1665. (28).

Op 25 maart 1669 zien wij LAUREINS BERNAERTS als opvolger ten sterfhuize van Margriete Clara Lettaert optreden in de verkavelingsakt. In 1678 vonden wij reeds zijn erfgenamen vermeld. In 1697, en wellicht van vroeger, was de FAMILIE DE CONINCK in het bezit gekomen van deze leenbodem. Zij bleef er eigenares van tot na de Franse Revolutie.

In de liggers van het Kadaster van de gemeente Ursel van 1810 vinden wij de rentenier De Coninck als bezitter van de nrs sectie C : 170, 172, 173, 197-204, 245, 254, 255, 255bis, 256, 257 en 258.

De enkele gegevens over de pachters welke wij bezitten willen wij hier ook nog vermelden hoewel wij weten dat zij zeer onvolledig zijn.

De eerste ons bekende pachter is Jan van Wilst, wiens eerste pachtinging op 20 december 1595 na de troebelen. In december 1610 vernieuwt hij zijn pachtkontrakt voor negen jaar. Wij zien er in dat het Kerstdagpacht is en dat hij het volledige leen in pacht heeft. Hij was het «die noch gheduerende de intestine oorloghe tvoorseyde leengoet heeft begonst te egghe(n) ende (tot) culture te brenggen, zonder ter causen van enighe beteringhe die in tvoors(eyde) land door tlanghe rusten ende

(27) A.R. Brussel, Wetachtige Kamer van Vlaanderen, Denombrementen, N° 3375.

(28) A.R. Brussel, Wetachtige Kamer van Vlaanderen, Denombrementen, N° 3376.

niet culture en zoude moge gheweest zijn, nochte oock van eenigh tailliehout...; ...ende dat tvoors(eyde) taille ofte slachaut al ghewassen was ende overstaen van ordinaire jaeren datmen tselve hadde behooren te cappen indien de troublen zulcks niet en hadden beledt».

Vanaf 1759 heeft Guillaume Steyaert het zesde deel in pacht telkens voor perioden van zes jaar. Vanaf 20 februari 1780 wordt hij opgevolgd door Pieter Standaert fs Jooris tot de Franse tijd met zes en negen jaarlijkse pachttermijnen. Van 1796 ontmoeten wij zijn zoon karel.

'n Lapje grond is weer een historie rijker. Veel echter kan aan deze studie nog worden aangevuld. Wij noemden ze daarom een bijdrage. Wij gebruikten slechts de meest voor de hand liggende bronnen, die wij in voetnoten hebben aangegeven. Stellig zou een doorpluizen van het griffiearchief ons nog met vele details belonen. Dit is echter een te omvangrijk werk om in een korte tijdspanne te volbrengen. Wij hebben deze studie meer aanzien als een deelke van een onderzoek naar de leenroerigheid te Ursel in het algemeen, die wij op touw hebben gezet. Dit kan voor een leen, dat waar de andere gehouden werden van de Burg van Brugge, het leenhof van het Land van de Woestijne of dat van Wessegem, hier een unicum bleek te zijn door zijn afhankelijkheid van de Oudburg van Gent.

Roger Emiel MOELAERT

Allerzielendag 1963.

DE GENTSE SCHEPENHUIZEN VOOR HET MIDDEN VAN DE XIVe EEUW

Er is nog geen aparte bijdrage geleverd betreffende de schepenhuizen van Gent in de Middeleeuwen. Weliswaar hebben enkele geleerden als F. De Potter, V. Fris, Van den Bemden, A. Heins, N. De Pauw, e.a. terloops in een of andere korte studie een of ander schepenhuis of een aspect ervan enige aandacht gewijd, van een globaal overzicht was er echter nooit sprake.

Met deze korte bijdrage hebben wij gepoogd een overzichtelijke en critische schets te leveren betreffende de Gentse schepenhuizen vóór het midden van de XIVe eeuw, een onderwerp dat echter de moeite loont nog verder uitgediept te worden.

DE GENTSE SCHEPENEN

Voor het eerst is er in de bronnen sprake van eigen Gentse schepen in 1162 ⁽¹⁾. Men mag echter aannemen dat zeker in 1127 en waarschijnlijk zelfs op het einde van de XIe eeuw deze schepen reeds binnen de Poort van Gent fungeerden. ⁽²⁾. Voorheen was de Poort, die binnen de Casselrij van de Oudburg was gelegen, onderworpen aan de schepenbank van de Oudburg, die werd voorgezeten door de burggraaf, 's graven vertegenwoordiger ⁽³⁾. Mettertijd concentreerden de eigen Gentse schepen én de rechterlijke én de bestuurlijke én de financiële macht over de stad in hun handen ⁽⁴⁾. Zij vormden van bij hun ontstaan tot in 1301 een groepering van nu eens XXVI dan weer van XXXIX lieden. De

(1) F. Blockmans. Stadspatriciaat p. 455.

(2) H. Pirenne. *Constitut. urbaines* p. 58 ; F. Blockmans o.c. 329.

Over de Poort van Gent, cfr. M. Gysseling. *Gent's vroegste geschiedenis* p. 25 en vgd.

(3) F. Ganshof. *Recherches* p. 61-62.

(4) F. Blockmans. o.c. p. 336-337.

XXVI vormden twee schepenbanken van elk 13 personen. Op de ene zetelden de eigenlijke schepenen, op de tweede wat men noemde : de raadslieden. De XXXIX vormden drie banken van elk 13 schepenen die afwisselend eigenlijke schepenen werden, daarna raadslieden en tenslotte «ijddelen», «vaghes» of «vacui» (⁵).

Dank zij de tussenkomst van de Franse koning Filips IV zetelden in het begin van de XIVe eeuw voortaan twee banken van elk 13 schepenen. De schepenen van de eerste bank werden genoemd : schepenen van de keure, deze van de tweede bank : schepenen van gedele. Deze laatste werden ook genoemd : schepenen van gedele en paysieres. (⁶).

DE OUDSTE GENTSE SCHEPENHUIZEN

Voor het eerst is er van een schepenhuis sprake in 1275 (⁷). Het is echter onmogelijk dit schepenhuis te lokaliseren. Wij weten nochtans dat de Gentse schepenen gewoonlijk de zaken van stad en gerecht behandelden «in quadrvio praetorii apud sanctum Johannem». Wij weten ook dat wanneer de graaf of zijn vertegenwoordiger, de burggraaf, zelf in een geding wilde ingrijpen, de schepenbank zetelde tussen de St. Veerlekerk en het Gravensteen. (⁸). Maar dat is ook alles, op de veel latere vermelding na van «in de vierschare up scepenhuus». (⁹). In andere bescheiden o.m. van 1298 en 1306 is er alweer sprake van een schepenhuis maar ook hier ontbreken de gegevens om dit schepenhuis, dat misschien dat van 1275 was, ergens te situeren. (¹⁰). In de Gentse stadsrekeningen van het schepenjaar 1314-15 komt de vermelding voor «up scepenhuus ende upter

(5) F. Blockmans o.c. p. 332-333 ; Vuylsteke. Oorkondeboek van de stad Gent. Uitleggingen p. 7 ; Memorieboek van de stad Gent, p. 5.

(6) Vuylsteke. Rekeningen van de stad Gent, I, 81.
N. Depauw. Rekeningen van de stad Gent, II, 155 ; Blockmans o.c. 371-372 ; Memorieboek van de stad Gent, p. 7.

(7) Rysel. Arch. Département. Nord. Chambre des comptes. B 1561 fol. 95 v°, 96, n° 327.

(8) «causae oppedi et placita non tractabuntur nisi apud sanctum Johannem in quadrvio praetorii, nisi forte comes in propria persona, vel castellanus vice ipsius, de aliquo sublimi negotio tractare voluerit : tunc enim scabini ad eum debent accedere, et inter capellam sanctae Pharaïldis et urbem comitis, de causa proposita tractare». M.A.E. Gheldhof. Histoire de la ville de Gand etc. p. 230 ; F. Blockmans. Een patricische veete te Gent, p. 660.

(9) Vuylsteke. Rek. II, 783 ; Blockmans o.c., 653.

(10) N. Depauw, 't Besouc 2 ; Blockmans o.c., 653-651-657.

Paysieres huus». En meteen worden we ingelicht over het bestaan te Gent van twee schepenhuisen, ongetwijfeld dit van de keure en dat van gedele wat bevestigd wordt door enkele regels uit de rekeningen van het schepenjaar 1321-22 ⁽¹¹⁾. In deze stadsrekening wordt er eveneens gewag gemaakt van een nieuw schepenhuis op de Hoogpoort. ⁽¹²⁾. Van de drie thans vermelde schepenhuisen kennen wij nu reeds de ligging van één ervan nl. dit gelegen op de Hoogpoort. ⁽¹³⁾. Een paar laconieke regels uit de stadsrekeningen van 1322-23 geven ons tevens het bestaan aan van een schepenhuis «up de Plache». ⁽¹⁴⁾. In het eerste kwart van de XIVe eeuw waren er dus vier schepenhuisen te Gent waarvan er een stond op de Hoogpoort en een ander op de «Plache». Deze huizen waren nieuwe schepenhuisen. Waar stonden nu de twee anderen?

HET SCHEPENHUIS AAN DE VOET VAN HET BELFORT

In de stadsrekening van 1321-22 krijgen wij een spoor van een oud schepenhuis : «ontfingen dontfangers van Mase den Ont. van huse ende erven, dat men hiet scepenhuus, naest Jan van Valenchine was, met al den ghelagen diere toe behorden van voren tote bachten an Dieder. huus Van Huse was». ⁽¹⁴⁾. Verder vernemen we uit de stadsrekening 1322-23 : «... J. Will. Sone Die den Dievelbant van den rechte dat sijn vader adde ant huus in de Calttesteghe bachten scepenhuus was, daer J. Tolvin inne plagh te wonene». ⁽¹⁵⁾. Enkele bescheiden verduidelijken nog beter de ligging van dit schepenhuis : «Huus dat men heet den Hondt, dat wilen was scepenhuus staende bi den Beelfroote». ⁽¹⁶⁾. «Een huus ant Beelfroit up den houc, jeghen Jan van Roden, dat men heet ser Willems Craenkins, tusschen den huus dat men eedt «den Hond» an deen sijde...»

(11) Vuylsteke. Rek. I, 36-162-168. Zie ook 1323-24. Rek. I, 351. In de bescheiden van de tijd worden talrijke benamingen gegeven aan de schepenhuisen nl. «thuus», «thuus van der kuere en van gedele», «payserres huus», «scepenhuus van der kuere» en «scepenhuus van gedele». Dit laatste is synoniem van het «payserreshuus». Vuylsteke. Rek. II, 980-926-866-867-795 ; Depauw Rek. III, 48-108.

(12) «int niuwe scepenhuus up dOge Port» en «dit es de cost van den werke ant niuwe scepenhuus». Vuylsteke. Rek. I, 182-183.

(13) «.. tot up te Plache vor scepenhuus». Vuylsteke. Rek. I, 276.

En «van 2 husen ende erven bachten scepenhuus an de Plache». ib. R. I, 255.

(14) Vuylsteke. Rek. I, 139.

(15) Vuylsteke. Rek. I, 258.

(16) Stadsarchief Gent. J. B. K. 1380-81. fol. 21v^o.

«den Hondt» zo genaamd naar zijn eigenaar Thomas den Ont, handelaar in zijden stoffen. Vuylsteke. Rek. I, 352.

(¹⁷). «van de burnepitte te rumene vor scepenhuus». (¹⁸) Het oud schepenhuis en schepenhuis van de keure stond dus aan de voet van het Belfort, voor de welput en tussen de Kattesteeg en de straat die naar Ten Pitte leidde. Een bijzonder groot gebouw is dit blijkbaar niet geweest. (¹⁹).

HET OUD SCHEPENHUIS VAN GEDELE IN DE MUNTE

In de stadsrekening van 1348-49 is er, in tegenstelling met het nieuw «paysrerreshuus» ook sprake van een «oud paysrerreshuus» (²⁰). In een korte historische bijdrage betreffende o.m. het schepenhuis van gedele situeerde M. Van den Bemden dit oud schepenhuis van gedele binnen «het hof van de Oude Halle» (²¹). Als bewijsgrond voor zijn bewering : les dépendances de cette cour (hof) comprenaient un bâtiment nommé «lscepenhuus van ghedeele» ou «paisiereshuus» lequel à juger de la juxtaposition des locaux, ainsi que d'établissements semblables en d'autres communes a dû antérieurement servir au magistrat gantois de «camere» et de «vierscaere» ordinaire», (²²) verwijst de heer Van den Bemden naar bladzijde 1 v° van het Erfelijk Cijns of Renteboek van de stad Gent (²³). Op genoemde pagina is nu met geen woord of punt iets te vernemen over de oude Halle, laat staan van een schepenhuis van gedele binnen het domein van genoemde Halle. Dat de Heer Van den Bemden niet bepaald zeker was van zijn stuk bewijst trouwens een deel van zijn bewering als «la juxtaposition des locaux» «ainsi que d'établissements semblables en d'autres communes». Dat de «Halle» o.m. door de Gentse magistraat, speciaal door de stadsontvangers werd gebruikt laat geen twijfel over. Uit de stadsrekeningen vernemen wij dat inderdaad «scepenen

(17) Stadsarchief Gent. Act. en contr. 1387-88 fol. 67v^o.

(18) «van de burnepitte te rumene vor scepenhuus» en «van de burnepitte vor Belfort» Depauw. Rek. I, 506 ; Vuylsteke. Rek. I, 178. De burnput of welput waarvan hier sprake was een van de vier bekende welputten binnen de kuip van Gent, n.l. aan het Belfort. Ten pitte aan het kerkhof van St. Niklaas, op de Zandberg en op de Kalandeberg.

(19) Cfr Bulletin der maatschappij van Gesch. en Oudh. te Gent, 5^e jaar, 1897, p. 16 en vgd. en 67 en vgd.

(20) Depauw. Rek. III, 393.

(21) De Oude Halle was gelegen voor een klein deel op de Hoogpoort, voor een groot deel op de Plaetse tot bij het Belfort. De Heer Van den Bemden heeft waarschijnlijk de mening van A. E. Gheldhof desbetreffend overgenomen.
A. E. Gheldhof o.c.

(22) Bulletin der Maatsch. o.c. p. 127.

(23) Stadsarch. Gent. Erfelijk Renteboek fol. 1 v°.

ende die met hem waren daden up den dagh dat men ter hallen rekende» (24). In de Halle werden bovendien de stadsrekeningen voorgelezen aan de commissarissen van de graaf. Er werden dus op de Halle door schepenen, hoofdmannen en ontvangers, bijgestaan door stadsklerken bepaalde stadszaken afgehandeld. (25). Maar daarom was de Halle nog geen schepenhuis, of een bijgebouw ervan. Dat de Halle of een bijgebouw ervan zoals de Heer Van den Bemden beweert, vroeger ook voor schepenhuis heeft gediend, is mogelijk (26) maar daarvoor zijn geen authentieke onweerlegbare bewijzen voorhanden.

Indien het schepenhuis van gedele niet binnen het domein van de oude Halle was gelegen waar stond het dan wel? In het Erfelijk Renteboek van de stad is er sprake van «Paysierreshuus ende dat men heet de «Nachtegale». (27). Reeds in het schepenjaar 1314-15 kocht de stad aan Jan Utendale ser Willemssone een half huis in de Nachtigale (28). Verder vernemen we nog dat de stad in het schepenjaar 1330-31 bepaalde ontvangsten opstreek van «de Nachtegale». (29). Waar stond echter dit Paysierreshuus? In de stadsrekening vonden wij volgende passus: «ontfaen van der achterstellen terst in de Munte an paysieres huus ende der voren». (30). En in het Erfelijk Renteboek: «somme van der renten in de Munte an pays(ieres) huus ende der voren van den Stegheskine». (31). En nu staat in de stadsrekening van 1330-31 onder de rubriek: «teersten ontvingen dontvangers van der renten omtrent scepenhuus, in de Munte...» o.m. de vermelding: der kelrehure in de Nachtegale». (32). Het oud Pay-

(24) Vuylsteke. Rek. I, 64; Depauw. Rek. III, 113-383. Zij rekenden echter ook in «scepen Camere» op het schepenhuis. ib. R. III, 113-114.

(25) De Potter. Petit Cartulaire 326-328.

Ook in andere tehuizen als in het Huis 'Ter Sickelen, ten hutz van sommige stadsklerken werden door de Gentse magistraat zaken bedisseld. Cfr. P. Rogghé, De Gentse Klerken, p. 42.

(26) In een bescheid van de XVe eeuw is er sprake van een «paisierreshof» dat men heet «Scuttershof», en dat achteraan de Halle was gelegen. Had dit iets te maken met een oud «paisierreshuus» dat in de buurt stond? Wij weten het niet. Cfr. Stadsarchief Gent. Jaarregisters 1416, fol. 140.

(27) Stadsarchief Gent. Erfelijk Renteboek p. 27.

(28) Vuylsteke. Rek. I, 84.

(29) Vuylsteke. Rek. II, 735. Ook in 1345 beschikte de stad over geld gewonnen op de «Nachtegaal». Depauw. Rek. II, 465.

(30) Depauw. Rek. I, 139.

(31) Stadsarchief Gent. Erfel. Renteboek fol. 1 v°.

(32) Vuylsteke. Rek. II, 735.

sierreshuus dat men heet de Nachtegale stond dus in de Munte voor een steeg. Precies situeren waar het stond is onmogelijk. Het kon staan voor de Stooftsteeg of voor de Breidelsteeg ⁽³³⁾ voor zover we geen rekening houden met de watergangen naar de Leie die er zeker in de Munte waren.

HET EERSTE SCHEPENHUIS OP DE PLAATS

Noch het schepenhuis aan het Belfort, noch dat in de Munte, beide nog in gebruik genomen in de eerste helft van de XIVe eeuw, waren blijkbaar wat in het reeds genoemde Erfelijk Renteboek van de stad genoemd wordt het eerste schepenhuis. Dit renteboek deelt ons inderdaad mede dat de stad nog in het midden van de XIVe eeuw bepaalde gebouwen verhuurde. Er staat o.m. geschreven : «dEerste scepenhuus met allen den ghelaghen diere toebehoeren, item de huse daer neffens an de plaetche». ⁽³⁴⁾ De vermelding van «de huse daer neffens an de plaetche» laat niet toe dit eerste schepenhuis te vereenzelvigen met dit aan het Belfort of dat in de Munte. Daar komt bij dat de stad dit eerste schepenhuis verhuurde op een ogenblik dat het schepenhuis aan het Belfort reeds jaren verkocht was aan Thomas den Ont. ⁽³⁵⁾ Waar stond nu precies dit eerste schepenhuis dat mogelijks ook dat van 1275 was?

Het Erfelijk Renteboek deelt mede dat het paalde aan huizen die op «de Plaetse» stonden, n.l. «daer neffens an de Plaetche». Wij kennen enkele eigenaars of bewoners van sommige huizen ⁽³⁶⁾, maar deze huizen kunnen wij niet lokaliseren.

Het eerste schepenhuis kon echter niet staan ten noorden van de westzijde van de Plaetse waar het nieuw schepenhuis van gedele stond.

(33) Gijsseling. Gents vroegste Gesch. p. 50-41. Noch in de jaarregisters van de keure noch in het wezenboek van de stad is een spoor van de «Nachtegale» te vinden.

(34) Stadsarchief Gent. Erfelijk Renteboek, fol. 27.

(35) Het Paysersreshuus in de Munte werd in 1344-45 afgebroken. Depauw Rek. II, 439-440. De stad deed echter in 1348-49 nog werken uitvoeren. ib. III, 394.

(36) «van Joncf. Avesoeten Kalewarts van den huus an de Plaetse» — «van Lievin van sente Baves van den huus daernaest» — «Gillis Desmet an de Plaetse» — «van de huus daer men wissel in hilt an de Place» — «thuus an de Plache daer I. de scrivere in woent ende thuus daer Jacob van Moerstraeten in woent». Depauw. Rek. I, 131-218-362-506 ; «... II. wedue van Wettre, van den drie deelen van 2 huzen ende erven bachten scepenhuus an de Place». Vuylsteke. Rek. I, 255 ; «den 3 deelen van den huus an de Plaetse bachten scepenhuus, van H. Scelpen, ib. II, 735.

(³⁷). Wij vermoeden dat het stond naast het nieuwe schepenhuis van gedele dat wellicht gedeeltelijk en mettertijd het eerste schepenhuis heeft opgeslorpt.

HET NIEUW SCHEPENHUIS VAN DE KEURE OP DE HOOGPOORT

In de stadsrekening van het schepenjaar 1321-22 is er sprake van een nieuw schepenhuis aan de Hoogpoort. (³⁸). Daar we uit dezelfde stadsrekening vernemen dat de stad de verhuis inzette van het oud schepenhuis van de keure aan het Belfort naar het nieuw schepenhuis aan de Hoogpoort en we tevens uit andere gegevens vernemen dat er een schepenhuis van gedele bestond op de Plaetse, kan dit nieuw schepenhuis aan de Hoogpoort niets anders zijn dan het nieuw schepenhuis van de keure. (³⁹). Uit de vermelding van tal van aangekochte huizen en erven, alle gelegen binnen de ring van de «Plaetse», de Hoogpoort, de Pitsteeg en de Nuwelsteeg moet worden afgeleid dat de Gentse schepenen met deze onteigeningen een groots opzet wilden dienen. (⁴⁰).

(37) «Van upte Plache an dAlle tote vor P. Van Bassevelde» en «van scepenhuus van Ghedeele tote vor P. van Bassevelde». Vuylsteke. Rek. I, 279. Zie ook ib. 308 ; «up de Plache vor scepenhuus». ib. Rek. I, 370 : «up de Plaetse voer nieuwe pasiereshuus». Depauw. Rek. III, 443.

(38) Vuylsteke. Rek. I, 183-182.

(39) Zie nota 37 en Vuylsteke Rek. I, 186.

(40) — «ghaven dontfangers sor Symons Papen kindren, van huse ende erve dat men hiet in den Drake».

— «Jac. Van der Linden van den 2 deelen van huus ende erven up dOge Port, dat men hiet Cardeloot».

— «Symoens wedue van den Riede ende hare kindren, van den derdendele van huse ende erven up dOge Port, dat men hiet Cardeloot met 40 s. par. ervelicke staende upte naeste hofstede, daer Jacob Hots huus uppe staet».

— «Pietren van Merren, van alf den huus ende erven bachten Cardeloot was, daer wilen wonende was Joes van den Spriete».

— «Ph. van Landeghem, van der andre helft van den huus zonder derve... Ende ute deser alven hofsteden ghaet 30 s. par tjars, die de stede heft bewijst upte hofstede naest scepenhuus, daer Jac. Otte uppe sit». Vuylsteke R. I, 191-192.

— «H. Wedue van Wettre, van den drie deelen van 2 husen ende erven bachten scepenhuus an de Plache». Ib. R. I, 255.

— «miere vrouwe van Welle voor hare bilevingen die soe heeft bachten scepenhuus van der kuere...» R. II, 795.

— «... Vaernewijc ende diere partien 32 p. gr... van hare deele van huse en herve naest scepenhuus». R. II, 1011.

Van al deze huizen werd er een nog hetzelfde jaar afgebroken. Het betrof «De Drake» op de Hoogpoort. ⁽⁴¹⁾. Nu is het ondenkbaar dat het nieuw schepenhuis alleen uit «de Drake» bestond, vermits hetzelfde jaar het oud schepenhuis werd verkocht en andersdeels men dat jaar nog «de Drake» moest afbreken en aan de nieuwbouw beginnen. Ongetwijfeld was er op de Hoogpoort naar de hoek van de «Plaetse» toe reeds voor 1321-22 grond beschikbaar en het is jammer dat de stadsrekeningen van het einde van de XIIIe eeuw af tot 1321-22 op deze van 1314-15, 1316-17, 1319-20 na die dan nog onvolledig zijn op het stuk der voor de stad uitgevoerde werken, verloren zijn gegaan. Men mag echter aannemen dat de bouw van het nieuw schepenhuis van het oosten naar het westen toe is begonnen en met de jaren, vooral in de XVIe eeuw, is voortgezet geworden.

Reeds in het schepenjaar 1321-22 werd aan het nieuw schepenhuis flink gewerkt. Een paar vloeren werden gelegd op een schepenkamer en in een doorgang. Glaswerken werden uitgevoerd. Het volgende jaar bestond het schepenhuis reeds uit een schepenkamer, een zaal «waar de raed plegt te sittene», een zolder waar een klerk zich met schrifturen bezig hield. ⁽⁴²⁾. Met de jaren vergrootte het schepenhuis van de keure. In 1352-53 werd een buffet ingericht in een nieuwe kamer «besiden scepenhuus». ⁽⁴³⁾. Andere werken werden uitgevoerd «voer den nieuwen kelre ende voer ende besiden scepenhuus». ⁽⁴⁴⁾. En de volgende jaren werd er voortgewerkt. ⁽⁴⁵⁾. In het schepenjaar 1354-55 beschikten de schepenen

— «Janne van Antwerpen van enen huus dat hi der stede vercochte in de Nuwelsteghe naest Marien Paescdages. Depauw. R. I, 83.

— «van Joncf. Avesoeten Kalewarts van den huus an de Plaetse. Van Lievin van sente Baves van den huus daer naest». Ib. R. I, 131.

— «den 3 deelen van den huus an de Plaetse bachten scepenhuus, van H. Scelpen». R. II, 735.

Men kan constateren dat reeds voor de onteigening van genoemde huizen er reeds een schepenhuis bestond zo op de Hoogpoort als op de Plaetse.

— «van W. den Puur, van de kelkuren onder scepenhuus up dOge Port ghedurende tote Kerstavonde». «van oude balken te slepene van over 's Gravenbr. tote upte Plache vor scepenhuus. Vuylsteke. R. I, 140-276.

(41) Vuylsteke. Rek. I, 181-204-205.

(42) Vuylsteke. Rek. I, 186-277-351.

(43) Vuylsteke. Rek. II, 852. Dit was wellicht in het «huus» dat Jacob Otten had toebehoord. «Ghaven dontfangers Jac. Otten, voor sinen huus naest scepenhuus». Ib. R. II, 705.

(44) ib. II, 856-858. Het «scepenhuus» was reeds bemeeubeld met kasten, lectrines en Atrechtse tapijten. ib. R. II, 852 — I, 493.

(45) «tusschen scepenhuus ende Tolvins» — «an scepenhuus van de keure enden muur daer besiden». ib. II, 924-925.

in hun nieuw tehuis nu ook over een «scerewetterscamere» of «politiekamer, (46) een «camere van den ontfanghe ende ter rekeninghe». (47). En steeds werd er voortgewerkt aan het schepenhuis. (48). In de tijd van Jacob Van Arteveldes beleid, n.l. in 1337-38 werden nieuwe kamers in gericht. (49). In 1341 had het nieuw schepenhuis zijn kapel. (50). Na de oorlog tegen Frankrijk in 1340 kende de stad een bepaalde welstand. Brugse en leperse personaliteiten werden op het schepenhuis ontvangen. (51). Men vierde er het huwelijk van Jos. Aper, een van de vier hoofdmannen die met Van Artevelde aan het bewind werd geroepen. (52). Men kelderde vaten wijn onder het schepenhuis (53). In 1342 is er in de rekeningen sprake van meerdere «cameren» en van de zale ter colatiën. (54). Drie jaren later is er ook een «hoofdmannenkamer» (55) die ongetwijfeld reeds in 1338 moet bestaan hebben. Kortom, het schepenhuis van de keure op de Hoogpoort was voor 1346 een gebouw met verscheidene kamers of zalen : een politiekamer, een schepenkamer, een ontvangerskamer, een hoofdmannenkamer, een colatiezaal (56), een buffetzaal, een rekenkamer, een kapel, een zolder en kelders waarvan sommige werden verhuurd. (57).

Hoe groot het toenmalig schepenhuis van de keure was is niet precies te bepalen, daar men blijkbaar tegelijk met dit van de keure ook een nieuw schepenhuis van gedele optrok binnen de driehoek gevormd door de Plaetse en de Hoogpoort. Op de Hoogpoort werden beslist de aangekochte huizen «de Drake» (58), «Cârdeloot» en dit van Jacob Otten omvormd tot het schepenhuis van de keure. Nergens vonden wij van deze huizen nog een spoor tenzij wat betreft de kelder van «Cardeloot» die verhuurd werd. (59) Na 1350 worden aan de zuidzijde van de Hoogpoort nog tal van huizen vermeld, die later door het schepenhuis zouden worden opgeslorpt, maar toen nog een eigenaar hadden. Wij vermelden : «de Pelgrijn» dat in de

(46) ib. II, 973. Ook «aweitcamere» genoemd.

(47) ib. II, 976. Er werd ook voortgewerkt aan de raadkamer naast het schepenhuis en aan het huis van de stadsklerk. J. Tolvin. ib. II, 981. De bekleding der meubels werd gereinigd en verbeterd. ib. II, 1010.

(48) Depauw. Rek. I, 102-104-211-362-395. II, 30.

(49) ib. I, 249.

(50) ib. II, 154. De freremineuren lazen er dagelijks een mis in.

(51) ib. II, 140.

(52) ib.

(53) ib. II, 142. Men deed nieuwe tinnen kannen gieten. Men versierde ze met schilden ib. II, 73-241.

(54) ib. II, 243. Nieuwe werken werden uitgevoerd aan de kapel en aan de rekenkamer. ib. R. II, 262.

XVe eeuw geciteerd wordt als staande naast het schepenhuis van de keure ⁽⁶⁰⁾; «Caelmond», huis dat zich uitstrekte tot in de Nuwelsteeg ⁽⁶¹⁾ evenals de Pelgrijn, de «Langhe Egghe» ⁽⁶²⁾, «ser Jueris Haecx» ⁽⁶³⁾ en de «Grote en de Kleine Zwane» op de hoek van de Pitsteeg. ⁽⁶⁴⁾. Waarschijnlijk waren alle huizen en gronden door de stad verworven in 1321-22 of kort nadien en waarvan men eveneens geen spoor meer ontdekt na het midden van de XIVe eeuw hetzij in het schepenhuis ingebouwd of omvormd tot wijngaard en bloementuin zoals nog blijkt uit de stadsrekening van 1389 : «van kosten de wijngaerden op beede de scepenhuuse te vermakenen ende de prieelen te legghene». ⁽⁶⁵⁾. Het schepenhuis van de keure reikte tot het midden van de XIVe, waarschijnlijk tot het begin van de XVe eeuw tot ongeveer in het midden van het hedendaagse stadhuisgebouw op de Hoogpoort. ⁽⁶⁶⁾.

HET NIEUW SCHEPENHUIS VAN GEDELE OP DE PLAATS

In de stadsrekening van 1348 is er uitdrukkelijk sprake van een «nieuw paysiereshuus», ⁽⁶⁷⁾ dat gelegen was op de «Plaetse» Men was blijkbaar reeds in het schepenjaar 1322-23 ⁽⁶⁸⁾, zelfs nog vroeger met de nieuwbouw van dit schepenhuis van gedele begonnen, dat zonder twijfel begrepen was in het opzet van de Gentse magistraat om twee nieuwe

(55) ib. II, 514-515. De kapel werd geornamenteerd. R. III, 259.

(56) Colaciekamer, zale en raadkamer waren waarschijnlijk benamingen voor eenzelfde kamer of zaal.

(57) Vuylsteke. Rek. II, 866-935.

(58) De Heer G. Des Marez in zijn «Etude sur la propriété foncière dans les villes du Moyen-Age» (1898). Verwart de «Drake» die werd gesloopt met deze die stond aan de overzijde van de Hoogpoort die in 1365 nog niet gesloopt was. Stadsarchief Act. en Contr. 1368-69 fol. 47. Zie ook ib. 1392-93 fol. 43.

(59) Vuylsteke. Rek. I, 237 ; II, 735-935.

(60) Stadsarchief Gent Act. en Contr. 1411-12 fol. 47 v°. Het stond naast de kapel. ib. Jaarregisters 1437 fol. 24.

(61) ib. 1360-61 fol. 3 ; Depauw. Rek. III, 383.

(62) Stadsarchief Gent JBK 1397-1400 fol. 84 v° en 59 ; Depauw Rek. II, 363.

(63) Stadsarchief Gent JBK 1435-36 fol. 147 v°. Er was ook een huis «ser Jeuris Haecx» nabij de Rijnassse. De Potter, Second Cartulaire p. 54.

(64) Stadsarchief Gent JBK 1435-1436 fol. 147 v° en Act. en Contr. 1379-80 fol. 2 v° ; Depauw Rek. II, 467.

(65) Vuylsteke. Rek. Filip van Artevelde II, 424.

(66) Met uitgang in de Nuwelsteeg.

(67) Depauw. Rek. III, 393-443.

(68) Vuylsteke. Rek. I, 279.

schepenhuisen, een van de keure en een van gedele, te betrekken. De werken aan dit nieuw schepenhuis van gedele vorderden echter langzaam. Eerst in 1337 delen de stadsrekeningen mede dat er «nieuwe kamers» waren op beide schepenhuisen ⁽⁶⁹⁾ Alles laat toe te aanvaarden dat toen het oud paysiereshuus aan de Munte in het schepenjaar 1344-45 werd gesloopt, ⁽⁷⁰⁾ de schepenen van gedele ook dat jaar, wellicht nog vroeger, in dat nieuw tehuis hun intrek namen. Het is ook mogelijk dat vooraleer ze hun schepenhuis aan de «Plaetse» betrokken zij vooraf nog zetelden in «de Wijngaerd», ⁽⁷¹⁾ dat gelegen was op de hoek van de Munte en de Hoogpoort. Wat ervan zij, in 1344-45 verlieten de schepenen van gedele hun oud paysiereshuus aan de Munte om hun «stede» ⁽⁷²⁾ te houden hetzij in de «Wijngaerd» hetzij in hun nieuw schepenhuis aan de «Plaetse». Over de omvang van dit nieuw schepenhuis van gedele op de «Plaetse» weten we bitter weinig. Waarschijnlijk heeft de stad aangekochte huizen op de «Plaetse» ⁽⁷³⁾ voor dit nieuw schepenhuis in gebruik genomen. Wellicht werden, naar we reeds mededeelden, ook «gelaghen» van het «Eerste» Schepenhuis dat ook op de «Plaetse» stond in dit nieuw schepenhuis van gedele geincorporeerd.

(69) Depauw. Rek. I, 249 ; «beede scepenhuuse metter nieuwer kameren».

(70) «van den huus te brekenen daer scepenen van gedele saten ende thuus daemaest». Depauw. Rek. II, 440.

(71) «daer schepenen van ghedeelde voortijts in saten ende hare wettelijchede daden». Stadsarchief Gent Rekeningen 1369-70. fol. 7 v°.

(72) «van den werke an scepenhuus van gedele, daer sij nu stede houden». Depauw Rek. II, 440.

(73) «II. Wedue van Wettre, van den drie deelen van 2 husen ende erven bachten scepenhuus an de Plache». Vuylsteke Rek. I, 255 ; «den 3 deelen van den huus an de Plaetse bachten scepenhuus, van II. Scelpen». ib. II, 735.

BESLUIT

Wij kunnen besluiten :

Voor de stad Gent eigen schepenen van de graaf had verkregen waren de Gentenaars administratief en rechterlijk onderworpen aan de casselrij-instellingen van de Oudburg. De eerste Gentse schepenen behandelden de zaken van stad en gerecht in «quadrivio praetorii» aan de St. Janskerk. Soms gingen nog speciale gedingen door, waarschijnlijk voor de Hoofdbrug, tussen de St. Veerlekerk en het Gravensteen.

Het eerste Gentse schepenhuis dat nog bestond ten tijde van Jacob Van Artevelde maar niet meer werd gebruikt door de stadsmagistraat, stond op «de Plaetse» of op de huidige Botermarkt. Men weet niet wanneer het gebouwd werd. Het is wellicht te vereenzelvigen met dat schepenhuis waarvan in de bronnen voor het eerst melding wordt gemaakt in 1275. Het is natuurlijk dat dit eerste schepenhuis al jaren voordien moet bestaan hebben, ongetwijfeld reeds in de XIIe eeuw.

Het eerste schepenhuis werd waarschijnlijk geïncorporeerd in de nieuwe schepenhuisen van de XIVe eeuw op de Plaetse en op de Hoogpoort. Voor 1321-22 werd door de schepenen van de Keure een ander stadhuis, gelegen voor de welput, aan de voet van het Belfort, betrokken. Dit schepenhuis werd in 1321-22 verkocht aan Thomas den Ont, een Gents handelaar in zijde stoffen.

Tot vóór 1344-45, jaar waarin het geheel of gedeeltelijk gesloopt werd zetelden hunnerzijds de schepenen van gedele in het schepenhuis genoemd «de Nachtegael» en gelegen in de Munte voor een van de drie of vier steegjes en watergangen die in de Munte aantapten. Het is waarschijnlijk dat ze voor 1344, zeker voor 1368 ook voor een tijd hun intrek hadden genomen in het schepenhuis genaamd «de Wijngaard» en gelegen op de hoek van de Munte en de Hoogpoort.

In 1321-22, wellicht reeds vroeger, zetelden de schepenen van de keure in een nieuw schepenhuis aan de Hoogpoort waarvoor hetzelfde jaar talrijke huizen en erven door de stad waren aangekocht. Dit schepenhuis dat reeds vóór 1350 uit talrijke kamers of zalen bestond n.l. een schepenkamer, een hoofdmannenkamer, een ontvangerskamer, een rekenkamer, een colaciekamer, een buffetzaal, een scerrewetters- of politiekamer, een zolder, een kapel en kelders was zonder twijfel van de oostzijde van de Hoogpoort naar de westzijde toe gebouwd geworden tot het ongeveer het midden van

het huidig stadhuis aan de Hoogpoort bereikte en zich naar achteren tot in de toenmalige Nuwelsteeg uitstreckte met wijngaard en bloementuin. Waarschijnlijk op ongeveer dezelfde tijd werd een aanvang gemaakt met de nieuwbouw van een ander schepenhuis van gedele op de «Plaetse», schepenhuis dat door de schepenen van gedele ongeveer in het schepenjaar 1344-45, misschien nog vroeger, werd betrokken. Men mag aannemen dat sommige «ghelaghen» van het eerste schepenhuis dat naast dit schepenhuis of toch in de onmiddellijke nabijheid ervan was gelegen aan de «Plaetse» mettertijd in de bouw van deze twee nieuwe schepenhuisen werd verwerkt.

Voor het midden van de XIVe eeuw heeft Gent, voor zover bekend, acht vergaderplaatsen gehad voor zijn schepenen, een in «quadrivio praetorii» aan de St. Janskerk, een voor de Hoofdbrug in de Oudburg, een aan de voet van het Belfort, twee in de Munte, twee op de «Plaetse» en een op de Hoogpoort.

Van de Gentse schepenhuisen, die bestonden voor het huidig stadhuis werd opgetrokken ⁽⁷⁴⁾ blijkt het schepenhuis van de keure op de Hoogpoort veruit het grootste en volledigste van omvang en inrichting te zijn geweest.

Dr. Paul ROGGHÉ

(74) Diericx. Mémoires sur la ville de Gand, II, 78.

DE WILHELMIETEN

In het najaar van 1963 deden enkele leden van de heemkundige kring van het Meetjesland peilingen en opgravingen om de ligging van het voormalig klooster der Wilhelmieten van Watervliet terug te vinden. Immers de meningen nopens de ligging van dit klooster waren verdeeld. Volgens sommigen zou het meer noordwaarts, volgens anderen weer meer ten zuiden gelegen hebben namelijk in de Laureinenpolder waar veel bakstenen en zelfs stukken hardsteen opgeploegd werden. De mening van hen die het klooster meer zuidwaarts situeren schijnt bevestigd. Men heeft inderdaad in een akker van het «Kerkenhof», nu uitgebaat door de heer Gillis en gelegen in de Laureinenpolder, op een niet te grote afstand van het hof, zeer interessante resten van fondamenteen gevonden die de vermoedens schijnen te staven dat hier werkelijk een vrij groot gebouwenkomplex heeft gestaan. Het is nog voorbarig enige uitspraak te doen nopens afmetingen, ligging en bestemming der gebouwen. Laat ons hopen dat met de steun van officiële zijde tot een systematisch blootleggen van de grondvesten dezer gebouwen zal kunnen worden overgegaan. Ondertussen vindt men elders in dit jaarboek een verslag van de opgravingen en het tot nu toe bereikte resultaat.

Welke monniken hebben het klooster van Watervliet bewoond, van waar kwamen zij en hoe verdwenen zij?

De Wilhelmieten, ook Willemijnen of Willeminen genoemd, in Noord-Nederland noemde men ze ook Gijsbertisten ⁽¹⁾ vormden een kloosterorde ontstaan uit in gemeenschap levende kluizenaars.

Onder invloed van pessimistische voorzeggingen over het vergaan van de wereld rond het jaar 1000 had het eremietisme een sterke uitbreiding genomen in de Westerse Kerk. Menige Orde of monnikengemeenschap is rond die tijd, uit de vlucht naar de eenzaamheid ontstaan. Later krijgt het eremietisme een meer institutionele vorm. Sommige eremieten namen de Regel aan van Sint Benediktus, zoals de Camaldulenzen (1018), de Valombrosanen (1036), andere namen de Regel aan van Sint Augustinus zoals de verschillende eremietencongregaties welke tot een grote Orde

(1) Dr. M. Schoengen, *Monasticon Batavum*, III, blz. 74.

werden verenigd in 1256 door Paus Alexander IV onder de naam van Augustijnereremieten. Weer andere stonden helemaal afzonderlijk, vooral wat hun regel betreft, zoals de Kartuizers (1084) of onder meer Oosterse invloed zoals de eremieten van de berg Carmel in Palestina, de latere Lieve Vrouwenbroeders of Karmelieten.

De Orde der Eremieten van Sint Wilhelmus werd gesticht door de heilige Wilhelmus van Malaval die stierf in 1157. Hij was een Frans kruisvaarder die na gestreden te hebben in het Heilig Land, zich terug trok in een woeste plaats «Stabulum Rodis» nabij Siëna (Italië) en er een zeer streng en boetvaardig leven leidde. Weldra kreeg Wilhelmus volgelingen in zijn «Eremum» waaronder Albertus en Raynaldus die een soort kloosterregel samenstelden. Deze regel was gesteund op de kloostergewoonten van die tijd maar had een eigen karakter van strengheid en boete in de geest van Sint Wilhelmus die als geestelijke vader werd beschouwd. De «Orde Sancti Wilhelmi et Regula», zo staat het in de pauselijke documenten, de Orde en Regel van Sint Wilhelmus, werden goedgekeurd bij bul van Paus Innocentius III in 1211. In 1228 echter verleende Paus Gregorius IX aan deze monniken de Regel van Sint Benediktus en de gebruiken van de Cisterciënzers, zonder dat zij daarom tot de Benediktijnerorde toetraden. Zij bleven dus Eremieten van Sint Wilhelmus onder een eigen prior-generaal. Zij hielden in 1248 hun eerste generaal-kapittel en kregen bij die gelegenheid van paus Innocentius IV de officiële titel «Eremieten van Sint Wilhelmus».

In de XIIIe eeuw mobilizeert de Kerk alle gangbare krachten voor het apostolaat, daartoe centralizeert ze vele rond die tijd ontstane monnikengroeperingen, die onder het gezag van de H. Stoel, waarmede ze rechtstreeks verbonden zijn door middel van een kardinaal-beschermer, aan zielzorg zullen doen. Een van de merkwaardigste figuren uit die tijd is kardinaal Riccardo degli Annibaldi (1243-74) ⁽²⁾. Hij kreeg opdracht van de Paus al de groepen van Eremieten te verenigen en te organiseren tot een grote Orde, de «Orde der Eremieten van Sint Augustinus», welke plaats zou nemen in de rangen van de Bedelorden. De Eremieten van Sint Wilhelmus werden door Kardinaal Annibaldi bij de Augustijnerorde aangesloten. Sommige Wilhelmiëten aanvaardden deze toestand, anderen niet en zij protesteerden bij de Paus. Deze laatste verwierpen opnieuw hun onafhankelijkheid van de Augustijnerorde en Innocentius IV keurde andermaal de Wilhelmiëtenorde goed. Zij zullen blijven leven volgens de Regel

(2) F. Roth o.s.a. Cardinal Richard Annibaldi, first Protector of the Augustinian Order. in *Augustiniana*, 1952-53-54.

van Sint Benediktus en de Gewoonten van Citeaux «Secundum institutionem Sancti Wilhelmi», zoals dit eertijds was goedgekeurd door Gregorius IX in 1228.

Reeds voor die tijd hadden zich in de noorderlanden verschillende nederzettingen van Eremieten gevestigd welke later zullen toetreden hetzij tot de Augustijnerorde na de Grote Unie van 1256, hetzij tot de Wilhelmiëtenorde. Zo vinden wij Kluizenarijen onder de Regel van Sint Augustinus in een Hazelaarbos bij Hasselt in 1236, te Leuven in hetzelfde jaar, te Brugge in 1250, te Edigen en te Maastricht in 1254. (*).

In het Rijnland vinden wij Eremieten onder de Regel van Sint Wilhelmus te Düren in 1253, te Cruyshoute bij Hagenau voor 1266, te Isenborne bij Mainz en te Fuisene bij Konstanz. (4).

In de Nederlanden vinden wij voor het eerst de Wilhelmiëten te Bazeldonk bij 's Hertogenbos, in 1245, maar er schijnt reeds spraak te zijn van een kluizenarij te Bazeldonk in 1205. Omstreeks dezelfde tijd is er ook een Wilhelmiëtennederzetting te Groot-Burlo in Gelderland. (5).

De kloosters van de Wilhelmiëten waren zeer eenvoudig, niet groot en prachtig zoals de machtige abdijen uit de Middeleeuwen. Een minimum van zes monniken, vier priesters en twee lekebroeders, volstond om een «gevormd» huis te maken. Dit zou een gewoonte geweest zijn althans volgens de stichtingsakte van het huis van Peene bij Ieper door Arnold de Guines die zegt «Insuper et sex fratribus in victualibus, secundum ordinis vestri consuetudinem providebo», hij wil dus voorzien in het onderhoud van zes broeders «naar het gebruik in hun orde» (6). De Eremieten moesten in hun klooster de goddelijke diensten verrichten, het goddelijk officie bidden, en een eenzaam en boetvaardig leven leiden. Ten andere, hun kluizenarijen zijn gewoonlijk gebouwd in de eenzaamheid, ver van dorpen en steden, zij willen trouw blijven aan het ideaal van hun stichter en zoeken de Woestijn het «Eremum» op om er een arm en vurig op God gericht leven te leiden. Juridisch waren hun huizen onafhankelijk van elkander, alhoewel verenigd tot provincies welke op hun beurt onder toezicht stonden van een prior-generaal. Onder de vele kloosters welke de Orde telde in Italië, Frankrijk, Duitsland en de Nederlanden voerde maar een huis de titel van abdij, Sint Antonius bij Castellum-Novum in Italië. Hun kledij was ongeveer dezelfde als van de Cisterciënzers een witte

(3) A. Van den Born, o.s.a. St Augustinus en de Augustijnerorde, blz. 87.

(4) K. Elm, Beiträge zur Geschichte des Wilhelmitenordens, blz. 54 en volgende.

(5) K. Elm, o.c. ibid.

(6) Miracus, Opera Diplomatica, III, blz. 121.

Zijluik van de triptiek van Willem Moreel door Memling (1484) in het Stedelijk Museum te Brugge. Willem Moreel en zijn patroon de H. Willem van Malaval.

(Cliché : Dienst voor Toerisme, Brugge)

tuniek met zwart schapulier en zwarte kap. In 1484 schildert Hans Memling de H. Wilhelmus van Malaval op de zijluik van zijn triptiek besteld door Willem Moreel en geeft de heilige niet het habijt der Wilhelmieten, maar de zwarte keuvel met kap en riem der Augustijnen. (7).

In 1278 is de Wilhelmietenorde reeds verdeeld in drie provincies : de Toskaanse, de Germaanse en de Frans-Vlaamse. Op het concilie van Bazel in 1454 werd deze indeling opnieuw bevestigd en de rechtsmacht van de onderscheiden provinciaals bekrachtigd. In de loop van de eeuwen telde de Italiaanse (oud-Toskaanse) provincie 25 kloosters en nederzettingen, de Germaanse 18 huizen en twee afhankelijkheden en de Frans-Vlaamse provincie 15 kloosters. De Italiaanse provincie verdween omstreeks 1460 toen de meeste kloosters daar overgingen naar de Orde van Citeaux, rond die tijd verdween ook de Duitse provincie. In 1484 wordt

(7) A. Janssens de Bisthoven en R. A. Parmentier, Le Musée Communal de Bruges, blz. 54, plaat XV van Nr. 12.

het huis van Parijs verheven tot hoofdklooster van de Orde door Paus Innocentius VIII. Voortaan zal de provinciaal van de Frans-Vlaamse provincie als generaal de Orde besturen. ⁽⁸⁾.

* * *

Keren wij echter terug tot onze streken, en zien wij hoe het monasterium «Porta Coeli» de «Hemelpoort» te Bazeldonk, het eerste huis van de Wilhelmiëten in de Nederlanden, de bakermat wordt van de Frans-Vlaamse provincie.

Winand van Bazel sticht in 1245 dit huis in de buurt van 's Hertogenbos en hecht er zijn naam aan. In 1542 wordt het klooster verplaatst binnen de wallen van de stad en blijft daar voortbestaan tot aan de beeldenstorm. In 1629 worden de monniken verbannen, de laatste prior sterft te Turnhout in 1671, nadat de goederen van het huis met dat van Huijbergen verenigd waren.

Reeds heel gauw, voor 1220 deed Bazeldonk zijn eerste stichting, en wel in het prinsbisdom Luik, namelijk het klooster van Bernardfagne. Henri de Gueldre keurde de stichting goed op 13 januari 1248. ⁽⁹⁾. Het klooster van Düren, in het hertogdom Kleef, werd gesticht in 1252. Verwoest tijdens de Gelderse oorlog in 1542, ging het na een kort herstel over tot de Orde van Citeaux in 1650.

In 1255 ontstond het huis van Wallincourt. Arnold de Guines stichtte in 1261 het klooster «Nieuwland» nabij Peene in het ambacht Kassel ⁽¹⁰⁾. Het huis te Mont-Rouge, buiten Parijs, ontstond in 1256 of 1266. Enkele jaren later kreeg frater Reinier, prior-generaal der Orde een verlaten klooster van de Servieten, dat in de geschiedenis bekend is gebleven als «le couvent des Blancs-manteaux». Na het verdwijnen van de Italiaanse provincie in 1484, werd hier het generalaat der Orde gevestigd. In 1618 werd dit klooster eigendom van de Benediktijnen. De later zo beroemde «Congrégation de S. Maur» hield in de «Blanc-manteaux» haar eerste generaal-kapittel. ⁽¹¹⁾.

(8) Geschiedenis van het klooster te Huijbergen, door eenige Oud-leerlingen, blz. 15 en volgende.

(9) E. Poncelet. Le Monastère de Bernardfagne, in Bulletin de la Société d'Art et d'Histoire du diocèse de Liège, T. XIII, 1902, p. 143.

(10) Miraeus, Opera Diplomatica, III, 121.

(11) F. Rousseau, Dom Grégoire Tarsis, premier Supérieur Général de la Congrégation de S. Maur, p. 24.

Het Sint Ursmarusklooster te Aalst werd gesticht in 1268. «Le Pré Saint Ursmer» was een afhankelijkheid van de Benediktijnerabdij van Lobbes op de Samber. Het werd door gravin Margareta van Vlaanderen aan de Wilhelmiëten van Watervliet geschonken. Zij bleven maar honderd vijftig jaar op de Ursmarsmeers buiten de Kattepoort, waarna zij van de Franciscaner-tertiarissen het hospitaal en de kapel van O. L. Vrouw ter Sterren, binnen de muren der stad, overnamen. In de volksmond werden de Wilhelmiëten te Aalst de «Sterheren» genoemd. Het klooster werd afgeschaft door Jozef II. ⁽¹²⁾.

Aernoud van Leuven, heer van Gaasbeek, en zijn gemalin Elisabeth van Breda schonken in 1278 aan frater Gerardus, prior-provinciaal van de Wilhelmiëten een kapel welke ze gebouwd hadden ter ere van Onze Lieve Vrouw op hun landerijen te Huijbergen bij Breda. ⁽¹³⁾. Zij begiftigden de stichting heel mild, en voorzagen hierbij in het onderhoud van minstens zes en hoogstens twaalf broeders, die zouden bidden voor hun zielezaligheid. Het huis van Huijbergen is het laatste geweest van de Wilhelmiëtenorde, het hield stand tot na de Franse Revolutie. ⁽¹⁴⁾.

Het Sinte Katharinaklooster te Nijvel, in Waals Brabant, was een stichting van Otto de Trazegnies; de abdis van het machtige Sint Gertrudissticht maakte in het begin heel wat moeilijkheden tot eindelijk een akkoord bereikt werd door de provinciaal en de abdis en de stichting bevestigd werd in 1269. Dit huis werd eveneens door Jozef II afgeschaft.

In 1287 bood Gérard de Bierset, cantor van Sint Lambertus te Luik, een huis aan de prior van Bernardfagne; het was gelegen buiten de poorten van de stad op het grondgebied van Avroy. Na de opheffing van het klooster werd in de gebouwen een seminarie geopend. Thans herinnert alleen nog het grote station te Luik. «La gare des Guillemins» aan de plaats waar vroeger de Wilhelmiëten woonden. ⁽¹⁵⁾.

Judocus Vijdt en Isabella Borluut, schenkers van het beroemde «Lam Gods» in de S. Baafs te Gent, stichtten in 1441 te Beveren-Waas een gasthuis voor armen en noodlijdenden dat zij toevertrouwden aan de Trinitariërs. Twintig jaar later schonken de erfgenamen van Judocus Vijdt het huis van Beveren aan de provinciaal van de Wilhelmiëten. ⁽¹⁶⁾. Het klooster had veel te lijden van de Geuzen, in 1592 blijken er maar twee

(12) K. Elm, o.c. blz. 60 en volgende.

(13) Miraeus, Opera Diplomatica, IV, 570.

(14) Geschiedenis van het klooster te Huijbergen, p. 330.

(15) E. Poncelet, o.c. p. 151.

(16) Miraeus, Opera Diplomatica, III, 203.

religieuzen meer te zijn. Een nieuwe bloeiperiode echter trok opnieuw de aandacht op dit huis en in de XVIIe eeuw, na het teloorgaan van de «Blanc-manteaux» te Parijs, werd hier het provinciaalaat en de residentie van de vice-generaal van de Orde overgebracht. Het «Huis der H. Drie-vuldigheid» werd door Jozef II afgeschaft, en de gebouwen afgebroken. (17)

* * *

Na deze eerste kennismaking met de Orde van de «Broeders Eremieten van S. Wilhelmus» willen wij thans in het kort de lotgevallen volgen van het «Monasterium B. M. Virginis de Wastina» het klooster «O. L. Vrouw ter Woestijn» te Watervliet.

Is het klooster te Watervliet ontstaan uit een reeds bestaande kluizenarij, waarvan de leden een meer geregeld leven wensten te leiden? Niemand kan daar tot nu toe een bevestigend antwoord op geven, alhoewel het vermoeden van een vroeger bestaande kluis in deze «Wastina» niet louter denkbeeldig is. Er waren immers vele kluizen in onze streken, en menig klooster dankt zijn ontstaan aan zo'n kluis. Zo de abdij ter Duinen te Koksijde, Baudelo in het land van Waas, Oosteklo in de Vier-Ambchten en zovele andere. Hoe het ook zij in het eerste officieel document over het klooster van Watervliet worden de broeders reeds Eremieten van S. Wilhelmus genoemd.

In 1249 vertrekt broeder Hugo van Antwerpen, monnik van Bazeldonk bij 's Hertogenbosch, met goedkeuring van frater Joannes zijn provinciaal, samen met zeven andere broeders naar Vlaanderen om er ten zuiden van Biervliet, in het Ambacht van Boekhoute, bezit te nemen van vier bunders «wastine» hen door gravin Margareta van Vlaanderen geschonken. Zij zullen daar in de eenzaamheid een klooster bouwen en er leven volgens de Regel en de gewoonten van de Wilhelmiëtenorde, in strenge eenzaamheid, gebed en boete. Broeder Hugo van Antwerpen, leider van de groep, zal wel de eerste de beste niet geweest zijn. Men denkt, en niet zonder goede reden, dat hij de opsteller zou zijn van het «Officium Sancti Guilelmi». In een charter van 1262 verklaart gravin Margareta dat zij voor de zeligheid van haar ziel en voor die van haar voorgangers zoals van haar nakomelingen, zes bunders land schenkt aan de prior en de broeders Eremieten van Sint Wilhelmus, gelegen ter plaats die genoemd wordt «Wastina Beatae Mariae». Broeder Hugo had dus zijn klooster toegewijd aan Maria, een gebruik overgenomen van de Cisterciënzers die ook al hun huizen aan O. L. Vrouw toewijdden. Hij had het bovendien de betekenis-

(17) R. Pijpers, *Geschiedkundige Schetsen uit Beveren-Waas*, II, 101.

volle naam gegeven van «Wastina», «Woestijn», hiermede zinspeelde hij ongetwijfeld op de eenzaamheid van het «Eremitorium», en tevens op de eenzaamheid van de dorre en onvruchtbare grond welke ze zouden vruchtbaar maken. In 1265 wordt het huis nog genoemd «B. Maria de moro juxta Pietam» — «O. L. Vrouw ter moere bij Piete», wat eens te meer bevestigt dat het klooster zeer eenzaam gelegen was, helemaal naar wens en volgens traditie bij de Eremieten van Sint Wilhelmus. Hieruit kunnen wij gerust besluiten dat de naam van het klooster dan niet zou zijn «O. L. Vrouw in de Woestijn», maar «O. L. Vrouw ter Woestijn», zoals wij te Sint-Andries bij Brugge een Kartuizerinnenklooster hadden, gesticht in 1548 onder de naam «Sint Anna ter Woestijn».

Waar het klooster «O. L. Vrouw ter Woestijn» nu precies gelegen was is niet nauwkeurig uit de verschillende charters en documenten van de eerste tijd van de stichting af te leiden. Gravin Margareta spreekt van Biervliet, maar eigenlijk lag dit klooster op de grens van de «Keure van Watervliet» en van de Vier Ambachten. De straat voor de kloosterpoort dit is ten oosten van het klooster, de «Cleilantsweg» genoemd, was de grens tussen Watervliet en Boekhout. Het is een merkwaardig verschijnsel dat heel dikwijls kloosters gesticht werden op de grenzen van parochies of landstreken. Het schijnt wel dat de stichters daar zeer bepaalde bedoelingen bij hadden. Zo de abdij van «Zoetendaele», op de grens van Maldegem en Moerkerke.

Was de eerste nederzetting der Wilhelmiëten een mislukking, en hebben zij ooit hun eerste huis verlaten? ⁽¹⁸⁾. Niets wijst er op. In 1278 situeert de prior van het klooster zelf de ligging van het huis «in de prochie van Boekhout aan de Piete». En inderdaad de genoemde «Wastina» aan de Cleilantsweg was niet zo ver van «Ter Piete» gelegen. Van een verplaatsing naar «Hannekinswerve» bij Aardenburg is er zeker nooit iets gekomen. Men kan dit misschien enigszins vermoeden uit een charter van Walter van Aardenburg abt van Sint Baafs te Gent, ⁽¹⁹⁾ maar zeker is, dat de eerste grote vloed die het klooster teistert in 1377, de monniken verrast in hun huis op de grens van Watervliet en Boekhout, in de buurt van Ter Piete.

Hoe de gebouwen er uit zagen bij de ramp van 1377 weten wij niet, er is ons geen enkele nauwkeurige beschrijving bekend. Mogelijks was de eerste woning der Eremieten zeer arm en primitief en uit hout opgetrokken,

(18) P. Janssens. De Voorgeschiedenis van het Wilhelmiëtenklooster te Brugge, in Handelingen van het Genootschap «Société d'Emulation» 1962, afl. 1-2.

(19) Van Lokeren, Histoire de l'Abbaye de S. Bavon à Gand, II, 50.

maar in haar schenkingsakte van «8 deniers vlaamse munt» op 10 april 1258 spreekt Margareta van Vlaanderen van het plechtig viere van het jaargetijde van haar echtgenoot in «de kerk» van het klooster. Ten andere, de blootgelegde fragmenten van de grondvestingen wijzen ongetwijfeld op stevige gebouwen, waaronder zeker reeds de kerk mag gerekend worden. Was deze kerk nu toegankelijk voor het publiek? Dit valt sterk te betwijfelen, immers de Wilhelmiëten in die vroege jaren van hun geschiedenis nog trouw aan het eerste ideaal van hun Orde, zochten de eenzaamheid en bouwden hun «Eremitoria» ver van de bewoonde wereld. De vroegere «Wastina» van Watervliet is nu nog, al is de polder daar zeer vruchtbaar, een zeer eenzame streek, en veel mensen zullen daar wel niet gewoond hebben of gewent hebben gebruik te maken van de kerk der kluizenaars, behalve natuurlijk de reizigers en bezoekers die in het «hospitium» het gastenkwariter van het klooster verbleven. Zoals dat trouwens nu nog gebeurt in kloosters van monniken die de eenzaamheid zoeken, zoals bij voorbeeld de hervormde Cisterciënzers of Trappisten. En nochtans moet deze kerk belangrijk genoeg geweest zijn om de broeders toe te laten behoorlijk hun diensten te verrichten en hun officie te zingen volgens de Regel van Sint Benediktus en de gebruiken van de Cisterciënzers, om zo te voldoen aan de vele verplichtingen hun opgelegd door de stichters en schenkers van de goederen waarvan zij moesten leven en bestaan.

Al heel vlug trouwens vermeerderden zich de schenkingen ten bate van het convent. Wij zien het domein van de Wilhelmiëten als volgt groeien : gravin Margareta schenkt op 6 juli 1250 vijftig gemeten land ; vijf jaar later, in 1255 op 12 maart, een bunder moergrond voor eigen gebruik van de monniken. Op 16 februari 1263, twintig bunder in de wastine van O. L. Vrouw en tachtig bunder in de «Nieuwe Keure» van Watervliet. Tien jaar later, op 19 mei 1272, twee bunder moergrond om een watergang te graven ; in oktober van hetzelfde jaar nog eens tien bunder moergrond. Op 8 augustus 1274, drie en veertig gemeten «in de Alvericspolre» in de Vier Ambachten, en ten slotte werden ze nog ontslagen, bij charter van 7 augustus 1278, van alle cijzen op meerdere stukken grond te Watervliet en in de buurt. Zelf hadden de Wilhelmiëten ook nog grond gekocht, onder andere vier en twintig gemeten en half land van Dirk Cleijlant in de Keure van Watervliet. (20).

In de betrekkelijk korte tijdsperiode van een kleine vijf en twintig jaar had het klooster een niet gering grondbezit ontvangen of weten aan te

(20) Dr. M.K.E. Gottschalk, Historische geografie van Westelijk Zeeuws-Vlaanderen, I, blz. 83 en volgende.

schaffen. Hieruit mogen wij wel besluiten dat de kloosterobservantie in «Sente Mariën ter Wastine» wel goed en degelijk moet geweest zijn, en de geest vurig om zo het vertrouwen te verdienen en de weldaden van gravin Margareta.

Het is moeilijk te bepalen hoeveel monniken er rond die tijd te Watervliet leefden. Het is wel te verstaan dat, als de oude documenten spreken van «fraters eremitaë» daarmee niet alleen lekebroeders bedoeld waren, maar alle religieuzen van het huis, zo paters als broeders. Spijtig genoeg schijnen geen professieboeken noch necrologia van het klooster bewaard te zijn, ze zijn ons althans niet bekend. Naast Hugo van Antwerpen de eerste prior van het huis en «broeder Ghijsbert een begheven Willemijn...» van de Beatrijslegende die mogelijk in Watervliet zou kunnen geleefd hebben zijn tussen 1295 en 1592 amper vijftien namen bewaard gebleven in de documenten. De Potter geeft in zijn geschiedenis van Watervliet «de lijst van de hem bekende prioren van dit sticht...» eveneens vijftien namen, van 1265 tot aan de opheffing in 1764. ⁽²¹⁾. Ongetwijfeld is deze lijst zeer onvolledig; maar heel talrijk zal de kommunititeit wel nooit geweest zijn, en dit volgens de traditie bij de Wilhelmiëten. Als er in 1267 broeders naar Nijvel gezonden worden, om het daar kwijnende «Eremitorium van Sinte Katharina» over te nemen en te hervormen, stuurt de prior van Watervliet enkel twee broeders, namelijk Julianus en Walter.

Het leven in het klooster «ter Wastine» was stil en eenzaam, geregeld door het klokje dat de monniken om de beurt tot het gebed, de arbeid of de studie riep, zoals dat bij de Cisterciënzers nu nog gebeurt. Hard werd er in ieder geval gewerkt om de gronden vruchtbaar te maken, en beplantingen te doen. Graaf Gwijde van Dampierre gaf in 1293 toestemming «om langs de wegen, die hun landerijen omzoomden, wilgen en andere bomen aan te planten ter bescherming van hun akkers. De Wilhelmiëten legden ook boomgaarden aan en misschien gebruikten zij de minder gunstige gebieden voor bosaanplant». ⁽²²⁾.

Of er een hoog intellectueel leven in dit nederig klooster gebloeid heeft kunnen wij moeilijk uitmaken. De Potter plaatst een voetnota bij de naam van prior Jacob van den Driessche waarin hij zegt dat deze een geleerd man moet geweest zijn, «hij schreef onder andere een *Chronicon Flandriae*». ⁽²³⁾. Wat die andere werken zijn weet hij niet, en of het «*Chronicon Flandriae*» bewaard is, evenmin.

(21) De Potter, *Geschiedenis van de Gemeenten van Oost-Vlaanderen*, III, Watervliet, blz. 62.

(22) Dr. M.K.E. Gottschalk, o.c. I, blz. 85.

(23) De Potter, o.c. III, blz. 69.

Wat er van zij, de Wilhelmiëten leefden gelukkig en vroom te Watervliet, tot op een winterdag van 1376-77 de eerste grote ramp de streek kwam teisteren, en het vreedzaam leven in het «Eremitorium» verstoren, minder dan dertig jaar later gevolgd door een tweede overstroming: de fameuze Elisabethsvloed op 19 november 1404.

Juiste gegevens over de omvang van beide rampen vindt men nergens, er wordt veel over geschreven in de kronieken, maar op zeer onduidelijke wijze, omdat men heel dikwijls de twee rampen verwart. Ganse dorpen verdwenen in ieder geval in het water, waarvan sommige herbouwd zijn, en van de andere de ligging zelfs niet eens meer met zekerheid gekend is. Zo verdween ook het Wilhelmiëtenklooster in de eerste vloed. Ongetwijfeld hebben de monniken toen de hand aan het werk geslagen om hun gronden in te dijken en hun huis weer bewoonbaar te maken, als de Sint Elisabethsvloed andermaal in zo korte tijd de vrucht van hun werk vernietigde. Aan deze tweede ramp zijn de Wilhelmiëten te Watervliet ten onder gegaan. Mogelijk hebben zij na 1404 nog pogingen gedaan om hun have en goed te redden, maar heel waarschijnlijk hadden zij reeds hun kapitaal gebruikt voor het herstel na de eerste vloed, zodat zij bij de tweede ramp geen middelen meer hadden om nog verder te werken. Wij vinden een klaar beeld van hun droeve situatie geschetst in de verkoopakt van hun goederen aan het Sint Margaretaconvent, gezeid «Bethleem» te Deinze, waarin de prior met zijn raad en de procurator optreden in naam van het convent, toen reeds binnen de stad Brugge gevestigd. De broeders zeggen dat zij zo verarmd zijn, dat zij «gheensins vermueghen tselve land te bedijken ende recupereren...» om niet alles te verliezen hebben ze al hun gronden verkocht aan voornoemd klooster der Augustinessen-Kanunnikessen van Deinze ⁽²⁴⁾. Zij verkopen drie honderd gemet land voor «20 penninghen parisis» per gemet jaarlijks en dat ten eeuwigen dage vanaf 1467. Vier en zestig gemeten waren reeds verkocht aan Anthonis De Baenst. Alles is geschikt en geregeld «den 21 dach van Sporce 1465». Toen woonden de Wilhelmiëten al niet meer te Watervliet. De prior noemt zich «Prior van Sint-Anthonisdal... binnen de stad van Brugghe». ⁽²⁵⁾.

Wanneer juist hebben de Wilhelmiëten hun verdrongen klooster verlaten? hebben ze nog gered wat ze konden van hun meubelen, hebben zij nog gedeeltelijk de bouwmaterialen van het puin van hun huis naar

(24) A. Cassiman, Kanttekeningen op Syoens kloosterkroniek, Ons Geestelijk Erf, XII, maart 1938, blz. 96.

(25) De Potter, o.c. III, blz. 64-65 geeft in extenso de text van de verkoopingsakt van de goederen te Watervliet.

Brugge overgebracht zoals de monniken van Ter Duinen later zouden doen? Niemand weet het. Met hun goederen gaven de Wilhelmiëten aan het klooster van Deinze alle officiële bescheiden, charters en akten welke de zusters van Bethleem met zorg hebben bewaard in hun archief, en later mede verhuisd naar Gent, toen zij in de XVIIe eeuw hun nieuw klooster betrokken naast de Sint-Martinuskerk van Akkergem.

Te Brugge hebben de Wilhelmiëten zich gevestigd bij een kapel toegewijd aan Sint Antonius Abt, juist binnen de Gentpoort en gaven hun nieuw klooster de naam «Sint-Antoniusdal». Aangekomen binnen de stad in 1430 kregen zij in 1433 van de magistraten een toelage om hun huis af te bouwen; vanaf 1434 wordt de straat naar hun klooster gemeld als «de strate der Willeminen, die men heet de dreve». ⁽²⁶⁾. Op 16 augustus 1478 wordt de kerk plechtig gekonsakreerd door de bisschop van Doornik, zelfs keizer Maximiliaan van Oostenrijk verhoogt de plechtigheid met zijn tegenwoordigheid. De kerk was zeer eenvoudig, «een beuk, een simpel dakruitertjes van timmerwerk zoals de kerken van de Bedelorden. Het klooster was van de straat afgescheiden door een voorhof. Het stond noord van de kerk, en volgde het traditioneel schema d.i. met een pand of binnentuin, omringd van overdekte gaanderijen. Enkel de oostvleugel van 't vierkant, de vleugel met de reguliere plaatsen, droeg een verdieping... zo stond dan Sint-Anthoniusdal, nog op de avond van de grote Geuzerie, in 1562, wanneer Marc Geraart zijn bekend stadsplan tekende...» ⁽²⁷⁾. Zo zal het waarschijnlijk ook wel ongeveer geweest zijn te Watervliet voor de grote ramp van 1576-77.

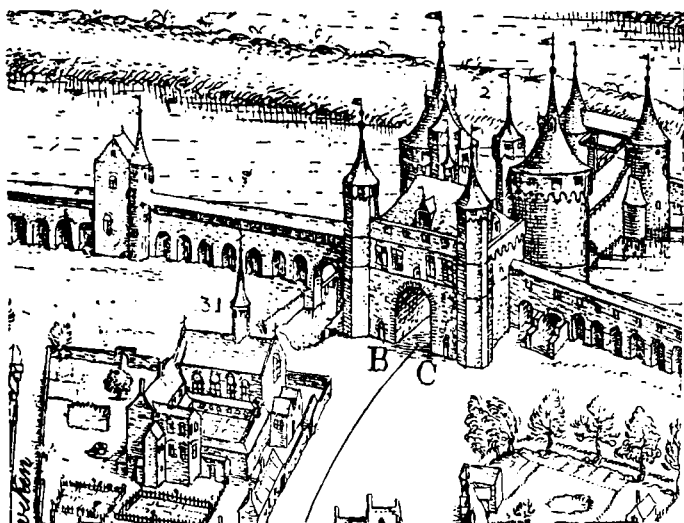
De Wilhelmiëten, eenmaal in de stad gevestigd, zullen zich wel onledig gehouden hebben met zielzorg; dat ze onderwijs hebben gegeven weten wij zeker. De bloeitijd van de Orde is voorbij samen met het verdwijnen van het primitieve ideaal van de Eremieten van S. Wilhelmus een biddend, boetend en beschouwend leven.

Sint-Antoniusdal was in het begin der XVIe eeuw bevolkt door tien of elf paters waarvan sommigen onderwijs gaven. De kannuniken van Sint-Donaas stuurden een van hun koorzangers naar de Latijnse school «apud Fratres Guillelmitas» ⁽²⁸⁾. En bisschop de Rodoon van Brugge schrijft in zijn verslag voor de H. Stoel in 1607 dat weleer in Brugge bij de Wilhelmiëten een edele school was van zeer geleerde mannen — «quondam eruditissimorum schola nobilis». Veel meer is daar tot nu toe niet over ontdekt. Waarschijnlijk is de Latijnse school ten onder gegaan

(26) A. Duclos, Bruges — Histoire et Souvenirs, blz. 569.

(27) M. English, Parochieblad van Bruggen, 11 februari 1962.

(28) De Schrevel, Histoire du Séminaire de Bruges, blz. 56.

Fragment uit het plan van Brugge door Markus Geraart (1562). De Gentpoort, op de voorgrond het Wilhelmieterklooster. (Cliché : Lannoo, Tielt).

in de beroerten van de Geuzentijd. In 1580 werden de Wilhelmieters, zoals alle kloosterlingen verjaagd, maar in 1584 zijn ze reeds terug in hun geruïneerd klooster. Zij maken schulden om hun kerk en klooster te herstellen... en het verval begint. Armoede is dikwijls oorzaak van verslapping van de kloostertucht. De rapporten van de bisschoppen van Brugge geven een volledig beeld van deze verslapping bij de Wilhelmieters. Mgr de Rodoan die in 1607 zo lovend sprak over de gewezen Latijnse school van de Wilhelmieters, klaagt, amper negen jaar later, over de zwakke tucht in hun klooster, maar troostend voegt hij er aan toe dat het stilaan beter wordt. In 1628 nieuwe klacht, «er is weinig geleerdheid en even weinig tucht bij de Wilhelmieters», zelfs zo, schrijft Mgr Christofori, «dat het beter zou zijn het klooster af te schaffen». In 1634 nog steeds dezelfde klacht. In 1644 vraagt Mgr de Haudion opnieuw de afschaffing, alhoewel de paters er nu financieel beter schijnen voor te zitten.

In 1654 is de toestand helemaal omgekeerd. De prior van het klooster is zelfs provinciaal gekozen, en het kerkje van Sint-Antoniusdal wordt druk bezocht door de brugse gelovigen. De ene kerkeijke plichtigheid volgt op de andere en zij trekken zoveel volk dat de pastoor van Sinte-Katelijne er over klaagt bij de bisschop. Dan komt opeens in 1757 de laatste inzinking, «verval op heel de lijn». (29). Er waren nog zes paters

(29) M. English, Parochieblad van Brugge, 11 februari 1962.

ze staken zo diep in de schulden dat hun laatste hoeve op Sijsle op het punt stond aangeslagen te worden. Mgr Caimo, bisschop van Brugge, ziet maar één oplossing : de paters naar een ander klooster van de Orde overplaatsen, en de eigendommen verkopen om de schulden af te betalen. De bisschop krijgt zijn zin, bij dekreet van 18 december 1764 wordt het klooster opgeheven en de laatste Wilhelmiëten van Brugge vertrekken naar Nijvel, naar het Sinte-Katharinaklooster, dat in 1267 door de broeders van O. L. Vrouw ter Woestijn te Watervliet werd gesticht. Op 22 juni 1766 ondertekent Keizerin Maria-Theresia de toestemming om kerk en klooster van Sint-Antoniusdal te verkopen. Daar de parochiekerk van Sinte-Katelijne, buiten Brugge bouwvallig was, werd de Wilhelmiëtenkerk parochiekerk van Sinte-Katelijne. Deze toestand duurde tot aan de Franse Revolutie, in 1798 werd de kerk bouwvallig verklaard en in 1804 afgebroken.

De Wilhelmiëtenorde zelf zou niet veel langer leven. Het laatste klooster van de Orde te Huijbergen in Brabant, hield stand tot in 1847. De laatste monnik van de Orde, Pater van de Berg ging inwonen in de Cisterciënzerabdij van Bornem, waar hij overleed op 3 augustus 1879.

L. M. GOEGBUER o. s. a.

OPGRAVINGEN WILHELMIETEN KLOOSTER TE WATERVLJET

Tijdens een toevallige ontmoeting met de heer Robert Bekaert, spraken wij over oude boeken, munten en opgravingen. Er kwam ter sprake dat er te Watervliet een Wilhelmieten klooster zou gestaan hebben uit de jaren 1250. Wij waren beiden bereid opgravingen te doen.

Wij brachten de heer Gillis Hilaire, uitbater van het «Kerkenhof» een bezoek, evenals het terrein waarop er lichte steenbrokken te zien waren. Wij kwamen overeen op het land te graven, op voorwaarde dat na de werken alles in zijn oorspronkelijke staat zou gebracht worden.

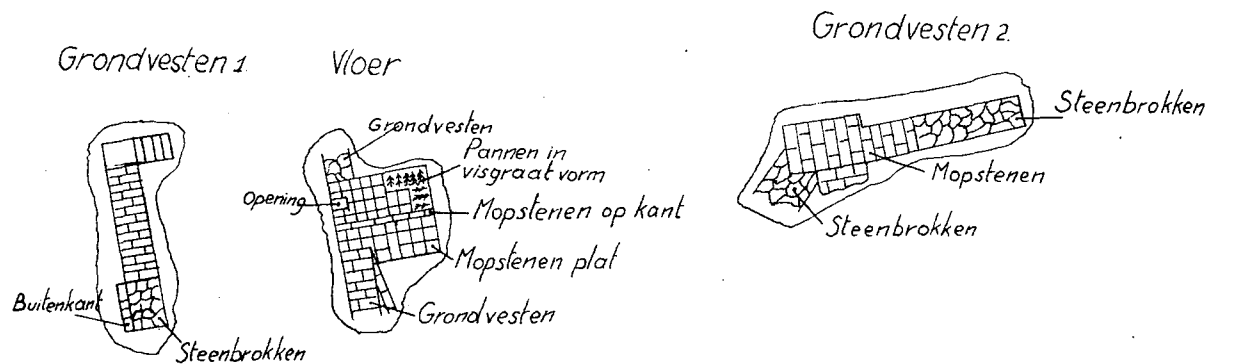
De heer Gillis vernoemde ook de heer Van Acker uit Bassevelde, leraar aan het Koninklijk Atheneum te Eeklo, die reeds enkele plaatsen had onderzocht, doch tevergeefs.

Zaterdag 21-9-63, om 6 u. 45, begonnen wij met twee mannen te graven, nadat wij vooraf met de heer Gillis een gedeelte afgetekend hadden op het zicht van de grootste steenbrokken die op de grond lagen. Om 11 u. 30 vonden wij een vloer, gelegd in vierkante mopstenen (zie schets). Na het volledig bloot leggen van de vloer vonden wij een stuk grondvest. Het was een mooi gemetste grondvest met mopstenen (7 cm × 13 cm × 28 cm). Hebben verder gegraven tot 18 u., waarbij het volgende gevonden : volledige dakpan, scherven-arduin en potten.

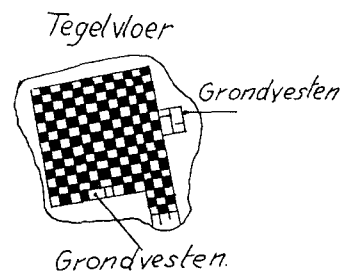
26-9-63. In de namiddag terug begonnen, bij sterke wind en regen. Enkele voorbijgangers riepen «dat is er wel op, om met dat weder steengruis uit de grond te halen». Deze opmerking spoorde ons nog meer aan bij de werkzaamheden. Elke spade aarde kleefde als deeg. Rechtover de vloer, richting N-O vonden wij de eerste grote grondvesten. (Zie schets).

27-9-63. Rond de middag terug aan het werk. Een tweede grondvest bloot gelegd. (Zie schets). Deze loopt een weinig scheef en heeft een versterkte hoek, met een minimum diepte van 1,40 m. Daar het water ons moeilijkheden bezorgde kon deze grondvest niet verder onderzocht worden.

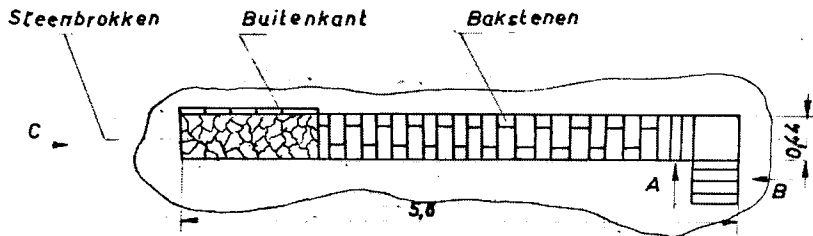
28-9-63. Gegraven met een liefhebber als ik, de heer Lijbaert Firmin, technisch ingenieur aan het Provinciaal Technisch Instituut te Eeklo, die

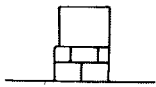
Algemeen situatieplan
van de opgravingen te
Watervliet

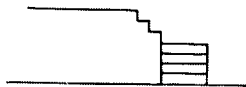
GRONDVEST 1

aanzicht C

aanzicht A

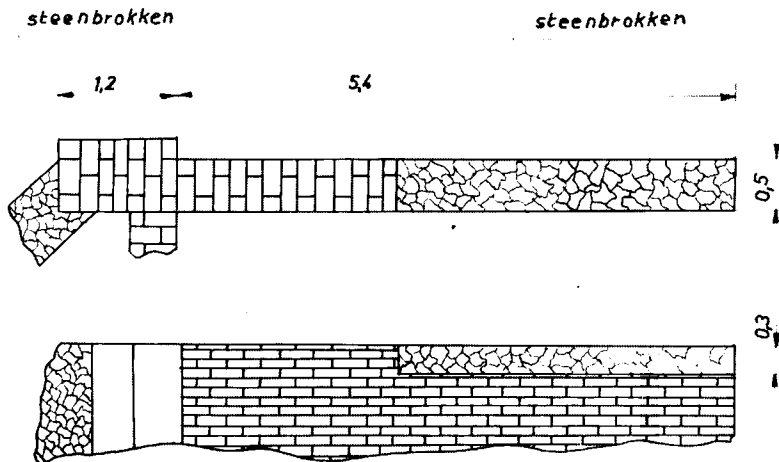

aanzicht B

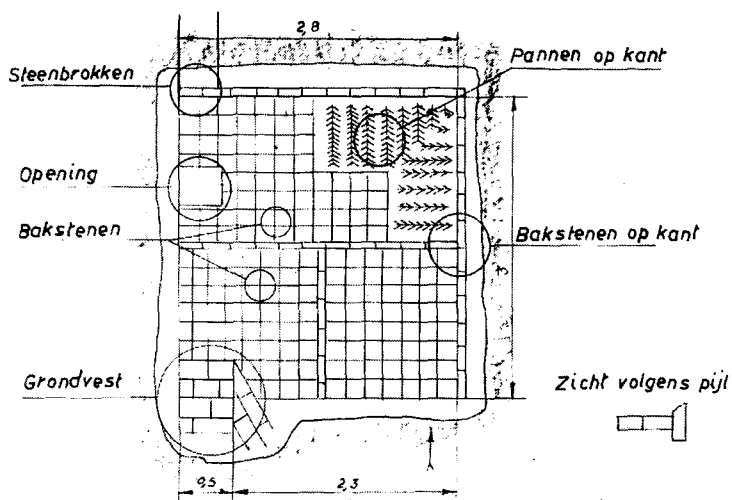
onderaan 2 lagen met trappen van halve steen
bakstenen 5cm buitencant naar beneden

GRONDVEST 2

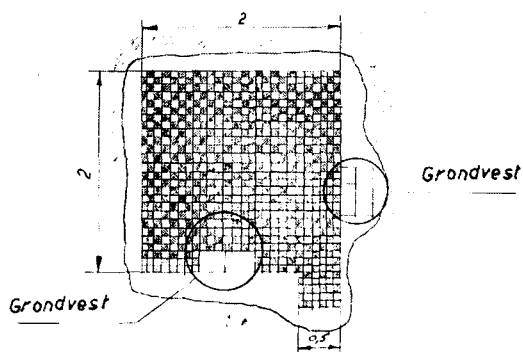

FL

VLOER 1

TEGELVLOER 2

een zeer goede aanwinst was, want mannen van het woord en de veronderstellingen genoeg, maar van de daad, spijtig genoeg te weinig.

Door laatstgenoemde werd de tegelvloer gevonden rond 11 u. De tegelvloer lag in kruisverband met rood en blauw geglazuurde tegels. Op de rand van de tegelvloer werden mopstenen gevonden, met daaronder een lichte grondvest, waarschijnlijk van een binnenmuur. Wegens de slechte weersomstandigheden op het einde van de dag, werd er besloten alles op te meten en de grond terug te effenen. De opmetingen werden gedaan door de heer Lijbaert en mijzelf. De heer Lijbaert heeft dit alles op tekening gebracht.

In het licht van een traktor werden de laatste oneffenheden weggewerkt. Wij hebben schone momenten beleefd. Spijtig dat we onze werkzaamheden niet hebben kunnen voltooien. Wij hopen volgend jaar ons werk voort te zetten, zodat wij een volledig grondplan van het Wilhelmiën klooster hopen te kunnen opstellen.

Romano TONDAT.

Wij hopen dat de Heer Tondat zijn opgravingen, volgende zomer, met succes moge voortzetten. Iconografische inlichtingen betreffende het voormalig kasteel der Laureyn's te Waterloot worden eveneens dankbaar ingewacht bij de Heer Tondat, Roze, 13, Eeklo.

OVER HET ONTSTAAN VAN DE EEKLOSE WATERGANG TUSSEN EEKLO EN ST-LAUREINS

Wanneer we op een stafkaart de loop van de Eeklose watergang tussen Eeklo en St. Laureins bekijken, dan valt het onmiddellijk op hoe gebroken deze loop is. Gewoonlijk vinden we een min of meer vloeiende lijn voor het tracé van een waterloop. Dat wijst er op dat het hier gaat over een kunstmatige watergang. Het doel van dit artikeltje is het ontstaan van dit stuk wat nader te bestuderen.

Als we een blik werpen op het kaartje nr. IV gepubliceerd in het werk van Dr Gottschalk over Zeeuws-Vlaanderen ⁽¹⁾ dan stellen we vast dat alle waterlopen (Vakeleed, Ser Jansleed, Moerwatergang) westelijk georiënteerd zijn naar de vallei van de Lieve toe. We kunnen hetzelfde opmerken voor de Slependamwatergang. We zouden eigenlijk beter de benaming Noordwatergang gebruiken, want de benaming Slependamwatergang komt pas veel later. In een tekst van 1305 vermeldt men een stuk land «ligghende beoosten Sinte Jans huse neffens de Helshoute : tuschen den nordwaterganghe ende der staten van der hondert buunre ⁽²⁾. Op de stafkaart worden stukken land ter weerszijden van de Slependamwatergang «de kleine en de grote honderd buunders» genoemd. Deze noordwatergang is ongetwijfeld te identificeren met de waterloop die in de Keure van Eeklo vermeld wordt als zijnde in verbinding met de zee ⁽³⁾. Hij was dus ook westwaarts gericht. De Eeklose watergang tussen Eeklo en Sint Laureins is echter noordwaarts gericht. Dat doet het vermoeden rijzen dat deze later ontstaan is dan de vier hogergenoemde en bedoeld is als verbinding tussen de Noordwatergang en de Moerwatergang. We beschikken inderdaad over een paar aanduidingen die in die richting wijzen.

(1) Dr. Gottschalk. Historische Geografie van Westelijk Zeeuws Vlaanderen. I Deel Assen 1955, p. 146, afb. IV.

(2) E. Neelemans. Verzameling van Charters, Kronijken en andere Geschiedkundige stukken betreffende de Geschiedenis der Stad Ecclloo. Gent 1863, p. 494.

(3) E. Neelemans. De Geschiedenis der stad Ecclloo. Gent 1859, p. 135. «debent habere liberum aquaeductum et exitum aquarum suarum versus West usque ad aquam, quae vocatur vulgari nomine Hee, abhinc usque ad mare».

Er is vooreerst de ouderdom van de bovengenoemde waterlopen. In 1282 worden het Vakeleed en het Ser Jansleed bij een schenking, door graaf Gwijde, van vier bunder moergrond «gisant entre le leed Jehan de Leffinghe et le Vakeleed» vermeld ⁽⁴⁾. De Moerwatergang wordt vermeld in 1287 toen een poorter van Aardenburg 1/2 gemet grond aan het St Jans Hospitaal gaf «ten Ackere beosten den Moerwaterganghe» ⁽⁵⁾. Deze drie watergangen, welke gegraven werden voor het ontwateren van de moergronden en het vervoer van turf, zijn waarschijnlijk wel ouder, ⁽⁶⁾. De noordwatergang ten slotte wordt reeds in 1240 vermeld in de Keure van Eeklo.

De naam Eeklose watergang komt slechts voor in de loop van de tweede helft der XIVe eeuw en duidt dan de waterloop aan tussen Eeklo en Aardenburg; dus de Moerwatergang inbegrepen. Die verschuiving van benaming wijst er op dat die verbinding tussen de Noordwatergang en de Moerwatergang pas later ontstaan is.

In de rekeningen van het St Jans Hospitaal vinden we aanduidingen over het vervoer van turf uit de omgeving van Eeklo. In 1280 : de turbonibus vehendis de moro usque Ardenborch. Item de turbonibus vehendis de Ardenborch usque Brugos. De quadam nave dicto vulgariter scute XII lbs ⁽⁷⁾. Het St Jans Hospitaal, dat in de omgeving van Eeklo heel wat eigendommen bezat o.m. het goed ten Moere en het goed Altena, liet dus per schuit turf naar Aardenburg en vandaar naar Brugge vervoeren. Langs welke vaart dit gebeurde weten we niet. Er zijn drie mogelijkheden : ten eerste langs de Lieve en oude Lieve naar Aardenburg. Dit is echter weinig waarschijnlijk omdat het verboden was goederen te laden langs de Lieve. Gent zou zoiets zeker niet toegelaten hebben. Een tweede mogelijkheid is via het Ser Jansleede of het Vakeleede langs de oude Lieve naar Aardenburg. Bewijzen hebben we daar niet voor. Trouwens we zijn niet zeker dat het Ser Jansleede in verbinding stond met de Oude Lieve. Een derde mogelijkheid nog was de Moerwatergang. Daartegen pleit het feit dat die watergang, welke in de omgeving van St Laureins zijn oor-

(4) Dr. Gottschalk o. c. p. 73.

(5) Dr. Gottschalk o. c. p. 73.

(6) Deze watergang werd vermoedelijk rond het einde der XIIe eeuw gegraven. In 1188 schonk Filips van den Elzas aan de abdij van Ter Doest 60 gemeten grond alsook een strook grond van 10 roeden breed om er een weg en een watergang aan te leggen. Zie : Dr. Gottschalk o. c. p. 34.

(7) L. Gilliodts-Van Severen, Encore un mot sur l'hôpital St Jean (in : La Flandre 1874, p. 272).

sprong vond, betrekkelijk ver van de moeren van Eeklo ligt. Of kwam de turf uit de moeren van St Laureins? Dat is erg onzeker daar de term «de moro» wijst op het goed ten Moere bij Eeklo ⁽⁸⁾. De Eeklose watergang zelf komt niet in aanmerking, daar er in 1280 nog nergens spraak is van deze waterloop.

Wanneer en waarom het deel van de Eeklose watergang tussen Eeklo en St Laureins gegraven werd, kunnen we slechts gissen. Vermoedelijk is de oorzaak het streven van Eeklo om een andere rechtstreekse verbinding met Aardenburg en de zee te verkrijgen, daar de verbinding met Aardenburg langs de Oude Lieve, door het verwaarlozen van die watergang, in het gedrang kwam. De gemakkelijkste en goedkoopste manier om dat doel te bereiken was een verbindingskanaal tussen de Moerwatergang en de Noordwatergang te Eeklo. Daarbij kon men gebruik maken van een deel der bedding van het Ser Jansleede.

Wanneer die verbinding tot stand kwam weten we niet. Wel weten we dat er in 1332 en 1551 verbredingswerken aan de Eeklose watergang uitgevoerd werden. In 1332 geeft graaf Lodewijk van Nevers 800 roeden land in cyns «as boines gens de la ville de Eclo» ⁽⁹⁾. Een eerste deel van «deus cents quatre vints et sys verges de lonc et une verge de leit, de le strate quon appelle Maroien dam, estendant dusques au vieus Waterganc». Dit is een strook van ongeveer 1100 m lengte tot aan de Noordwatergang (afstand AB) «Item deux cents quarante et chiunc verges de lonc et une verge et demie, et deus pies de leit, estendant des le Siderinc dusques a Sinte Jansleede». Dit is een strook van 950 m lengte vanaf de Ziedelingen tot aan het Ser Jansleede. (afstand BC). Sinte Jansleede is ongetwijfeld een verschrijving voor Ser Jansleede. Tenslotte nog «d'autres petits strate kines qui non point de nom». Deze strook heeft ongeveer 250 m lengte en is niet met zekerheid te situeren.

In 1551 wordt opnieuw grond aangekocht ⁽¹⁰⁾. De strook begint aan het land van Willem Hondeboen en loopt westwaarts tot de brug tegen de molen (afstand CD). Hier volgt men dus de bedding van het Ser Jansleede. Van de brug gaat het noordwaarts tot aan de Brierversweg (afstand DE). In totaal werden 404 (vierkante) roeden onteigend

(8) A. Van Zuylen de Nyevelt. *Les grandes fermes en Flandres vers 1300* (in : *Annales de la Société d'Emulation de Bruges* 1931, p. 43). Rekening 1281. *Receptum de curtis de Moro* 30 lbs, bedoeld wordt de Moro de Ecclo.

(9) E. Neelemans o.c. p. 138.

(10) M. Steel en J. Vande Veire. *Afwateringsproblemen te Eeklo zeshonderd jaar geleden* (in : *Appeltjes van het Meetjesland* 1951, nr. 3, p. 131-137).

over een breedte van $3/4$ roede. Dat geeft een totale lengte van 540 roeden of 2080 m (afstand CD en DE).

Dat klopt ongeveer met de huidige afstand, die 1960 m bedraagt. De verbreding bedraagt 5 m tot 6 m hetgeen niet onaanzienlijk is. Dat is te verklaren door het feit dat deze verbreding niet alleen in verband stond met de afvoer van het overtollig water uit Eeklo maar ook in verband stond met het vervoer van turf. Een rekening van het St Jans Hospitaal van 1361 laat ons weten dat de schepen opnieuw voeren «dore die nyewe vaert met onser turven» ⁽¹¹⁾. Of het nu een druk verkeer zal geweest zijn valt erg te betwijfelen. De kronkelende loop met de scherpe bochten zal ten eerste de scheepvaart belemmerd hebben. Ook weten wij dat het onderhoud van het zeesluis te Slependamme, waarmee de Eeklose watergang via de Ede in verbinding stond, erg verwaarloosd werd. Dat alles zal er toe bijgedragen hebben om een druk handelsverkeer tussen Eeklo en de zee te verhinderen.

Tot slot kunnen we nog opmerken dat door het graven van dit verbindingskanaal Eeklo haar derde verbinding met de zee kreeg. Inderdaad uit de Keure van Eeklo blijkt dat Eeklo verbonden was met de zee langs de Noordwatergang en de Ede. Door het graven van de Lieve werd de Noordwatergang doorsneden en vloeide het water uit Eeklo langs de Lieve en de oude Lieve naar Aardenburg en vandaar naar de zee. De laatste verbinding via St Laureins was de duurzaamste verbinding met de zee. Deze verbinding werd slechts verbroken vorige eeuw door het graven van het Leopoldkanaal.

Luk STOCKMAN.

(11) Dr. Gottschalk o. c. p. 147.

DE FAMILIE STEEGHERS

Een familiegeschiedenis schrijven, droom of werkelijkheid?...

En dan gebeurde het... op een zaterdag van het jaar 1942 trokken wij naar Eeklo : mijn vader en ik, nog een jongentje van ongeveer tien jaar, daarvan getuigt nu nog een notaboekje met een paar regels op de eerste bladzijde.

«In den zomer van het jaar 1942 zijn wij samen (ik en mijn zoon Wilfried) naar Eekloo gereisd, de stad waar naar mijn meening de Steeghers vandaan komen. Bereidwillig geholpen door den heer Uytterschaut stadsarchivaris, hebben we de eerste inlichtingen gevonden, 7 generaties klimmend tot in de jaren 1600. Waarlijk een goed begin».

Dit was feitelijk het eerste bezoek aan Eeklo niet, vroeger was ik er wel eens geweest met verwanten. En daar heb ik steeds de levendigste en vreugdevolste herinneringen aan bewaard. Mijn vader kon zo schoon vertellen, over het vroeger leven in het oude Gent rond 1900, de wijk waar mijn grootvader Adolf Steeghers het levenslicht aanschouwde «de Boomgaardstraat» aan de achterkant gelegen van het Kinderen Alijnshospitaal, het huidige museum van Volkskunde, en dan heel vroeger terug te Eeklo waar ik zo geboeid kon naar zitten luisteren...

Eeklo is mij zo innig lief, is het niet daar waar mijn voorzaten ongeveer driehonderd jaar hebben geleefd als het ware vergroeid met het land zelf. Ons Meetjesland een bloeiende lustwarande, waar ik mij zo thuis voelde, sprak alles daar niet van onze stam, eenvoudige werkmensen, gildebroeders, stille harde werkers voor hun talrijke kroost, de oude parochiekerk het stadhuis van voor de restauratie, de oude huizen aan de «Boelaere». Dit alles doemt nu terug voor mij op als in een droom, daaraan te kunnen denken was gelijk in hemelse gewesten vertoeven, onze sterkte in dagen van beproeving, als voor Vlaanderen de donkere dagen aangebroken waren.

Zo begonnen de eerste kennismakingen met het oude archief op de zolder van het stadhuis. Aan mijnheer Tourny vooral ben ik zoveel dank verschuldigd, hij die het mij mogelijk heeft gemaakt al die opzoeken te doen in dit zo ongemeen rijk archief.

De oorsprong van de naam «Steeghers» hield mij in den beginne bezig. Hij moet zeer oud en eerbiedwaardig zijn. Ik stelde mij in verbinding met de bekende Jan Lindemans. ⁽¹⁾.

De «Steeghers» zijn vermoedelijk uit Frans-Vlaanderen, naar het Kortrijkse, dan naar het Brugse Vrije (Stalhille) in het Meetjesland zich komen vestigen, alwaar veel uitgeweken Zuid-Vlamingen woonden in de 17^e eeuw bijv. : de Lille. Talrijke opzoekingen op het Rijksarchief te Brugge, het Stadsarchief te Kortrijk, leverden niets positiefs op betreffende de herkomst onzer familie. ⁽²⁾.

Te Gent in het stadsarchief vond ik wel een heel belangrijk gegeven over Jozijne Steeghers die om geloofswille in «die beroerlicke tijden» is omgebracht worden na een zeer langdurig onderhoor van de groot-inquisiteur en niet minder spectaculair proces.

Jozijne Steeghers, weduwe van Cornelis Segaert en Steven Segaert, haar zoon, afkomstig van Kortrijk waren doopsgezinden. Ze wierden op de zelfde dag, namelijk op 7 april 1564 op het Veerleplein te Gent verbrand. Dr. A. L. E. Verheyden die talrijke studies schreef over de reformatie in Vlaanderen handelt daarover in «Het Gentsche Martyrologium» (1530-1593), blz. 30. Talrijke andere bronnen zo geschreven als gepubliceerde heb ik dan ingezien doch zonder meer belangrijke gegevens daarin te ontdekken ⁽³⁾.

Wijlen Dr. Jan Soete stadsarchivaris te Kortrijk heeft dan nasporingen gedaan in het poortersboek 1413-1580, doch ook daar was geen enkel resultaat te bekomen. ⁽⁴⁾.

-
- (1) Wiens brief luidt als volgt :

«Uw naam kan inderdaad moeilijk anders verklaard worden dan als een verkorting van «van Stegers». Trouwens de volle vorm «van Steghers» bestaat ook als familienaam. Er is mij maar één plaats van dien naam bekend, nl. het dorp Stegers (Fransch Estaires) op de Leie. Uw familie moet dus uit die plaats afkomstig zijn. — gedateerd Laken, 8 juli 1942 (archief Roger Steeghers).

- (2) [1137] STEEGHERS «Ende zeer corts daer naer, verbarnden Bethune ende Steeghers, ende binnen den zelve jaere, starf die coninck Loys van Vranckerycke, ghezeit de Vette, naer dat hij bij vrou Aelis, zijnder huysvrouw, sgraven Hubrechtsdochtere van Vertus, zes zuenen ende een dochter ghehadt hadde». Chronycke van den Lande ende Graefscpe van Vlaenderen gemaect door Jo^r Nicolaes Despars blz. 223.

- 3) F. Vander Haeghen Th, J. Arnold en R. Van den Berghe, *Bibliographie des martyrologes Neerlandais*, dl I : Monographes, dl II : Recueils, Den Haag, 1890, I deel in 8°.

- (4) «geen enkele Steeghers heb ik gevonden die poorter bij koop te Kortrijk zelf zou geworden zijn» tot daar Dr Jan Soete, stadsarchivaris te Kortrijk.

Te Stalhille vond ik wel Steeghers doch nergens kwam de naam van mijn stamvader Herman Steeghers voor. Daar die plaats niet zo ver meer verwijderd is van Eeklo is dat toch evenwel het vermelden waard. Is er een verband te leggen tussen Jozijne Steeghers uit Kortrijk, de «Steeghers» uit Stalhille en Brugge en dan de eigenlijke stamfamilie uit Eeklo. Nu komen er een ganse reeks vragen en veronderstellingen kijken, waarop tot nu toe nog geen antwoord gevonden is. Al de doopregisters uit West- en Oost-Vlaanderen werden geraadpleegd om zo een aanknopingspunt te vinden, doch vruchteloos.

De opzoekingen in de oude parochieregisters berustende op het stadhuis te Brugge hebben wel enig belang, vooral wat de schrijfwijze van de naam Steeghers betreft. Naast de vorm van Steeghers, Steghers, Steegers en Stegers, vonden we ook «Van Steeghere». Van waar ze afkomstig waren hebben we niet kunnen uitmaken uit die schrale gegevens die in dergelijke akten vervat zijn.

- I. STEGERS HERMANNI gehuwd met
DE LATEUR ELISABETH
gewon
- II. STEEGERS JOHANNES-BAPTISTE gehuwd met
BAES ANNA
gewon
- III. STEGHERS MARTINUS-BENEDICTUS gehuwd met
DE LATEUR JACOBA-JOSEPHA
gewon
- IV. STEGHERS AUGUSTINUS-VINCENTIUS gehuwd met
NUFFELS JOANNA-LIVINA
gewon
- V. STEGHERS FERDINANDUS gehuwd met
DE PAUW COLETTE
gewon
- VI. STEEGERS SERAPHINUS gehuwd met
CABOOTER PETRONILLA-FRANCISCA
gewon
- VII. STEEGHERS EDUARDUS gehuwd met
BAETENS ROSALIA
gewon
- VIII. STEEGHERS ADOLPHUS gehuwd met
VOLCKAERT BARBARA
gewon
- IX. STEEGHERS ROGERIUS-EDUARDUS-GUSTAVUS gehuwd met
GOETHALS SUZANNA-EMILIA

I. STEGERS HERMAN : huwde met Elisabeth de Lateur, de plaats is onbekend. De huwelijksregisters werden nagekeken van Eeklo en vrijwel alle omliggende gemeenten doch tevergeefs, geen enkel gegeven hoe klein ook zou die sluit oplichten. Wanneer is Herman Steeghers zich met zijn vrouw te Eeklo komen vestigen? Het typische van de zaak is bijvoorbeeld dat men de naam «de lateur» reeds vroeg te Eeklo tegenkomt. (5).

Van Steeghers te Eeklo vóór 1679 echter geen spoor te vinden. Had Herman Steeghers te Eeklo dan geen familie? In de doopakten van zijn kinderen komt geen enkele Steeghers als peter en meter voor, wel familie van zijn vrouw, Elisabeth de Lateur. Kwam hij uit Frans-Vlaanderen, uit het oorlogsgebied ten tijde van Lodewijk XIV, toen veel Hugenoten uitweken na het verdrag van Nantes in 1685, zoiets is wel niet gans onwaarschijnlijk, doch bij Herman Steeghers niet, daar hij reeds in 1679 zijn zoon Joannes-Baptiste komt aangeven te Eeklo.

De stadsrekeningen, de staten van goed, de ommestellingen werden geraadpleegd uit die jaren. Herman Steeghers komt er veelvuldig in voor. Zo kunnen we met de gegevens uit die bronnen geput, van jaar tot jaar zijn bedrijvigheid, zijn levensverrichtingen volgen. Hij was schrijnwerker van stiel en had tal van werk op zijn actief en rekening uit te voeren. In 1690 was hij bezig aan een werk in het stadhuis (6) dat verscheidene jaren zou in beslag nemen.

(5) Servaes de Lateur in 1619 gehuwd met Elisabeth Aercke.

(6) [7 september 1690] «Item betaelt aen» herman steeghers ter somme van ses schellynghen acht grooten over het maecken een schaubceert In het stathuys als over het vermaecken van eene tafel by Spie ende d. ordonantie vande weth van daten VIe 7bre 1690 ende quyttantie
dus VI VIII gr.»

(Stadsrek. 1690, bundel 528, 1ste cohier S. A. Eeklo).

[10 augustus 1691] «Item betaelt aen herman steeghers derthien schellynghen acht grooten ter causen van by hem ghemaect ende ghelevert thebben eenige sgragen ende cardoersen op den stadthuyse by spie ende ordonantie vande weth van daten Xe Augusty 1691 ende quyttantie
dus XIII schel. VIII gr.»

Stadsrek. 22 oct. 1690 tot 6 nov. 1691, bundel 528, 2de cohier S. A. Eeklo).

«Item betaelt aen herman steeghers ter somme van een pont vyfthien schellynghen acht grooten ter causen vande wercken ende reparatien by hem ghedaen aenden stathuyse deser stode by spie ende d'ordonantie vande weth van daten XXIXen Xbre 1690 ende quyttantie
dus IP. XVI schel. VIII gr.»

(Stadsrekening 6 nov. 1691 tot 19 febr. 1693, bundel 528, 3de cohier S. A. Eeklo).

[17 augustus 1692] «Item betaelt aen herman steeghers ter somme van een pont twee schellynghen acht grooten ter causen van het repareren vande schepenbanck

Ook voor het O. L. Vrouwaltaar der Eeklose parochiekerk had Herman Steeghers tal van werk uit te voeren en na te komen, menigvuldige rekeningen zijn ons uit die tijd sprekende getuigen. Hij moet wel een goed vakman geweest zijn, want men deed veel beroep op hem. Wat ons vooral opvalt is dat hij maar voorkomt tussen de jaren 1685 tot 1704. Was hij

Inde kercke als de leverynghc van naeghels ende eenich yserwerck daertoe ghedaen by sp^{ie} ordonantie vande weth van daten XVIIen Augusty 1692 ende quyttantie dus
IP. II schel. VIII gr.»

(Stadsrek. 6 nov. 1691 tot 19 febr. 1693, bundel 528, 3de cohier S. A. Eeklo).

[28 nov. 1685] «Item betaelt aen herman steeghers ter somme van vyf ponden grooten ter causen van by hem ghemaect thebben dry spierren ramen staende inde vynsters op schepenencamer op het stadthuys by ordonantie vande XXVIII gbre 1685 ende quyttantie dus
VP. gr.»

(Stadsrek. 1685-86, bundel 527, 2de cohier S. A. Eeklo).

[12 augustus 1688] «Item betaelt aen herman steeghers de somme van twee ponden thien schellynghen grooten ter causen van by hem ghemaect thebben eenen schauwalck aende cave op schepenen camer op het stathuys by ordonantie vande XIIde Augusty 1688 ende quyttantie dus
II P. X schel. gr.»

(Stadsrek. 1688, bundel 527, 4de cohier S. A. Eeklo).

[19 januari 1689] «Item betaelt aen herman steeghers schrynwercker een pont thien schellynghen grooten ter rekenynghe van het maecken van eenighe cassen op het stadthuys by ordonantie vande weth van daeten XIXen Janry 1689 ende quyttantie dus
I P. X schel. gr.»

(Stadsrek. 1689, bundel 527, 5de cohier S. A. Eeklo).

[22 juli 1689] «Item betaelt aen herman steeghers, de somme van twee ponden thien schellynghen grooten ter rekenynghe van synen aerbeyt ghedaen op het stadthuys in het maecken van de cassen aldaer, by ordonantie vande weth van daeten XXIIen Juny 1689 ende quyttantie dus
II P. X schel. gr.»

(Stadsrek. 1689, bundel 527, 5de cohier S. A. Eeklo).

[22 juni 1689] «Item betaelt aenden selven steeghers, vijf ponden seshien schellynghen ende acht grooten tot voldoenynghe van dese specificatie over synen aerbeyt van te maecken de cassen in het Comptoir op het stadthuys als eenighe deuren by specificatie d'ordonantie vande weth van daeten XXIIen Juny 1689 ende quyttantie dus
V P. XVI schel. VIII gr.»

(Stadsrek. 1689, bundel 527, 5de cohier S. A. Eeklo).

[1701] «Item betaelt aen Susanna bleyn wedwe van p^r ijkct als transport hebben van herman Steeghers de somme van neghen schellynghen grooten, voor by den selv. steeghers gevrocht thebben aende cassen vanden stadhuysse per sp^e ordonantie in daten 28 febr. 1701 ende quyttantie dus
IX schel. gr.»

(Stadsrek. 1701, bundel 529, 2de cohier S. A. Eeklo).

toen verhuisd of deed men toen geen beroep meer op hem als schrijnwerker? (7).

In die tijd werden er ook jaarlijkse grondlasten geïnd en later samen bedrijfsbelastingen dit zijn de «ommestellynghen». Vanaf 1685 tot 1704 vinden we Herman Steeghers vermeld alsook in het Landboek waar de woonst van mijn stamvader aangeduid staat «op den Boelare». Het is op de «Boelare» dat vele generaties Steeghers hun woonst zullen hebben. (8).

- (7) [1689] «Item betaelt aen hereman steghers schrijnwercker de somme van vier schellijnghen grootten over het repareeren ende vermaecken vanden troon daer onse lieve vrouwe belt In ommeghedraghen wort dus III schel. gr.»

(O. L. Vr. altaar-rekeningen, bundel 1704, 4de cohier S. A. Eeklo).

- [1689] «Item betaelt aen hereman steghers schrijnwercker de somme van twee schellijnghen grootten over reparatie byhem ghedaen aenden hautaer der voorschreven cappelle dus II schel. gr.»

(O. L. Vr. altaar-rekeningen, bundel 1704, 5de cohier S. A. Eeklo).

- [1692] «Item betaelt aen herman steeghers de somme van een pondt neghen schellynghen ende ses gr. over Aerbeyt van schrijnwercken aen tsel huys blycken by ordtē ende quitantie dus hier de selv. I P. IX schel. VI gr.»

(Hospitaalrek., bundel 1671, 6de cohier S. A. Eeklo).

- (8) [ougst 1685] «herman steeghers ghewin III schel. gr.»

(bundel 420, 1ste cohier — Belastingen (ommestellingen) S. A. Eeklo).

- [ougst 1686] «herman steeghers xxr.

IIII gr.

ghewin — V schel. gr.»

(bundel 420, 2de cohier — Belastingen (ommestellingen) S. A. Eeklo).

- [1686] «herman steeghers xxr. II gr. IIIdrs.

ghewin — III schel. gr.»

(bundel 420, 3de cohier — Belastingen (ommestellingen) S. A. Eeklo).

- [ougst 1687] «herman steeghers xx R.

II gr.

ghewin — I schel. VIII gr.»

(bundel 421, 1ste cohier — Belastingen (ommestellingen) S. A. Eeklo).

- [ougst 1688] «herman steeghers XX R.

I gr. VI drs

ghewin II schel. gr.»

(bundel 421, 3de cohier — Belastingen (ommestellingen) S. A. Eeklo).

- [1684] «Thuys Erman steghers pachter (Eccloo binnen)

propr. Jan Willems

XV schel. II gr.

XVI schel. V gr.

3 — 3 — 1.,

(bundel 419 1ste cohier — Belastingen (ommestellingen) S. A. Eeklo).

In het Landboek (door Cornelis Boudens) uit 1638 met aanvullingen tot het jaar 1707 vonden we zeer rijke gegevens betreffende onze stamvader. (⁹). Vanaf het jaar 1697 vinden we Herman Steeghers vermeld als «Aerbeyder» en hij word belast op 1/2 gemeten. (¹⁰).

Op het einde van de 17^e eeuw zal Eeklo evenals gans Vlaanderen een beroerde tijd van plundering, brandschatting en drukkende belastingen doormaken. Vreemde soldateska trekken door Eeklo, met hun leveringen, logementen, inkwartiering. Daarvan spreken ons ook de ommestellingen.

-
- [ougst 1684] «herman Steeghers
ghewin VI schel. VI gr.»
(bundel 419 2de cohier — Belastingen (ommestellingen) S.A. Eeklo).
[1683 — Rekening gedaan in 1684] «heirman steeghers
ghewin IIII schel. X gr.»
(bundel 418 3de cohier — Belastingen (ommestellingen) S.A. Eeklo).
[ougste 1689] «herman steeghers XX Rn
ghewin VI schel. gr.»
(bundel 422 1ste cohier — Belastingen (ommestellingen) S.A. Eeklo).
[ougst 1690] «Ereman Steeghers XX Roeden
ghewin III gr.
IIII schel. gr.»
(bundel 423 1ste cohier — Belastingen (ommestellingen) S.A. Eeklo).

(9) «XXXVIe beghin

Ande suyts vande voorn strateken als hiermede ghemeten ande wests vande kerckstraete (daer de kercke in staet) ende ande noorts van t kerckof westwaert van den boelare ghemeten aldaer totten schootkant (partije) vrij vande oosthouck Inne XXXVIe begin.

Daniel bracke ofte guille Lievens ande suyts by den westhende daeran streckende met den westhende alsvooren ande boelare ende metten oosthende an cornelis de keysens. Landt

Jan Aanhaert

Jan willems

Fhoor de keyser

ende de beer

herman steegers groot elck

ende Jaccqs van sterchem elck dhilft + den 16 Janry 1696 gillis Simmens over Jaccqs van sterchem XX R : 22 9bre 1701 hr. haeck over Simmens 20 roeden den 8 Xbre 1705 via Jan (of Jacq) de muynck over herman steeghers 20 roen den 18 7bre 1706 Jan martens f^s pr. over Via muynck 20 r» (Landboek 385 2de deel noortzijde van Eeklo f° 264 S.A. Eeklo).

(10) [ougst 1697] «herman steeghers xx R

I schel. VI gr. VI drs

Als Aerbeyder $\frac{1}{2}$ ghem :

XI schel. VIII gr.»

(bundel 432 3de cohier ommestellingen S.A. Eeklo).

(¹¹). Ons Meetjesland was in die tijden bijna zo goed of geheel uitgeplunderd, hongersnood was dus niet uitgesloten, daarom moest het landsbestuur en de burgemeester en schepenen overgaan tot de jaarlijkse graantellingen per huisgezin. Deze bundels graantellingen zijn van grote waarde voor de heemkundigen, omdat zij ons de noden onzer voorouders met een rauwe realiteit aantonen in officiële cijfers. Zo weten we bijvoorbeeld ook het inwoneraantal van Eeklo, dat toen zo ongeveer 3800 zielen bedroeg.

Het was een zeer harde tijd voor Herman Steeghers die sedert 11 oktober 1693 weduwnaar was geworden met zijn vier kinderen. (¹²). Te midden van een algemene onrust, vonden ons voorouders sterkte in hun diep geloof, meer dan ooit zou de eredienst in de parochiekerk opbloeien daarvan getuigen de rekeningen van St. Vincentiusaltaar. (¹³).

Elisabeth de Lateur sterft te Eeklo op 11 oktober 1693. (¹⁴). De weduwnaar hertrouwde te Eeklo op 19 april 1694 met Patronella De Meulder. Uit dit tweede huwelijk sproten vier kinderen.

Hier volgen nu de kinderen van Herman Steeghers en Elisabeth de Lateur :

- 1) Joannes-Baptista, geboren te Eeklo op 4 december 1679, gedoopt in de parochiekerk op 6 december 1679, gehuwd op 14 augustus 1710 te

(11) «Ommestellynghe ten adte van seven schellynghen dry grooten per ghemet ghedaen opden jaere ende ougste 1702 ter causen vande hollantsche mandementen contributie op dese stede vutgheson den t'sedert den 1ste meye 1702 tot ghelycken daeghe 1703 Ontfangher de pauw.»

«herman steeghers XX R.

VI gr.»

(bundel 435 4de cohier ommestellingen S.A. Eeklo).

- (12) «herman steeghers met sijn vrouwe ende 3 kinders onvoorsien heeft van noode 3 meuckens graen».

(bundel 251 — Graantelling 1693 S.A. Eeklo).

«heirman steeghers sijn 4 personen onvoorsien van graen noodigh ter wecke 2 meuckens».

(bundel 251 f° 25 vso Graantelling 1694 S.A. Eeklo 2de cohier).

«German Steeghers 7 personen geen graen»

(1698 Graantelling bundel 252 f° 8 Vs° S.A. Eeklo).

- (13) [1696] «Item aen herman steeghers eenen schollynck vier grooten over reparatie ghedaen aende berrie daarmede ghedraeghen worden de relicquen vanden patroon dus»

(bundel 1712 St Vincentiusaltaar S.A. Eeklo).

- (14) «11° octobris anni 1693 obiit Elisabetha de Lateur uxor hermani sepulta in caemiterio inter occidentem et septentrionem»

(reg. 176 f° 3475 S.A. Eeklo).

Eeklo met Petronella Van Den Bossche en voor de tweede maal op 30 juli 1715 te Eeklo met Anna Petronella Baes. Hij overleed op 1 januari 1750 te Eeklo. (zie verder).

- 2) Maria-Anna, geboren te Eeklo op 25 september 1685. ⁽¹⁵⁾.
- 3) Adrianus, geboren te Eeklo op 7 september 1686, ⁽¹⁶⁾ en er overleden op 9 oktober 1686.
- 4) Joanna-Maria, geboren te Eeklo op 9 januari 1690 en er overleden op 12 oktober 1700 in de ouderdom van 10 jaar. ⁽¹⁷⁾.

Kinderen van Herman Steeghers en Petronella De Meulder :

- 1) Elisabetha, geboren te Eeklo op 8 juli 1695, en overleden op 17 februari 1696.
- 2) Anna, geboren 29 juni 1697 te Eeklo.
- 3) Franciscus-Livinus, geboren te Eeklo op 7 november 1700, en er overleden op 25 november 1702 van het zelfde jaar.

Onze rechtstreekse afstamming gaat nu verder langs Joannes-Baptista Steegers - Anna Baes.

II. STEEGERS JOANNES-BAPTISTA : gedoopt op 6 december 1679 te Eeklo ⁽¹⁸⁾. Huwde te Eeklo op 14 augustus 1710 met Petronella Van Den Bossche, waarbij hij twee kinderen heeft gehad :

- 1) Joannes Adrianus, geboren te Eeklo op 6 juli 1711 ;
- 2) Joanna Francisca, geboren te Eeklo op 10 september 1713.

(15) «25a 7 bris 1683 bap. est Anna fa leg hermanni steijgers et elisabetha de lateur con : susc de S. fonte petrus Strije et maria de lateur n^a ut asserit obstetrix eadem circa 7^a mane»

(reg. 149 f° 2818 vso S.A. Eeklo).

(16) «7a 7bris 1686 bap^s est adrianus fs leg hermanni steyggers et Elisabetha de lateur coningum susceptores de S. fonte adrianus de lateur et joâ de lateur n ut assenit obstetrix eadem quarta mane»

(reg. 149 f° 2835 rto S.A. Eeklo).

(17) «9a ian : 1690 bap^a est Joâ marie fa legitima hermanni steijgers et Elisabetha de lateur coningum susceptores de sacro fonte arnoldus de pauw et joâ mane de sutter na/ut asserit obstetrix, praecedenti circa medium 12a de nocte»

(reg. 149 f° 2854 rto S.A. Eeklo).

(18) «6 Decemb. 1679 bap^{us} est Joes baptista fs Leg : hermanni steegers et Elisabetha de lateur con. susc. de S. fonte Joanne de lateur et Joâ van den Broecke n 4ter euisdem circa 1mo noctis»

(reg. 149 f° 2802 S.A. Eeklo).

De overlijdensakte van Joannes Steegers eerste echtgenote is niet gevonden. Op 30 juli 1715 hertrouwde hij met Anna Petronella Baes, dochter van Joannes en Petronella de Maeyer. Hij was toen 36 jaar oud. ⁽¹⁹⁾. Joannes Steegers stierf te Eeklo op 1 januari 1750 in de ouderdom van 71 jaar. ⁽²⁰⁾.

Hij was bakker van beroep en van hem zijn veel gegevens te vinden in de ommestellingen en de opgaven van graanvoorraden en dit vanaf augustus 1710 tot het jaar van zijn overlijden 1750. Als bakker was hij belast over 1 ghemeten 100 roeden. Vanaf het jaar 1715 toen hij gehuwd was met Anna Baes vinden we naast zijn naam 12 Roeden $\frac{3}{4}$ naast het reeds vroeger vermelde 1 gemeten 100 roeden waarbij dan vanaf dit jaar 50 roeden is bijgekomen dus in totaal 1 gemeten 150 Roeden.

Vanaf het jaar 1722 staat in de ommestellingen ook de plaats van inwoning vermeld. Jan Steeghers woonde toen aan de «noortsyde van de straete vande maerckt naer het hospitael».

In de opgave der graanvoorraden vinden we voor hem op de 22 juni 1740 twee zakken en een maat, op 16 juli 1740 : zes zakken, op 21 juli 1740 acht zakken en op 28 juli 1740 vijf zakken.

In het jaar 1729 is Joannes-Baptista Steegers bij de hoirs ende erfghenaemen» in de staat van goed van Joanna Baes dochter van Joannes en zuster van Anna Baes. ⁽²¹⁾.

(19) 30 July 1715 contraxerunt matrimonium Joannes Stegers et anna baes coram me et testibus francisco de mey et adriano vanden bossche in ecclesiâ parochiali ecclona die et supra

I. L. De Rycke
past. ecclonia»

(reg. 168 f° 3929 rto S.A. Eeklo)

(20) 1^a Jany 1750 obiit Joannes Stegers vs anna baes sepultus est in caemiterio officio medio»

(reg. S.A. Eeklo).

(21) In de zelfde staat van goed komen nog een paar interessante gegevens voor over Jan Steeghers :

«Item over den prijs van een paer gouden yser, twee gouden rynghen ghepresen by sieur pieter van crombrughe tot eecloo tot seven ponden thien schellynghen ses grooten het welcke is aenveert by Jan Steeghers hoir ten desen steirfhuysse dus

VII P. X schel. VI gr.»

«Item betaelt aen Jan Steeghers over leverynghe van broot als andersints in de uytvaart geconsumeert tot

II P. VII schel. VI d. VI gr.»

(Staat van goed L. n° 171 Rijksarchief Gent).

In het jaar 1728 koopt Jan Steegers een partij bos van 455 roeden, gelegen in de parochie van Adegem met al de scheuten en bomen daarop staande, palende aan de landschootbilck, aan de westzijde het goed ter heyden, de noordzijde en oostzijde de heer Jan Baptist Coene. (zie bijlage 1).

Anna Petronella Baes, geboren de 26 september 1684 te Eeklo als dochter van Joannes en Petronella De Maeyer, sterft te Eeklo op 10 juli 1734. ⁽²²⁾.

Er is een staat van goed opgemaakt die een zeer merkwaardig beeld geeft van het leven onzer voorouders. Daarom laat ik een korte samenvatting volgen. De staat van goed begint met een inventaris van al de goederen zo roerende of onroerende op het sterfhuis gevonden. Jan Steeghers zoon van Herman is de houder terwijl Joannes de Baets respectievelijk oom materneel en voogd is over Jacobus 18 jaar, Martinus 16 jaar, Frans 15 jaar, Maria 12 jaar, Petronella 10 jaar en Augustinus 5 jaar, de zes minderjarige kinderen van Jan Steeghers bij de overledene.

Dan volgt de beschrijving van al de goederen, landerijen, enz. die zij in hun huwelijk samen verkregen hadden.

1) Een partij bos gelegen in de parochie en ambacht van Waarschoot omtrent «den Eeckelootschen dam gheñaempt den ouden Callaingine Bosch» aan Jan Steeghers toebehorende volgens de brieven van erfenis gepasseerd voor amman burgemeester en schepenen van Waarschoot de 13de september 1729.

2) Een partij bos gelegen in de ambachte van Maldegem en op de parochie van Adegem groot 433 roeden Salvo Finsto met de bomen daar op staande, palende ten zuiden aan de «Lantschootbilck» ten westen «het goet ter heyden», ten noorden en ten oosten de heer Jan Baptiste Coene, aan Jan Steeghers toegewezen volgens de erfenisbrieven gepasseerd voor de wet van Maldegem op 13 januari 1728.

Hier komt nu het huis waar Anna Baes overleden is :

Een huis stede en erve gelegen te Eeklo ten zuiden de groote straete «loopende van de marct naer het hospitaël», ten westen Joannes van hoorebeke, ten noorden het sterfhuis en ten oosten Jonkheer P. Isenbaert, groot ener erve 27 roeden en half Jan Steeghers kompeterende bij middel van een koop jegens Joanna Latteur weduwe van pieter de pré, volgens de erfenisbrieven dan gesloten voor de schepenen der stad Eeklo op 9 november 1717.

Vervolgens behoort het sterfhuis toe : de vijf delen en half van een hofstede en schuur en andere toebehoorten daar op staande gelegen binnen

(22) «10^a July 1734 circa prima postmeridie obijt Anna baes uxor Joannis Stegers»

het ambacht van Maldegem op de parochie van Adegem «up den wyck ghenaeemt de suyt murckel», ten oosten de straat lopende van het kruispunt naar de appelboom, ten westen Jan van Leeuwe, Jan Steeghers toebehorende als heer Cause Uxoris ten sterfhuize van Joanna Baes filia Jan en bij koop van Joannes De Baets filius Guilliaume en Maria Baes zijn huisvrouw volgens de staat van goed gesloten voor de schepenen van Maldegem op 4 juni 1729. Na een lange opsomming van al het huisgerief op het sterfhuis bevonden komen de «commeren ende lasten» waarna de staat van goed wordt besloten met de totale som van de lasten en baeten.

Het sterfhuis stond er nog zo slecht niet voor, en sloot met meer winst dan verlies ten belope van 121 ponden 16 schellingen en 7 grooten.

Voor volledige tekst van deze belangrijke staat van goed verwijs ik dan naar Bijlage II.

In het jaar 1748 toen er te Eeklo een volledige bevolkingsstaat is opgemaakt geworden was Jan Steeghers nog steeds met zijn zes kinderen als bakker ingeschreven. ⁽²³⁾.

- 1) Jacobum-Vincentium, geboren op 31 mei 1716 te Eeklo, en er gestorven op 26 november 1775 in de ouderdom van 61 jaar. Hij was ongehuwd.
- 2) Martinus-Benedictus, geboren op 26 oktober 1717 te Eeklo, gehuwd op 20 juni 1747 te Eeklo met Jacoba-Josepha de Lateur. Hij overleed te Eeklo op 18 oktober 1773. (zie verder).
- 3) Franciscus-Emmanuel, geboren op 24 augustus 1719 te Eeklo, gehuwd te Eeklo, op 11 september 1756 met Theresia Francisca Van den Hove, hij overleed te Eeklo op 5 november 1764 in de ouderdom van 45 jaar.
- 4) Elisabeth-Adriana, geboren op 1 december 1720 te Eeklo.
- 5) Maria-Isabella-Jacoba, geboren op 20 december 1721 te Eeklo. Overleden op zeer jeugdige ouderdom te Eeklo op 11 november 1725.

(23) «Jan Stegers Backer hebbende ses kinderen te weten

Jan aut 39 jaeren

Jacobus 32 jaeren

Marie 25 jaeren

frans 28 jaeren

Pieternele 23 jaeren

Jan stegers aut 7 jaeren.

(n° 143 — f° 39 vso S.A. Eeklo).

- 6) Petronella-Jacoba, geboren op 25 juni 1725 te Eeklo, was geestelijke dochter te Eeklo; stierf in het jaar 1796 te Eeklo. Van haar vinden we talrijke gegevens in de renteboeken. (24).
- 7) Josephus, geboren op 28 november 1726 te Eeklo.
- 8) Augustinus, geboren op 9 september 1729 te Eeklo, overleden op 5 juli 1747 eveneens te Eeklo.

De afstamming in rechte lijn volgt nu langs nr. 2. Martinus-Benedictus Steghers. Hij was schoenmaker van beroep en woonde in de Kerkstraat te Eeklo.

III. STEGHERS MARTINUS-BENEDICTUS : geboren op 26 oktober 1717 te Eeklo (25), huwde op 20 juni 1747 te Eeklo met Jacoba-Josepha de Lateur, dochter van Adriaan en Anne-Marie de Muynck, hij overleed op 56 jarigen ouderdom te Eeklo op 18 oktober 1773 in de «Kerckstraete». Er is een staat van goed opgemaakt gedateerd op 10 mei 1774. Jacoba de Lateur de weduwe heeft hem doen maken te samen met Anne-Marie de Muynck dochter van Jacques en Maria Verheecke om hem te presenteren aan Augustinus Vincentius Steghers fs martin reeds meerderjarig geworden alsmede aan Ludovicus Arnoldus Bourgois en Anna Francisca fa martinus Steghers zijn huisvrouw. Bourgois is voogd langs vaderlijke zijde en Jan Frans de lateur langs moederlijke zijde over Maria-Caroline 16 jaar, Bernardus Anthonius 13 jaar, Benedictus Antonius 7 jaar, Antonius Norbertus 5 jaar en Carolus Frans 2 jaar, alle vijf minderjarige kinderen van de overledene bij Jacoba-Josepha de Lateur «besitterige» Voor verdere gegevens die deze staat van goed bevat zie bijlage III.

Over Martinus Steghers zijn nog een paar aantekeningen in de renteboeken te vinden die we in bijlage IV geven.

(24) [1757] «Rente tot laste van petronelle Steghers fa Jan in proffyte van Joc marie Cornelia haerens»

[1767] «Rente tot laste van petronelle Steghers fa Jan in proffyte van Sr. Jan baptista beyaert»

[1771] «Rente tot laste van petronelle Steghers in proffyte van Sr. Pieter geirnaert»

(reg. 969. Renteboeken f° 75 Vso S.A. Eeklo).

(25) «26^a Octobris 1717 Baptizavi Martinum benedictum, filium Joannis Steghers et Annae baes conjugum suscept. sunt martinus van zeele, et joanna baes natum heri vesperi quadrante circiter post nonam ut asserit obstetrix

Joannes Bauwens
vicepast. Ecloniae»

(reg. 151 f° 2672 Rto S.A. Eeklo).

Jacoba Josepha De Lateur, geboren de 20 februari 1726 te Eeklo, overleed op 78 jarige ouderdom op 26 november 1804 te Sint-Jan-in-Eremo.

Nu volgen hier hun kinderen :

- 1) Augustinus-Vincentius, geboren te Eeklo op 24 augustus 1748 ; gehuwd te Eeklo op 15 mei 1776 met Joanna Livina Nuffels en er overleden in de ouderdom van 78 jaar op 26 februari 1825. (zie verder).
- 2) Anna-Francisca, geboren te Eeklo op 27 januari 1750 ; huwde te Eeklo met Ludovicus Arnoldus Bourgois op 25 mei 1773 ; en overleed te Eeklo in de «brugschestraete» in de ouderdom van 73 jaar, op 30 maart 1823, zij was spinster van beroep.
- 3) Bernardus, geboren te Eeklo op 12 februari 1752, en er overleden op 18 februari 1757.
- 4) Laurentia-Francisca, geboren op 5 november 1753 te Eeklo.
- 5) Rosalia, geboren te Eeklo op 25 januari 1755, zij overleed te Eeklo op 24 februari 1757.
- 6) Maria-Caroline, geboren te Eeklo op 4 november 1757 ; zij huwde te Eeklo op 8 april 1782 met Joannes Aersens, overleden te Eeklo op 24 november 1825. Maria Caroline Stegers was spinster van beroep en woonde in het «sterrestraetjen» te Eeklo.
- 7) Petrus-Antonius, geboren te Eeklo op 8 november 1759, overleden te Eeklo op 13 november 1759, ruim 5 dagen oud.
- 8) Bernardus-Antonius, geboren te Eeklo op 1 januari 1761 ; overleden in den ouderdom van 33 jaar te Eeklo op 11 januari 1794, woonde bij zijn ouders en was ongehuwd. ⁽²⁶⁾.
- 9) Joannes-Franciscus, geboren te Eeklo op 10 april 1762, overleden te Eeklo op 26 juli 1762 in de zeer jeugdige leeftijd van 3 maanden en 11 dagen.
- 10) Thecla, geboren te Eeklo op 26 januari 1764.
- 11) Benedictus-Antonius, geboren te Eeklo op 22 december 1765, gehuwd te Sint-Jan-in-Eremo op 28 januari 1792 met Machtildis Starmans,

(26) «januarius 1794 11 hujus obiit et in caemiterio ad sepultus est Bernardus, Anthonius Steeghers filius innocens (= onnozél) martini et Jacoba de Lateur conjugum baptizatus hic aetatis 33 annorum»
(reg. 181 f° 1164 S.A. Eeklo).

waarbij hij vier kinderen heeft gehad : Maria Christina (°22 februari 1793, St-Jan-in-Eremo) ; Sophia (°26 mei 1794, Kaprijke) ; Sophia (°11 mei 1796, Kaprijke) en Isabella Theresia (°15 Prairial j. 5 F. Rep., Kaprijke).

12) Antonius-Norbertus, geboren te Eeklo op 26 oktober 1768.

13) Carolus-Franciscus, geboren te Eeklo op 3 mei 1772, gehuwd te Eeklo op 1 mei 1806 met Anna-Maria De Vliegheer ; overleden te Eeklo op 9 maart 1845 omtrent de ouderdom van 73 jaar.

Over Martinus-Benedictus Steghers hebben we nog een paar belangrijke gegevens gevonden in de rekeningen van het St Vincentiusaltaar, en in het reeds te voren genoemde bevolkingregister uit 1748. (27).

Onze rechtstreekse afstamming gaat nu verder langs Augustinus-Vincentius Steghers en Joanna Livina Nuffels. Deze was schoolmeester van beroep. Hij woonde te Eeklo in de Boelaarstraat.

IV. STEGHERS AUGUSTINUS-VINCENTIUS : geboren te Eeklo op 24 augustus 1748. (28). Hij huwde op 15 juni 1776 te Eeklo met

(27) [1764] «Item ontfanghen van martinus steeghers over dhelft van seven Jaeren Croos van een rentien van drij schellingen vier grooten s'jaers staende ten antboecke folio acht en veertigh ende het Leste jaer van diere verschenen bavo 1762 dus het selve»

(Bundel 1713 1ste cohier f° 12 Rto Rekeningen St Vincentiusaltaar S. A. Eeklo).

[1775] «Item heeft hy Rendant ontfanghen vande weduwe Martinus Steegers, de weduwe van abraham de mey ende van Sieur geraert van hoorebeke t'saemen de somme van seshien schellijngen en acht grooten over vijf jaeren crois van het Rentjen van dry schellijngen en vier grooten sjaers ten handboecke folio acht en veertigh t'leste verschenen bavo seventhienhondert vieren t'seventigh dus

0 : 16 : 8.,

(bundel 1713 2de cohier Rekeningen St. Vincentiusaltaar S.A. Eeklo).

«Martinus Stegers schoenmaecker ende Jacoba de Latteur syne huysvrauwe»

(reg. 143 Volledige bevolkingstaat met aanduiding der beroepen 1748 f° 45 Vso S.A. Eeklo).

(28) «24 augusti 1748 baptizavi augustinum vincentium filium martini benedicti Steegers et jacobae josepha de lateur conjug : suscepunt de sacro fonte joannes baptista steegers et anna maria de muynck natum hoc meridie medio 3a ut asserit obstetrix susanna mortaer

j:b:de vos vicepast: eclonta»

(reg. 153 Geboorten f° 1880 Vso S.A. Eeklo).

Joanna-Livina Nuffels (²⁹). Overleed te Eeklo op 26 februari 1825 in de ouderdom van 78 jaar. (³⁰).

In het jaar 1796 ten tijde der Franse republiek toen hij 48 jaar oud was werd hij aangesteld als onderwijzer der «Vlaemsche school binnen dese stede» om de jonge dochters te leren ortographe, lezen, schrijven, rekenen en te onderwijzen in de christelijke lering of catechismus. Men moest van onbesproken levenswandel zijn, alles werd nagegaan en vooral «habel ende capabel» zijn. Augustinus Steegers beantwoordde aan al deze vereisten en werd dan ook in zijn ambt van schoolmeester bevestigd. (³¹).

Joanna-Livina Nuffels, geboren te Eeklo op 24 augustus 1752 was in het jaar 1818 al overleden zoals blijkt uit de bevolkingsregisters uit dat

(29) «januis 1776 15 factis 3 bannis contraxerunt matrimonium Augustinus Vincentius Steeghers et Joanna Livina nyffels coram me et testibus francisco Lateur et joanna francisca Van voeren»

(reg. 173 O.H. f° 3363 Rto S.A. Eeklo).

(30) «N° 24 febr. — In den jare achttien honderd vijftientwintig, den zes en twintigste februarij, om elf uren voormiddag, voor ons Servaes Bouckaert schepen gedelegeerd, beambte vanden burgerlijken Stand der stad Eecloo provincie oostvlaenderen, zijn gecompareerd ferdinandus Steeghers oud vijf en veertig jaren schoenmaker, en Johan De Nijs oud zes en vijftig jaren schoenmaker, beide wonende binnen dese stad, dewelke ons hebben verklaard dat Augustin Steeghers, oud acht en zeventig Jaren. geboren en wonende binnen deze stad, particuliere, weduwnaar van Levina Nuffels, zoon van wijlen martinus en van wijlen Jacoba Lateur, is overleden heden om zes uren van den morgen ten zijnen huize staande in de boelaarstraat, en hebben de Comparanten beede met ons na voorlezing deze akte ondertekend.

Ferdinand Steghers

Jan De Nijs

S. Bouckaert

«[1825] — 26^a februarii hora, 6^a, matutina obiit et 28 Sepultus est augustinus stegers viduus livina nieffels, ex hac actatis 78 annorum

qd att py D'hondt pastor

(61) «Liberteyt

Gelyckheijt

De municipaliteyt ende administratie van het canton van Eecloo, gesien de Reqte ende gehoord hebbende den commissaris van het Directorium Executif bij dese administratie ende op alles geleth hebbenden verthoond er voor soo vele ons aengaet geadmittert soo wij hem admitteren by desen voor scholmeester ende tot het houden van scholle voor de jonge dochterkens behoudens door hem achtervolgende het regement daar opp geemaneert et sic ficit acte informa op gerequireerden segel, actum insittijngen van 12 Ventose 4° jaer der Rep^e, ende wacren ondt Carel Beelaert, Bernaerdus Schollaert B.B.D. Meyere 1796 ende S. Bouckaert Secre. Aen den Eerweerden heer ende meesterLanddeken van het district ende christenheyt van Ardenburgh, ende pastor der Phie van Lembeke ende aende Eerweerden heer Valentinus veracx pastor der stede van Eecloo,

Jaar. Augustinus-Vincentius Steghers woonde toen met zijn ongehuwde dochter Appoline op de «Boelaere» en was 70 jaar oud.

Het overlijden van Joanna-Livina Nuffels is niet gevonden te Eeklo. Thans volgen hier hun kinderen :

- 1) Joanna-Francisca, geboren te Eeklo op 24 juni 1777, peter en meter waren Joannes-Franciscus de Lateur en Joanna Francisca Van Vooren.
- 2) Ferdinandus, geboren op 11 september 1779 te Eeklo ; gehuwd te Eeklo op 17 juni 1807 met Colette De Pauw, overleden te Eeklo op 15 januari 1849. (zie verder).
- 3) Ludovica, geboren te Eeklo op 27 november 1781, peter en meter waren Franciscus Antonius Standaert en Ludovica Stofferis. Overleden te Eeklo op 30 november 1781, 3 dagen oud.
- 4) Vincentia, geboren te Eeklo op 22 oktober 1782, peter en meter waren Franciscus van hoorbeke en Marie Caroline Steghers. Overleden te Eeklo op 23 december 1783 in de ouderdom van 14 maanden.
- 5) Apolonia, geboren op 3 augustus 1786 te Eeklo, peter en meter waren Medardus Niefels en Apolinea Coleta Steghers.
In het jaar 1825, het jaar dat haar vader overleden is woont zij alleen in een huis op de Boelaer. Zij had tot beroep spinster.
- 6) Franciscus, geboren te Eeklo op 1 december 1789, peter en meter waren Franciscus Josephus Van de vijver en Petronella Theresia Niefels. Overleden te Eeklo op 4 april 1794 in de ouderdom van 5 jaar.

mitsgaders

Aen de municipaliteyt der voors^e commune van Eecloo

Suppliërende verthoont met alle oodmoedigh respekt, augustinus Steegers, insetenen Borger deser voorseijde Commune van Eecloo, dat hij betraut, sonder factantie gesproken : habel ende Capabel te wesen tot het dirigeren ende hauden van Vlaemsche school binnen dese stede, en de jonghe dochterkens te leeren ortographe, leesen schrijven ende cijfferen, mitsgrs de selve te leeren ende onderwysen inde Christelijke Leeringh ende Cathechismus, ende alsoo sulcx niet en kan nogte en vermag te gebeuren sonder prealabel consent adven ende aggregatie van vs, oorsacke van Syn recours tot deselve Oodmoedelyk biddende believe gedient te wesen den suppliant te admitteren als schoolmeester binnen dese stede tot onderwijs der jonge dochterkens als hier vooren geseijt ende hem danof, verleenende de noodige acte informa mits den suppliant bereyt is te doen den Eedt daer toe staende ende te voldoen aen het reglement op het houden van scholen geëmaneert twelcke doende Jo^a den suppleant in persoone ondt j:a: Steghers (1796)».

(reg. 202 — Register van de admissiën tot bedienen van eenighe functien mitsgaders t'nemen van woonijnghe binnen de stede Keure ende vrijhede van Eecloo, beginnende met den XVIIIe Meye 1746 ende eyndende den 1796 — S.A. Eeklo).

De afstamming in rechte lijn vervolgt nu langs nr. 2, Ferdinandus Steghers en Coletta De Pauw.

V. STEGHERS FERDINANDUS : geboren te Eeklo op 11 september 1779. ⁽³²⁾. De doopakte werd door de vader ondertekend in een sierlijk handschrift. Huwde te Eeklo op 17 juni 1807 met Colette De Pauw, dochter van Jean-François en Jeanne-Marie Praet ; overleden op 15 januari 1849 te Eeklo in de ouderdom van 69 jaar. ⁽³³⁾.

Steghers Ferdinand had als beroep schoenmaker. Hij komt voor in de lijst der «Broeders en zusters van den H. Roosenkrans» waar hij als confrere werd ingeschreven op 30 januari 1816. Zijn vrouw Coletta de Pauw in de jaren 1827, 1830 en 1841. Toen hij 39 jaar oud was, in 1818, woonde hij met zijn huisgezin op de Boelaere. In het jaar 1846 toen al zijn kinderen reeds gehuwd waren woonde hij nog met zijn vrouw op de Boelaerstraete Nr. 163.

In zijn overlijdensakte van 25 januari 1849 staat er «Peerdekerckhofstraetje». Misschien werd dit straatje in brede zin wel tot de wijk «Boelaere» gerekend.

Colette De Pauw, geboren te Eeklo op 30 september 1779. ⁽³⁴⁾.

(32) «September 1779 11 baptizatus et eadem die hora 10 matutina hic natus est ferdinandus filius legitimus augustini Vincentii Steghers aetatis 31 annorum baptizati et habitantes hic et joanna Livina nyffels aetatis 27 annorum baptizata et habitantes hic Susceptores Silvester Antonius nyffels habitans et jacoba josepha de Lateur habitans hic

j. blomme pastor, Eecloo»

(reg. 158 Geboorten f° 765 Rto S.A. Eeklo).

(33) «1849 15 january Ferdinand Steghers oud negenenzestig jaren, geboren en wonende te Eeclo schoenmaker, zoon van wijlen Augustinus Vincent en van wijlen Joanna Livina Nufels, in huwelijke met Coleta De Pauw is overleden den gepasseerden nacht om twaelf uren ten zijnen huize staende in het peerdekerkhofstraetjen»

(34) «September 1779 30 baptizata et pridie hora 11 nocturna hic nata est Coleta filia legitima joannis francisci de pauw aetatis 45 annorum baptizati et habitantis hic et joanna maria praet aetatis 33 annorum baptizata in bassevelde et habitantis hic. Susceptores fuerunt cornelius Verhaeghen habitans hic et petronilla Standaert habitans hic.

J. blomme pastor Eecloo.»

(reg. 158 f° 766 Rto S.A. Eeklo).

Overleden op 2 oktober 1871 te Eeklo in de hoge ouderdom van 92 jaar. (35).

Kinderen van Ferdinandus Steghers en Coletta de Pauw :

- 1) François, geboren te Eeklo op 18 april 1808.
- 2) Charles-Louis, geboren op 10 juli 1810 te Eeklo, huwde op 26 april 1838 te Eeklo met Julia Albertina Kindts, hij overleed te Eeklo op 8 mei 1874 in de ouderdom van 64 jaar.

Uit zijn huwelijk met Julia-Albertina Kindts sproten zeven kinderen te weten : Mathilde, geboren 4 maart 1839 te Eeklo, overleden te Eeklo op 20 juni 1844 ; Coleta, geboren op 16 juli 1840 te Eeklo, overleden te Eeklo op 6 juli 1844 ; Mathilde, geboren op 8 mei 1845 te Eeklo, huwde met Henri Vigoureux en overleed te Eeklo op 12 september 1912 ; August-Benedict, geboren op 12 maart 1848 te Eeklo ; Hortense Louise, geboren te Eeklo op 25 februari 1849 ; Auguste, geboren op 11 oogst 1851 te Eeklo, huwde op 23 september 1875 te Eeklo met Hortentia Cornu, overleden te Eeklo op 10 december 1932, is de vader van de dagbladschrijver en letterkundige Octaaf Steghers (16 januari 1889 - 20 oktober 1942), schrijver van heimatromans «Mon uit Leen», «De oude schure schoot in brand» ; Seraphinus-Eduardus, overleden op 7 juli 1844 te Eeklo.

Charles-Louis Steghers was schoenmaker van beroep en woonde «in de Boelaere».

- 3) Seraphinus, geboren te Eeklo op 31 augustus 1812, gehuwd op 25 september 1839 te Eeklo met Petronella Francisca Cabooter, overleden te Eeklo op 5 september 1852. (zie verder).
- 4) Petrus, geboren te Eeklo op 15 mei 1815, gehuwd op 26 augustus 1840 te Eeklo met Sophia-Cornelia Cabooter (zuster van Petronella Francisca Cabooter), huwde een tweede maal te Eeklo op 2 maart 1842 met Pelagia De Coninck. Hij was kleermaker van beroep en woonde in de «Boelaerstræet».
- 5) Rozalie, geboren te Eeklo op 15 november 1820.

(35) «In den Jare achtiën honderd eenen zeventig den derden October, om elf ure van den morgen, voor ons Romanus Van Wassenhove Ridder van het Leopoldsorde, Burgemeester ambtenaar van den burgerstand der stad Eeklo, provincie Oost-Vlaenderen zijn ten raedhuize gecompareerd Auguste Van den Bulcke oud een en dertig jaren, agent van politie en Pieter Bernard De raed, oud een en zestig jaren, schrijver beide hier wonende de welke ons hebben verklaerd, dat Coleta De Pauw, oud twee en negentig jaren, geboren en wonende te Eecloo, bijzondere, dochter van wijlen Joannes frances, en van wijlen Joanna Marie Praet, weduwe van ferdinand Steghers, is overleden gisteren om tien van den morgen in het gesticht van Liefdadigheid staende in de Brugsche stræet».

Onze rechtstreekse afstamming gaat verder langs nr. 3, Seraphinus Steeghers en Petronella-Francisca Cabooter.

VI. STEEGERS SERAPHINUS : geboren te Eeklo op 31 augustus 1812, de doopgetuigen waren Charles van Branteghem, schoenmaker en Joseph Manteau ; Huwde te Eeklo op 25 september 1839 met Petronella-Francisca Cabooter, geboren te Waterland-Oudeman op 28 augustus 1814 dochter van de winkelier Engelbert (Engel Joannes) en van Anne-Marie De Bruyckere, het kerkelijk huwelijk werd gesloten op 1 oktober 1839 te Eeklo. ⁽³⁶⁾. Hij overleed te Eeklo op 5 september 1852 in de ouderdom van ruim 40 jaar. ⁽³⁷⁾.

Toen hij 19 jaar geworden was in 1831 moest hij naar de loting, hij woonde bij zijn vader op de boelaerstraete 174 en oefende evenals zijn vader het beroep van schoenmaker uit. Later zou hij kleermaker worden. Hij trok op de loting het nummer 82 en de uitspraak van de militieraad luidde dan goed voor de dienst der lichting 1831. Zijn maat (lichaamslengte) was «1 el 7 palmen 7 duimen». In het jaar 1850 toen hij 38 jaar was, liet hij zich met zijn vrouw Petronella Cabooter inschrijven als broeder en zuster van de H. Roosenkrans in de parochiekerk te Eeklo.

Kinderen van Seraphinus Steeghers en Petronella-Francisca Cabooter :

- 1) Eduardus, geboren op 30 januari 1841 te Eeklo, ⁽³⁸⁾ hij stierf te Eeklo op 24 april 1842.

(36) «Die prima octobris praemensii spousalibus et tribus bannis contraxerunt matrimonium Seraphinus Stegers baptizatus hic aetatis vigensis septem et Petronilla francisca Cabooter baptizata in audeman aet vegneti quinquacoram me et testibus Engelberto Cabooter et Coleta De Pauw habitantes hic».

(37) «N° 155 In den jare achttien honderd twee en vijftig, den zesden September, om tien ure 's morgens, voor ons Bruno Martens Schepen gedelegeerd, beambte van den burgerlijken stand der stad Eecloo, provincie Oostvlaenderen zyn ten raedhuize gecompareerd Jan Baptiste van hecke, oud een en zestig jaren veldwachter en pieter Bernard Deraedt, oud twee en veertig jaren schrijver, beide hier wonende ; dewelke ons hebben verklaerd dat Seraphinus Steegers, oud veertig jaren, geboren en wonende te Eecloo, winkelier, zoon van wijlen ferdinand en van Coleta De Pauw, in huwelijcke met Petronilla francisca Cabooter, is overleden gister om zes uren van den morgen ten zijnen huize staende in de boelaerstraete : de Comparanten hebben beide met ons na voorlezing deze acte geteekend».

(38) «De 30 januari 1841 is geboren Eduardus Steeghers, zoon van Seraphinus Steeghers (28 j.) geboren te Eeklo boelaerstraet kleedermaker en van Petronelle francisca Cabooter (26 j) geboren te Waterland Oudeman».

- 2) Ferdinand, geboren op 10 maart 1842 te Eeklo ⁽³⁹⁾, huwde met Nathalia Steeghers dochter van Petrus Steeghers en Sophia Cornelia Cabooter, dus zijn bloedeigen nicht.
- 3) August, geboren op 22 februari 1844 te Eeklo ⁽⁴⁰⁾. Hij vertrok op 1 juni 1858 naar Gent waar hij voortaan zou verblijven, want hij huwde in deze stad met Sara Vanderstraeten. Zijn beroep was brievenbesteller.
- 4) Julie-Sophie, geboren op 22 maart 1845 te Eeklo ⁽⁴¹⁾, huwde met Vande Gejuchte.
- 5) Sophie-Marie, geboren op 19 april 1846 te Eeklo ⁽⁴²⁾, zij vertrok insgelijks naar Gent op 5 februari 1859.
- 6) Eduardus-Franciscus, geboren op 31 mei 1848 te Eeklo, huwde op 16 mei 1878 te Gent met Rosalia Baetens, overleden te Gent op 15 april 1911. (zie verder).

Onze afstamming gaat nu verder langs nr 6, Eduardus-Franciscus Steeghers en Rosalia Baetens.

Petronella Cabooter hertrouwde te Eeklo op 19 april 1854 met Petrus Van de Velde, en kwam zich met haar kinderen te Gent vestigen op 5 februari 1859.

VII. STEEGHERS EDUARDUS-FRANCISCUS, geboren te Eeklo in de Boelaerstraat 174, op 31 mei 1848 om 9 uur 's morgens ⁽⁴³⁾. Huwde

(39) «Anno 1842 den 10 maert is gedoopt Ferdinandus steeghers wettige zoon van Seraphinus en van Petronella Cabooter geboren op 10 maart Peter Ferdinand Steeghers Meter Frederica Cabooter

F. De Vos onderp.»

(40) «Anno 1844 den 23 februari is gedoopt Augustinus Steeghers wettige zoon van Seraphinus en van Petronella Cabooter geboren op 22 februari. Peter Charles-Louis Steeghers. Meter Carolina Van Branteghem.

A. Meulewaeter onderp.»

(41) «Anno 1845 den 23 maart is gedoopt julie-sophie Steeghers wettige dochter van Seraphinus en van Petronella Cabooter geboren op 23 maart. Peter Petrus Cabooter en Meter Rosalia Steegers.

A. Meulewaeter onderp.»

(42) «Anno 1846 is gedoopt (20 april) Sophie-Marie Steeghers wettige dochter van Seraphinus en van Petronella Cabooter geboren op 19 april. Peter Joannes-Bapt. Hleyss. Meter Julia Kindts.

F. de Landsheere onderp.»

(43) «Anno 1848 den 31 mei is gedoopt Eduardus Steeghers wettige zoon van Seraphinus en van Petronella Cabooter geboren op 31 mei. Peter Petrus Steeghers. Meter Marie-Josepha Verheerbrugge.

J. Neels onderp.»

te Gent op 16 mei 1878 met Rosalia Baetens, geboren te Wetteren op 22 oktober 1852, dochter van Joannes-Baptist en van Virginia van den Neste. ⁽⁴⁴⁾. Overleden te Gent in de Jozef II-sstraat, 38, op 15 april 1911, werd hij begraven op het kerkhof van Mariakerke bij Gent. Zijn beroep was paswerker. Rosalia Baetens is overleden te Gent op 17 maart 1925, in het klooster der zusters van Liefde, Molenaarstraat, waar zij sinds 1912 verbleef. Werd begraven op het gemeentekerkhof der Brugsepoort.

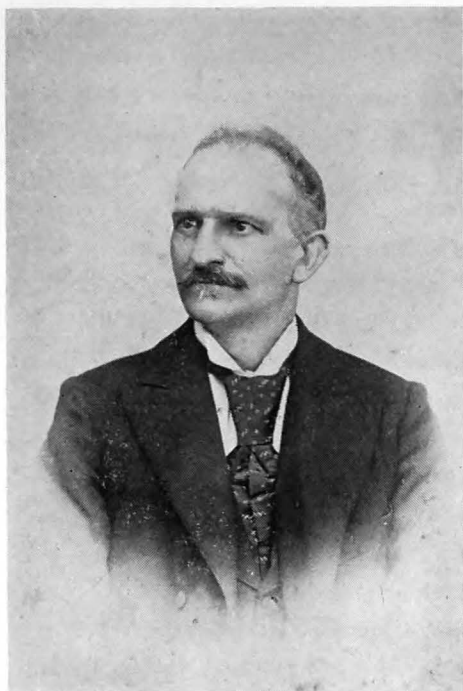
In het jaar 1880 woonde hij in de Boomgaardstraat, terwijl hij later dan verhuisde naar de Molenaarstraat 149 waar hij een herberg «De Kriektak» hield.

Kinderen uit het huwelijk van Eduardus-Franciscus Steeghers en Rosalia Baetens :

- 1) Gustavus-Franciscus, geboren te Gent op 12 maart 1879 ⁽⁴⁵⁾. Huwde te Gent op 6 september 1902 met Maria van Acker, geboren te Gent op 7 maart 1877, dochter van Livinus en van Carolina Joanna De Wachter. Hij overleed op 24 november 1949 te Gent in de ouderdom van 70 jaar. Hij was beeldhouwer en toneelspeler, baljuw der redrijkerskamer de Fonteyne. Op 22 februari 1910 werd hij kunstleider der declamatieklas van het Algemeen Nederlands Verbond benoemd. Het jaar 1930 bracht gans Vlaanderen hulde aan een groot toneelkunstenaar op zondag 18 mei 1930 in de Koninklijke Nederlandse Schouwburg te Gent. Ter dier gelegenheid koos hij een stuk uit zijn eigen werk «Opzoeking naar 't vaderschap». In het programma stond een korte kennismaking met het leven en werk van Gust Steeghers. Gust Steeghers is de nederige in persoon. Gesproken uit een doorbrave werkersfamilie, zo was bij Gust van jongsaf de zucht om aan kunst te doen. Op nog kinderlijke ouderdom leerde hij het ambt van beeldhouwer, volgde de lessen aan de koninklijke Academie, dat hem toeliet in menige tentoonstelling van beeldhouwkunst, prijzen weg te halen. Gust wilde ook aan toneel medewerken. Op 19 jarige leeftijd trad hij voor het eerst op in een thans bestaande bloeiende maatschappij

(44) «N° 340 In het jaar achttienhonderd acht en zeventig, den zestienden Mei zijn gehuwd Eduardus Franciscus Steeghers, geboren te Eekloo, den een en dertigsten Mei achttienhonderd acht en veertig, zoon van wijlen Seraphinus en van Petronella Francisca Cabooter, En : Rosalia Baetens, geboren te Wetteren, den twee en twintigsten October achttienhonderd twee en vijftig dochter van Joannes Baptista en van Virginia Van den Neste».

(45) «Anno 1879 13 maart is gedoopt Gustavum Franciscum Steeghers geb. 12 maart 1879 zoon van Eduard en Rosalie Baetens. Peter en Meter Joannes Baptista Baetens en Petronella Cabooter.».

Eduard STEEGHERS

Rosalie BAETENS

Ferdinand STEEGHERS

Nathalie STEEGHERS

«Vriendenkring». Gust nam de leiding en op weinig tijd werden de beste werken van onze Vlaamse auteurs van dien tijd in verzorgde voorwaarden voor het voetlicht gebracht.. Van dat ogenblik af zou «Steeghers» al zijn vrije uren offeren aan het toneel. Gust, wierdt lid van een toneelafdeling der koninklijke maatschappij Nijverheid en Wetenschappen, nam er verscheidene jaren de leiding, kreeg verder het bestuur van vele gekende toneelkringen en kwam opvolgentlijk aan ons Koninklijk Vlaamsch Tooneel. Gust Steeghers had een voorliefde voor werken van de grote schrijver Ibsen ; speelde de zware rol van Dr. Stockman. Ook «Keizer Tiberius» en «Koning Oedipus» waren enkele zijner beste karakterrollen. Hij is ook verbonden geweest aan de Stadschouwburg te Brugge, Minard en Cirkusschouwburg te Gent en later aan de Folies Bergère te Brussel te zamen met Fritz Vaerewijck. Tijdens de oorlog 1914-18 gaf hij allerhande voordrachten voor de werkloze arbeiders, richtte feesten in om zodoende geld in te zamelen ten gunste van onze verminkte soldaten en krijgsgevangenen.

Gust Steeghers schreef voor het toneel «Boeien», «Tussen de Wielen», «Cirkusmenschen», «Gebroeders», «Een gemene vrouw», «Opzoeking naar 't vaderschap», enz. Dr Eugene van Oye schreef het prachtig toneelstuk «Godelieve van Gistel», gedramatiseerde legende uit de XIe eeuw in vier bedrijven. Het werd het eerst voor het voetlicht gebracht in 1911. Gust Steeghers zou de rol van Bertolf, heer van Gistel ter vertolking krijgen. En dat zou een ware triomf worden. De auteur Dr Eugene van Oye schreef dan ook een brief vol waardering naar hem. (46).

(46)

Oostende, 13-4-11

9. Karel Janssenslaan

Waarde Heer Steeghers !

Een hartelijk dankwoord U, toneelmeester, die de zege van zondag laatst hebt voorbereid en mogelijk gemaakt en U, Bertolf, die op zoo uitstekende wijze uwe verpletterende rol hebt voorgedragen !

Ik heb U bewonderd, Heer Steeghers, en wensch u van harte geluk met Uwe dubbele zegepraal.

Hoe jammer dat ik niet tot het einde blijven kon ! Maar ik was ziek — gij weet het en kon onmogelijk in Brugge vernachten : ik moest bijgevolg de laatste trein naar Oostende nemen (om 10 $\frac{1}{2}$ u) en heb dus de twee laatste tafereelen moeten missen. Ik beklaag, het ten eerste ; maar ik hoop wel dat nog een tweede vertooning zal gegeven worden en dat ik zoo gelegenheid zal hebben U en de Dames mondeling te zeggen hoe diep ik door Uw en haar spel getroffen ben geweest en hoe ik U en haar erkentelijk ben.

Wees intusschen, bid ik u, mijn tolk in dien zin bij de Dames en in de eerste plaats (vermits gij bij haar het naaste staat) bij Mevrouw Steeghers, die op verrukkelijke en voor mij verrassende wijze de rol van Wilfride heeft uitgebeeld.

- 2) Adolphus-Petrus, geboren op 19 juni 1880, gedoopt op 20 juni, huwde op 9 augustus 1905 te Gent met Barbara-Antonia Volckaert, overleden te Gent op 8 juni 1965 in de ouderdom van 83 jaar. (zie verder)
- 3) Hector Ferdinand-Joannes, geboren op 1 januari 1882 te Gent. ⁽⁴⁷⁾. Huwde op 11 augustus 1906 met Rachel Stepman zijn heroep was mecanicien.
- 4) Henricus-Gustavus-Stephanus, geboren op 1 oktober 1883 te Gent ⁽⁴⁸⁾. Gehuwd met Herminie Peene. Overleden te Gent op 19 april 1961.

De afstamming in rechte lijn gaat nu verder langs nr. 2, Adolphus-Petrus Steeghers en Barbara-Antonia Volckaert.

VIII. STEEGHERS ADOLPHUS-PETRUS, geboren te Gent op 19 juni 1880 in de Boomgaardstraat ⁽⁴⁹⁾. Huwde op 9 augustus 1905 te Gent met Barbara-Antonia Volckaert, geboren te Gent op 12 januari 1883

Toekomende maandag speelt mevr. Steeghers in Oostende. Ik zal trachten de vertooning bij te wonen en zou wel graag die gelegenheid waarnemen om van Uwe vrouw te vernemen hoe het laatste bedrijf van Godelieve in Brugge is afgelopen en welk de slotindruk van 't publiek was. Zou er geen mogelijkheid zijn voor Mevr. Steeghers een oogenblikje tot bij mij te komen. Zij zou misschien den dag der laatste repetitie of den dag zelf der vertooning, bij mij het middagmaal kunnen komen nemen. Zij zou me veel genoegen doen.

Ik sprak u hooger van een tweede vertooning van Godelieve : gij weet, Heer Steeghers, dat de Meimaand de groote maand is voor Brugge : geheel Vlaanderen en geheel Zeeland begeeft zich in die maand naar Brugge. Indien men, een der eerste dagen van Mei, eene dagvertoning van Godelieve gaf? Ik geloof dat de schouwburg zou te klein zijn voor het toestroomende volk. Wat denkt gij? En zoudt gij die gedachte niet kunnen bij de leden van 't Brugsch Nederl. Tooneel doen indringen?

In afwachting, nogmaals dank en gelukwensch. en geloof me

Uw d.

Dr. Eugene Van Oye»

P.S. Wat denkt ge van Philipinne van Vlaanderen?

(Archief Gust Steeghers — verzameling Wilfried Steeghers).

- (47) «Anno 1882 2 januari gedoopt geboren 1 januari Hector-Ferdinand Joannes Steeghers, zoon van Eduard en Rosalie Baetens. Peter en Meter : Ferdinand Steeghers en Blondina Van den Neste.»
- (48) «Anno 1883 2 oktober gedoopt, geboren 1 Oktober Henricus-Gustavus Stephanus Steeghers, zoon van Eduard en Rosalia Baetens. Peter en Meter : Henricus Van de Velde en Stephanie Baetens.»
- (49) «Anno 1880 20 juni gedoopt, geboren 19 juni Adolphus Petrus Steeghers zoon van Eduard en Rosalie Baetens. Peter en meter : Petrus Van de Velde en Leonie Baetens.»

Gust STEEGHERS
op zijn eerste communie

Gust STEEGHERS
op twintigjarige leeftijd

Gust STEEGHERS en Mimi VAN ACKER
kort na hun huwelijk

op het Meerhem dochter van Joannes-Franciscus en Paulina Pat. Hij overleed te Gent op 3 juni 1963 en ligt begraven op de Westerbegraafplaats (Brugse Poort) te Gent. Zijn beroep was paswerker-monteur.

Kinderen van Adolphus-Petrus en Barbara-Antonia Volckaert :

- 1) Roger-Eduard-Gustaaf, geboren op 15 juli 1906 te Gent in de Sint-Lievensstraat ; gedoopt in de S. Annakerk. Peter en meter waren Eduard Steeghers en Paulina Pat. Huwde te Gent op 13 juli 1932 met Suzanna-Emilia Goethals.
- 2) Elza-Roza, geboren te Gent op 19 juli 1912 in de Mercatorstraat 15, gedoopt in de kerk van het H. Kerst. Peter en meter waren Jan Volckaert en Rachel Stepman. Huwde te Gent op 7 oktober 1937 met Rudolf De Meyer.

De afstamming in rechte lijn gaat nu verder langs nr. 1, Rogerius-Eduardus-Gustavus Steeghers en Suzanna-Emilia Goethals.

IX. STEEGHERS ROGERIUS-EDUARDUS-GUSTAVUS, geboren te Gent op 15 juli 1906, huwde te Gent in de kerk van St. Jozef, op 13 juli 1932 met Suzanna-Emilia Goethals, geboren te Gent op 12 oktober 1910, dochter van Gustavus Joannes en van Juliana-Bertha Drubbel.

Kinderen van Rogerius-Eduardus-Gustavus Steeghers en Suzanna-Emilia Goethals.

- 1) Wilfried ;
- 2) Ingrid ;
- 3) Siegfried.

Moge deze eenvoudige bijdrage tot de geschiedenis van een oud Eeklo's geslacht, de heemkundigen en vooral de genealogen daaronder opwekken om hetzelfde te doen met andere oud Eeklose families. Want het blijkt dat er nog zo'n ontzaglijke rijkdom daarover voorhanden is, met de nodige verrassingen die dan ook ieder genealogisch onderzoek met zich kan brengen.

BIJLAGEN

I

Wettelijke Passeringen Maldegem nrs 725 Rijksarchief Gent.

[15 jan. 1728] Comp^e voor d'onderschr. b^{re} en sch. van ambachte van maldeghem in persooene Jacobus de pauw fs Cornelis als machtigh by procuratie wesende van daeten 4en Xbre 1727 over hubertus van gremberghe, Jacobus baele, elisabeth de neve, anna marie de neve, ende laureynse de neve, alhier ghesien ghelesen ende ende grosse dese te inserreren W^r compt soo over hun selven als vuyt crachte vande voorschreven procuratie gaf aen en wettel. ghifte soo hij doet by desen aen ende ten proffyte van Jan Steghers fs herman woonende tot eeckloo alhier present ende accepterende over hun syne hoirs, ende naercomers naer den eedt et^e ditte ten titel van coope jeghens elckanderen ghedaen voor des^{cl}, ende op de naervolghende conditien van een partye bosch groot 435 Roeden Salvo justo, ghelegghen binnen de voornoemde ambachte in de phie van Adeghem, ditte met alle de scheuten ende boomen daer op staende ende medcgaende emmers ghes. den selven ghestaen ende ghelegghen is, abouterende ten suyth den landtschootbilck, aende westsyde het goet ter heyden, ten noorthsyde, ende ter oostsyde d'hr Jan baptiste Coene, synde den comparant ende syne voornoemde mandanten gherecht ten titel van successie op hem heden gebeurt by der doot ende overlyden van pieter de neve, ende Isabella goethals, de voornoemde vrouwpersoonen vader ende moeder, die daer in te vooren gherecht waeren by coope ghedaen jegens de vooghden van de minderjaerighen sone van wijlent Jacqs de zuttere fs pauwels gewonnen by petronelle van boven volghens de briefven van erfvenisse naer van synde wesende van daeten 8 ougst 1711 wesende de voors^e ptije van bosch suyver ende onbelast van eenighe losselycke renten nemaer ten waere met eenighe cleene heerel. Kerckdisch als ander onlosselycke renten als daer vuyt van over ouden tijden souden moghen ghegaen hebben, die den acceptant tsynen laste is nemende medts hy den Compt ende syne voorighe mandanten suyvere ende betaelende d'achterstellynghe van diere tot daete deser, desen coop is ghedaen voor ende omme de somme van dertigh pond eenen schellinck

eene gr. ses deniers courant, alles met belofte van guarrant ende clausulen van thailliabel als naer costume actum desen XIII January 1728 ter presentie ende overstaene van dheeren Jacques de smet burghmeestere ende frans willems schepen.

Jacobus de Pauw

P. de Smet

1728

Jan Steghers

frans willems

1728

II

Register 1027 Staten van Goed Stadsarchief Eeklo (Gedeeltelijke Copie).

[1735] — Staet ende Inventaris in baeten ende commeren bleven ende bevonden ten sterfhuyse van Anna Baes filia Jan die deser werdt overleet den derden July XVIIe vierendertigh den welcken aldus maeckt ende overgheeft Jan steeghers fs herman als hauder ditte aen Joannes de Baets oom materneel ende vooght over Jacobus oudt ten overlyden XVIII Jaeren. Martinus audt XVI Jaeren frans audt XV jaeren, marie audt XII jaeren pieternelle X jaeren ende augustinus steeghers audt vijf jaeren alle sesse s'hauders kinderen.

Alvooren een partye bosch ghelegghen binnen de prochie ende ambachte van Waerschoot omtrent den eekelootschen dam ghenaeamt den auden Callaingine Bosch abouterende int geheele Oost de vierentwintich ghemeten van t' clooster van Waerschoot Suyt djoors van Jan de pauw filius gillis west dheer Jan de Smet ende voort den hauder competerende volghens de briefven van erffenisse dan ghepasseert voor amman burge-meester ende schepenen van den ambachte van waerschoot den XIII september 1729.

Item een partye bosch ghelegghen binnen den ambachte van Maldegghem ende op de prochie van Adeghem, groot vierhondert drijendertich roeden Salvo Finsto ditte mette boomen daer uppe staende abouterende suyteynde den lantschoot hilck aen de westsijde het goet ter heyden ende ten noorteynde ende ter oostsijde dheer Jan baptista Coene den hauder toecomende volghens de briefven van erfenisse ghepasseert voor de weth van Maldegghem den XIII Jan 1728.

Item een huys stede ende erfve ghestaen ende ghelegghen binnen dese stede metten voorhoofde suyt de groote straete loopende van de merct naer het hospitaal west Joannes van hoorebeke noort desen steerfhuyse, ende oost Jonckheer R. Isenbaert, groot ener erfve sevenentwintich roeden

en alf, den hauder — competerende bij Coope ghedaen jeghens Joanna Latteur weduwe van pieter de pre, volghens de briefven van erfenissen danof ghepasseert voor schepenen — deser stede den neghensten november seventhien hondertseventhiene, anders niet belast dan met ten heerelijcken en de onlosselijken last van audts daer wttegeheven hebbende sonder meer commer daer inne d'overledene deser maendt overleden is ende den hauder woonachtigh is.

Item dhelft dus de wederhelft competeert Jan diericx van een partije landts ghelegghen binnen dese voorsijde stede groot int gheheele twee hondert ses roeden, suyt de weduwe ende hoors van pieter van damme filius Laureyns ende andere metten oosteynde ende noorteynde het straetien alsmede gaende loopende vande Capelaenderye naer de kerckstraete hemlieden toecommende bij Coope ten decreete ghedaen van de goederen ghecompeteert hebbende Christoffel Lampaert volghens de briefven van decrete den 7 sijnde van daeten veerthienden meye seventhien hondert tweeendertich over 76 T. Ic ende waer van de separaetie jeghens den voorseyden diericx is ghemaect daer van dese staerfhuyse gherocht is tot tseventich roeden en alf die bij den hauder voor hooynghe werden ghebruyckt ende tweeendertich roeden en alf daer up is ghemaect een nieuw huys twelcke in pachte ghebruyckt wort bij Constantinus de Vreese ten vier ponden gr. tsiaers.

Item competeert desen staerfhuyse de vijf deelen en alf van twelcke in d'helft van een hofstede mette schuere ende andere catheylen daer up staende ghelegghen binnen den ambachte van maldeghem up de prochie van adeghem up den wyck ghenampt de suyt murckel oost de straete loopende van Cruyspunt naer den appelboom west Jan van leeuwen den hauder Competerende als heer Cause Uxorix ten steerfh. van Joanne Baes filia Jan ende bij Coope van Joannes De Baets filius Guillaume ende Marie Baes sijn huysvrauwe volghens den staet van goede ghepasseert voor schepenen van maldeghem den vierden Juny 1729 ende per contract onder hanteecken van den neghensten nov. 1730 sijnde de voorseyde deelen belast met de bijlevijnghe van gillis stampenaere hauder bleven ten steerfhuyse van de voornoemde Joanne Baes ende waervan de selve hofstede by Jan wert ghebruyckt, groot in erfve omtrent 18 roeden.

Alvooren de somme van vierentwintich ponden twaelf grooten courant gelt ten staerfhuyse bevonden den achtthienden september 1734 daete van het doen van de prijsie ende het scheeden van de ghemeensaemheyte dus

XXIII P. XII schel. gr.

Item de somme van ses ponden enen schellynck groote over den prijs van twee nachtrobben met twee rocken dus

VI P. 1 schel. II gr.

Item over den prijs van twee ander rocken, een jacksken de somme van

II P. IX schel. VI gr.

Item de somme van een pondt elf schellynghen ses groote over den prijs van eenen lijfrock twee rocklijven ende twee failen met een paer schoens

I P. XI schel. VI gr.

Item over den prijs van ses Catoenen, een sijde, een baste schorten met noch twee blauwe de somme van

II P. IIII schel. VI gr.

Item over den prijs van thien ellen Cattoen met seven ellen netel-doeck tot

I P. VIII sch. IIII gr.

Item over den prijs van thien hemden de somme van

I P. XII sch. VI gr.

Item over den prijs van seshien serveeten, een ammelaecken, met seven paer flawijnen tot

I P. XI sch. X gr.

Item over den prijs van tweeentwintich halsschablaers met achten-twintich slaepmutsen de somme van

II P. IIII sch. VI gr.

Item over den prijs van twaelf neusdoecke ses paer slaepplaeckens

II P. XIII sch. gr.

Item over den prijs van drijentwintich manshemden ende twee do-sijnen halsdoecken tot

IIII P. XVIII sch. gr.

Item over den prijs van vijftentseventich ellen gebleeckl lijnwaet tot
V gr.

Item over den prijs van eenen Laeckenen Instacor, eenen lijnenen, twee broecken, vier lijnnen schorten ende twee hoeden tot

XVI sch. X gr.

Item over den prijs van vier taefeldoecken, drij hantdoecken, een paer gordijnen, een tafelkleet, met een taskleet tot

X sch. VI gr.

Item over den prijs van vier pluymen bedden met hun toebehoorten de somme van

XI P. X sch. gr.

Item over den prijs van al het suycker met een weynich suycker Candijs de somme van

II P. VI gr.

Item over de prijs van drij meukens saut ende een quarte asijn tot

IX sch. IIII gr.

Item over den prijs van een quarte en weynich zeepe tot

I gr.

Item over den prijs van veertich stoop olie de somme van

II P. XIII sch. IIII gr.

Item over den prijs van thien stoop siroppe, vijf pont blausel, eenen stoop oolie van olijven ende was

I P. IIII sch. gr.

Item over den prijs van vijftwintich pont rijs, vier steen corenten drij pont annijs sait de somme van

I P. VI sch. VI gr.

Item over den prijs van alle de naegels tot

I P. II schel. gr.

Item over den prijs van lintgaeren, spellen, sayette, wiecke, sulferpriemen rijkoorden, ende andere muniteyten de somme van

VI sch. VIII gr.

Item over den prijs van vijf steen keirsen, vijftwintich pont amel-donck

I P. XIII sch. VIII gr.

Item over den prijs van sessendertich pont rol tabacq tot

I P. IIII sch. gr.

Item over den prijs van alle de ghewichten, schaelen, tonneken, laijkens, saut ende blombak, eenen ijseren mortier, met het grauw pampier de somme van

I P. XIII sch. VIII gr.

Item over den prijs van 90 pont Frische botter sesteenen smeer, wat smaut ende een pont spaensche seepe de somme van

III P. V sch. gr.

Item over vier idel tonnen, twee alfne, twee wascuypen, vlees ende botterkuype met een stellinghe

I P. XV sch. gr.

Item over de prijs van al het verckevleesch met een waeffelisere tot

I P. XIII sch. gr.

Item over al het ghebacken brood tot II P. XI schel. gr.

Item over den prijs van twee koperen bluspotten tot
I P. XI schel. gr.

Somme totale vande voorschreve lasten bedraghen
CVIII P. XV schel. IX gr.

Ende de generaele baete hierboven beloopt
ICLXXX P. XII sch. IIII gr.

Dus meer baete dan lasten de somme van eenhondert eenentwintich
ponden seshien schellijn eenen grooten

ICXXI P. XVI sch. VII grooten

Aldus den voorschreven staet van goede overghebraght bij den houder
in persooene ten aenhoren vanden hiervooren inde presentatie vermelt, de
welcke ghesaemdelich den selven staet onder eedt naer costuyme hebben
gheaffirmeert desen XXIII ougste 1735 ende waeren onderteeckent Jan
Steghers, tmerck van Joannes de Baets ende f. Clé als greffier.

III

Gedeeltelijke copie Staat van goed van Martinus Steghers reg. 1036
S. A. Eeklo.

Staet ende Inventaris van alle de Immeuble ende meuble goederen
actien ende crediten mitsgaders Commeren ende lasten gebleven ende be-
vonden ten sterfh. van Martinus Steghers fs Jan et Anna Baes overl. bin-
nen der stede keure ende vrijhede van Eecloo in de Kerckstraete den
18^{en} 8^{ber} 1773 saliger memorie welcken staet aldus maeckt ende doen
stellen in het geschrifte Jacoba de lateur f^a Adry : et anne marie de muynck
dochter van Jacq ; ende marie verheecke omme den selve te presenteren
aen Augustinus vincentius Steghers fs martini jongman bij getijde aude
van jaeren sijn selfs almede aen Ludovicus amoldus Bourgois ende anna
francisca f^a martinus Steghers syne huysvr. mitsgaders den self. Bourgois
voogt paterneel ende Jan frans de lateur voogt materneel over maria
Carolina oudt 16 jaeren, bernardus anthonius oudt 13 jaeren benedictus
anthonius oudt 7 j. anthonius norbertus oudt 5 jaeren ende Carolus frans
oudt 2 jaeren alle vijfve onbejaerde kinderen vande overledene die hij
heeft verweckt bij de Besitterige, voorts wordt den selve staet gepresen-
teert aen mijnh Br^e en schepenen der voorn. stede als oppervoogden over
de vooschr. weesen ten fine van naer Examinatie deser gesloten ende ge-
licquideert te worden in sch. gr. Vlaemsch courant gelt alles inder ma-
nieren als volght.

Dhauderigge geeft alvoreen te kennen dat sij met den overl. is getr. geweest sonder gemaect te hebben eenig Contract van huwelijk ofte huwelijksche voorw. bij dien dat desen sterfh. moet worden gevend volgens costume deser ges: stede dienende dese alhier voor memorie dus

huys ende gronden van ervfen desen sterfh. in gemeensaemheijt sijn comp. soo by Coope staende het huwelijk gedur. als de gonne commend vande cant vande besittige als volght

Item compt aen desen sterfh. een woonhuys met de backerije stal-
linghen ende voorder Edificien staende op d'Erfve daer mede gaende groot
17 Roeden gestaen ende gelegen binnen de stede van Eecloo met den
voorhoofde west jegens de kerckstraete noort Charel van Nieuwenhuyse
oost den selven ende geerard van hoorebeke commende bij coope gedaen
ten sterfh. van marie Claus fa Abraham volgens de brieven van erfve
gepasseert voor schepenen van Eecloo den 6^{en} 7^{ber} 1753 ond^t als greffier
G. B. valet in...

XVli

zijnde het voorschr. huys ende erfve belast met eene rente van ll P.
Courant gelt tsjrs Croiserende in adv^{te} den penninck 60^{ti}g in profijte vande
armen deser gemelde stede, wesende de fondatie vande voornoemde marie
Claus vallende in elck jaer den 3^{en} 7^{ber} ende is den selv. huyse ende erfve
noch voorder belast met twee onlosselijcke rentjens het een
van thien stuyvers t'sjaers ten profijte van den autaeer vande
heyligen vincentius patroon deser stede den ander van 9 stuyvers tsjrs.
deel van een meerder rentjen. In profijte vande voors. armen dienende
dese alhier voor memorie dus

Item coompt. aen self: sterfh. een erfve ofte lochtinck groot
30 roeden gelegen binnen de ges^e stede van Eecloo met den voorhoofde
suyt d'erfve van d'hr Jan baptiste beyaert west den selv. beyaert, noort
frans van hauwegem vercregen bij coope van Jan lachaert ende pr. Iket
beede voogden over de vier minderjaerige kinderen van Jacques Yket ende
anne marie billiet breeder bij de brieven van erfve gepaseert voor schep.
van Eecloo den 29 8bre 1753 ondt als greffier G. B. Hercke valet in erfve
tot

XXX R.

Uyt welcke voorschr. erfve den overl. op den 19° meye 1776 heeft
verscheynst aen lieven vingers den nomber van 4½ R: gentsche lantmaete
om daer op te stellen een woonhuys dat voor eenen termijn van 29^{ti}g con-
sec. jaeren ten prijs van l tsjaers daarvan het eerste jaer cheynspacht
sijnen inganck heeft genomen met de laste april 1770. Dienden dese al-
hier voor memorie.

Item Compt. aen meerges. sterfh. een stuck lant groot een gemeth
104 R. gelegen binnen de voorn. stede van Eecloo oost van de Kercke suyt
de straete loopende van de maerckt naer het hospitael west d'hoorye van

Jooris de Sutter Noort den waterganck ende oost als nu den heere Raedt
 fiscael dierickx In Gendt Causa uxoris commende het voorn stuck landt van
 Cant ende sijde van besittige bij uytgrootinge gedaen jegens jan frans de
 lateur haere broeder ten sterfh. van hunne anders alle breeder volgens den act
 van uytgrootinge ten daete van 14 9^{ber} 1760 ondt Jan frans de Lateur
 martinus Steghers ende jacoba josepha de Lateur valet In Erve tot

I m 1 c IIII Roeden

Wesende het voorschr. stuck lant belast met een losrente van II gr. wissel-
 gelt Capitaels Croiserende ten II gr. wisselg. tsjrs ende betaelende binnen
 drij maenden naer den valdag te gestaen met II gr. Courant vallende in
 elck jaer den 5° april ende verkent bij den overl. ende Jaroba Josepha de
 Lateur in prof. van dhr. Guido Bernardus hercke greffier Tresorier deser
 ges^e stede van Eecloo dienende voor memorie dus

Mobilaire baeten ten sterfh. competerende over den prijs van meube-
 len, huyscatheylen ende voordere goederen. Ingevolge de prijsie daer van
 gedaen door den gesworen prijsjer pr. Geirnaert achtervolgende sijne acte
 daer aen verleent den 14^e april 1774 als volgt

Alvooren gepresen in de keuken, angel, brandel tange, blaespijpe,
 rooster Hantijser, buysche, schildt saudt ende baenstlaede met de lampen
 een tafel, elf stoelen

schutsel

schilderijtgen

candelaers ende fusicques tot point theen

tourtepanne, scheel, gordijntjens.

caeseleedt. handdoecken, tailliorren, schilderijen, thene lepels ende berdt
 thebossen, doosen met de voordere cleenigheden in de selve keuken be-
 vonden alles bij particuliere prijsie opgenomen ende tsaemen weerdig be-
 vonden tot ter somme van

IX	VI sch.	VI dus
V g.	6	6

Item gepr. in de Camer 2 tafels twee cassen cofferken seven stoelen
 wiege ende slaepinghe een orlogie croone manden strijckijssere twee minne-
 sierkens met het postelijn groote ende cleene schilderijen schauwcleedt
 spiegel taillioiren, thebossen commen suyckerpot casse kannen bottels lede-
 kant met sijn behangsel het inliggende bedde met de voordere toebehoorten
 al saemen weerdig bevonden tot ter somme van XVIII P. XVI schel. IIII gr.
 dus

18,, 16,, 4

Voors gepresen in de selve Camer 144 ponden swijnevleesch met de
 cleederen ende lijnwaet vande overl. mitsgaders oock de gonne van besit-
 terighe boven haer Rauwcleedt als mede acht neusdoecken vier weiregaeren

lijnencoorden 9 pont speciael 15 paer laecken acht flawijnen vijf serveeten hamelacken kinderlap ses pont vlees een alf pondt gaeren, twee paer schoen, twee taefelcleederen met de voordere cleenigheden aldaer bevonden tot en somme van

24 — „ 16 — „ 0

Item gepresen in het achterhuys twee bedden met hunne toebeh. 17 Rocken, Tamboitjen ende behangsel met de gordijnen tafels, teelen tonnen, meelstaende een vaetjen, snuyspotties en 87 $\frac{1}{2}$ pors. carottes, vier pondt snuyf, coeckepanne angeijser twee ketels, twee ijseren potten, twee comfooren, twee ketel, eenig theenaerden geleyerwerck met de voordere rommelinge aldaer samen weerdig bevonden

16 „ 6 „ 0

Somme totalis van lasten bedraeght

LXXVIII P. schel. VI gr. III drs.

Ende de generaele uytgetrocken baete hiervooren beloopt tot

IC 1 P. III schel IX gr.

Dus meer baete dan lasten de somme van drijentwintig ponden drij schellinghen twee grooten negen deniers dus

XXIII P. III schel II gr. IX drs.

Aldus den voorschreven staet van goede overgebracht bij d'hauderigge in persoon in auditie van d'heeren ende ter presentie vande hoors ende voogden hiervooren in de presentatie deser vermelt, welcke hauderigghe benevens de selve hoors ende voogden den voorseyden staet onder eedt naer costume hebben geaffirmeert op het stadthuys in Camere desen thienden meye seventhien hondert vier:en seventigh ende waeren onderteeckent Jacoba Josepha de Lateur augustinus Steghers arnout Bourgeois anna Steghers Jan frans de lateur ende G.B. hercke als Greffier.

IV

reg. 967 Renteboeken S. A. Eeklo

[1753]. Wij Jacobus Laros ende marten Van Hyfte schepenen der stede keure ende vrijhede van Eecloo Doen te weten dat voor ons is gecommen ende gecompareert in persooen Martinus Steghers fs Jan inwoonder der voors^e stede wel. Compt kende zijde ende verclaerde wel ende deughdel. mitsgrs tsijnen contentemente opgelicht ende ontfange thebben van Jo^e Isabelle Veltganck weduwe van d'hr ende meestre Judocus van Landeghem de somme van vijftigh ponden gr sterck wisselgelt sijnde de ducatons a 60 stuivers het stuck ende de andere specien van ghelde naer

advenante renninchierende oversulckx den Comparant aende axceptie van non getelden ghelde ende dient dese voor absolute quitantie sonder van andere te moeten doceren voor welcke voorschr. capitaale somme den voornoemde Comparant heeft beloft gelyck hij beloofde bij desen aen ten behoefte ende profijte vande voornoemde J^o Veltganck ofte den gonne dese haere deughdel. partie hebbende te ghelden ende getrauwel. te sullen betaelen eene rente van twee ponden gr. courant ghelt t'sjaers sijnde alsoo jeghens den Pennijnck, vijfen twintigh courant croos voor het gemelde capitaal Wiss.t vrij van alle lasten op renten gestelt ofte te stellen van welcke voors^e rente het 1^e jaer croos inganck is nemende heden den 6^e 7bre 1753 ende oversulckx sal vallen ende verschijnen ten gelycken daeghe vanden naestcommende jaere 1754 continnerende alsoe voort van jaere tot jaere eeuwel. ende erfel. emmers tot de lossinghe van diere die den Comparant sal vermoghen te doen t'allen tijden ende wijlen als het hem goetduyncken ende believen sal mits alsdan t' eender reyse oplegghe ende wedlerkeerende de voorschr. capitaale somme van vijftigh ponden gr. wiss.t met alle de verlopen croosen van diere naer raete van tijde alsdan verschenen in cours als voor^t ende tot versekerijnghe vande ghemelde capitaale somme ende de staende te verschijn croosen der selve heeft den comparant die beset versekert ende gehypotheqt. soo hy doet bij desen op een woonhuys met de backerije stallijngen ende voordere edificien mitsgrs. d'ervve groot 17 roeden daer mede gaende gestaen ende gelegen binnen de voors^e stede van Eecloo met den voorhoofde west jegens de kerckstraete noort Charel van nieuwenhuysse oost den selv^e ende frans de Vos alsnu geeraert van hoorebeke emmers soo ende gelyck het selve den Comparant is toegecommen bij coope door hem gedaen jegens d'hr Pr. de Rijcke als examiteur testamentaire den sterfh^e van marie Claus f^a Abraham breeder volghens de conditien van veylinge ende vercoopinghe daer van sijnde mitsgaders de ervvenisse daer van hedent voor het passeren deser gedaen sijnde het voorschr. huys edificien ende ervve hier te vooren niet anders belast als met eene rente van III P. gr. courant gelt t'sjaers crooserende in advenante den pennijnck XXtigh in proffyte vanden Aermen deser gemelde stede mitsgaders twee onlossel. rentiens t'eene van thien stuyvers t'sjaers in proffijte vanden Autaer vanden heiligen Vincentius ende t'ander van neghen stuyvers t'sjaers deel van meerder rentien in proffijte vanden voors^e Aermen ende een fondatie ofte rente van II P. gr. courant gelt t'sjaers losselyck den pennijnck 60 in proffyte vanden gemelden Aermen dan sal de voorschr. rente van drij ponden gr. tsjaers soo in capitaal als croosen worden afgelost ende voldaan alles soo den Comparant ten passeren deser heeft gedeclareert, ditte omme ende of het gebeurde de voornoemde J^o Renthefterigghe ofte den gonnen als voors^t dese haere deughdel. actie hebbende de faute ofte gebreck hadde van betaelynge t'waere van een jaer croos

ofte meer t'selve gebreck met alle wettel. kosten daere omme te gebeuren aende voorsch. hypotheque verhaelt ende gerecouvert te worden tsij by afwinnuynghe ten decrete ofte andersints ofte wel aen J^o Comparants persoon ende andere sijne goederen present ende toecommen alsmede de gonne van syne future wed^e hoors ende naercommers die hij alle hier inne oock is verbindende elck vande selve in solidum onder de clause solidaire van elck voor andere ende een voor al sonder splijtinge divisie ofte excussie te moeten doen tsij in actiecele ofte personele ende sonder dat de proceduren in d'een instantie ontgonnen d'ander daer door sullen belet worden nemaer sullen die te gaeder staen ende gesaemdel. by beede de actien als concurrente middelen moghen ingevolgt worden al ter keure ende obtie vande voornoemde Jo^e renthefterigge niet jegenstaende stijl ofte infantie ten contrarie reninchieren den comparant ten dien effecte aen alle exceptien costumen rechten weth ende privilegien dese eenighsints contrarierende ende sonderlinge een rechte dicterende dat generaele reninchiatie niet expereert ten sy speciale provid^t int onderhauden ende volcommende van al welcken mitsgrs int betaelen de jaerlycksche croosen der voorsch. rente hebben wij schepenen voornoemt den Comparant tsijnen expressen versoecke ende begeerte gecondemneert soo wy hem daer inne condemnieren by desen ter acceptatie van simon Josephus van Damme daer toe alhier voor de voornoemde J^o Veltganck present ende medegecompaareert sijnde wesende voorts dit beset gedaen met den last van alsulcke clachten saysissementen ende diergel. belemmerynghen, als op het voorschreven besette goet souden moghen sijn geasserteert ende op dat het selve besette goet met ons altydt soude moghen blijven tailliabel in alle kosten ende lasten soo hebben wij schepenen voornoemt deze presente letteren gedaen zegelen met den zeghel van saecken deser voors^e stede keure ende vrijhede van Eecloo in Kenisse der waerheyt is dit gedaen in t'jaer ons heeren een duijst sevenhondert drij en vijftigh op den sesden dagh vande maent van September Toorconde als greffier ondt C.J:B:hercke.

Bijschrift : D onderschr. Jo^e Isabella Catharina Veltganck weduwe van dheere ende meester Judocus van Landeghem bekent ontfangen theben van martinus Steegers eerst de somme van vijftigh ponden gr. wisselgelt in voldoenynghe van oplegh en aflos van het capitael vande bovenstaende rente voorts noch de somme van I P. II Schel. X gr. over seven maenden min vier daegen raete croos der voors^e rente wesende tot ende met den 10^e febr. 1757 ond^t Isabella Veltganck. Dienvolgende is de gemelde met rente als gecaff^t en geroyeert mitsgrs de voorin uytgeg. brieven doorsnede by den onderschr. greff. den 11^e febr. 1757.

B: hercke.

Wilfried STEEGHERS

UIT HET VROEGERE VOLKSLEVEN

Vleselijke conversatie.

Op 24 september 1620 werd Vincent de Weert fs Loys veroordeeld door de vierschaar van Vinderhoute omdat hij «hem vervoordert hadde vleesschelicke conversatie te nemene met Lievine Bultinck fa Joos, zo dat hij bij haer gheprocreert hadde eenen cnapelicken zone, dwelck hem niet was gheorloft dan in huwelicken state zijnde, ende want tselve niet en was lijdelick zonder danof te doen gheschieden exemplaire punitie andere ten exemple».

De voorbeeldige straf bestond hierin dat de beklaagde zou verschijnen «in opene ghebannen vierschare ende aldaer bloots hoofts vallende up beede zijne knieen, God ende justitie vergheffnisse te bidden van zijn voors. misdaet, verclarende overluut dat hem de zelve hertelicken leet was, met interdictie van ghelijcken meer te doene up peyne van arbitrairlick ghecorrigeert te worden». Hierbij werd hij nog veroordeeld tot het betalen van een boete van 12 pond parisis ten profijte van de heer van Vinderhoute.

Rijksarchief Gent, fonds Vinderhoute, nr. 99, f° 256v°

Een akelige ontdekking.

«Swoensdaechs den drientwintichsten Junij xvi^c ende eenentwintich, bij Matheus van Bost, Bailliu, Jaspas de Dobbeleere ende Jan van Bevere fs Lucas, schepenen vande prochie van Vinderhoute, anschaut ter presentie van diversche bijstaenders het doode lichaem van zeker kindeken oudt thien zo twaelf daghen ghevonden int gheleet binnen de voorseyde prochie tusschen den meersch diemen heet den Keersmakere, ende den traghele van de Nieuvaert ofte Zuutleye bij eenen Charles de Kicrie filius Pieters wonende te Mariakercke zo hij in handen van Schepenen voomomt heeft verclaerst, in eenen eerdenen pot met asschen, dien hij met een schare stekende naer palinck in sticken heeft ghesteken, welck lichaem ghereserveert de beentkens gheheel verbrant was, ende het hoofdeken metgaders het beckeneel gheheel open, zonder te connen zien ofte merken hoe langhe tijd het zelve kindeken wesende een meijken int voorseyde gheleet zoude gheleghen hebben, dan alleendelick bij presumptie dat het over de vier zo vijf daghen daer niet gheleghen heeft».

Bevreemdend is het wel dat men in die tijd langs de oevers van de Brugse Vaart paling ving met een schaar.

Ibidem, f° 288r°.

Een mislukte ontsnapping.

Schepenen van Vinderhoute schouwen op 31 juli 1622 het lijk van Pieter Ritsaert fs Pieters, gevangene van Hendrik van der Houven, officier van de Oudburg. Gebruik makende van een korte afwezigheid van laatstgenoemde «heeft hij Pieter Ritsaert hem laten vallen int watere vande nieuvaert ofte zuutleye tusschen den Bierstal ende het Rabot van Zoetemoeye, zwemmende over rugge tot thalfven van de voors. Leye, dwelck de voorn. soldaeten ziende hebben hem inde absentie van den voorn. vander Houven gheschoten ende gheraect zo dat hij ten gronde ghezoncken es, die corts daernaer ghevischt ende ghevonden es gheweest, hebbende een scheute achter in zijnen necke tusschen beede zijn schauwerbladeren, die vooren uute ghecomen es anden herteput».

Ibidem, f° 314v°.

A. DE VOS

INHOUD

A. DE VOS. Tweehonderd jaar strijd om een eigen parochie te Doornzele (Evergem)	5
Dr. P. ROGGHÉ. De democraat Jacob Van Artevelde	56
G. A. C. van VOOREN. Aardenburg en zijn betrekkingen met Vlaanderen na de tachtigjarige oorlog (1646-1666)	69
R. E. MOELAERT. Het leen Velkegem te Ursel	106
Dr. P. ROGGHÉ. De Gentse schepenhuisen voor het midden van de XIV ^e eeuw	122
L. M. GOEGEBUER o. s. a. De Wilhelmiëten	135
R. TONDAT. Opgravingen Wilhelmiëtenklooster te Watervliet	149
L. STOCKMAN. Over het ontstaan van de Ecklose watergang tussen Eeklo en St-Laureins	154
W. STEEGHERS. De familie Steeghers	159
A. DE VOS. Uit het vroegere volksleven	197

Voorzitter : Mej. Dr. E. DHANENS, Boelare, 97, Eeklo

Tel. (09) 77.11.32

Sekretaris : A. DE VOS, Eindeken, 12, Evergem

Tel. (09) 51.88.25

Penningmeester : Apot. P. RYCKAERT, Dekenijstraat, 2, Zomergem.

Tel. (09) 74.70.34

Pers- en Propagandadienst : O. LIPPENS, Gentstraat, 13, Lembeke

Om alle onnodige vertragingen te voorkomen, worden de leden beleefd,
doch dringend verzocht, bij de ontvangst van hun jaarboek *onmiddellijk*
hun lidmaatschapsgeld voor 1963, 120 F te storten op postrekening 1493.71,
van Apotheker P. Ryckaert, Dekenijstraat, 2, Zomergem.

*Indien ons Jaarboek U voldoet brengt het dan eens onder
de aandacht van Uw kennissen. Uw medewerking zou ons een
steun kunnen zijn! Hoe meer abonneementen, hoe meer tekst.*

Bestuursleden :

Dr. Elisabeth DHANENS, voorzitter Eeklo
 Dhr. Achiel DE VOS, sekretaris, Evergem
 Ap. Prudent RYCKAERT, penningmeester, Zomergem
 Dhr. Oskar LIPPENS, pers- en propagandaleider, Lembeke

Steunende leden :

Gemeentebestuur AALTER
 BASSEVELDE
 EEKLO
 EVERGEM
 LEMBEKE
 LOVENDEGEM
 SINT-MARGRIETE
 WAARSCHOOT
 ZOMERGEM

Leden :

AALST	Dhr. van Hinten
E. H. Colpaert Jan	Dhr. van Vooren Georges
Stadsbibliotheek	ADEGEM
AALTER	Dhr. Boels Jaak
Dhr. Alyn Jan	Dhr. Boute Albert
Dhr. Bockaert Karel	Dhr. Goethals Achiel
E. H. Boussen Achiel	Parochiale bibliotheek
Broeders van Liefde	Dhr. Van Cleemput Pierre
Dhr. Cocquyt August	Dhr. Van de Kerckhove Marnix
E. H. De Wulf Pierre	ANTWERPEN
Tandarts Haers Marcel	Dhr. Missine Jan
Dhr. Haus Marc	Stadsbibliotheek
Z. E. H. Heinkens A.	ASSEBROEK
Dhr. Martens Jozef	Dhr. Arickx Valère
Dhr. Michiels Maurits	Dhr. Stalpaert Hervé
Parochiale bibliotheek	Dhr. Verstraete Daniël
Dhr. Struyve Frans	ASSENEDE
Dhr. Thienpont Emjel	Dhr. Pauwels Omer
Dhr. Verhoustraete Arthur	Dr. Verstraete Th.
AARDENBURG	BASSEVELDE
Dhr. Dhondt Willy	Dhr. Dhanens Gerard
Dhr. Dierick Walter	Dhr. Van Acker Etienne
Gemeentebestuur	
Dhr. Rosseel Jacobus	
Dhr. van Helden Willy	

BELLEM

Dhr. Mettenanxt Emiel

BRUGGE

Brugse Boekhandel

Dhr. Casteleyn Marcel

Dhr. Haentjens Julien

Rijksarchief

E. H. Viaene Antoon

Dhr. Viane Renaat

BRUSSEL

Koninklijke Bibliotheek van België

Koninklijke Commissie voor Monumenten
en Landschappen

Ministerie van Nationale Opvoeding en
Cultuur

Vrije Universiteit Brussel

DAKNAM

Dhr. Arens Hugo

DEINZE

Ap. Noë Gerard

DOORNIK

Dhr. De Schepper Honoré

DRONGEN

E. H. Eykelberg Leon

EEKLO

Mevrouw G. Baelde

Dr. Baelde Michel

Dhr. Bastien Hector

Dhr. Baudts André

Dhr. Beirnaert Paul

Dhr. Bekaert Robert

Bibliotheek St-Vincentius

Bibliotheek Willemsfonds

Broeders van Liefde

Dhr. Callens A.

Dhr. Clyncke Achiel

Dhr. Cornelis Louis

Mevrouw Dauwe Gaston

Dhr. De Baets Hubert

Mej. De Beer Hedwig

Dhr. De Bruyckere Joris

Dhr. Declercq Emiel

Dhr. De Coninck J.

Dr. Deleu Paul

E. H. De Neve Georges

Dhr. De Saeytjyd M.

E. H. De Smet Jozef

Dr. De Sutter Daniël

Dhr. De Sutter Roland

Dhr. De Vlieger Arthur

Dhr. De Vlieghe Frans

Dhr. De Vos Johan

Dhr. Dhanens R.

Dhr. Engels Amand

Dhr. Feliens Norbert

Dhr. Ir. Fiems W.

Dhr. Geirnaert Willy

Dhr. Goethals Maurice

Dhr. Haek Marcel

Dr. Haemers Alfons

Dhr. Heene Willy

Dhr. Huysman Bernard

Ap. Leroux Paul

Dhr. Lijbaert Firmin

Dhr. Locufier Paul

Dhr. Marechal Joost

Paters Minderbroeders

Dhr. Minne Leon

Mevrouw Minne Theodoor

Normaalschool O. L. Vr. ten Doorn

Stedelijke Jongensschool

Dhr. Steenbeke Hubert

E. H. Stock Rafaël

Dhr. Tondat Romano

Dhr. Tourny Achiel

Dhr. Van Cauwenberghe Karel

Dhr. Van Damme Georges

Dhr. Vande Genachte Edgard

Dhr. Van den Bulcke Jozef

Dhr. Van de Velde Leo

Mej. Van de Woestijne Marie-Aimée

Dhr. Van Hoecke Willy

E. H. Vereecke René

Mej. Verschaeve Hedwig

Dhr. Vervaeke Willy

Dhr. Ir. Vlaeminck Marin

ELENE

Z. E. H. Smet Cyriel

ETTELGEM

Z. E. H. Raes Jozef

EVERGEM

Dhr. Canty Jules
Z. E. H. Collage Jules
Mevrouw De Beule Arsène
Dhr. De Meyer August
Dhr. De Reu Gaspar
Dhr. De Schepper André
Dhr. De Waele Jos.
Dhr. De Wispelaere Omer
Dhr. Dumolin Franz
Dhr. Maertens de Noordhout Jean
Dhr. Matthys André
Dhr. Neyt Maurice
Adv. Nuytinck Jozef
Parochiale Bibliotheek Belzele
Parochiale Bibliotheek Centrum
Parochiale Bibliotheek Doornzele
Parochiale Bibliotheek Langerbrugge
Parochiale Bibliotheek Wippelgem
Dhr. Plaetinck Cyriel
Dhr. Schoorman Jacques
Tandarts Steyaert Antoon
Mej. Van Cauwenberghe Maria
Z. E. H. Van Hoecke R.
Dhr. van Hoorebeke Paul
Dr. Van Hyfte Medard
Dhr. Van Renterghem André
Dhr. Versyp Achiel

GENK

Openluchtmuseum Bokrijk

GENT

Z. E. H. Baudts Jan
Dhr. Colle Emiel
E. H. Cornand J.
Dhr. Dauw Raymond
E. H. De Baets Gerard
Dr. De Baets J.
Dhr. De Craene Albert
Dhr. De Groote Paul
Zijne Exc. Mgr. De Kesel Leo
Dhr. De Saffel M.
Rechter Devriendt Jacques
Dhr. Friant Leon
Dhr. Joos Pierre
Dhr. Ledeganck André
Z. E. H. Kan. Loontjens P.
Rechter Nuytinck Georges
Rijksarchief Gent

Dr. Rogghé Paul
Stadsbibliotheek
Dhr. Steeghers Wilfried
Dhr. Steels Michel
Dhr. Ir. Stockman Luc
Universiteitsbibliotheek
Dhr. Van de Velde Robert
E. H. Winnepenninckx J.

GOTTEM

Z. E. H. Gaublomme V.

HAALTERT

Notaris Bauwens Robert

HANSBEKE

Dhr. Van Overbeke Marcel

INGOOIGEM

E. H. Deschrevel A.

KALKEN

E. H. Standaert André

KAPRIJKE

Notaris Dhavé Alfons
Dhr. Van Hevele Cyriel
Ap. Victor Antoine

KNESSELARE

E. P. Goegebuer
Dhr. Moelaert Roger
Dhr. Ornelis André
Parochiale bibliotheek
Dhr. Ryserhove Alfons
Dhr. Ryserhove Hilaire

KORTRIJK

Stadsbibliotheek

KRUISSHOUTEM

E. H. Van de Moortel Remi

LEMBEKE

Dhr. Boone Omer
Dr. Claeys Gerard
Mevrouw De Sutter Noël
Z. E. H. De Wilde Jozef
Mevrouw Dhanens Benoni
Parochiale bibliotheek
Dhr. Polfliet Gerard
Dhr. Roegiers Jan

LEUVEN

Universiteitsbibliotheek

LOCHRISTI

Dhr. Matthys Leon

LOKEREN

Stadsbibliotheek

LOTENHULLE

Dhr. De Craene Leon

LOVENDEGEM

Z. E. H. De Keyzer
Rechter J. Roels van Kerckvoorde
Dhr. Van Laere Othmar

LUIK

Universiteitsbibliotheek

MALDEGEM

Dhr. Cromheecke Laurent
Dhr. Cromheecke Richard
Dhr. De Ceuninck Paul
Dhr. De Vogelaere Georges
Gemeentelijke Bibliotheek
Dhr. Pas Frederik
Dhr. Standaert August
Dhr. Standaert G.
Tandarts Strijbol Jozef
Dhr. Van den Bossche Julien

MARIAKERKE

Dhr. De Puydt Michel
Dhr. Lecompte Gaston
Mevrouw Tieleman Edmond
Dhr. Vanderhaeghen Charles

MECHELEN

Stadsbibliotheek

MEIGEM

Parochiale Bibliotheek

MERENDREE

Z. E. H. Van Weyenberghe

MIDDELBURG

Z. E. H. De Sutter Leopold
Parochiale bibliotheek

NAMEN

Instituut Moretus-Plantin

NEDERZWALM

Z. E. H. De Smet I.

NEVELE

Dhr. Janssens Antoon

OOSTEEKLO

Dhr. Roegiers Herman
Dhr. Van Leeuwen Jozef

OOSTKAMP

Dhr. Dauw Adhemar

OUDENAARDE

Z. E. H. Willems Robert

OUD-HEVERLEE

E. H. De Mey

RIXENSART

Dhr. Deprest Remi

RONSE

E. H. de Meyer Petrus
Dr. Prevenier Walter

RONSELE

Dhr. Coppens Romain

SCHELLEBELLE

E. H. Nolle J.

SIJSELE

Z. E. H. Noterdaeme J.

SINT-AMANDSBERG

Dhr. Robbrecht Firmin
Adv. Rombaut R.
E. H. Steel M.
Dhr. Van Daele Edgard

SINT-ANDRIES

E. H. Lowijck
Dhr. Penninck Jozef

SINT-DENIJS-WESTREM

Dhr. Kerckhaert Noël
Dhr. Vandevreire Jozef

SINT-JAN-IN-EREMO

Parochiale bibliotheek

SINT-KRUIS-BRUGGE

Mej. Cafmeyer Magda

SINT-LAUREINS

Dhr. Bauwens Prosper
Dhr. De Keyzer Herman
Dhr. De Reu Etienne
Gemeentebestuur
Parochiale bibliotheek

SINT-MARGRIETE

Parochiale bibliotheek
Dhr. De Cuyper Omer
Dhr. Van Hyfte Prudent

SINT-MARTENS-LATEM

Dhr. Van den Abeele Raf.

SINT-NIKLAAS

Dhr. Hebberecht Arthur
Dhr. Van de Walle André
Z. E. H. Van Laere Henri

SLEIDINGE

Gemeentebestuur
Dhr. Laroy Eric
Mej. Lybaert Colette
Parochiale bibliotheek
Dhr. Vereecke Raf.

TIEGEM

Mevrouw Moortgat C.

TIELRODE

Z. E. H. Pannekoek P.

URSEL

Dr. Ackerman Paul
Dhr. De Muyter Remi
Parochiale bibliotheek

VELZEKE

Z. E. H. Bauwens

VILVOORDE

Dhr. Ledeganck A. J.

VLIJTINGEN

Mevrouw Dr. Jansen

WAARSCHOOT

Dhr. Bonamie René
Dhr. Bulté Firmin
Dr. Buysse J.
Dhr. De Clercq Firmin
Dhr. D'hont Marcel
Dhr. Haers Gerard
Z. E. H. Schoorman J.
Parochiale Bibliotheek
Dhr. Vereecke Laurent

WATERVLIET

Dhr. De Mulder Albert
Mej. Dhanens Germaine
Gemeentebestuur
Parochiale bibliotheek
Dhr. Van de Poele Firmin

WETTEREN

Heem- en geschiedkundige kring

WINGENE

Dhr. Fraeyman Jules

WONDELGEM

Dhr. Bauwens Wilfried
Dr. Cieters J.
Dr. Daeninck L.
Dhr. De Rammelaere Carlos
Dhr. Lecleir Emiel
Parochiale Bibliotheek

ZELE

Z. E. H. Dhanens Edgard

ZELZATE

Ap. Hollebosch Omer
Instituut St-Laurentius

ZOMERGEM

Dhr. De Backer Omer
Dr. De Buck Jeroom
Dhr. Deene Georges
Parochiale bibhoteek
Dhr. Ryckaert Maurice
Dr. Van der Haeghen
Dhr. Van Hecke Maurits

ZONNEGEM

Z. E. H. De Smet Gaston

ZOTTEGEM

Dhr. Van der Linden Renaat

ZWEVEZELE

Dhr. Callewaert Marcel

CANADA

Zijne Exc. Mgr. De Roo

ZUID-AFRIKA

Dhr. Rudolf Maes, Intaba

NEDERLAND (Zie ook Aardenburg)

N. V. Martinus Nijhoff, Den Haag
Nederlands Volkseigen, Amsterdam

Ruildienst :

Eigen Schoon en de Brabander, Brussel.
Nationale Commissie voor Folklore, Serskamp.
Kunst- en Oudheidkundige kring, Deinze.
Land van Aalst, Denderleeuw.
Land van Dendermonde, St-Gillis-Dendermonde
Land van Waas, Sint-Niklaas.
Culturele kring, Zottegem.
Oudheidkundige kring, Oudenaarde.
Koninklijk Instituut voor Kunstpatrimonium, Brussel.
Oudheidkundige kring «Vier Ambachten», Hulst.
Oostvlaamse Zanten, Gent.
Wetenschappelijke Tijdingen, St-Amandsberg.
Oudheidkundige Kring, Ronse.
Kon. Vlaamse Academie, Brussel.
Brabants Heem, Waalre.
Land van Beveren, Kallo.
Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde, Gent.
Band, Annevoie.
Leiegouw, Kortrijk.
Geschied- en Oudheidkundige kring, Roeselare.
Heemkundige kring Maurits van Coppenolle, St-Andries.
Société d'Emulation, Brugge.
Staatsarchiv, Bremen.
Romana, Ganshoren.
Pro Civitate, Brussel.
Faculteit Wijsbegeerte en Letteren (Volkskunde), Gent.

Ons medelid Dr. Paul ROGGHÉ, studieprefekt aan het Koninklijk Atheneum te Eeklo, werd bekroond met de prijs der stad Gent voor zijn studie over *«De Gentse klerken in de XIVe en XVe eeuw. Trouw en verraad»*, verschenen in ons Jaarboek XI, 1960.

Onze hartelijkste gelukwensen aan deze even vruchtbare als veelzijdige auteur.

De Redactie.

DIT JAARBOEK WERD UITGEGEVEN
DOOR HET HEEMKUNDIG GENOOT-
SCHAP VAN HET MEETJESLAND EN
GEDRUKT OP DE PERSEN VAN DE
DRUKKERIJ STANDAERT-VAN STEENE
NIEUWSTRAAT, 26, TE MALDEGEM.